

JIŘÍ BÍLEK

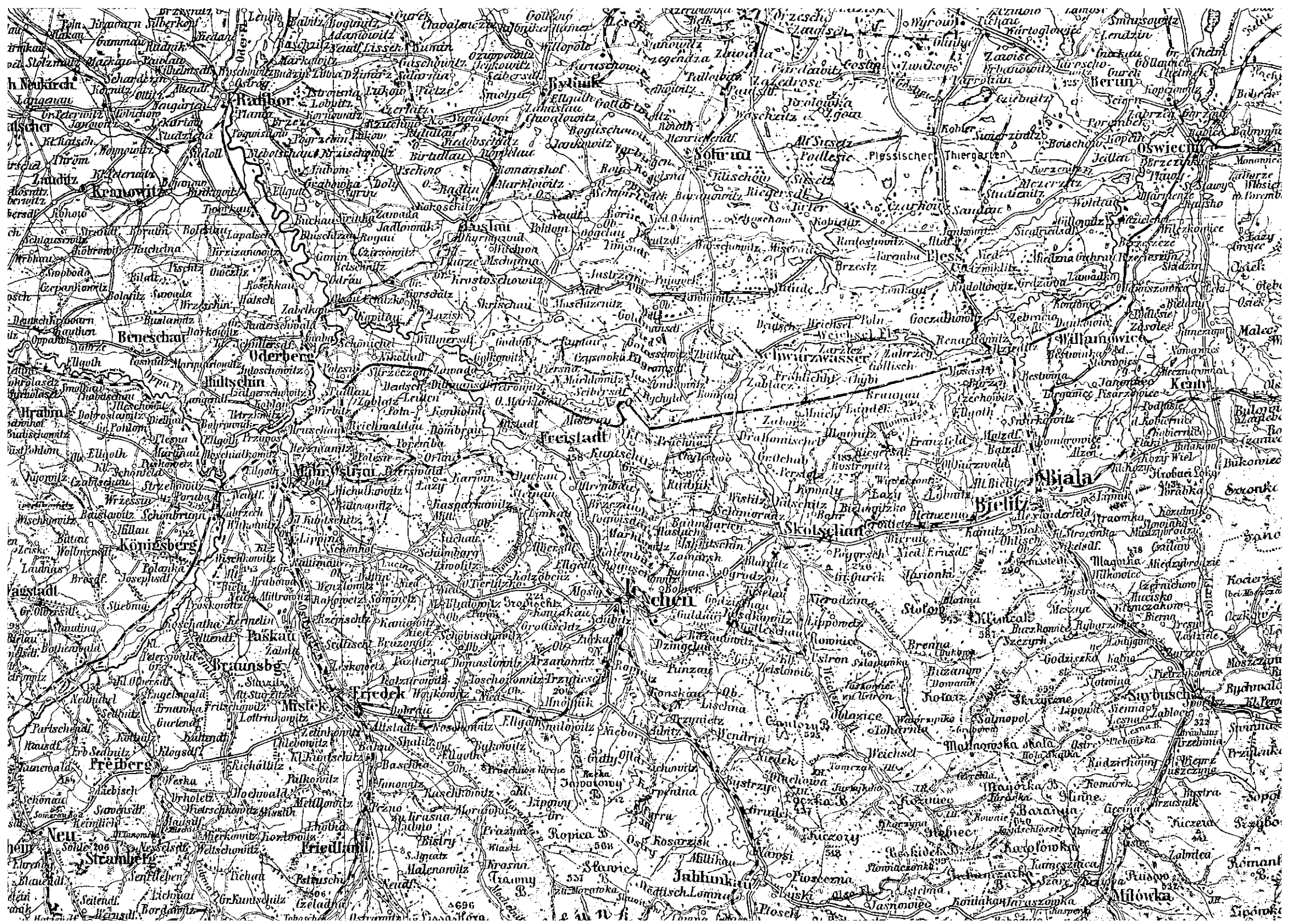
Kyselá těšínská jablíčka

ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ
KONFLIKTY O TĚŠÍNSKO
1919, 1938, 1945

EPOCHA

Ediční rada edice Polozapomenuté války

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií a žurnalistiky)

doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (PF UK, ředitel Ústavu světových dějin na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc.

doc. PhDr. František Stellner, Ph.D. (FF UK a VŠE, ředitel Ústavu světových dějin na VŠE)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

EDICE

JIRÍ BÍLEK

Kyselá těšínská jablíčka

ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ
KONFLIKTY O TĚŠÍNSKO
1919, 1938, 1945

MĚSTO
LETOHRAD
MĚSTO LITERATURY FAKTU

Copyright © Jiří Bílek, 2011

Cover ©Karel Kárász, 2011

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2011

ISBN 978-80-7425-097-2

OBSAH

Úvodem 11

I. Tři bratři u jedné studně

<i>Stručný nástin historie Těšínska do konce první světové války.....</i>	15
Těšínské knížectví.....	17
Od luterství ke katolicismu	19
Politický a soudní kraj Země slezské	24
Poláci, Češi, Němci, Šlonzáci a Židé	28

II. Nic neřeší sedmidenní válka

Od vojenské akce v lednu 1919 k rozdělení Těšínska v roce 1920 .. 33....
33

České či polské Těšínsko?	35
Příjezd první dohodové komise	39
Volby, které nesměly být.....	41
Čekání na příjezd legií z Francie.....	43
Pokus plukovníka Šnejdárka o „dohodovou“ lest.....	46
Obsazení Bohumína.....	52
Boje v Karvině.....	58
Šest padlých legionářů	61
Těšín a Třinec v československých rukách	63
Na břehu Visly.....	67
Místo vojáků přicházejí na řadu politici	72
Příjezd Grénardovy komise.....	78
Dny plné strachu a násil.....	83
Ať o všem rozhodne plebiscit!	88
Dohodoví vojáci zbiti v Orlové	93
Zub za zub, oko za oko!	96
Plebiscit, nebo arbitráž?	100
Jsme připraveni podat pomocnou ruku.....	102
Kompromis nic neřeší.....	106
Rozdělení Těšínska	108
Klid před další bouří	111

III. Když se dva perou...

<i>Těšínsko mezi lety 1920 a 1945</i>	113
Likvidační smlouva z roku 1925	115
První volby „českých“ Poláků	119
Všechn lid na Těšínsku až po Ostravici mluví polsky.....	126
Poláci! Probuďme se!	132
Volby s překvapivými výsledky	135
Hubatý doktor na hranicích	138
Autonomie pro Poláky.....	142
Svaz Poláků v Československu a Bojová organizace	145
Těšínsko je vaše!	149
Dvě kruté rány v jednom dni	154
Nenaplněné možnosti.....	157
Samostatná operační skupina „Śląsk“	159
Sup živící se mršinou.....	163
Velké představení u mostu.....	170
I mrtví musí být Poláky!.....	177
Slezský odboj.....	184
Boje u Čadce a Javoriny	188
Bezirk Teschen	192
Dva odboje a dvě představy.....	196

IV. Dlouhé stíny horkého léta

<i>Vojenský a politický spor o Těšínsko v letech 1945-1947</i>	199
Země zjizvená válkou i nedávnou minulostí.....	201
Velké Československo od moře k moři.....	206
Obsazení části Racibórzka a Kłodzka	208
„Burza 333“	217
Vystříhat se všech ozbrojených incidentů!	220
Jen pro čisté Poláky!	224
Vojenský kryt hranic.....	227
Velitelství s krycím názvem „Josef“	230
Čekání na polský útok	233

Studená sprcha v Moskvě	236
Uděláme s Čechy, co budeme chtít.....	238
Dohoda může být jenom dobrovolná	242
Krátké uvolnění	244
Napětí opět narůstá.....	248
Čechům tu nic nenecháme!	250
Risikantní hra o národnostní menšiny	252
Občané nižší kategorie?	256
Nečekané vyhrocení situace	259
Vojáci a dívčí mládež z Třanovic	264
Češi, nezapomínejte na svou krev!	269
Varování od zpravodajců.....	272
Zdokonalená organizace armády	274
Růst nacionalistických nálad	276
Vypukne na Těšínsku povstání?	280
Zajímavá zpráva majora Koutného	282
Poslední komplikace a nejistoty	284
První vstup Stalina do sporu	287
Raději nevzpomínat.....	291
Druhý Stalinův zásah.....	293
Místo tradičního závěru	296
Chronologie	298
Seznam hlavních použitých pramenů a literatury	304

ÚVODEM

V sobotu 8. března 1947 odjížděl z pražského Wilsonova nádraží do Varšavy zvláštní vlak, který vezl československou vládní delegaci k podpisu spojenecké smlouvy s Polskem. Spolu s předsedou vlády Klementem Gottwaldem ji tvořili ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, státní tajemník v ministerstvu zahraničí Vladimír Clementis, ministr národní obrany Ludvík Svoboda, ministr techniky Jan Kopecký, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, ministr průmyslu Bohumil Laušman a ministr dopravy Ivan Pietor. Složení delegace reprezentovalo hlavní politické strany v Československu - i to mělo potvrdit, že jedou do Varšavy udělat tlustou čáru za minulostí, s níž souhlasí většina obyvatel. Doprovázel je polský ambasador v Praze Stefan Wierblowski.

Československou delegaci uvítal ve Varšavě předseda polské vlády Józef Cyrankiewicz se svými náměstky Wladyslavem Gomulkou a Antonym Korzyským a ministrem zahraničních věcí Zygmundem Modzielewským. Další dva dny byly věnovány poslednímu „dopilovávání“ připraveného textu a rozhovorům a v neděli 9. března ráno také vojenské přehlídce. Mohla mít trochu pikantní příchůť, vždyť od chvíle, kdy proti sobě stáli českoslovenští a polští vojáci připravení k boji, neuplynuly ještě ani dva roky, ale změnila se v manifestaci československo-polské družby: lidé provolávali slávu Klementu Gottwaldovi i bratrskému slovanskému národu.

V pondělí 10. března došlo v malém salonu prezidentského paláce Belveder k vlastnímu podpisu Smlouvy o přátelství a spojení mezi Československou republikou a Polskou republikou. V přítomnosti polského prezidenta ji podepsali oba předsedové vlád a ministři zahraničních věcí. Polský prezident Bolesław Bierut zdůraznil, že smlouva je „pevnou zárukou toho, že všechny další otázky budou řešeny v duchu slovanské vzájemnosti a bratrství“, K. Gottwald uvítal smlouvu jako doklad společného postupu obou zemí „ve jménu svobody, pokroku a štěstí“.

Už ve čtyři hodiny odpoledne se na hlavním mostě spojujícím Český a Polský Těšín konala „slavnost obyvatelstva nadšeného z podpisu spojenecké smlouvy“. Z české strany vyrazilo na most asi šest a půl tisíce dělníků z Tříneckých železáren a dalších občanů, aby se přesně uprostřed

setkali se stejně početným polským průvodem, za doprovodu hudby a provolávání hesel společně prošli polskou částí města a pak se vrátili zpátky.

Při návratu z Polska se československá delegace zastavila ve středu 12. března nejprve v Pardubicích a pak byla uvítána na Wilsonově nádraží v Praze. Na obou místech promluvil K. Gottwald a připomenul, že k podpisu smlouvy došlo ve dnech, kdy v Moskvě začala konference ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí o Německu. *„Naše spojenecká smlouva s Polskem vytváří spolu s československo-sovětskou a československo-jugoslávskou smlouvou mohutnou slovanskou frontu proti možnosti výbojů imperialistického Německa,“* prohlásil za velkého potlesku.

Spojenecká smlouva s Polskem byla uzavřena na 20 let a patřil k ní i protokol, že všechny sporné otázky mezi oběma státy budou vyřešeny do dvou let. Připraveny k podpisu byly také československo-polská hospodářská a kulturní dohoda, které měly dostat vzájemné vztahy na vyšší úroveň...

Tak lze z dobového tisku i po více než šedesáti letech vnímat atmosféru provázející podpis československo-polské spojenecké smlouvy a nepochybně o tom, že většina obyvatel Československa ji tak opravdu vnímala. Ale v politice nikdy nebylo a ani dnes není důležité, co se říká a píše, to podstatné se vždy odehrává kdesi v zákulisí a veřejnost se o tom zpravidla dozví až po řadě let. Jinak tomu nebylo ani při podpisu spojenecké smlouvy mezi Prahou a Varšavou - obě strany k němu byly doslova dotlačeny z Moskvy, kde už měli dost stálých československo-polských nedorozumění a sporů. Když se neumíte dohodnout po dobrém, stanou se z vás přátelé a spojenci z donucení, rozhodl sám Josif Vissarionovič Stalin. Nemůžeme už dál strpět vaše stálé hádky i stížnosti, máme zcela jiné starosti a vaše rozhádanost ohrožuje stabilitu impéria, které začínáme budovat proti spojujícím se silám imperialismu, připravujícím novou válku proti silám pokroku a míru. A když neposlechnete a své sporné otázky rychle nevyřešíte... Víc ani nebylo třeba říkat, všichni dobře věděli, že Stalin neposlušnost krutě trestá.

Ač o tom nikdo nemluvil a nepsal, většina Čechů, Slováků i Poláků věděla, co si představit pod *„spornými otázkami“*, které měly být podle protokolu vyřešeny do dvou let. Šlo především o hraniční otázky a spor o několik území, který trval v některých případech už od roku 1918

a vedl dokonce třikrát k československo-polským lokálním vojenským konfliktům. A pokud by se někdo zeptal, kde hledat onen „*neuralgický bod*“, určitě by mu většina lidí na obou stranách hranice odpověděla jediným slovem: Těšínsko.

I. Tři bratři u jedné studně

*Stručný nástin
historie Těšínska
do konce první světové války*

Těšínsko, Těšínské Slezsko, Śląsk Cieszyński, Ziemia Cieszyńska, Teschener Schlesien - to jsou jen některá pojmenování pro území bývalého Těšínského knížectví ve Slezsku včetně všech jeho částí, z nichž se v průběhu doby stala samostatná stavovská panství. Jeho územní a státoprávní vývoj vždy byl úzce spjatý se Slezskem jako územím, na nějž si činili nároky polští i čeští panovníci a kde byl také silný německý a uherský vliv.

Podle pověsti se v roce 810 sešli u studny tři synové polského krále Boleslava, kteří se jmenovali Bolek, Lešek a Těšimír a založili město Těšín, kolem nějž později vzniklo samostatné knížectví. Řeč historických pramenů a archeologických nálezů je jiná - nejstarší nálezy pocházejí zhruba z období 10 000 př. n. l. a vypovídají o tom, že ačkoliv zdejší oblast byla důležitým komunikačním uzlem, jímž procházely obchodní stezky spojující povodí Moravy, Odry, Visly a Váhu, její osídlení bylo poměrně malé. V době bronzové v 8. stol. př. n. l. vyrostlo asi pět kilometrů severně od dnešního Těšína mohutné hradiště, které přetrvalo i dobu železnou a ve druhé polovině 7. století bylo osídleno Slovy. Jeho pozůstatky najdeme dnes v Chotěbuzi-Podboře a éra hradiště nazývaného také Starý Těšín skončila někdy v polovině 11. století. Právě v té době vyrostl na území dnešního Ciescyna zeměpanský hrad poprvé uváděný jako Tescin či Tessin v papežské bule Hadriána IV. z roku 1155. Na hradě byla i rotunda s půlkruhovou apsidou zasvěcená sv. Mikuláši. Oblast kolem Těšína tehdy náležela knížecímu a královskému rodu Piastovců a byla součástí Slezska, od roku 1138 údělného piastovského území.

TĚŠINSKE KNÍŽECTVÍ

O Slezanech se jako první zmiňuje na konci 9. století tzv. bavorský geograf: tehdy byli pod silným vlivem Velké Moravy. Po jejím pádu se na území Slezska vytvořil kmenový svaz, který patrně alespoň z části patřil k českému státu. Vratislav, pozdější metropoli Horního Slezska, měl založit kníže Vratislav I. a území zůstalo pod českým vlivem až do poloviny 10. století. Vztah k českému knížectví zůstal významný i v dalších letech: v roce 965 si první historický polský kníže Měšek I. vzal za manželku Doubravu, dceru Boleslava I. Využil slabé vlády Boleslava II. a po bojích připojil většinu Slezska k polskému knížectví. Jeho nástupce a první polský král Boleslav I. Chrabrý ovládl celé Slezsko a v letech 1003-1004 dokonce usedl i na český knížecí stolec.

Pečeť knížete Měška I. Těšínského

„Český Achilles“ kníže Břetislav I. znovu získal v roce 1039 slezské území pod svou správou, po jeho smrti se však roku 1054 vrátilo k polskému království a zhruba o osmdesát let později se stalo jedním z mnoha údělných piastovských knížectví. Když došlo v roce 1163 k rozdělení Slezska mezi Piastovce, získal Těšínsko Měšek I. Slezský, který byl opolským knížetem. Vláda opolských knížat trvala až do roku 1281, do smrti Vladislava I., kdy si jeho synové původně jednotné území rozdělili.

Měšek a Přemysl získali Těšínsko, Osvětimsko a Ratibořsko, ale v roce 1290 se dohodli na dalším dělení: Přemysl dostal Ratibořsko, Měšek Těšínsko a Osvětimsko a stal se jako Měšek I. prvním těšínským knížetem. Zvolil stejně jako jeho bratr Přemysl pročeskou orientaci a svou dceru Violu provdal za českého krále Václava III., jímž v roce 1306 vymřel rod Přemyslovců.

Měškův syn Kazimír I. (jeho bratr Vladislav dostal Osvětimsko) holdoval v únoru 1327 Janu Lucemburskému a přijal od něj knížectví jako dědičné léno. Postavení Těšínska se vyjasnilo v srpnu roku 1335, kdy byla uzavřena mezi českým a polským králem tzv. trenčínská smlouva, v níž se Vladislav Lokýtek zřekl svých nároků na slezská knížectví a Jan Lucemburský na polskou korunu. Těšínsko se stalo součástí zemí Koruny české, jeho kulturní náboženský vývoj byl však - stejně jako ostatních slezských knížectví - v mnoha ohledech ve srovnání s Čechami a Moravou odlišný a svébytný. Zdejší knížata patřila k častým hostům na pražském dvoře a Přemek I. zvaný Nošak byl členem královské rady a předním diplomatem císaře Karla IV. i jeho syna Václava IV. Byl to „Otec vlasti“, kdo v dubnu 1348 prohlásil celé Slezsko za „věčné příslušenství České koruny“. Přemek vystavěl v Těšíně nový gotický hrad, kde přivítal i Karla IV. Díky Přemkovi vznikla také kamenná gotická socha těšínské Madony z dílny Petra Parléře. Měšek a Přemek provedli rovněž kolonizaci do té doby poměrně málo osídleného Těšínska. Založili Bílsko (dnes Bielsko-Biala), Frýdek i řadu osad, získali část Hlohovska, Místeco i další území.

Katolické Slezsko a Těšínsko (patřilo už od roku 1000 pod biskupství ve Vratislavi) zůstaly stranou husitských válek, zasáhla je jen některá husitská tažení, která však zanechala v kolektivní paměti celého Slezska obraz husitů jako rozséváčů ohně a smrti *„rabujících vše, co obyvatelé nestihli ve spěchu vzít s sebou“*. Kníže Boleslav I. podporoval Zikmunda Lucemburského a jeho syn Přemysl II. se přidal ve sporech Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína na uherskou stranu. Vazby s českým královstvím se na čas rozvolnily. Město Těšín získalo v roce 1438 vlastní mincovnu a právo razit mince, roku 1480 byl v Těšíně ustaven zemský soud a o deset let později se kníže Kazimír II. stal nejvyšším zemským hejtmanem ve Slezsku. Právě z té podoby pochází znak Těšínského knížectví - jednohlavý zlatý orel v modrém poli.

OD LUTERSTVÍ KE KATOLICISMU

V roce 1528 se stal novým knížetem Václav III. Adam, který byl teprve čtyřletý a tak se poručnické správy ujala jeho matka, kněžna Anna Braniborsko-Ansbašská spolu s moravským magnátem Janem z Pernštejna, jehož dceru si Václav vzal v roce 1540 za ženu. To již v Českém království vládli Habsburkové a docházelo ke stále ostřejším náboženským sporům mezi katolíky a protestanty. Císař Ferdinand I. roku 1532 udělil Těšínu právo pečetit červeným voskem a o devět let později došlo vzhledem k tureckému nebezpečí k posílení městských hradeb. Mnohem důležitější změna se však odehrála v roce 1545, kdy se Václav III. Adam ujal vlády, přešel na protestantskou víru a začal zavádět luterství. Myšlenky Martina Luthera se na rozdíl od Husova vystoupení setkaly ve Slezsku s velkým ohlasem, především mezi německy mluvícím obyvatelstvem a našly podporu i mezi zdejšími knížaty. Jako první z nich přestoupil na novou víru již v roce 1521 lehnický, březský a volovský kníže Bedřich II., jehož brzy následovala další knížata. Také na Těšínsku se luterství šířilo víceméně živelně a ve chvíli, kdy Václav III. Adam přebíral správu knížectví, bylo již převládajícím náboženstvím, a proto krok nového knížete nevzbudil žádný odpor. Františkánský a dominikánský klášter ve městě byly zrušeny a na místě dominikánských zahrad založil kníže Nové město. Samotný Těšín byl v roce 1552 zachvácen velkým požárem a roku 1570 zasažen morovou epidemií. Jako zajímavost si uvedme mravnostní artikuly pro městskou radu těšínskou, které kníže sepsal v roce 1573.

Vláda Václava III. Adama nebyla právě úspěšná - v knížectví se zvyšovalo náboženské napětí, vysoké náklady dvora spolu se zálibou knížete ve válčení vedly nejprve k dluhům a později k prodeji části knížecích komorních statků, které se od roku 1572 změnilly v „svobodná stavovská panství“ frýdecké, fryštácké a bílské, došlo k silné migraci uherských Valachů, kteří utíkali před Turky do jižních hornatých oblastí Těšínska, kde se věnovali pastevectví. Přes knížectví také několikrát protáhla vojska mířící na uherské bojiště proti Osmanům či ustupující před jejich tlakem.

Když v roce 1579 přejímala vládu po zemřelém manželovi jeho druhá choť, saská princezna Kateřina Sedena (Sidonie), již si po ovdovění vzal v roce 1566, bylo knížectví v těžké situaci, kterou ještě umocnily další průtahy vojsk a především morová epidemie v roce 1585, která si jen ve městě vyžádala na tři tisíce obětí. O dva roky později se Těšínsko stalo místem polského vpádu, který byl odpovědí na snahy Maxmiliána Habsburského získat polskou královskou korunu. Na druhou stranu dokázala kněžna přes odpor šlechty prosadit roku 1592 přijetí prvního psaného zemského zákoníku Těšínského knížectví vydaného již v roce 1573 jejím manželem, v němž byla upravena práva a povinnosti šlechty i poddaných. Silný vliv češtiny, který trval od husitských válek, se projevil mj. tím, že kodifikace zemského práva stanovila povinnost vést soudní pře v češtině a překládat do češtiny i dokumenty sepsané v dalších dvou zemských jazycích, latině a němčině. Kněžna měla také významný podíl na vydání dvou církevních nařízení, která v zemi právně zakotvovala

Zřízení Zemské Knížectví Těšínského.

Christiana Lita M.D.LXXIII.

Zemské zřízení knížectví Těšínského

luterskou církev a regulovala novou víru - první, Řád církevní, pochází z roku 1568 a je psán česky, druhý, rozsáhlejší a doplněný o školské zřízení, vyšel v dubnu 1584 už v němčině. I to naznačuje, jak ve druhé polovině 16. století je na Těšínsku vytlačována čeština němčinou a později i polštinou. To vycházelo mj. i z toho, že národnostní skladba obyvatelstva na Těšínsku se měnila: vedle Čechů tu bylo stále více Poláků, z nichž část se prohlašovala za Slezany, vzrůstal také počet Němců a sílila rovněž židovská komunita.

Kateřina Sedena se stala také hrdinkou pověsti o Černé kněžně: začali jí tak říkat proto, že po smrti manžela neodložila černý šat a měla i černé vlasy i oči. Byla prý nadmíru spravedlivá, dobrotivá a hodná na své poddané a zastávala se jich ve sporu se šlechtou tak, až se to nelíbilo na císařském dvoře. Lid ji však miloval a vyprávěl si o obrovském pokladu, který má Černá kněžna ukrytý v hoře Godule. Když zemřela, naložili podle jejího přání mrtvé tělo na prostý selský vůz tažený čtyřmi voly, kteří sami vybrali místo jejího hrobu na návrší poblíž Těšína. Podle jedné verze se tu zastavili, podle druhé se země otevřela a pohltila celý povoz. Pro úplnost dodejme, že existuje i verze pověsti o zlé a kruté Černé paní, která strašila po své smrti tak dlouho, až její přízrak sešlehal smělý člověk vrbovým prutem a že Kateřina Sedena se v roce 1586 znovu provdala za hraběte Emericha Forgáče, trenčínského župana, a na Trenčíně také v červnu 1594 zemřela.

Psal se rok 1595, kdy se vlády mohl ujmout Adam I. Václav, syn Václava III. Adama. Zúčastnil se protitureckých válek v Uhrách, vydal nařízení (1598) zakazující v celém knížectví vyznávat jinou víru než augšpurské vyznání a podílel se na úsilí ostatních slezských knížat a stavů, aby se stali zemí Říše římské. Císař Rudolf II. tyto snahy zarazil a jeho nástupce Matyáš II. pod těžkými tresty zakázal.

V roce 1603 zničil další požár velkou část města a zasáhl i hrad přestavovaný na zámek. O sedm let později došlo k události, která vyvolala velký neklid: kníže Adam I. Václav konvertoval na katolicismus a přikázal změnit vyznání i všem svým poddaným. Protestantské duchovní vyhnal a kostely vrátil katolíkům. Řemeslníky se pokusil získat na svou stranu udělením řady privilegií pro cechy, ale v knížectví to vřelo, jako konečně všude kolem. Právě v oné neklidné a nebezpečné době Adam I. Václav v roce 1616 zemřel. Zanechal po sobě syna Bedřicha Viléma

a dceru Alžbětu Lukrécii, a především velmi tíživé dědictví nábožensky rozdělené země.

Bedřich Vilém, jehož poručníky se stali vratislavský biskup Karel Habsburský, opavský vévoda Karel z Lichtenštejna a opolsko-ratibořský biskup Fridrich z Oppersdorfu, byl patnáctiletý mladík, který studoval v jezuitské koleji v Mnichově. Proto za něj vládla jeho o dva roky starší sestra Alžběta Lukrécie, kterou provdali v roce 1618 proti její vůli za Gundakera z Lichtenštejna. Těšínské knížectví se nezapojilo do českého stavovského povstání, naopak jako většina slezských knížat a stavů podpořilo Ferdinanda II., který se už v roce 1619 odměnil udělením některých privilegií slezským protestantům a vrátil jim také část kostelů.

Vlády se ujal Bedřich Vilém až v roce 1624, kdy se vrátil do Těšína, ale už v srpnu následujícího roku náhle zemřel. Zdědil po otci zálibu ve válčení a smrt ho zastihla v Kolíně nad Rýnem při tažení do Nizozemí. Prosazoval tvrdou rekatolizaci a zemřel svobodný a bezdětný - z milostného poměru s neznámou těšínskou měšťankou se sice po jeho smrti narodila dcera Magdalena, ale ta byla nemanželská a bez jakýchkoliv nároků.

Bedřichem Vilémem rod těšínských Piastovců vymřel po meči a zůstala jen Alžběta Lukrécie, která vedla spory s císařem, jenž si činil nárok na knížectví jako odumřelé české léno. Nakonec souhlasil s tím, aby Těšínsko spravovala do své smrti. Alžběta Lukrécie byla velmi zajímavá žena - od roku 1626 žila ve formálním odloučení od svého manžela, s nímž měla tři děti (dcera Marie Anna si postavila hlavu a provdala se za hraběte Jindřicha Viléma Šlika, syn Ferdinand Jan si vzal hraběnku z Londron a syn Albert zemřel jako dvouletý). Za její vlády Těšínské knížectví značně utrpělo v třicetileté válce: táhla jím a plundrovala je rakouská, dánská, neapolská a švédská vojska, k tomu se přidaly požáry, epidemie a hlad. Hned v roce 1626 obsadila Těšín vojska Protestantské unie vedená Ernestem Mansfeldem, roku 1645 byl dobyt Švédy, které později obléhalo rakouské vojsko.

Kněžna Alžběta Lukrécie zemřela v květnu 1653 a jí vymřel rod těšínských Piastovců i po přeslici. Knížectví se stalo součástí české komory, spravovala ho královská komora ve Vratislavi prostřednictvím těšínské komory, jejímž hlavním cílem se stala maximalizace zisků pro habsburskou pokladnu. Těšín a okolí se začaly měnit v periferii monarchie, přestože město se stalo v roce 1659 královským a částečně byl opraven

i poničený hrad. Knížectví sice dál formálně existovalo stejně jako titul těšínského knížete, který dostávali členové panovnického rodu, ale většina sem jen zajížděla na „visitace”. Správu měli plně v rukách komorní úředníci a místní šlechta se zcela upnula na vídeňský dvůr, kde mohla realizovat své ambice. Na Těšínsku docházelo k restrikcím proti protestantům a dál tudy táhla vojska bojující v polsko-švédské válce. Nesouhlas se zvyšujícími se daněmi a dalšími povinnostmi vedl ke zbojnictví a pokusům o povstání, které byly tvrdě potlačovány a trestány. Velkou pohromou byla morová epidemie v roce 1715, která zdecimovala především Těšín.

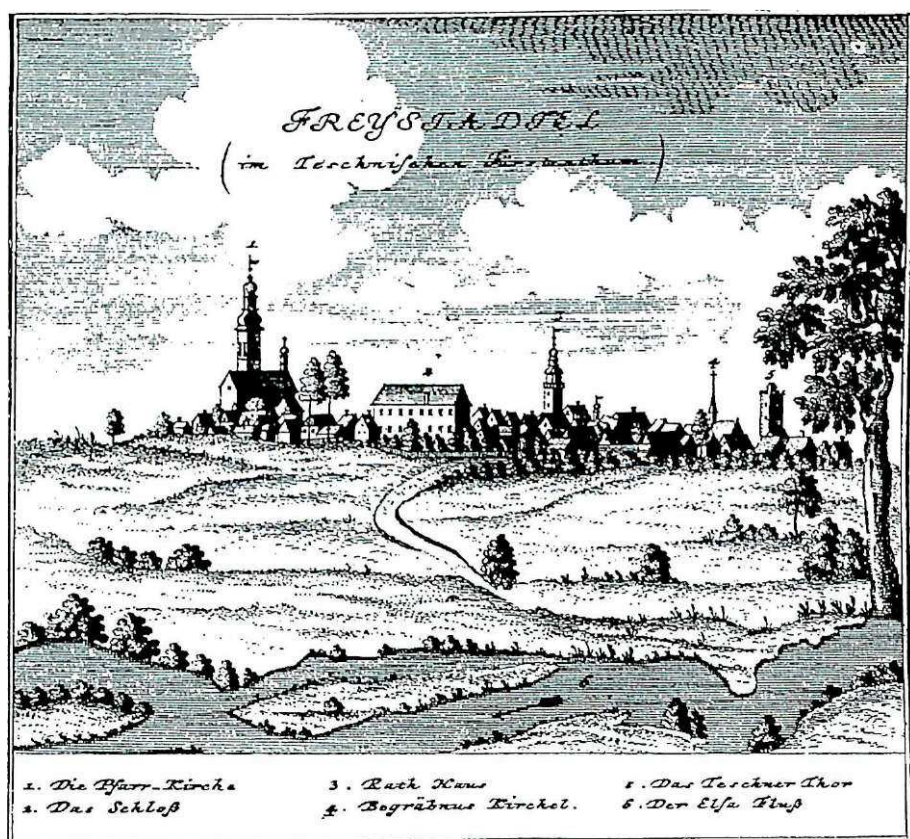
POLITICKY A SOUDNÍ KRAJ ZEMĚ SLEZSKÉ

V roce 1740 nastoupila na rakouský trůn Marie Terezie a začaly boje nazvané válkami o dědictví rakouské s pruským králem Fridrichem II., který odmítl uznat pragmatickou sankci umožňující v habsburském rodě nástupnictví i po ženské linii. Těšínsko získalo na významu nejen v letech bojů, ale především po roce 1742, kdy muselo poražené Rakousko vyklidit většinu Slezska. Dolní Slezsko, Klasko i většina území Horního Slezska připadly Prusku a pod habsburskou vládou zůstalo jen tzv. Rakouské či také České Slezsko tvořené částmi Nisského, Krnovského, Opavského a Ratibořského knížectví a knížectvím Těšínským, které jako jediné zůstalo v původních zemských hranicích českého státu. České Slezsko spravoval Královský úřad v Opavě a Těšín se stal v roce 1745 císařským městem. Když byla v roce 1772 připojena k habsburské monarchii Halič, význam Těšínska opět vzrostl - nová císařská silnice vedoucí z Olomouce do Lvova procházela přes Frýdek, Těšín a Bílsko.

Roku 1765 získala Těšínské knížectví jako věno Marie Kristina, dcera Marie Terezie, která se provdala za saského knížete Alberta Kazimíra. Byl to moudrý a schopný muž, který rychle pochopil zemědělský a průmyslový potenciál kraje a pomocí nákupů pozemků od šlechty učinil z Těšínské komory jednu z největších a nejprosperujících oblastí celé habsburské monarchie. Toto postavení se ještě umocnilo po roce 1772, kdy byly na Karvinsku objeveny bohaté zásoby černého uhlí. Přesto právě za Alberta Kazimíra došlo na Těšínsku v roce 1766 k velkému povstání poddaných, které bylo součástí selských rebelií probíhajících v pruské i rakouské části Slezska. Příčinou bylo dlouhodobé zhoršování postavení sedláků na panstvích drobné a střední šlechty, kdy docházelo k neustálému zvyšování robotních povinností a zabírání gruntů s cílem rozšiřovat velkostatky. Jestliže v pruské části byl proti povstalcům zvolen násilný postup, který nejen neutlumil sociální napětí vedoucí k dalším výbuchům, ale především měl za následek zaostání sociálního vývoje, v rakouské části mírnější přístup a snaha o kompromis umožnily nastoupení osvětenější politiky v poddanské otázce.

O deset let později provedl císař Josef II. správní reformu, jejímž cílem byla centralizace státní správy a urychlení hospodářského růstu. České Slezsko bylo spojeno s Moravou do Země Morava-Slezsko (později moravskoslezské) s centrem v Brně a rozdělené na kraje. Na severu země se vytvořilo Západní Slezsko neboli Opavský kraj s krajským městem Opavou a Východní Slezsko neboli Těšínský kraj s krajským městem Těšínem. Slezské knížectví si však až do roku 1918 zachovalo status korunní země Království českého.

V roce 1779 hostil Těšín po osm měsíců účastníky mírových jednání mezi Rakouskem a Pruskem, která skončila podpisem mírové smlouvy, o šest let později bylo zaznamenáno první zemětřesení, které se v dalších letech opakovalo a roku 1789 zachvátil město obrovský požár, který je

Rytina Fryštátu z roku 1735

prakticky zničil. Byly zbořeny hradby a Těšín se začal rozrůstat podle plánů Karla Jacobiho d'Eckholma i na druhém břehu řeky Olše, kde je dnes Český Těšín O pět let později tu byla umístěna první stálá posádka císařského vojska, pro níž byly na místě zbořeného kostela postaveny kasárny.

Do historie města se výrazně zapsalo i období napoleonských válek, především přelom let 1805/1806. Nejen krátkou návštěvou ruského cara Alexandra, ale především tím, že po prohrané bitvě u Slavkova se poražená rakouská a ruská vojska stáhla na Těšínsko, kam se přemístila i řada úřadů z Francouzi obsazené Vídně. Město a okolí se změnilo v jeden velký lazaret, kde do března 1806 zemřelo na 10 000 vojáků.

V roce 1810 se konaly v Těšíně velké oslavy milenia legendárního založení města, při nichž byl otevřen nový pivovar. To už začínalo období prudkého hospodářského rozvoje Těšínska využívající přírodních zdrojů kraje - především horské lesy a mělce uložená železná ruda vedly k vzestupu hutnictví, které doplnily lihovarnictví a především tradiční textilnictví. Město se začalo definitivně zbavovat následků velkého požáru v roce 1789 a nová výstavba se stala dokladem rostoucí životní úrovně jeho obyvatel. V polovině třicátých let byla postavena empírová usedlost těšínského kupce Contessy, k níž se váže pověst o místním Doktoru Faustovi a v roce 1840 na místě piastovského hradu vyrostla klasicistní letní rezidence Habsburků. O čtyři roky později velká neúroda brambor způsobila hladomor a šíření epidemií, což spolu s nespokojeností lidí a šířením revolučních myšlenek vedlo v roce 1848 k bouřím na zdejších velkostatech. Byly pacifikovány, stejně jako revoluce ve Vídni či Praze, ale pro další vývoj Těšínska měl rok 1848 zásadní vliv: vytvořením Země slezské s vlastním zemským sněmem se sídlem v Opavě skončila existence těšínského stavovského sněmu a Těšínsko jako politický a soudní kraj bylo rozděleno na čtyři okresy - těšínský, bílský, bohumínský a fryštácký. Základem státu se místo feudálních panství staly obce a vrchnostenskou nahradila státní správa. Revoluční výbuch však přinesl také proces národního uvědomování zdejších obyvatel tvořených specifickou směsicí Čechů, Poláků, Němců a Židů. Z počátku spolu Češi a Poláci hovořící místním nářečím spolupracovali proti Němcům a především proti germanizačním snahám - jestliže až do té doby byly polština a němčina (česky se úřadovalo do roku 1817) rovnoprávné úřední jazyky, od roku

1851 se začala na státních úřadech používat výhradně němčina. Postupem doby se však hlavní těžiště národnostního zápasu přeneslo mezi Čechy a Poláky, což Netvořilo národnostně velmi složitou situaci. Situace se Naostřila po roce 1867, po rakousko-uherském vyrovnání, kdy i Poláci na rozdíl od Čechů a Moravanů získali některá privilegia.

Druhá polovina 19. století přinesla Těšínsku období prosperity. Rozšiřovala se těžba černého uhlí, hutnictví a kovozpracující průmysl, velký přínos měla výstavba několika železničních tratí, z nichž nejdůležitější byla Severní dráha císaře Ferdinanda spojující Vídeň, Bohumín, Krakov a Lvov; úsek Bohumín-Těšín byl zprovozněn v roce 1868, o dvacet let později trať z Těšína do Bilska s mostem přes řeku Olše. Pracovní příležitosti přitahovaly nejen obyvatele hornaté části kraje, odkázané většinou jen na domácí tkaní či pastevectví, ale také lidi z velmi chudé Haliče, nejzaostalejší části habsburské monarchie - nakonec jich bylo 12 procent z celkového počtu obyvatel. Těšín se začal měnit v moderní město: roku 1882 byla dokončena plynárna a plyn začal být využíván k osvětlení hlavních ulic, o dvanáct let později dostalo město nový vodovod, městská elektrárna daná do provozu v roce 1910 umožnila elektrifikaci, ve stejném roce projel Těšínem první automobil se spalovacím motorem (šlo o Mercedes), v Hotelu National shlédli diváci první filmové představení a mohli navštívit nově otevřené divadlo, od roku 1911 byla v provozu první tramvajová linka vedoucí z nádraží přes most Františka Josefa 1. (ten byl dokončen v roce 1903 a slouží dodnes) do centra historické části města. Tramvaj však jezdila jen deset let a byla prý nejkratší linkou na našem území.

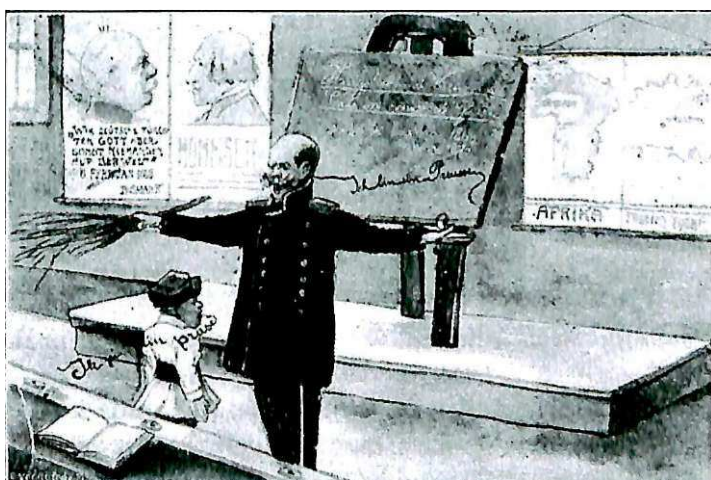
POLÁCI, ČESI, NĚMCI, ŠLONZÁCI A ŽIDÉ

Industrializace na přelomu 19. a 20. století spojená s migrací podstatně ovlivnila národnostní složení obyvatelstva Těšínska. Již po roce 1848 se zdejší lidé začali (většinou podle používaného jazyka) považovat za Čechy, Poláky či Němce, ale právě na Těšínsku zůstala velká skupina těch, kteří se označovali za Slezany, z nichž se ještě vyčlenili tzv. Šlonzáci. Šlo hlavně o etnické Poláky, kteří uznávali civilizační přednosti Němců, odmítali ideu „Velkého Polska“ a byli proti jakémukoliv národnostnímu, jazykovému či jinému dělení Těšínska. Pro Čechy, Poláky i Němce představovali jakýsi cizorodý a nespolehlivý živel: Češi a Poláci v nich viděli stoupence germanizačních snah. Němci je považovali za „hada, který se chce hřát na jejich prsou“. Šlonzáctví bylo nejrozšířenější v nejchudších vrstvách, s nimiž bylo snadné manipulovat - a to také němečtí a později i čeští politikové využívali. Právě toto rozdílné pojetí slezanství a vzájemné vztahy se vyhrotily do nesmiřitelných protikladů a nakonec vyústily i do územních požadavků.

Počáteční společná obrana českého a polského etnika před germanizačními snahami státních úřadů se na konci 19. století začala rychle měnit v přímý zápas mezi zastánci české a polské národní orientace, do něhož různou mírou zasahovali či byli zatahováni Němci, Židé i příslušníci dalších národností a národnostních skupin žijících na Těšínsku. Poláci posilovaní přílivem migrantů z Haliče (nakonec představovali 12 procent celkového počtu obyvatel) byli v tomto zápase od počátku iniciativnější a aktivnější, Češi obvykle jen reagovali na jejich kroky. Proto se můžeme setkat s názorem, že Poláci podporovaní z národního a intelektuálního „velkopolského“ centra v Krakově byli ve stálé ofenzívě, zatímco česká strana se omezovala jen na obranu, ale byla by to jen polovina pravdy, protože skutečnost byla mnohem složitější. V roce 1885 byla založena Macierza Szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego neboli Matice školská pro knížectví Těšínské preferující vzdělávání v polštině, ale první moderní *Dějiny Těšínska* vydal o tři roky později František Sláma v češtině a v následujícím roce vznikla Matice osvěty lidové pro

knížectví Těšínské, jejímž cílem bylo vedle šíření osvěty zakládání českých škol. Polský tisk (*Tygodnik Cieszyński*, *Gwazdka Cieszyńska*) vycházel již v polovině 19. století, první číslo *Novin těšínských* v češtině si mohli čtenáři přečíst až v roce 1894. Šlo by uvést řadu dalších fakt potvrzujících, že česko-polské soupeření se postupně stávalo na Těšínsku (ale i v dalších oblastech Slezska) stále více vyhraněnější. Docházelo i k tomu, že národnostně nevyhraněná část obyvatel se střídavě hlásila k různým národnostem.

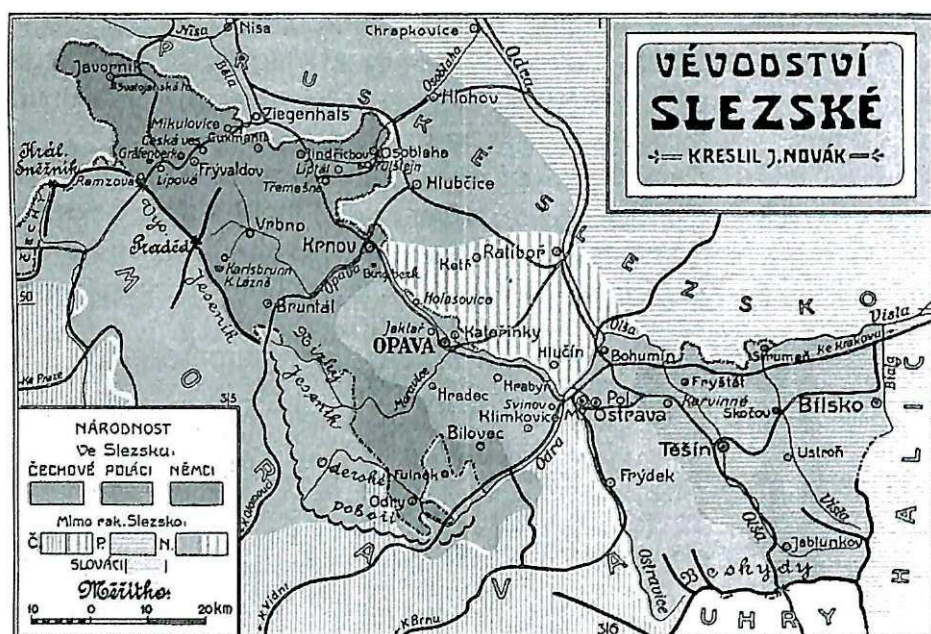
Jeden trend se však přehlédnout nedal: hranice českého osídlení na Těšínsku se stále víc posouvala směrem do českého vnitrozemí. V roce 1908 se Matice osvěty lidové přestěhovala z Těšína do Ostravy a české noviny se začaly vydávat ve Frýdku. Sčítání lidu v roce 1910 ukázalo, že na Těšínsku žije téměř půl milionu lidí, z nichž přes 53 procent (234 000) se hlásilo k Polákům, zhruba 27 procent k Čechům (116 000) a 18 procent (77 000) k Němcům. Protože se však vycházelo z „*obcovacího jazyka*“, byli mezi Němce zahrnuti i Židé, hovořící německy či jidiš a mezi Poláky se dostali i Šlonzáci. Na prahu první světové války, která měla přinést do středu Evropy zásadní změny, se tak na Těšínsku vytvořila velmi výbušná situace a snahy zdejší polské většiny se staly součástí mnohem širšího úkolu: získat rakousko-uherskou část Slezska pro Polsko. Postupující úpadek českého živlu na Těšínsku se projevoval

Pohlednice proti poněmčování polských dětí ve školách

například i v tom, že v roce 1909 prováděly „politické úřady v českých obcích smíšeného území systematické spisování polských dětí, které má být základem k zřizování polských škol. O české děti v obcích ovládaných Poláky se vláda nestará...”

Na přelomu 19. a 20. století se problémů na Těšínsku nashromáždilo víc než dost - vedle národnostních to byly i sociální (obojí zachytil například Petr Bezruč ve svých *Slezských písních*) a v roce 1890 vypukla v regionu velká stávka zorganizovaná odbory. Bylo to právě hnutí mezi dělníky, které napomáhalo alespoň dočasně odstraňovat národnostní řevnivost a antagonismy: při otevření Dělnického domu v Těšíně se společně sešli Češi, Poláci i Němci k jednání o další spolupráci a vzájemné pomoci. Ale šlo spíš jen o výjimku potvrzující pravidlo.

Národnostní složení Těšínska jako součásti tzv. Rakouského Slezska

První světová válka Těšínsko přímo nezasáhla, řada mužů však narukovala do rakousko-uherské armády a jejich práci často musely zastat ženy či děti. V roce 1917 vypukly i tady stávky a hladové bouře, které měly v některých případech také nacionální kontext. Válka tak dál

prohloubila národnostní a sociální rozpory a zejména v její závěrečné fázi, kdy již byla porážka centrálních mocností zřejmá a začalo se kalkulovat o vytvoření nové mapy střední Evropy, se česko-polské soupeření či přímo nepřátelství na Těšínsku ještě více vyhrotilo a začalo hrozit vybuchem.

II. Nic neřešící sedmidenní válka

*Od vojenské akce
v lednu 1919
k rozdělení Těšínska
v roce 1920*

První světová válka po sobě zanechala nejen jména politiků a generálů, kteří se vyznamenali či naopak zcela propadli, nezůstala po ní jen jména míst velkých - vyhraných i prohraných - bitev a především miliony mrtvých a zmrzačených, ale také nelehké dědictví jak v zemích vítězů, tak i mezi poraženými. Její tolik vítaný a oslavovaný konec se současně stal počátkem nového vývoje ve světě a zejména v Evropě, kde na troskách rakousko-uherské monarchie vznikly nové státy. Nástupnické státy - Československo, Polsko, Maďarsko, Rakousko, Rumunsko a Jugoslávie - byly dohodovými mocnostmi již předem uznány jako státy národní a právo vycházet při své výstavbě z národního principu jim přiznaly i poválečné úmluvy. Proto se politické reprezentace nástupnických zemí působící většinou v zahraničí snažily již v předstihu řešit a vyřešit otázku budoucích hranic: řečeno obrazně „*opásat se jimi*“ jako hrází proti všemu „*cizímu*“. Tak se nejen „*ohraničily v sebe*“, ale také - a možná především - proti sobě. Problém byl v tom, že onen „pás“ měl zahrnout vedle všech Čechů, Poláků, Maďarů atd. žijících v historických hranicích, navíc mnohdy sporných, také krajany nacházející se na tzv. smíšených územích. To nutně muselo vést k řadě hraničních sporů, růstu nacionalismu a neklidu.

ČESKÉ ČI POLSKÉ TĚŠÍNSKO?

Také mezi zahraničními reprezentacemi budoucího Polska a Československa docházelo již během války k jednáním o hraničním uspořádání po skončení konfliktu - stalo se tak v roce 1917 ve Lvově a v následujícím roce v Praze, Paříži a Krakově. O Těšínsku - ale nejen o něm - spolu hovořili ve Washingtonu také T. G. Masaryk a Roman Stanislaw Dmowski, stojící v čele Rady Narodowej neboli Národního výboru v Lausanne, uznaného dohodovými mocnostmi za zástupce polských zájmů. Podle úmluvy uzavřené v Praze v květnu 1918 nemělo být rozhodnutí o osudu Těšínska ponecháno na tamních činitelích, u nichž se dal předpokládat přístup z úzce místního pohledu, ale vše měly vyřešit budoucí vlády v Praze a ve Varšavě, v případě neshod mírová konference. Již dohoda ze Lvova předpokládala, že Těšínsko bude po skončení války zachováno jako dočasně jednotné pod správou československých orgánů a o jeho dalším osudu rozhodnou jednání politických reprezentací. Obě strany však počítaly s tím, že Těšínsko bude třeba nakonec rozdělit - jejich představy však byly značně odlišné a zatím si je nechávaly jen pro sebe.

Kvas posledních dnů války spolu se čtrnácti Wilsonovými články o právu sebeurčení národů však udělal přes tyto plány výrazný škrť. Aktivita se ujali na Těšínsku místní činitelé, kteří chtěli využít příznivé situace. Již 19. října 1918 na schůzi v Cieszyně se zástupci polských politických stran usnesli na tom, že Těšínsko bude patřit k Polsku. Vytvořili orgán nazvaný Rada Narodowa Ksiectwa Cieszyńskiego (Národní rada Těšínského loíížectví), který prohlásil celé tzv. Těšínské Slezsko za součást Polska, odzbrojil rakousko-uherské posádky a v noci z 31. října na 1. listopad větší část území vojensky obsadil. Český Zemský národní výbor pro Slezsko, který byl ustaven 29. října pod názvem Národní výbor pro Slezsko (název změnil o dva dny později) v tehdy Polské (později Slezské) Ostravě, oznámil poslední říjnový den všem státním úřadům ve Slezsku, že se ujímá ve jménu československého státu vlády nad Slezskem včetně Těšínska. Převzetí úřadů v Moravské a Polské Ostravě proběhlo bez potíží a 1. listopadu převzal Zemský národní výbor i velení nad armádními jednotkami. Nastala v podstatě patová situace, protože obě strany mohly vykonávat svou pravomoc jen v té části, kde se jim

podařilo ji získat. Situaci dále komplikovalo to, že obce s polskou většinou se i na části podléhající Zemskému národnímu výboru přihlašovaly k Polsku a stejně postupovala i většina šachet, kde měli polští horníci výraznou početní převahu. Napětí ještě vzrostlo, když polská strana zastavila dovoz potravin na Ostravsko. Připravovaly se tábory lidu a hrozilo nebezpečí, že dojde k výbuchu nekontrolovatelného násilí. Ohrožena byla i těžba uhlí, jak upozorňovaly báňský úřad i ředitelství kamenouhelného revíru, protože neshody se přenášely dokonce i do podzemí šachet mezi havíře.

Proto se 2. listopadu sešli v Orlové zástupci Národní rady Těšínského knížectví a Zemského národního výboru pro Slezsko k prvním jednáním o řešení vzniklé situace. Jednání trvalo několik hodin, ale skončilo bez výsledku, protože ani jedna strana nechtěla ustoupit ze svých stanovisek. Při dalším jednání o tři dny později byl v Polské Ostravě podepsán Protokol o upravení vzájemných poměrů v knížectví Těšínském. Po čtyřech zástupcích obou stran - tu českou vedl ostravský advokát Zikmund Witt, polskou Tadeusz Reger, říšský poslanec za Těšínsko - se dohodlo, že *„dohoda nynější má povahu prozatímní a v ničem neprejudikuje konečné rozhraničení teritoriální, které se ponechává v celku k rozhodnutím povolaným činitelům, to je vládě polské ve Varšavě a české v Praze“*. Až do té doby měla být hranicí trať Košicko-bohumínské dráhy, která zůstala pod společným dohledem. Další bod dohody stanovil, že *„za účelem udržení klidu a pořádku“* hude frýdecký okres podléhat Zemskému národnímu výboru pro Slezsko, okresy těšínský a bílský Národní radě Těšínského knížectví. Ve fryštáckém okrese bylo zvoleno šalamounské řešení - obce s českou správou podléhaly výboru, s polskou správou radě. Z ostravsko-karvinského uhelného revíru získalo Československo 26 a Polsko 10 dolů. Protokol byl velmi podobný, např. nádraží v Bohumíně náleželo do pravomoci Národní rady *„až po poslední výhybku směrem ke Hrušovu“*, přesto obsahoval řadu ne zcela jasných a jednoznačných ustanovení, což zakládalo budoucí různé výklady a spory. Šlo v první řadě o dohodu o výkonu veřejné správy a péče o zásobování. Zásadní otázky - především způsob rozdělení sporného území - přenechával protokol budoucímu jednání představitelů obou států.

Podle protokolu se většina Těšínska stala prozatím součástí Polska, což české straně nemohlo vyhovovat hned z několika důvodů.

Proti polskému zdůvodnění nároků na Těšínsko (výrazná převaha polsky mluvících obyvatel hlásících se k polskému národu a právo národů na sebeurčení) měli Češi mnohem silnější argumenty: Těšínsko historickým vývojem patřilo již od 14. století do svazku zemí Koruny české a v případě jeho přiřčení Polsku by nová republika přišla nejen o velkou část ostravsko-karvinské uhelné pánve, ale především o košicko-bohumínskou železniční trať, představující v té době jediné železniční spojení mezi českými zeměmi a Slovenskem. Připomeňme si, že už od listopadu 1918 docházelo na Slovensku ke střetům s Maďary, kteří se nehodlali své tzv. Horní země vzdát a většinu území bylo nakonec nutné obsadit vojensky. Jediný železniční spoj na východ tak měl pro rodící se republiku vpravdě strategický význam. Z hlediska Těšínska možná ještě důležitější bylo to, že budoucí Československo mělo od dohodových mocností zajištěné hranice v jejich historické podobě.

Jak vláda v Praze, tak i polský kabinet ve Varšavě se proto necítily být protokolem z 5. listopadu 1918 jakkoliv vázány. Zatím ani jedna strana neměla zájem zaujmout v případě Těšínska nějaké konkrétnější stanovisko či iniciovat jednání a Dohoda o problému neprojevovala zájem, protože pro ni byl příliš marginální. Přitom stačilo, aby vydala jasné prohlášení vycházející z garance hranic Československa a polská strana by jistě na Těšínsku ustoupila, vždyť dohodové mocnosti měly určit i polské hranice s Německem i sovětským Ruskem, kde šlo o mnohem víc.

Když zástupci Zemského národního výboru a Národní rady podepisovali 5. listopadu 1918 protokol o dočasné úpravě správy Těšínska, počítali nejenom oni s tím, že nejpozději do dvou či tří týdnů československá a polská vláda problém vyřeší či na sporné území bude vysláno dohodové vojsko, které tu zajistí klid a pořádek. Ale vývoj šel jiným směrem a po dvou týdnech relativního klidu začalo znovu na Těšínsku docházet k národnostně motivovaným střetům, z jejich vyprovokování se vzájemně obviňovaly obě strany. Množily se také stížnosti na různé diskriminace z národnostního hlediska - vzdor protokolu vykonávala Národní rada nátlak na úředníky, aby složili slib věrnosti polskému státu a vyzývala obce s polskou většinou v „české části“, aby žádaly připojení k Polsku.

O vážnosti situace na Těšínsku svědčí velká pozornost, které jí věnovala na svém prvním zasedání 12. listopadu první vláda Československé

republiky. Zejména její předseda Karel Kramář požadoval, aby pro „České Slezsko" byla co nejdříve ustavena zemská vláda - stalo tak o šest dní později v Opavě. Nový orgán byl vyzván, aby urychleně zorganizoval četnický a policejní sbor schopný zajistit klid a pořádek. Zatím byly do oblasti vyslány vojenské oddíly sestavené z vojáků vracejících se přes území Polska z východní fronty.

PŘÍJEZD PRVNÍ DOHODOVÉ KOMISE

Politici v Praze si byli dobře vědomi výbušnosti situace na Těšínsku, kde většina obyvatel polské národnosti nesouhlasila s tím, že se ocida na území dočasně přiřčenému protokolem z 5. listopadu Československu. Polsko však procházelo vnitřní krizí, která vynesla 11. listopadu k moci generála Józefa Piłsudského a podle odborníků v Praze nehrozilo nebezpečí, že by se v případě Těšínska polská strana nějak silně angažovala. Měla až nad hlavu jiných důležitějších problémů - snažila se získat západní Ukrajinu, Bělorusko a Litvu, nejistý byl osud Gdaňska a přístupu k moři, na Mazursku zůstávalo německé vojsko.

Iniciativy se ujala Národní rada Těšínského knížectví, která koncem listopadu vyslala do Paříže svého zplnomocněnce Stanisława Grabského s pověřením jednat s československým ministrem zahraničí Edvardem Benešem o problému Těšínska. Pokud by Československo podpořilo Polsko v jeho územních požadavcích na východě vycházejících z historicko- právních argumentů (které však v případě Těšínska polská strana neuznávala a preferovala národnostní princip), dostane se Praze podpory v jejích snahách získat jižní oblasti Slovenska a také větší vstřícnosti v těšínské otázce. Beneš přislíbil, že návrh předloží své vládě a ve své informaci pro premiéra Kramáře uvedl, že podle jeho názoru Grabski jednal z vyššího pověření než jen od Národní rady a že se Polsko snaží zamezit vzniku dalšího ohniska napětí či dokonce konfliktu. Předseda vlády odpověděl, že Polákům nevěří, protože uhelná pánev má i pro ně zásadní význam. Rozhodl, aby se ministr obrátil na vrchního velitele dohodových vojsk maršála Ferdinanda Focha, seznámil ho s problémem a požádal o obsazení uhelného revíru i Košicko-bohumínské trati dohodovým vojskem. Foch byl velmi vstřícný, konečné rozhodnutí však odložil.

Nová polská vláda premiéra Moraczewského se rozhodla 17. prosince řešit těšínskou otázku jednáním a do Prahy přijeli dva zplnomocnění vyjednavací, jimž se však od předsedy vlády K. Kramáře dostalo studené sprchy. Do Varšavy se vraceli značně rozladění a skeptičtí a s názorem, že Československo dříve nebo později obsadí s pomocí dohodových vojsk

celé Těšínsko. Tento dojem ještě umocnil novoroční projev prezidenta T. G. Masaryka, který se vrátil do vlasti krátce před Vánoci.

„Není přece možné, aby nějaká část Poláků si nárokovala naše kraje, které nám přiznali i Spojenci, je to okupace anonymní, neoprávněná, " řekl k problému Těšínska. „Doporučoval bych jim, aby své jednotky odvolali, a my bychom pod vedením spojeneckého velitele zavedli v celé zemi pořádek. "

Příjezd T. G. Masaryka do vlasti v prosinci 1918

Válka slov plných vzájemného obviňování a osočování, která se na přelomu let 1918/1919 mezi Československem a Polskem rozpoutala, vedla spojeneckou komisi k tomu, aby na žádost E. Beneše vyslala na Těšínsko britského majora Crossfielda, který měl prozkoumat situaci přímo na místě. Strávil v Těšíně týden a jeho dojem i návrh byl jednoznačný: Pokud tu nemá dojít k rozsáhlým národnostním konfliktům, je třeba urychleně povolat spojenecká vojska. Svou zprávu podal italskému generálovi Piccionemu, který byl nejvyšším vojenským přidělcem Dohody v Československu a další den už odjížděl do Paříže, aby o všem informoval velení Dohody.

VOLBY, KTERÉ NESMĚLY BÝT

Generál Piłsudski vyhlásil 25. listopadu 1918 volby do polského sejmu a volit měli i Poláci nejen na Těšínsku, ale také na Oravě a Spiši, což byla další sporná území. V případě Oravy šlo o několik málo vesnic, na Spiši si však Polsko nárokovalo 16 měst, která v roce 1412 dostal polský král za půjčku Zikmundovi Lucemburskému do zástavy a až v roce 1770 je obsadila rakouská vojska. Bylo zřejmé, že polská strana chce co nejdříve vytvořit takový stav, který by jí vyhovoval a současně dostala Dohodu do situace, kdy jí nezbude nic jiného, než vytvořený status quo schválit. Volby se měly konat 26. ledna 1919 a nebylo třeba příliš pochybovat o tom, jak právě na sporných územích s většinou polského obyvatelstva dopadnou. Hned po jejich vyhlášení docházelo k vyhrožování Čechům v „polských“ obcích i jejich napadání a situace se stále víc komplikovala a vyhrocovala. Nesouhlas s volbami dávali najevo nejen Češi, Němci a Šlonzáci na sporném území, ale i velcí průmyslníci, majitelé dolů a hutí a jejich akcionáři. Nechtěli, aby se jejich majetky ocitly na území tak politicky i ekonomicky nestabilního státu, jakým bylo Polsko, dávali přednost Československu, jemuž zajišťoval vysoké renomé T. G. Masaryk.

Československá vláda proti vypsání voleb na sporných územích protestovala, ale polská strana odmítla, že by tím porušovala výkon státní svrchovanosti jiného státu. Stejně neúspěšné byly čs. žádosti k různým představitelům Dohody, aby alespoň Košicko-bohumínskou dráhu obsadilo některé z dohodových vojsk. Obě země se vzájemně obviňovaly z porušování dohod. Československo bylo několikrát nařčeno z toho, že připravuje vojenský útok, což v regionu jen ještě víc zvyšovalo nervozitu a napětí. Vedení dolů si stěžovala na spory mezi horníky, které narušují těžbu uhlí, různé „zaručené zprávy“ vyvolávaly mezi Poláky, Cechy, Němci i Šlonzáky obavy z budoucnosti přerůstající v paniku. Muži z části Těšínska pod kontrolou Národní rady začali být odváděni do polské armády, což vláda v Praze nemohla chápat jinak, než že jde o další vážné porušení československé suverenity a územní celistvosti. Neshody se stále stupňovaly a přerůstaly v otevřené nepřátelství.

Československá vláda věděla, že nesmí dovolit konání voleb na území Těšínska kontrolovaném Národní radou Těšínského knížectví, protože

jejich výsledek by se stal pro polskou vládu velmi pádným argumentem při dalších jednání o osudu tohoto území na pařížské mírové konferenci, jejíž začátek byl připraven na 18. ledna 1919. V situaci, kdy se „*právo národů na sebeurčení*“ stalo bezmála zaklínadlem, by se jen těžko hledaly argumenty proti „*svobodnému vyjádření touhy Poláků na Těšínsku žít ve společném státě s ostatními Poláky*“. Politici v Praze tušili, že pouhý historickoprávní argument by na mírové konferenci příliš neobstál.

*Generál Józef Piłsudski byl v roce 1918 jmenován
náčelníkem Polského státu a vrchním velitelem armády*

Proto stále více poukazovali na dopravně strategické a ekonomické faktory a na národnostní argument polské strany odpovídali, že se týká jen části Těšínska a že polské osídlení v oblasti ostravsko-karvinského uhelného revíru je pouze důsledkem přílivu pracovních sil z Polska v několika málo posledních desetiletích. Jak však který argument přijme mírová konference a jakou mu bude přikládat váhu, to nevěděli ani politici ve Varšavě.

ČEKÁNÍ NA PŘÍJEZD LEGIÍ Z FRANCIE

Československá vláda se problémem Těšínska na přelomu let 1918/1919 zabývala mnohokrát a klonila se spíše ke kompromisnímu řešení pod patronací dohodových mocností. Její žádosti o vyslání vojska Dohody k dočasnému obsazení sporného území, které by zabránilo polské straně činit zásadní rozhodnutí a kroky, jež mohly být chápány jako nepřátelské, protože měnily postavení Těšínska, však byly marné a vzhledem k tomu, že také Polsko stálo na dohodové straně, bylo určení nové hranice otázkou velmi delikátní. Praha byla rozhodnuta předložit problém Těšínska na pařížské mírové konferenci spolu s dalšími hraničními otázkami - jednalo se totiž nejen o hranice s Polskem (kde další sporná místa představovaly Orava a Spiš), ale také s Rakouskem, Německem a Maďarskem, které však byly v postavení poražených států. Nejen ministru zahraničí Edvardu Benešovi bylo zřejmé, že nalezení kompromisu s Polskem by jistě dohodové velmoci v Paříži „odměnily“ větší vstřícností při stanovení československých hranic s jeho ostatními sousedy

Kroky, které podnikala polská vláda na Těšínsku, především vypsání voleb, však přiměly pražské politiky postupně změnit názor. Poté, kdy byl polskou vládou 10. ledna 1919 schválen statut správní komise pro Těšínsko, Oravu a Spiš (a také Halič), měla československá strana v podstatě jen dvě možnosti - připustit volby jako projev výkonu neomezené státní suverenity a tím de facto potvrdit polský nárok na sporná území, nebo provedení voleb zabránit mocensky, tj. vojenským obsazením Těšínska. Dilema to bylo opravdu těžké: na jedné straně rezignace znamenající ztrátu historického území s velkým ekonomickým potenciálem a důležitými komunikacemi, na druhé vojenský konflikt s dohodovým státem s těžko předvídatelnými diplomatickými (ale i jinými) následky.

Vše nasvědčuje tomu, že to samé si uvědomovala i vláda ve Varšavě, současně však byla rozhodnuta se sporného území nevzdat. Nařídila proto plukovníku-brigádýrovi Francizsku Ksaverymu Latiníkovi, který byl od listopadu velitelem těšínského vojenského okruhu (a později i těšínského frontu), aby na území podléhajícím pravomoci Národní rady

rozmístil vojenské oddíly a zajistil tak konání voleb. To už musela československá strana považovat na nepřátelský akt, na který bylo třeba odpovědět nejen rázně, ale především rychle, protože časová prodleva se mohla stát osudnou. Navíc Dohoda dál nejevila o záležitost zájem, což mohlo být chápáno i jako její nepřímý souhlas s postupem Polska.

Největší problém byl v tom, že Československo nemělo dlouho k dispozici vojenské síly potřebné k obsazení Těšínska. Nejpočetnější z našich legií zůstávaly nadále v Rusku zmítaném občanskou válkou, italské legie bylo nutné po jejich návratu koncem roku 1918 nasadit na Slovensku proti Maďarsku a legie z Francie teprve začínaly s přesunem do vlasti. Na území republiky se sice urychleně vytvářelo nové vojsko z příslušníků bývalých rakousko-uherských jednotek, sokolských a dobrovolnických organizací, které se osvědčilo při zajišťování pohraničních území, kde došlo k vyhlášení „samostatných“ německých provincií a potvrdilo své kvality i v bojích na Slovensku, ale legionáři měli velké bojové zkušenosti a především proti doma vytvářeným jednotkám výbornou výzbroj. Proto bylo možné připravit plán operace až po příchodu legionářských pluků z Francie. Cílem operace bylo vojenské obsazení Těšínska v jeho historických hranicích, které by zmařilo konání voleb a zajistilo Československu lepší pozici v budoucích jednáních o řešení hraničního sporu. Jestliže se většina československých politiků klonila k názoru, že území bude třeba nakonec mezi Československo a Polsko rozdělit a jeho obsazení umožní dostat Polsko i dohodové mocnosti pod určitý tlak, nechyběly ani hlasy volající po tom, aby vojenské obsazení zajistilo celé Těšínsko definitivně pro Československo. Představitelem skupiny se smířlivými názory byl především ministr zahraničí Edvard Beneš, nekompromisní postup požadoval předseda vlády Karel Kramář, známý svým rusofilstvím.

Nakonec o vojenském zásahu rozhodl prezident Masaryk, který 17. ledna svolal mimořádné zasedání vlády. Na základě předchozího jednání s premiérem Kramářem a jeho sdělení, že francouzský velvyslanec Clément-Simone po sondáži u své vlády ho ujistil *„zdrženlivým pochopením pro zájmy Československa“*, navrhl prezident okamžitý vojenský zákrok a jako nejzazší termín uvedl 23. leden. Rozprava byla dlouhá a bouřlivá, šlo opravdu o zásadní rozhodnutí, ale návrh byl nakonec schválen s doplňkem, že polská vláda bude nejméně 48 hodin předem uvědomena

o akci. Ministr zahraničí Beneš v Paříži dostal za úkol vyžádat u mocností Dohody souhlas s připravovaným krokem.

Ministerstvo národní obrany řízené Václavem Klobáčkem začalo ještě tentýž den připravovat operační plán vojenského obsazení Těšínska. Ale už po několika hodinách byly práce na prezidentovo přání zastaveny, protože v Polsku byla předchozí den jmenována nová vláda v čele s Ignacym Paderewským, s nímž se Masaryk dobře znal z exilu a byl přesvědčený, že prosadí mnohem realističtější politiku. Když se však do 20. ledna nový kabinet těšínským problémem vůbec nezabýval a z Paříže oznámil ministr Beneš, že Francie je připravena podpořit vojenské obsazení Těšínska vysláním vlastního vojenského kontingentu, nebyl už důvod dál čekat. Termín zahájení akce byl stanoven na 23. leden, protože dál čekat už nebylo možné. Ministerstvo národní obrany muselo ve velmi krátké době připravit plán operace a vyčlenit pro ni potřebné jednotky.

Dne 21. ledna poslala československá vláda do Varšavy obšírné memorandum, v němž vyzvala polskou stranu ke stažení vojsk za dohodovými mocnostmi uznanou československo-polskou hranici na Těšínsku a k ukončení činnosti všech polských orgánů na sporném území. Vzhledem k tomu, že i nadále pokládala vojenskou akci za poslední možné řešení a nechtěla dál vyhrocovat situaci, navrhla urychlené vytvoření společné československo-polské komise z odborníků, kteří by vše znovu posoudili. Polská vláda na memorandum nereagovala a v Praze byli rozhodnuti na její odezvu už ani nečekat. Československo už nemělo jinou možnost, jak zabránit konání voleb, jehož výsledky mohly silně ovlivnit konečné rozhodnutí mírové konference o Těšínsku, než přistoupit ke krajnímu řešení - vojenskému obsazení sporného území.

POKUS PLUKOVNÍKA ŠNEJDÁRKA O „DOHODOVOU“ LEST

V okolí Moravské Ostravy pokračovaly přípravy k vojenskému obsazení Těšínska a vytváření sestavy československých vojsk. Její základ tvořil 21. střelecký pluk francouzských legií se třemi prapory, kterému velel podplukovník Josef Šnejdárek. Jednotka patřila k velmi dobře vycvičeným a vyzbrojeným, vznikla v lednu 1918 v Cognacu a velká část jejích příslušníků už tehdy měla bojové zkušenosti, nasazena byla na Dolním Asbachu, alsaské frontě a u Terronu. Podplukovník Šnejdárek byl v té době francouzský občan

Plukovník Josef Šnejdárek byl na podzim 1919 ustanoven vojenským velitelem Prahy

a důstojník, bylo mu třiačtyřicet let a jeho život by už tehdy vydal na dobrodružný román. Projel jako mladík kus světa, sloužil v rakousko-uherské armádě a francouzské Cizinecké legii, v jejíchž řadách bojoval v severní Africe, oženil se, nastoupil do francouzské armády a po vytvoření našich legií ve Francii byl dán k ruce jejich vrchnímu veliteli generálovi Mauricemu Janinovi - měl získávat

další dobrovolníky pro vstup do legií. Později byl přidělen k 21. střeleckému pluku, s nímž se vrátil do vlasti.

Sestavu pro operaci na Těšínsku tvořily dále prapor 54. pěšího pluku z Olomouce, prapor 93. pěšího pluku ze Šumperka, 17. myslivecký prapor z Fryštátu, a dva dobrovolnické prapory z Bohumína a Orlové - šlo o jednotky vytvořené na území Československa z vojáků bývalé rakousko-uherské armády, příslušníků Sokola a dalších dobrovolníků. Z oblasti severozápadního Slovenska měly útok hlavních sil podporovat dva prapory 35. pěšího pluku italských legií pod velením plukovníka Ettora Grasselliho, jejichž úkolem bylo postupovat z oblasti Žiliny přes Čadcu a Jablunkov na Bystřici.

Už tato sestava znamenala velkou početní převahu útočících vojsk, vždyť proti nim na polské straně stálo pět pěších praporů, čtyři kulometné roty, jediná dělostřelecká baterie a jezdecká četa. Zasáhnout do bojů bylo připraveno také asi 550 příslušníků polského četnictva a na 6500 místních dobrovolníků - jejich bojová hodnota však byla velmi nízká. Nedostatečná síla polských jednotek byla zaviněna tím, že většina polských vojsk bránila východní Małopolsko, Halič a Lvov před útokem Ukrajinců. Plukovník Latíník vědomý si své slabosti marně vyzýval nadřízené i vládu ve Varšavě, aby mu poskytl posily, docílil pravého opaku, protože některé jednotky z Těšínska byly na počátku roku staženy na východ. Na jeho upozornění a žádosti odpovídali zyaršavy i z velitelství krakovského vojenského okruhu stejnými slovy: Češi mají všechny vojáky na Slovensku, většina legií se ještě nevrátila do vlasti, není se tedy čeho bát. To se nás jen pokoušejí zastrašit.

Latíník byl zkušený voják a Poláci z „českého“ Těšínska mu přinášeli zprávy o koncentraci československých jednotek, proto trávil stále víc času v terénu na prozatímní hranici. Když 21. ledna došlo k zadržení osob polské národnosti, které se veřejně angažovaly v propolské činnosti a agitaci (některým se podařilo po předchozím varování uniknout), bylo zřejmé, že v nejbližších dnech dojde k vojenské akci. Od nadřízených se žádného rozhodnutí přes urgence nedočkal - ať prý zachová klid a nenechá se vyprovokovat. Co má udělat v případě, že československé jednotky překročí prozatímní hranici, o tom nikdo nechtěl rozhodnout.

Byl opravdu v nezáviděníhodné situaci. Dobře věděl, že proti jeho zhruba tisícovce mužů v uniformě (s dobrovolnickými milič-

ními formacemi nemohl příliš počítat) stojí třikrát silnější protivník. Bylo mu zřejmé i to, že těžko může počítat s nějakými posilami, zatímco druhá strana je má. Samozřejmě nevěděl, že na Těšínsko se má ve dnech 24. a 25. ledna přesunout z Uherského Hradiště nově vytvořená 2. pěší brigáda se šesti pěšími prapory, dvěma dělostřeleckými bateriemi a jezdeckou švadronou a 35. pěší pluk může být v případě potřeby posílen praporem 33. pěšího pluku italských legií. Stejně jako na polské straně se také na československé vytvářely z místních dobrovolníků Národní gardy, jejichž početní stav dosáhl okolo 5000 mužů. V záloze byly i další jednotky, které bylo možné poměrně rychle přisunout - prapory od náhradních těles pěších pluků a dobrovolnické prapory Stráže svobody, jednotky sestavené narychlo především z mobilizovaných sokolů.

Franciszek Ksavery Latiník byl po těšínské krizi povýšen na brigádního generála a od roku 1920 velel 1. polské armádě bránící Varšavu. V roce 1925 odešel na odpočinek a zemřel v Krakově v srpnu 1949

Vrchním velitelem československých vojsk na Těšínsku měl původně být jmenován podplukovník francouzské armády Antoin Paul Gillain, který však odmítl bojovat proti Polsku jako dohodovému státu, s nímž není Francie ve válečném stavu, proto se velitelem stal podplukovník Josef Šnejdárek, kterého prosazoval

přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky plukovník Otakar Husák, mající velkou důvěru Masaryka i Klofáče. Šnejdárek měl bohaté zkušenosti z bojů ve Francii a Itálii a byl u podřízených oblíbený.

Ještě ráno 23. ledna se pokusil zabránit vojenské akci malou lstí. Krátce po osmé vyjela z Moravské Ostravy směrem na Těšín malá kolona vojenských osobních automobilů, v nichž seděli podplukovník Josef Šnejdárek, francouzský podplukovník Gillain (podle jiných pramenů major Madyut), italský podplukovník Nosseda, anglický major Crossíeld, který již na Těšínsku působil a kapitán americké armády Emanuel Voska, důvěrník Masaryka při jeho pobytu v USA a poradce v amerických záležitostech. Doprovázelo je několik novinářů, protože Šnejdánkovi záleželo na tom, aby se jeho „mírové misi“ dostalo náležité publicity. Ozbrojený doprovod malá kolona neměla. Cílem cesty byl zámek v Těšíně (či přesněji Ciezsyně), kde měl sídlo štáb polské armády na Těšínsku. Velitel plukovník Latiník byl právě v terénu u svých jednotek a delegace na něj musela delší dobu čekat. Šejdárek kategoricky odmítl jednat s členy Národní rady Těšínského knížectví, zejména s páterem Łądzinem a dr. Michejdou, který býval na Těšínsku místodržitelem. Chtěl hovořit pouze s velitelem.

Jestliže Šnejdárek počítal s tím, že přítomnost tolika dohodových důstojníků udělá na polského plukovníka silný dojem, pak se přepočítal.

„*Mon colonel,*“ oslovil Latiníka po představení sebe i členů svého doprovodu francouzsky. „*Nous sommes venus vous voir, chargés par le gouvernement de la République Tchecoslovaque...*“

„*Nerozumím francouzsky,*“ přerušil plukovníka Latiník. „*Sprechen sie deutsch?*“

„*Ja. Also wir werden deutsch sprechen,*“ souhlasil podplukovník Šnejdárek. „*Pane plukovníku, z pověření své vlády i dohodových mocností vás vyzývám, abyste opustil i se svým vojskem území Těšínského Slezska, které jste obsadil neprávem. Máte čas do 13 hodin, abyste vyklidil zabrané území až po řeku Vislu. V opačném případě zahájí mé jednotky s přispěním dohodových vojsk bojové operace. Apeluji za vás, abyste zabránil zbytečným obětem.*“

Šlo o ultimátum a současně lest, protože státy Dohody na žádost ministra E. Beneše o souhlas s vojenským obsazením

Těšínska neodpověděly a žádný oddíl jejich vojsk se neměl na vojenskou akci podílet. Podplukovník Šnejdárek si však myslel, že polský důstojník by mohl uvěřit ve zbytečnost jakéhokoliv odporu proti koordinované akci Dohody a pod silným nátlakem dobrovolně vyklidit celé sporné území. Současně ale musel dobře vědět, že o tak zásadním kroku nemůže Latiník rozhodnout sám.

Polský důstojník v uniformě bývalé rakousko-uherské armády, v níž dlouhé roky sloužil a bojoval také na frontách první světové války (na té italské utrpěl v roce 1916 těžké zranění) chvíli mlčel. Přemítal o tom, proč s tak zásadním ultimátem přichází voják v hodnosti pouhého podplukovníka. Ani jeho spojenecký doprovod nebyl nijak reprezentativní. Zkušenost mu říkala, že tady něco nehraje.

„Těšínsko nevyklidím. Mám od svých nadřízených v Krakově i ve Varšavě jasné rozkazy.“

„Chápu vás, pane plukovníku. Ale musím vás ještě jednou upozornit, že vaše odmítnutí může vést k boji s dohodovými vojsky,“ řekl Šnejdárek.

„Můžete mi předložit nějaké dokumenty, které vás zmocňují vyjednávat jménem Dohody?“ zeptal se plukovník Latiník.

Šnejdárek s takovou otázkou počítal.

„Bohužel, nemohu. Jistě ale víte, že v určitých situacích a chvílích se rozhodnutí a rozkazy předávají pouze ústně,“ odpověděl. *„Pokud mi nevěříte, můžete zavolat na ministerstvo národní obrany do Prahy, kde vám moje pověření potvrdí.“*

Plukovník Latiník už měl skoro stoprocentní jistotu, že Šnejdárek i celá spojenecká delegace jen blafují.

„Nevidím k tomu jediný důvod, pane podplukovníku,“ opáčil a s trochou ironie dodal: *„Já mám jiné nadřízené než vy a nehodlám vám doporučovat, abyste zavolal do Varšavy “*

„Přesto vás jednou ještě prosím, abyste vše zvážil. Budu čekat na vaši odpověď do 13 hodin,“ ukončil rozhovor podplukovník Šnejdárek.

„Nemusíte. Těšínsko nevyklidím, ale budu ho bránit do poslední kapky krve,“ řekl na rozloučenou plukovník Latiník.

Mnohem později napíše ve svých pamětech podplukovník Šnejdárek, že to byla *„odpověď pravého vojáka a vlastence hrdého na slavnou polskou minulost“*, ale možná v té chvíli měl zcela jiný pocit: po odmítnutí dojde k bojům, které si vyžádají na obou stranách oběti.

Automobily na cestě do Moravské Ostravy rychle projížděly kolem polských hlídek, které po přejetí prozatím vytýčené hranice vystřídali českoslovenští vojáci střežící důležité komunikace. Plukovník Latiník už při jednání odolával pokušení nechat tu podivnou delegaci zatknout, ale bál se reakce svých nadřízených. Až hodnou chvíli po odjezdu kolony za ní poslal jízdní četů s rozkazem všechny zadržet, ale automobilům se už podařilo přejet pod ochranu čs. vojáků. Snad opravdu stačila minuta nebo dvě, aby se události na Těšínsku vyvíjely jinak, ale žádné kdyby v historii neplatilo a neplatí. Neúspěch Šnejdárkovy akce podniknuté na vlastní pěst a bez vědomí jeho nadřízených znamenal jediné - už brzy se ozvou první výstřely a budou první ranění a mrtví. Nepochybně i proto vládla mezi muži vracejícími se do Moravské Ostravy dost ponurá nálada.

Plukovník Latiník uvědomil o příjezdu delegace a jejím ultimátu své nadřízené v Krakově, předsedu vlády Paderewského i maršála Pilsudského. Všichni pochopili, že situace je opravdu vážná a Latiník dostal rozkaz zaujmout bojové postavení a na případný útok československých vojsk odpovědět všemi prostředky, které má k dispozici. Dostalo se mu ujištění, že hned druhý den přijdou posily - oddíly složené z nezkušených odvedenců, protože jiní vojáci nejsou vzhledem k těžkým bojům na západní Ukrajině a v Bělorusku k dispozici. Byla to jen slabá náplast na vědomí o velké početní a především kvalitativní převaze protivníka.

Když seznámil se situací Národní radu, vyhlásila mobilizaci dobrovolníků k obraně „*polské vlasti*“, kterým byly vydány zbraně z vojenských skladů. Do čela jednotlivých miličních oddílů postavil Latiník důstojníky, praporčíky či zkušené vojáky, přesto si o jejich bojové hodnotě nedělal žádné iluze. Navíc ho tížil čas, protože už hodinu po poledni se dal očekávat útok.

OBSAZENÍ BOHUMÍNA

Přesně ve 13 hodin 23. ledna 1919 nastoupily československé jednotky k útoku na Bohumín a Karvinou. Podpořily ho dva prapory 35. pěšího pluku pod velením majora Aujeského ve směru na Čadcu a Jablunkov, aby se protivník musel bránit na široké frontě a neměl možnost přeskupovat jednotky na nejohroženější směry.

Rozkaz k obsazení Bohumína dostal velitel zdejší posádky major Sýkora v osm hodin ráno v Moravské Ostravě na velitelství. Měl nejprve vyzvat polského velitele k dobrovolnému vyklizení města i nádraží a v případě odmítnutí zahájit hodinu po poledni vojenskou akci. Vývoj událostí byla však zcela jiný a střelba v Bohumíně a okolí se ozvala poprvé již ve chvíli, kdy major Sýkora přebíral rozkaz.

Josef Šnejdárek obdržel československé občanství v roce 1926 a o čtyři roky později byl povýšen do hodnosti armádního generála.

V roce 1935 byl penzionován, po nacistické okupaci odešel do Francie a zemřel v Casablance v květnu 1943

Bohumín se v té době skládal ze dvou částí - Bohumína-města a Bohumína-nádraží. Podle výsledků sčítání lidu v roce 1910 žilo ve vlastním městě necelých 400 Čechů, téměř 3000 Němců a na 2000 Poláků. V lednu 1919 bylo město obsazeno polským vojskem. Bohumín-nádraží obývalo v roce 1910 téměř 600 Čechů, okolo 4400 Němců a více než 2100 Poláků. Tuto část města převzali 1. listopadu 1918 zástupci Zemského národního výboru pro Slezsko za poměrně dramatických okolností. Po oznámení rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československa a Polska opustila nádraží většina z asi tří stovek vojáků polské a německé národnosti tvořících jeho ochranu a na místě zůstali jen tři čeští důstojníci a 17 vojáků. Velitelem nádraží byl ustanoven setník Šváb, přednostou zůstal Němec Schlossberger. Poláci z města se však nehodlali důležité železniční křižovatky vzdát a zamířili na nádraží vedení propolskou aktivistkou Kluszyňskou, ženou velmi ráznou a výřečnou. Zaštitěna davem několika stovek mužů i žen vyzvala setníka Švába, aby i s vojáky ihned opustil nádraží a předal ho do polských rukou. Počínala si velmi rezolutně a když velitel její žádost odmítl, začala vyhrožovat. Setník Šváb neměl dostatek vojáků - pokud uvěříme pamětníkům, bylo jich jen osm - aby mohl nádraží bránit a dav zase nehodlal riskovat střelbu.

Kluszyňská se obrátila na Národní radu v Těšíně se žádostí o pomoc a dostala slib, že na místo bude vyslána rota vojáků. Také setník Šváb informoval o situaci Zemský národní výbor v Moravské Ostravě a žádal o vyslání roty, jinak se obával, že nádraží neudrží. Po poledni přijela z Těšína rota dobrovolníků v civilu, krátce po ní se objevilo nákladní auto s pětadvaceti vojáky a kulometem, které se však na nádraží přes polský dav nedostalo. Setník Šváb neviděl tváří v tvář stále agresivnějšímu davu jiné řešení, než předat velení původnímu veliteli nádraží setníku Krausovi, který byl Němec. Vymínil si však, že pouze ustupuje násilí a právo Polska na Bohumín neuznává. Ani to však rozvášněný dav neuspokojilo a setník Kraus byl přinucen předat velení polskému důstojníci. Vzhledem k tomu, že Bohumín byl důležitou železniční stanicí na trati do Košic, bylo povoleno československé straně vyslat na nádraží svého zástupce - stal se jím setník v záloze Vodsedalek, který zastupoval československou vojenskou správu i po 5. listopadu 1918, kdy na základě dohody mezi Zemským národním výborem a Národní radou připadlo nádraží v Bohumíně Polsku

s tím, že Československo tu umístilo svou posádku v síle třetiny stavu polské posádky. Velitelem byl jmenován major Sýkora.

Bohumínský prapor byl vytvořený z dobrovolníků a měl tři pěší a jednu kulometnou rotu - celkem šlo o 17 důstojníků a okolo 400 mužů, kteří měli k dispozici šest těžkých kulometů. První setnina se 180 muži byla umístěna na nádraží v Bohumíně, druhá v Pudlově (osada asi 2 km jihovýchodně od města) třetí v Hrušově (asi 10 km jihovýchodně od Bohumína), kde bylo i velitelství praporu a kulometná rota měla posádku ve Vrbici (asi 3 km jihovýchodně od města). Dodejme jen to, že uvedené obce obývali většinou Němci a Poláci a naši vojáci byli v ne právě přátelském prostředí. Proti nim na polské straně stály dvě roty III. praporu 12. pěšího pluku se čtyřmi těžkými kulomety, velitelem byl kapitán Mielnik. Polským posádkovým velitelem Bohumína byl podplukovník Mroczkowski. Početní převaha byla na straně československých jednotek, ale vzhledem k tomu, že byly složeny z dobrovolníků a polské z vojáků s válečnými zkušenostmi, byl poměr sil přinejmenším vyrovnaný.

První výstřely se ozvaly již 23. ledna už krátce po osmé ráno. Kapitánu Mielnikovi nemohly zůstat utajeny přesuny československých jednotek připravujících se na vojenskou akci, a proto kolem sedmé, ještě za tmy, vyslal zajišťovací hlídky do Pudlova, na jižní cíp bohumínského nádraží a na výšinu u Záblatí. Když hlídka u Pudlova spatřila 2. rotu bohumínského praporu mířící na Bohumín, zahájila na ní střelbu, ale byla rychle zajata a odzbrojena. Když se to dozvěděl podplukovník Mroczkowski, nařídil okamžitě obsadit jižní okraj nádraží, kam mohl směřovat útok a úsek trati mezi nádražím a městem. Rozhodl se také odzbrojit 1. rotu ubytovanou v budově bývalé válcovny. Stalo se tak asi hodinu před polednem, kdy byli vojáci překvapeni a nemohli se účinně bránit - přesto akce stála Poláky dva mrtvé. Do polského zajetí se dostali čtyři důstojníci se 170 muži, Poláci ukořistili dva těžké kulomety. Zajatci byli odvezeni do Petrovic (dnes Petrovice u Karviné) ležících hlouběji v „polském“ Těšínsku. Jejich zbraněmi měli být vyzbrojeni dělníci polské národnosti z továren v okolí nádraží, ale pobočník velitele praporu je marně vyzýval plamennými projevy plnými polského nacionalismu - své vlastenectví projevilo jen šest mužů, což znamenalo fiasko plánu výrazného posílení obránců Bohumína.

Když se kolem desáté vracel z Moravské Ostravy v doprovodu dvou francouzských důstojníků velitel bohumínské posádky major Sýkora, neměl tušení, co se zatím odehrálo. V Hrušově byl klid, o střelbě u Pudlova zatím nepřišly zprávy a o zajetí I. roty na nádraží nikdo nevěděl. Proto postupoval podle rozkazu - zamířil na nádraží, aby vyzval polského velitele k dobrovolnému vyklizení města. Nákladní automobil, v němž cestoval, byl postřelován polskými hlídkami, naštěstí bez následků. Na nádraží vyhledal podplukovníka Mroczkowského a předal mu dopis či spíše ultimátum - polské vojsko mělo do 13 hodin vyklidit obě části města. Vzhledem k tomu, že bylo již po poledni, prodloužil major Sýkora časový limit do šesti večer a slíbil, že odchod bude důstojný a vojáci si mohou odnést všechny své zbraně.

„Nemohu to udělat bez souhlasu svých nadřízených,“ oponoval podplukovník Mroczkowski.

„Jistě, pane plukovníku. Soudím, že máte dostatek času, abyste se s nimi mohl spojit.“

Spojení se však dlouho nedařilo dosáhnout a když až někdy kolem třetí se konečně podařilo, přikázal plukovník Latiník, aby se polská posádka bránila.

„Ústup nepřipadá v úvahu!“ křičel do sluchátka. *„Budete se bránit do posledního muže!“*

Když to podplukovník Mroczkowski sdělil majoru Sýkorovi, dostalo se mu nečekané odpovědi:

„Všechno se změnilo, pane podplukovníku! Vy jste zajal naše vojáky a nechal je někam deportovat! I pokud byste chtěl dobrovolně vyklidit Bohumín, stane se tak až poté, co se moji vojáci vrátí! Až pak začneme jednat o podmínkách vašeho odchodu!“

Situace se zatím výrazně změnila - protože o prodloužení lhůty k vyklizení Bohumína velitelé 2. a 3. roty i kulometné setniny nevěděli a Poláci do 13 hodin město nezačali opouštět, postupovali podle připraveného plánu. Obě roty obešly nádraží ze severu, aniž narazily na odpor a obsadily most na trati vedoucí do Petrovic a Karviné i silnice směřující do Skřečoně - tím prakticky odřízly Bohumín od „polského“ Těšínska. Když se o tom dozvěděl kapitán Mielnik, vydal v obavě z obklíčení rozkaz vyklidit nádraží a ustoupit směrem na Skřečon, ale ustupující polští vojáci narazili na k boji připravené československé vojáky a museli se vrátit.

I na nádraží však už byli naši vojáci a nastala patová situace - nikdo nechtěl vystřelit jako první.

Když se o tom dozvěděl podplukovník Šnejdárek, poslal na pomoc III. prapor 21. střeleckého pluku, který dostal za úkol v součinnosti s bohumínským praporem obsadit nejen nádraží, ale celý prostor Bohumína-nádraží. Po splnění úkolu a návratu do Moravské Ostravy se měl spolu s II. praporem 54. pěšího pluku, který právě dorazil do města, přesunout do Petrovic (u Karviné) a krýt severní bok skupiny československých vojsk mířících na Karvinou. Dalším postupem podél železniční trati měl obsadit důležité železniční uzly Zebrzydowice a Chybie.

Podplukovník Josef Šnejdárek se svými vojáky na Těšínsku

Prapor francouzských legionářů odjel z Moravské Ostravy krátce po čtvrté odpoledne, ale u Pudlova se vlak dostal do palby Poláků. Proto vojáci vystoupili a zahájili postup ve třech proudech: jedna rota směřovala přímo po trati k nádraží v Bohumíně, další dvě ji zleva i zprava jistily. Přestřelka byla krátká a v půl šesté večer polské jednotky kapitulovaly. Dvě roty III. praporu, které se shromáždily na osobním nádraží a chtěly podle původní úmluvy odjet vlakem i s výzbrojí do Petrovic, byly na rozkaz podplukovníka Šnejdárka odzbrojeny a převezeny do Moravské Ostravy - šlo o 32 důstojníků a 240 mužů. Později byli deportováni do pevnosti v Josefově. Vedle lehké pěchotní výzbroje padlo do rukou českoslo-

venských vojáků šest těžkých kulometů se šesti soumary. Tím boj o Bohumín skončil, protože obě části města byly obsazeny. Na československé straně si krátký boj vyžádal jednoho mrtvého a tři zraněné vojáky bohumínského praporu, ztráty Poláků byly vyšší: měli čtyři padlé a šestnáct raněných.

Krátce po šesté večer přijel vlakem na bohumínské nádraží II. prapor 54. pěšího pluku a jedna jeho rota odjela kolem desáté v noci do Petrovic, kde osvobodila z polského zajetí setninu bohumínského praporu a ukořistila trén polských rot zajatých v Bohumíně. Hodinu před půlnocí odjely legionářský i pěší prapor do Petrovic s úkolem podpořit další den postup československých jednotek na Karvinou, kde dosud polská obrana vzdorovala. Na místě zůstal bohumínský dobrovolnický prapor, který už se žádné další bojové akce nezúčastnil a konal strážní službu ve městě i v okolí.

BOJE V KARVINÉ

Obsazení Karviné se ukázalo mnohem tvrdším oříškem než ovládnutí Bohumína. Pro dnešního čtenáře je třeba uvést, že Karviná byla mnohem menší a město se rozkládalo tam, kde je dnes čtvrť Karviná-Doly. Vzniklo na důležité obchodní cestě z Uher do Pobaltí a pro jeho další rozvoj měl zásadní význam objev ložisek černého uhlí v druhé polovině 18. století - v bezprostředním okolí města vyrostla řada dolů a důlní činnost výrazně ovlivnila podobu místa, protože některé poddolované části bylo nutné opustit. Karviná (polsky Karwina, německy Karwin) v dnešní podobě vznikla až v roce 1948, kdy došlo ke spojení „staré“ Karviné s Fryštátem (dnes je centrem města), Darkova, Ráje a Starého Města. Podle sčítání obyvatel v roce 1910 žilo v Karviné 13 500 Poláků, 900 Čechů a 2000 Němců, ve Fryštátu 2900 Poláků, 250 Čechů a 1700 Němců. Celkem na území dnešní Karviné (spolu s tehdy samostatnými obcemi) v roce 1910 bylo 28 000 obyvatel, z nichž lidé hlásící se k polské národnosti představovali více než dvě třetiny - většina pracovala v dolech.

Skupina, jíž byl svěřen úkol obsadit Karvinou, se skládala z I. a II. praporu 21. střeleckého pluku, které od 22. ledna čekaly na nádraží v Moravské Ostravě na rozkaz k odjezdu, dále ji tvořily I. prapor 93. pěšího pluku v Lazech a prapor dobrovolníků v Orlové. Velením akce byl pověřen major Vlasák. Proti nim stály I. prapor pluku Těšínské země spolu s dělostřeleckou, kulometnou a jezdeckou četou, které měly podpořit dvě roty dobrovolnických milicí v Karviné a jedna v Doubravě a také horníci polské národnosti, jimž byly rozděleny zbraně. I z toho důvodu se polská obrana opírala o důlní objekty - čára odporu byla umístěna několik kilometrů před Karvinou a vedla od výšiny Doubrava přes důl Eleonora, Doubravu a šachty Bettina, Jindřich, Hlubina a Hohenegger až k výšině Lazov na jihu. První rota polského I. praporu byla spolu s kulometnou a dělostřeleckou četou ve Fryštátu (tvořily zálohu), druhá četa v Doubravě a třetí četa v Karviné. Velitelem I. praporu byl major Topoliński, vojenským velitelem Karviné podplukovník Springwald.

Připravený plán útoku předpokládal, že dva legionářské prapory dorazí v půl páté odpoledne do Orlové a společně

s I. pěším praporem a dobrovolnickou jednotkou obsadí Karvinou i doly v okolí města. Menší problém byl v tom, že zatímco legionářským praporům velel major Vlasák, dvěma „domácím“ setník v záloze Kučera, který byl skupinovým velitelem v Orlové. Své jednotky rozdělil na tři podskupiny, které měly obsadit Doubravu a šachty. Severní podskupina skládající se ze dvou „dobrovolnických“ rot posílených o četu I. praporu dostala za úkol zmocnit se Doubravy a dolů Eleonora a Bettina. Střední podskupina s rotou „dobrovolníků“ a rotou I. praporu posílená o četu kulometů měla obsadit šachty Františka a Hlubina, jižní podskupina tvořená dvěma pěšími a polovinou kulometné roty od I. praporu měla vyčkat v Orlové na příchod II. legionářského praporu a společně s ním se zmocnit Karviné včetně nádraží a dolů Karel, Jan a Hohenegger.

Přesně podle plánu zahájila v 16 hodin severní podskupina útok na Doubravu. Polská četa se přes tvrdý odpor proti přesile dlouho nemohla bránit a začala ustupovat k dolu Bettina, kde ji podpořili ozbrojení horníci a postup československých jednotek se zastavil. Na jejich straně byli pouze čtyři na zranění, na polské dva mrtví, čtyři ranění a sedm zajatých. Ve stejné chvíli zahájila postup také střední podskupina mířící na šachtu Hlubina. Musela se však nejdříve vypořádat s postřelováním z kolonie dělnických domků u dolu Jindřich, proto se jí podařilo obsadit Hlubinu až kolem osmé večer, kdy svůj postup pro tmu zastavila. Střední podskupina, která až do pěti hodin čekala marně na příchod legionářů, zahájila

Hájit polské nároky na Těšínsku přijel i obrněný vlak

samostatný postup a do večera obsadila doly Jindřich a Větrná. Tak trochu „*partyzánskou akci*“ uskutečnila v podvečer „*dobrovolnická*“ rota ze Suché, která vyhnala Poláky z Horní Suché a ti se museli stáhnout do Albrechtic.

Nasazení I. a II. praporu 21. střeleckého pluku se zdrželo - jejich převoz do Orlové nejprve zdržoval železniční úředník polské národnosti na nádraží v Hrušově a když se podařilo jeho pokusům o další nesmyslné posunování vozů k údajnému uvolnění trati zabránit a první z vlaků vezoucí II. prapor dojel k Orlové, dostal se do kulometné palby. Vojáci museli vystoupit a další cestu si prorazit - měli zaútočit přes Doubravu a obsadit nádraží v Karviné. I. prapor dostal za úkol postupovat přímo na Karvinou a ovládnout ji. Vzhledem k tomu, že se blížila noc, zůstal na noc v Orlové jako záloha a jednou četou posílil obranu Lazů, odkud odešla většina I. praporu 93. pěšího pluku.

Tří roty druhého praporu i přes tmou pokračovaly v postupu podél trati z Orlové do Karviné se silným bočním zajištěním. Po spojení s rotou dobrovolnického praporu zaútočily na důl Eleonora a obchvatným manévrem ho kolem osmé obsadily. Boj však pokračoval u šachty Bettina, kam se stáhly polské jednotky ustupující z Doubravy podporované ozbrojenými horníky. Čelní útoky dvou rot dobrovolnického praporu nevedly k úspěchu, protože Poláci se urputně bránili. Až příchod 5. roty II. legionářského praporu od dolu Eleonora a především nasazení pěchotního děla přinutilo obránce ustoupit do blízkého lesíka a kolem deváté večer byl důl dobyt. Pro tmou byly i tady bojové akce zastaveny - rota legionářů zůstala na šachtě, roty dobrovolníků se stáhly do Doubravy.

Jestliže postup na Bohumín dopadl podle plánu, potom útok ve směru na Karvinou se z řady důvodů zdržel. Na obou stranách čekala velitele a štábní důstojníky bezesná noc, protože byla třeba upravit plány útoku i obrany podle vývoje situace.

ŠEST PADLÝCH LEGIONÁŘŮ

Příliš se však nevyspala i většina vojáků. V průběhu noci se skupina majora Bláhy, které obsadila Bohumín a Petrovice, přesunula do Fryštátu, v té době ještě samostatného města se zámek rodiny Larisch-Monichů, dnes součásti Karviné. III. prapor měl ještě v noci postupovat přes Nové Město na Karvinou a II. (domácí) prapor podél železnice na karvinské nádraží tak, aby za svítání 24. ledna mohly oba zahájit útok na železniční stanici ze severu. K ní měly v noci zamířit z východu i jednotky skupiny majora Vlasáka - I. legionářský prapor přes Soku (musela v padesátých letech minulého století ustoupit těžbě uhlí) se zajištěním proti polským jednotkám v Horní Suché (nikdo z velitelů nevěděl, že ji už obsadili „dobrovolníci“ z Orlové), II. prapor měl postupovat z Doubravy přímo na karvinské nádraží. I pro tyto jednotky platilo, že za svítání musí být připraveny vyrazit do útoku.

Ve štábu plukovníka Latiníka v noci dospěli k závěru, že obrana Karviné by byla zbytečným mrháním sil, protože polským jednotkám hrozilo obklíčení a bude lepší je stáhnout k Cieszynu. Proto dostal podplukovník Springwald rozkaz ustoupit do prostoru Kaczyce - Pogwizdów, ale posádkový velitel v Karviné tak snadno vyklidit město nechtěl. Nařídil jen stažení k Ráji a Kaczcím (zhruba do prostoru dnešní státní hranice) a poblíž Ráje chtěl pod ochranou jezdecké čtyř rozvést dělostřeleckou čet, která měla palbou ovládat nejen nádraží v Karviné, ale i cesty z Fryštátu do města. Velitelství přesunul do Louky ležící na polovině cesty mezi Kaczcemi a Pogwizdówem. Když se snažil major Topoliński rozkaz provést, narazil na předsunuté československé hlídky za skupiny majora Bláhy a musel se stáhnout přes Stonavu až do Pogwizdówa, kde byla zřízena nová čára odporu a kam měly přijít posily Druhý den však byl I. prapor stažen jako záloha do Těšína a jeho místo zaujaly dvě roty III. praporu pluku Těšínské země.

Karviná byla polským vojskem opuštěna bez jediného výstřelu a když 24. ledna kolem šesté ráno pronikly na nádraží jednotky skupiny majora Bláhy, narazily jen na slabý odpor místních milicí, který snadno zlomily. Méně úspěšně se vyvíjela situace skupiny majora Vlasáka, jejíž jednotky pronikly k městu ze severu - také zde ho bránila už jen milice, která

se však uchýlila ke střelbě z obytných domů, které bylo nutné postupně obsazovat. Vyžádalo si to dva mrtvé legionáře a několik zraněných. Hodinu před polednem byla celá Karviná v československé moci a zakrátko obsadili vojáci i místní doly, většinou se při tom nesetkali s větším odporem. Boje o Karvinou patřily k nejkrvavějším - 21. střelecký pluk i I. prapor 93. pěšího pluku měly po třech mrtvých a čtyřech raněných, prapor dobrovolníků osm raněných.

Desky se jmény padlých legionářů z Těšínska a v bojích o Těšínsko

Po skončení bojů se jednotky skupiny majora Bláhy stáhly do Fryštátu, skupina majora Vlasáka se s 1. legionářským praporem soustředila v Šolci a II. prapor zůstal v Karviné. Všechny jednotky se připravovaly k útoku na Těšín. Strážní a bezpečnostní službu v Karviné převzal prapor dobrovolníků z Orlové a vojáci I. praporu 93. pěšího pluku obsadili jednotlivé doly. Přímé nasazení „dobrovolnického“ praporu v těšínském konfliktu skončilo druhý den: 25. ledna jedna jeho rota spolu s 13. střeleckým praporem 2. pěší brigády zaútočila přes Horní Suchou na Albrechtice, kam se předchozího dne stáhly polské jednotky a zatlačila je do Stanislavic - přišla při tom o jednoho muže a další tři utrpěli zranění. O dva dny později se prapor dobrovolníků vrátil do Orlové, když strážní službu po obsazení všech dolů a odzbrojení obyvatel převzal I. prapor 93. pěšího pluku.

TĚŠÍN A TRINEC V ČESKOSLOVENSKÝCH RUKÁCH

Už první dva dny bojů ukázaly převahu československého vojska - nejen početní, ale také taktickou. Mnoha boji prošlým, zkušeným, dobře vyzbrojeným a vycvičeným vojákům legionářských praporů nedokázaly polské jednotky vzdorovat a větší odpor často kladly miliční oddíly vytvořené z polského obyvatelstva, které však byly proti zkušeným legionářům bez šance. Osvědčily se však také jednotky vytvářené na československém území, ať již šlo o armádu nebo prapory dobrovolníků. Během necelých dvou dnů bylo polské vojsko zatlačeno s výjimkou Těšína a jeho okolí za později stanovenou československo-polskou hranici a jeho situace byla stále složitější.

Po obsazení Bohumína a Karviné i jejich okolí dopřál podplukovník Šnejdárk vojákům dva dny odpočinku k načerpání nových sil. Využil jich také k přeskupení jednotek s cílem zajistit obsazené území proti možnému protiútoků a připravit výhodné podmínky pro postup na Těšín. Československá sestava vojsk byla v těchto dnech posílena o 2. pěší brigádu se šesti prapory, dvěma dělostřeleckými bateriemi a švadronou jezdeckva, která se na Ostravsko přesunula z Uherského Hradiště. Dva prapory byly umístěny v Petrovicích, aby na čáře Podlesie - Zebrzydowice - Kaczyce chránily ze severu a východu Karvinou i jednotky hlavních sil postupujících na Cieszyn, který měl zase brzy být Těšínem. Sestavu našich vojsk posílila také skupina vedená majorem Aujeským tvořená II. a III. praporem 35. (italského) pěšího pluku a dělostřeleckou baterií, která se přesunula z Jablunkova přes Vlárský průsmyk a Moravskou Ostravu do Frýdku. V ranních hodinách 26. ledna byla připravena k nasazení do útoku na Cieszyn od jihozápadu.

Podle plánu připraveného ve štábu podplukovníka Šnejdárka mělo československé vojsko postupovat na Těšín ve třech proudech: po spojení skupin vytvořených k obsazení Bohumína a Karviné dostal 21. střelecký pluk jako celek za úkol vést útok ze severu ve směru Fryštát - Solce - Louky - Pogwizdów, 2. brigáda (bez praporů v Petrovicích) měla postupovat na Těšín ze západu přes Těrlicko a Stanislavice a skupina majora Aujeského z jiho-

západu ve směru Frýdek - Tošanovice. Útok měl podpořit provizorní obrněný vlak se dvěma děly na koncových plošinových vozech, který by po dobytí těšínského nádraží ostřeloval město. Těšín a jeho okolí se tak měly dostat do kleští a možné bylo i to, že se město podaří obklíčit a polské jednotky přinutit ke kapitulaci a zajmout. Šnejdárek ale současně zůstával velmi opatrný, protože dosud slabá obrana Poláků mu připadala podezřelá - jako kdyby ho měla vylákat dál, kde narazí na zkušené jednotky stažené z východu. I proto pospíchal, aby operaci co nejdříve ukončil a dostal se k Visle, o níž by mohl opřít případnou obranu.

Polské velení si možné nebezpečí uvědomovalo a snažilo se připravovaný útok co nejvíce ztížit, přestože plukovník Latiník ze slíbených posil nedostal prakticky nic. Většina nových ještě

Polští důstojníci při ústupu ve Skoczówě

nevycvičených vojáků vyslaná na Těšínsko v průběhu cesty dezertovala a zbytek, který dorazil, vypadal žalostně. Těšínský vojenský velitel pochopil, že se musí spolehnout sám na sebe a podle toho se také zařídil.

Poměr sil i zkušeností ukázaly dvě lokální přestřelky 25. a 26. ledna. V prvním případě narazily I. a II. prapor 21. střeleckého pluku při přesunu do východiště útoku u Stonavy a Louky na rotu pod velením podplukovníka Springwalda, které se sem stáhly z Karviné a donutil je k rychlému ústupu do Chotěbuzi a Markowic ležících pouhé tři kilometry před Těšínem. Mnohem hůře dopadl pro Poláky boj, ke kterému došlo druhý den u nádraží v Zebrzydowicích - legionářský III. prapor tu zdecimoval oddíl kapitána Hallera, který v boji padl spolu s padesáti muži. Dalších 78 vojáků se dostalo do zajetí a byly ukořistěny čtyři těžké kulomety.

Když 27. ledna ráno přinesl československý parlamentář plukovníku Latiníkovi ultimátum, aby polské jednotky opustily do soumraku město a okolí, vojenský velitel města se dlouho nerozmýšlel. Věděl, že odpor by byl marný a navíc nechtěl, aby nepřítel zničil město palbou z děl. Proto Latiník nařídil ústup svých jednotek do Skoczowa vzdáleného asi 20 kilometrů, kde hodlal využít kopcovité lesnaté krajiny a především řeky Visly k vybudování nové obranné linie. Na území vydaném nepříteli měla probíhat gerilová válka - stálé napadání československých jednotek, destrukce komunikací a zatarasení průsmyků mělo ztížit jejich postup a nedopřát jim chvíli klidu ani po obsazení území, zatarasení železničních tunelů u Jablunkova a Třince zase nedovolit příchod skupiny majora Aujeského i dalších posil ze Slovenska. Plukovník stále doufal, že si jeho nadřízení konečně uvědomí vážnost situace a pošlou mu tolikrát slibované posily. Tunely mezi Jablunkovem a Třincem byly v průběhu dne zataraseny vykolejenými železničními vozy, mezi nimiž byly podle zjištění průzkumníků nastraženy nálože.

Železniční trať i silnice vedoucí na Skoczów byly plné ustupujících vojáků i civilistů, protože z města se rozhodla odejít nejen velká část příslušníků občanských milicí, která chtěla pokračovat v boji, ale také část obyvatel vylekaná zprávami o tom, že českoslovenští vojáci se dopouštějí drancování a násilností. V naprosté většině případů šlo o propagandu záměrně šířenou těmi, kteří utíkali před postupujícími vojsky v obavách, zda nebudou postiženi pro své nacionalistické postoje a činnost.

Jako první dorazili navečer do Těšína vojáci 75. pěšího praporu 2. brigády. Našli prázdné a temné ulice, protože město bylo opuštěné vojáky i částí obyvatel a ti, co zůstali, se zavřeli ve svých domech plni obav. K žádnému rabování ani násilnostem však nedošlo. Plukovník Šnejdárek se nastěhoval do těšínského zámku a se svým štábem řešil otázku jak postupovat dál. Byl už večer a tma, proto Šnejdárek navrhoval vyčkat do rána a potom zahájit postup na Skoczów. Kapitán Voska byl proti - podle jeho názoru se neměl dát Polákům čas k ústupu a možnost zorganizovat novou obrannou linii, ale československé jednotky v zájmu udržení iniciativy měly co nejdříve vyrazit na východ. Voskův názor podpořil podplukovník Gillain, Šnejdárkův zástupce.

Velitel se ocitl v těžké situaci - plně chápal stanovisko Vosky i Gillaina, na druhou stranu nechtěl riskovat noční postup nepřátelským územím a považoval také za potřebné dát vojákům čas k odpočinku. Spolu s Těšínem byl obsazen i Třinec, rovněž bez boje. Příchod skupiny majora Aujeského zatím vylučovaly zatarasené tunely a Šnejdárek také nevěděl, zda se dva prapory italských legionářů nedostaly do bojů, protože žádné zprávy od skupiny postupující k Těšínu z jihu nepřišly.

Když se spojil s místopředsedou vlády Antonínem Švehlou, který zastupoval premiéra Kramáře účastnícího se mírové konference v Paříži, dostalo se mu nejprve gratulace k úspěšné operaci a ovládnutí Těšína. Na otázku, kdy lze očekávat dosažení Visly, odpověděl Šnejdárek, že v několika málo dnech. Od Švehly se dozvěděl, že na Visle vojenská operace skončí, protože vláda upustila od původního záměru obsadit celé historické území Těšínska až po Bílsko, protože by bylo „strategicky nevýhodné držet celý velký okres obývaný Poláky“. Visla představovala i mnohem vhodnější přirozenou překážku, o ní bylo možné opřít obranu před možným protiútokem nepřítele. Švehla dále požadoval, aby byla co nejdříve zprůjezdněna trať mezi Třincem a Jablunkovem a zajištěna její bezpečnost.

Šnejdárek dospěl po telefonickém rozhovoru k závěru, že s dalším postupem není třeba spěchat, protože polské oddíly se jistě nejpозději při útoku stáhnou za Vislu. Proto rozhodl vyčkat s dalším postupem do druhého dne.

NA BŘEHU VISLY

Obsazování Těšínska vyvolalo velký rozruch na pařížské mírové konferenci. Ministr zahraničí Beneš dokonce vládu v Praze žádal, aby boje byly co nejdříve ukončeny, protože mocnosti Dohody jsou československou akcí silně zneklidněny. Nejlepší by bylo zastavit postup na čáře, která bude pro Československo výhodná a vyčkat na stanovisko Dohody, která určí konečné hranice. Velký nesouhlas zavládl v Polsku. Až nyní se ukázalo, že memorandum československé vlády z 21. ledna bylo doručeno až o pět dnů později, kdy už boje probíhaly třetí den. Na vině ale byla polská strana, která zadržela kurýra konzula Karla Lochera v Krakově jako možného špiona - mohl tak předat memorandum až po svém propuštění. Polská strana tento „drobný incident“ zamlčela a naopak obvinila Čechy z „vrozené lícoměrnosti a vérolomnosti“, což ještě zvýšilo protičeskoslovenské nálady.

Velení polské armády nehodlalo poslat z vychodní fronty na Těšínsko žádné vojáky s odůvodněním, že na východě se bojuje o mnohem víc a malé Těšínsko nebude problém v budoucnu získat zpátky. Stěžovalo si vojenskému přidělenci Dohody v Polsku francouzskému generálu Barthalérymu, který se spojil s italským generálem Piccionem zastávajícím stejnou funkci v Československu. Ten však měl o akci jen málo informací - vedl vojska bojující na Slovensku - a odkázal generála Barthaléryho na podplukovníka Gillaina. Od něj se Barthaléry dozvěděl, že obsazování Těšínska probíhá se souhlasem francouzské vlády. Nezbyvalo, než se obrátit přímo do Paříže a než se tak stalo, nabraly události znovu na obrátkách.

Plukovník Latiník - stěžoval si Barthalérymu mj. na Šnejdárkovu akci s dohodovými důstojníky, kterou považoval za lest - zatím vybudoval novou obrannou linii opírající se o řeku Vislu. Probíhala po jejím levém břehu od Drogomyšle před Miedzyšwicz, Kisielów a Bładnici až skoro k Ustroni, zhruba pět kilometrů před ní bylo předsunuté postavení na linii Pruchna, Simoradz, Iskrzyczyn. Godziszów, Kozakowice, Hermanice. Měl k dispozici jen nepočetné jednotky, které ustoupily před tlakem nepřítele posílené o dobrovolnické formace milicí, které představovaly většinu obránců.

Podplukovník Šnejdárek využil 28. a 29. ledna k přeskupení jednotek a přípravám na útok, který měl zatlačit Poláky za Vislu - tím by bylo dosaženo stanoveného cíle. Své síly rozčlenil do tří skupin: severní, střední a jižní. Severní skupinu tvořila kombinovaná brigáda v síle sedmi pěších praporů, dvou dělostřeleckých baterií a improvizovaného obrněného vlaku vedená majorem Bláhou. Jejím úkolem byl útok vedený dvěma proudy (proto byla také rozdělena na dvě podskupiny): první měl směřovat přes Pruchnu na Drogomyśl, druhý přes Debowiec na Ochaby. Cílem bylo překročit Vislu a obejít Skoczów ze severu. Střední skupina (ve třech podskupinách) měla v sestavě pět pěších praporů, tři dělostřelecké baterie a půl švadrony Národní gardy, velel jí plukovník Hanák a dostala za úkol útočit z prostoru čáry Hażlach - Dziegielów - Ogrodzina - Bażanowice - Golezów přímo na Skoczów a jižní skupina (dva pěší prapory s dělostřeleckou baterií) vedená majorem Ingrem měla po obsazení Jablunkova krýt jižní boj střední skupiny. Zálohou byly dva pěší prapory v Těšíně a po jednom ve Fryštátě a Karvině.

Již při přesunech do východišť útoku se podařilo prakticky bez boje obsadit Ogrodzinu, Hażlach a Zamarski - fronta se tak posunula jen několik málo kilometrů před Skoczów. Dalšímu postupu zabránil mimořádně silný dvacetistupňový mráz, kdy několika obrněným vozům popraskaly nádrže s palivem. Ani druhý den - 29. ledna - nebyl postup nijak výrazný, polské oddíly se statečně bránily, ale docházely jim síly a hlavně munice.

Hlavní útok zahájilo československé vojsko 30. ledna v 7 hodin ráno. Byl šestadvacetistupňový mráz, pohyb stěžovala vysoká sněhová pokrývka a namrzlé cesty. Přesto byl postup poměrně rychlý. Severní skupina již před polednem dobyla Rudnik a Pruchnu a ve dvě odpoledne dosáhla potoku Kajka. Jedinou komplikací byl příjezd polského obrněného vlaku na nádraží v Pruchně, který vyřadil z boje improvizovaný obrněný vlak československých jednotek. Pod palbou dělostřelecké čety však musel ustoupit za Vislu. Do večerních hodin severní skupina svůj úkol splnila.

Na mnohem silnější odpor narazila střední skupina u Simoradze, Iskrzyczyna, Laczky a Kisielówa, který se dokonce podařilo získat Polákům při protiútku dočasně zpátky. První prapor 11. pěšího pluku zde ztratil 11 mrtvých a 14 raněných. Těžké boje byly svedeny také o výšinu Chelm nad Godziszowem. Právě tudy se snažili českoslovenští vojáci proniknout ke Skoczówu

a zde také obě strany nasadily své nejlepší jednotky Třetí prapor 35. legionářského pluku bojů překročil Vislu a vstoupil do Lipovviece, ale v noci se stáhl do Dolnych Kozajkowic a Hermanie na levém břehu Visly. Jižní skupina obsadila Jablunkov a čekala na další rozkazy.

Výsledkem téměř 12 hodin bojů bylo prolomení polské linie na Visle na několika místech a získání přístupu ke Skoczówu ze severu i z jihu. Městu hrozilo, že se ocitne v kleštích a plukovník Latiník dokonce uvažoval o dalším stažení a vydal příslušný rozkaz.

Poslední lednový den chtěl podplukovník Šnejdárek útokem ze severu, kde legionáři opanovali důležitý most přes Vislu, a jihu obsadit Skoczów. Mohl do rozhodujícího náporu nasadit pět odpočatých praporů své zálohy. Snad ani na polské straně nikdo nepochyboval o tom, že důležitá železniční křižovatka a poslední větší město ve směru na Bielsko se dlouho neudrží. Vzhledem k dosavadnímu průběhu by to pravděpodobně znamenalo zhroucení celé polské obrany na Těšínsku a ústup polských oddílů by se změnil v útek.

Ale ještě 30. ledna ve večerních hodinách dostal podplukovník Šnejdárek od místopředsedy vlády Švehly a ministra národní obrany Klofáče rozkaz, aby další postup zastavil a uzavřel příměří. Důvodem bylo nejen dosažení vytyčené linie na Visle, ale především stále silnější nesouhlas dohodových mocností s útokem na Těšínsko, ruče pryč od této akce dala i Francie, která se cítila velmi pobouřena tím, že Československo - její spojenec a chráněnc - sáhlo k ozbrojené akci bez jejího souhlasu. Navíc se dostalo do střetu se státem, který Francie považovala za svého potenciálního spojence. Bylo tu ale ještě nebezpečí, které si vláda v Paříži uvědomovala víc než dobře: pokud by se podobná metoda řešení sporů vžila, hrozil v neklidné poválečné Evropě ještě větší chaos. Proto se jedním z úkolů francouzské vojenské mise právě odjíždějící do Československa (do Prahy dorazila 13. února) stalo zklidnění protipolských nálad a dohled na korektní plnění dohod. Vedoucí mise generál Maurice Pellé o konfliktu hovořil hned při první audienci u prezidenta T. G. Masaryka a v příštích dnech nabídl svou pomoc, která by udělala ústup z obsazeného Těšínska „stravitelnější“ - předání území nikoliv Polákům, ale spojenecké komisi, popř. spojeneckým jednotkám.

Sedmidenní válka, jak byl později tento československo-polský konflikt nazván, skončila. Na československé straně se do ní přímo i nepřímo zapojilo 23 pěších praporů, šest a půl polních a tři hrubé dělostřelecké baterie, obrněný vlak, letka letounů a půldruhé jezdecké švadrony. Polská sestava byla mnohem slabší - 37 pěších rot (tj. zhruba 12 praporů), čtyři polní a jedna hrubá dělostřelecká baterie, obrněný vlak a tři jezdecké švadrony. Pokud nepočítáme jednotky miličního typu, dosáhl poměr sil nejméně 5:3 ve prospěch Československa. Boje si vyžádaly podle nejčastěji uváděných údajů na československé straně dva mrtvé důstojníky a 51 zabitých mužů, tři raněné důstojníky a 121 mužů, 63 vojáků utrpělo v důsledku silných mrazů omrzliny nebo jiné zdravotní komplikace. Sedm mužů bylo nezvěstných. Zhruba třetinu ztrát představovali legionáři. Ztráty uváděné na polské straně byly a jsou často neúměrně zveličované, ale podle dobových údajů padli čtyři důstojníci a 88 mužů, raněno bylo (včetně omrzlin) 855 důstojníků a vojáků, 813 zběhlo či bylo nezvěstných, 37 důstojníků a 539 vojáků se dostalo do zajetí, většina byla po uzavření příměří propuštěna. Další oběti byly mezi civilisty, ale zde se uváděné údaje značně liší. Patrně nejbližše pravdě bude odhad, že celkem si vojenský konflikt o Těšínsko v lednu 1919 vyžádal okolo 150 mrtvých vojáků i civilistů a asi tisíc raněných. Počet těch, kteří byli internováni či uprchli,

Současná podoba památníků v Orlové

se asi těžko kdy podaří přesněji zjistit. Bližší údaj máme pouze z internačního tábora Dabin u Krakova, kam byli soustředěni Češi zajatí jako rukojmí. Šlo o 11 žen a 540 mužů držených po několik týdnů ve velmi krutých a nedůstojných podmínkách; třicet devět z nich v táboře zemřelo.

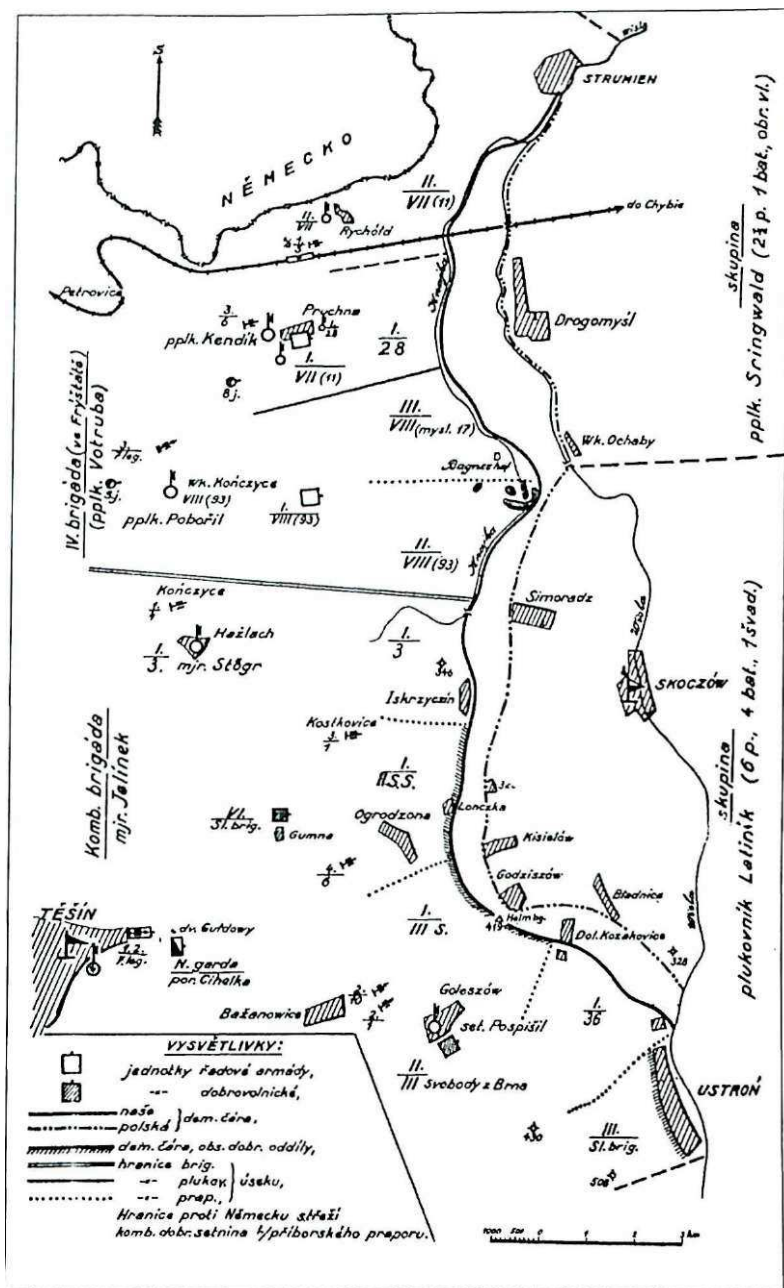
Vzájemné obviňování obou stran z krutostí bylo a lze i dnes jen těžko hodnověrně ověřit. V našem tisku se objevilo tvrzení o padlém legionáři, kterému „polská sběh“ odřezala nos, uši a přirození, novináři psali i o polských civilistech střílejících zezadu na vojáky, polská strana obvinila naše vojáky, že synovi generála Hallera, velitele generálního okruhu v Krakově, který v bojích padl, vyloupali oči. Nejvážnější obvinění bylo vzneseno na vojáky 21. střeleckého pluku, kteří měli 26. ledna 1919 ve Stonavě povraždit zastřelením, bajonety i ubitím pažbami 20 zajatých vojáků 12. wadovického pluku pěchoty. Tak to později tvrdili zdejší Poláci a tvrdí se to někdy i dnes...

MÍSTO VOJÁKŮ PŘICHÁZEJÍ NA ŘADU POLITICI

Ještě v noci 30. ledna poslal podplukovník Šnejdárek svého pobočníka setníka Pekárka jako parlamentáře k plukovníku Latiníkovi do Skoczowa s nabídkou příměří. Prozatímní demarkační čára měla vycházet ze stavu dosaženého při bojových akcích, tj. v podstatě kopírovat tok Visly. Polskému veliteli nezbývalo, než návrh přijmout, ale až poté, co se na jeho žádost dostavili zástupci britské a francouzské vojenské mise působící v Polsku. Příměří bylo smluveno od 1. února na sedm dní. Dokument o jeho uzavření byl podepsán o dva dny později s platností od 4. února s tím, že pokud nebude vypovězeno 48 hodin před svým koncem, prodlužuje se automaticky o dalších sedm dní. Československá demarkační linie probíhala od Strumieně podél Visly k ústí jejího přítoku Knajka, pak podél jeho toku k Iskrzyczynu a přes Laczku a Dolní Kozakowice k železniční stanici Ustroń. Polská čára vedla po pravém břehu Visly, před Skoczowem vybíhala na východ k Simoradzy a přes Kisielów a Godziszów se znovu vracela k Visle. Vzdálenost mezi oběma čárami byla minimálně 600 metrů, většinou přesahovala jeden kilometr. Přecházet přes ní bylo možné jen po silnicích Pruchna-Drogomyśl, Těšín-Skoczów a Jablunkov-Istebna na zvláštní povolení vydávané vojenskými orgány obou zemí. Železniční provoz byl možný jen na trati Pruchna-Drogomyśl. Na dodržování příměří měli na obou stranách dohlížet dohodoví důstojníci.

V souvislosti s uzavřením příměří bylo provedeno přeskupení československých jednotek určených k obraně obsazeného území. Severní část po Simoradz převzala 4. pěší brigáda, která byla přesunuta na Těšínsko, jižní po Ustroń 2. pěší brigáda. Do Ustroně byl přesunut III. prapor slovácké brigády jako záloha. Kombinovaná brigáda byla rozpuštěna a prapory patřící k 2. brigádě se vrátily do její sestavy. Skupina majora Aujeského tvořená jednotkami 35. legionářského pluku se vrátila na Slovensko.

Mezi 14. a 16. únorem přišly na Těšínsko jednotky pěti dobrovolnických praporů Stráže svobody, které převzaly většinu úseků střežených 2. pěší brigádou, jež mohla být přesunuta

*Rozložení československých jednotek na demarkační čáře na Těšínsku v
polovině února 1919*

na Slovensko. První prapor III. pluku střežil úsek mezi Kisielówem a Dolními Kozakowicemi, druhý byl brigádní zálohou v Goleszówě, I. prapor II. pluku převzal úsek u Laczky, II. prapor slovácké brigády střežil Ustroń a okolí a IV. prapor stejné brigády plnil úkol zálohy v Gumně u Těšína. Dobrovolnické prapory po odchodu 2. pěší brigády vytvořily novou kombinovanou skupinu, jíž velel major Jelínek, kterého brzy vystřídal podplukovník Vojta.

Na Těšínsku opět zavládl klid před bouří, protože obě strany věděly, že jde pouze o dočasný stav. Neklid a nejistoty nezmizely, ale vzhledem k přítomnosti vojáků byly dočasně utlumeny. Hned druhý únorový den se ozvaly výstřely u Istebny, kde se do sebe pustily legionáři z II. praporu 33. střeleckého pluku a polský oddíl. Na československé straně byli těžce zraněni čtyři vojáci. Předběhněme teď vývoj událostí a povězte si, že k další ozbrojené srážce došlo 21. února u Bagnerhofu, kde padl jeden a byli těžce zraněni tři vojáci 17. mysliveckého praporu.

Polští vojáci se vrací po ústupu československých jednotek

Hlavní „bojiště“ se přeneslo do diplomacie, především do Paříže. Účastníci mírové konference se potýkali s řadou problémů, z nichž ty územní byly spolu s otázkou vztahu k bolševickému Rusku asi nejohrovenější. Obrovská země na východě zmítaná snad v ještě větším chaosu představovala vážné nebezpečí pro celou poválečnou Evropu. Vrchní velitel dohodových vojsk maršál Foch dokonce předložil návrh intervence proti „nebezpečí bolševismu“, ale ten nebyl odsouhlasen a změnil se v plán podpory protibolševických sil v Rusku. Tu měly poskytnout především Finsko, Polsko, Československo, Rumunsko i další státy většinou

sousedící s Ruskem, největší naděje vkládala Dohoda do Polska - bylo největší, nejsilnější a především „tradičněprotiniské“. Vedení Dohody už v lednu sondovalo ve Varšavě možnosti Polska podpořit protibolševické síly v Rusku.

Ve chvíli, kdy došlo k československo-polskému ozbrojenému konfliktu o Těšínsko, byly naděje vize a plány ohroženy, protože dva důležité členové zamýšlené protibolševické koalice se pustily jeden do druhého. Nejvyšší rada, v níž zasedali představitelé Velké Británie, Francie, USA a Itálie a která de facto rozhodovala v Paříži o všem, dostala 27. ledna stížnost polské vlády na „zákeřný postup“ Československa se žádostí o zásah velmocí: agresor se musí bezpodmínečně ihned stáhnout na demarkační čáru podle dohody z 5. listopadu. Všichni - dokonce i pařížská veřejnost - se postavili na stranu Polska a premiér Kramář i ministr zahraničí Beneš se ocitli pod palbou tvrdé kritiky. Při mimořádném jednání Nejvyšší rady o těšínském problému marně poukazoval na nezákonné volby, zatímco vystoupení polského zástupce Dmowského bylo vyslechnuto mnohem pozorněji. Jak by také ne: zatímco Beneš se omezil na československo-polské vztahy, jeho polský kolega hovořil hlavně o významu Polska jako hrázi proti bolševické expanzi. Proto je třeba obecně v)1:yčít nové polské hranice na základě národnostního či etnického principu, což se musí samozřejmě týkat i Těšínska. Na jednání byl přizván i premiér Kramář, který argumentoval hlavně historicko- právními nároky na sporné území a jeho ekonomickým významem pro Československo.

Nejvyšší rada se nemohla shodnout na společném závěru - Prahu podporovala Francie, ostře proti ní vystupoval britský premiér Lloyd George, představitelé USA a Itálie se klonili spíše na polskou stranu. Nakonec byl zvolen kompromis - došlo k vytvoření tzv. Noulensovy komise, která měla problém vyřešit. Dostala jméno podle svého předsedy, francouzského politika Josepha Noulense. V letech 1913-1914 byl ministrem války, 1914-1915 ministrem financí, od června 1917 působil jako velvyslanec v Rusku a pro své protisovětské postoje musel odejít. Poprvé se sešla 30. ledna a vyzvala obě strany, aby stáhly svá vojska na linii dojednanou v protokolu z 5. listopadu 1918 a vyčkaly na další rozhodnutí mocností Dohody. S tím ale nemohli Kramář ani Beneš souhlasit, protože stažení by se rovnalo vojenské porážce, Československo by přišlo o důležitou uhelnou pánev

a nemělo by plnou kontrolu nad Košicko-bohumínskou dráhou. Polský zástupce naopak kul železo, dokud bylo co nejžhavější: Těšínsko je třeba po okamžitém stažení agresora rozdělit na základě

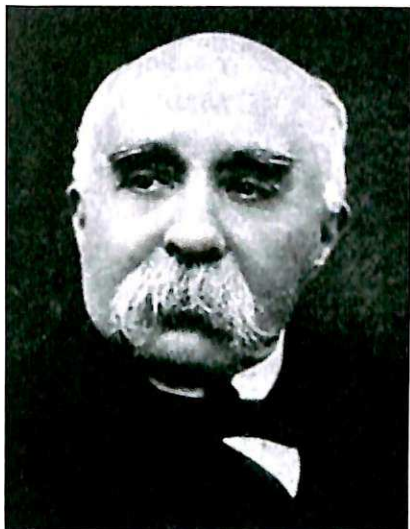

David Lloyd George, britský ministerský předseda v letech 1916-1922

národnostního principu. Komise se snažila najít kompromis a navrhla, aby uhelný revír spolu s tratí po Těšín zůstal pod kontrolou Československa, její další část ke slovenským hranicím spolu s Těšínem mělo obsadit dohodové vojsko a zbývající část sporného území měla připadnout Polsku. To samozřejmě souhlasilo a protokol podepsalo. Kramář a Beneš však váhali vědomi si rizik navrženého prozatímního řešení: vytvořený status quo bude možné změnit jen obtížné a hrozí nebezpečí, že za základ bude vzato území rozdělení z listopadu 1918, pouze s drobnými změnami. Nakonec ale podlehl nátlaku a 3. února protokol, který byl později označen jako „pařížský“, podepsali. Ministr Beneš si neodpustil dovětek, že protokol nepovažuje Československo za předlohu k budoucímu vytyčení hranic na Těšínsku a že dokument je rozhodnutím velmocí.

Konečný text protokolu či také pařížské úmluvy z 3. února 1919 nakonec stanovil, že „část železniční trati mezi severní částí Těšína a uhelným revírem zůstane v držení vojsk českých, kdežto jižní část trati,

počínající od Těšína i s městem Těšínem a až do Jablunkova (v to) bude obsazena vojskem polským". Místo vojenských jednotek Dohody měla být na Těšínsko vyslána pouze kontrolní komise, která by jednak

Georges Benjamin Clemenceau stál v čele francouzské vlády v letech 1917-1920

„čelila všem sporům mezi obyvatelstvem českým a polským“, jednak připravila „materiál, podle něhož mírová konference bude moci definitivně ustanovit hranice mezi Čechy a Poláky ve sporném území“. Za sídlo komise byl určen Těšín či už zase Cieszyn svěřený Polsku.

Z pohledu Československa představoval protokol neúspěch a problematizoval vojensky velmi úspěšnou akci. Proto prezident Masaryk naléhal na Kramáře i Beneše, aby zahájili přímá jednání s polskými představiteli v Paříži a společně připravili kompromisní návrh, který by byl pro československou stranu výhodnější a vyloučil by závislost konečného rozhodnutí na dohodových mocnostech. Při rozhovoru s francouzským velvyslancem Clemént-Simonem se prezident dozvěděl, že francouzský premiér Clemenceau sice nadále zastává pročeskoslovenské postoje, ale je nucen brát ohled na francouzské veřejné mínění, které se kloní na stranu Polska. Musí také počítat s názory představitelů Velké Británie, USA a Itálie, které jsou rovněž buď výrazně, nebo převážně ve prospěch Polska.

PŘÍJEZD GRÉNARDOVY KOMISE

Dne 11. února 1919 přijela do Prahy komise ustavená Noulensovou komisí ke zjištění skutečných poměrů na Těšínsku. Vedl ji francouzský konzul Grénard a členy byli britský major Coulson a dva američtí právníci Coolidge a Dubuis. Ještě týž den navštívila prezidenta Masaryka, který si jistě rád vyslechl ujištění o jejím nestranném přístupu. Druhý den se v Cieszyně setkala s podplukovníkem Šnejdárkem, plukovníkem Latiníkem, zástupci československé a polské civilní správy a mluvčím těšínských Němců či přesněji Šlonzáků Josefem Koždoněm.

První zpráva komise předložená v Paříži 21. února přinesla velké překvapení. V rozhovoru se hrabě Larisch, který vlastnil na Těšínsku řadu dolů i dalších podniků a díval se na celý problém bez nacionalismu a šovinismu, jednoznačně postavil na stranu Československa. Podle něj byla pražská vláda mnohem serióznější než polská, která při bojích na východě sledovala především ziskné zájmy. Také těšínské Němci a Šlonzáci se vyslovili pro připojení průmyslové části Těšínska k Československu, popřípadě byli ochotni přistoupit na neutrální koridor z průmyslových oblastí Těšínska, Ostravska a Horního Slezska spadajícího pod pravomoci Dohody. Komisařům vyslaným z Paříže se začal celý problém jevit v jiném světle - i proto, že zatímco na území obsazeném československou armádou byl klid, pořádek a dobré zásobování, na zbytku Těšínska se objevovaly stále větší potíže.

Nelze se divit, že na polské straně rychle převládl názor, že komise straní Praze. Když plukovník Latiník požadoval rychlé stažení československých jednotek na nově vytyčenou hranici, nevyšla mu komise vstříc a podpořila stanovisko podplukovníka Šnejdárka a zemského prezidenta pro Slezska Josefa Šrámk, že obsazené území lze vyklidit až poté, co ho obsadí dohodové vojsko, které zajistí klid a pořádek v zásobování. Odchod československých jednotek za řeku Ostravici, „*přirozenou národnostní hranici mezi Poláky a Čechy*“, požadovala 17. února také polská vláda u Nejvyšší rady, ale rovněž bez úspěchu. Prezident Masaryk i kabinet v Praze dospěli k závěru, že polská strana není ochotna k žádnému ústupku a že by se tomu měl podřídit i další postup. Potvrdilo to memorandum, jež přišlo dohodové komisi

z Varšavy - dostalo se jí výtek, že zbytečně prodlužuje provedení protokolu z 3. února a straní tak Československu. Jen tak prodlužuje krizi, která může rychle přerůst v něco mnohem vážnějšího, tím spíš, že Polsko bude moci brzy uvolnit jednotky vítězíci na východě pro „jiné naléhavé účely“.

Šlo o nepřímou výhrůžku, která však Noulense velmi vylekala. Neměl sovětské Rusko v lásce a představa, že by mnohem většího vojenského konfliktu mohl využít k útoku na východ, byla víc než hrozná. Proto pověřil francouzského generála Niessela, stojícího v čele spojenecké komise ve Varšavě (a později šéfa francouzské vojenské mise v Polsku), italského generála Romeie a britského plukovníka VVadea, aby se ihned odebrali na Těšínsko a přiměli Grénardovu komisi i československé orgány k co nejrychlejšímu plnění pařížského protokolu. Dva generálové a plukovník cestovali na Těšínsko přes Varšavu. Hned po příjezdu 24. února vyzval generál Niessel velmi autoritativně podplukovníka Šnejdárka, aby se jeho jednotky okamžitě stáhly za stanovenou linii.

„Do čtyřiaadvaceti hodin, pane podplukovníku!“

Vyčetl mu také zneužití dohododových důstojníků před zahájením útoku. Podplukovník Šnejdárek, kterého doprovázeli zástupci Slezského zemského národního výboru a konzul Grénard, se však nenechal vyvést z klidu. Okamžitě namítl, že stanovená lhůta je naprosto nereálná:

„Jestli jste si sám nevšiml, pane generále, je zima, silnice jsou zaváté a den je krátký. Do Těšína vede z východu jediná jednokolejka, po níž mohu stahovat těžkou techniku.“

„Kdybyste poslechl konzula Grénarda, který vás ke stejnému kroku vyzýval už před deseti dny, měl byste času dost“, hřímal generál. „Činím vás osobně odpovědným za to, že po zítřejší půlnoci nezůstane za demarkační čarou jediný váš voják!“

Znamenalo to sice, že lhůta k vyklizení byla prodloužena na 36 hodin, ale i tak se Šnejdárek obával, že ji nedokáže splnit.

„Pane generále, musím se spojit se svými nadřízenými, protože tak zásadní otázku nemohu rozhodnout sám,“ řekl pevným hlasem.

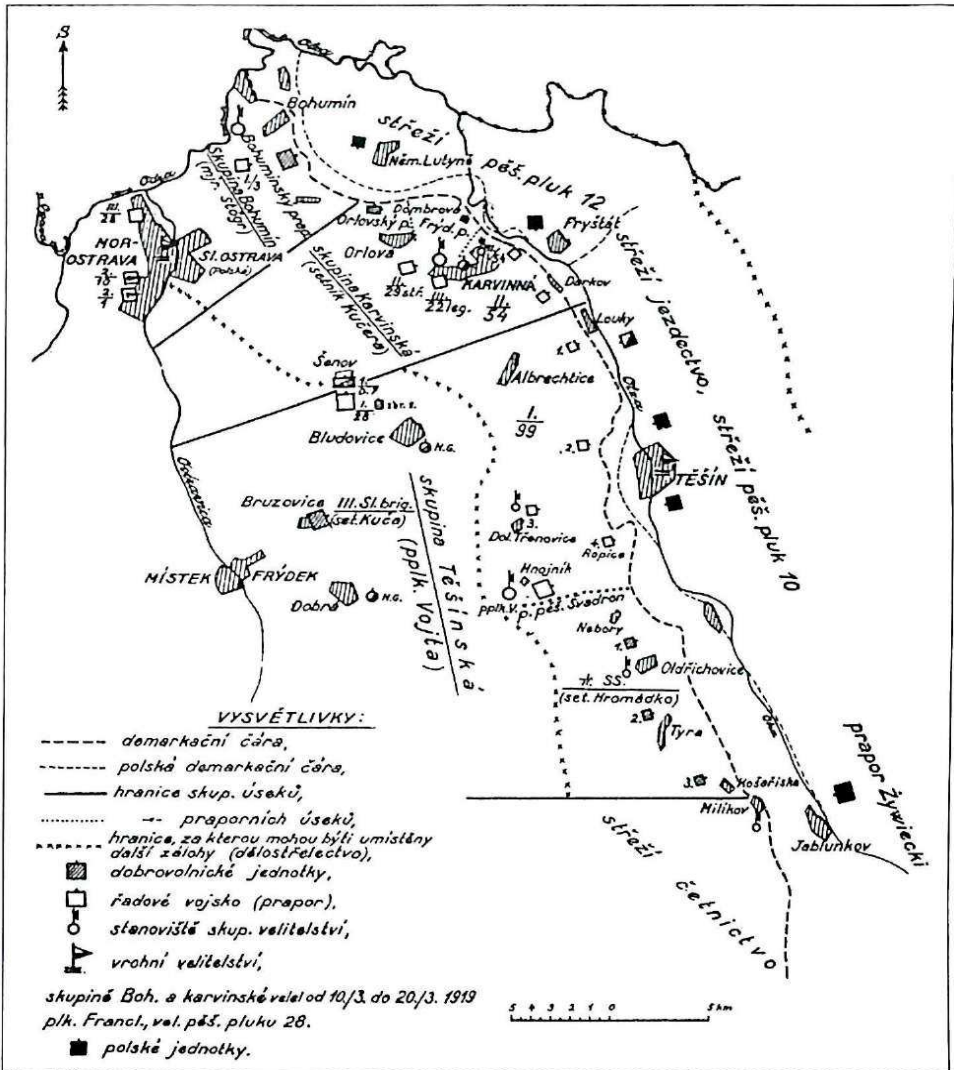
Hned v předpokoji na něj však začali naléhat zástupci zemského výboru a především Grénard, aby se nestavěl na odpor a příkaz splnil. Šnejdárek přesto zavolal ministru národní obrany Klofáčovi a náčelníkovi francouzské vojenské mise a i šéfovi nově vytvořeného Hlavního štábu československé branné moci

generálu Maurici Pellému. Odpověď přišla až v nočních hodinách - prezident Masaryk rozhodl, aby Šnejdárek poslechl.

Byl to opravdu nadlidský výkon od velitelů i vojáků, že se v průběhu 25. února dokázali stáhnout za určenou demarkační linii, vzdor nepřízní počasí i dalším potížím. Odcházeli se zařatými pěstmi a dokonce i k lítosti nemalé části polského obyvatelstva, které si začalo zvykat na klid, pořádek a dostatek potravin. Nespokojena byla většina Němců a Šlonzáků a hrstka Čechů byla doslova zoufalá a někteří odešli spolu s vojáky. Báli se pomsty polských nacionalistů.

Nová demarkační linie probíhala na československé straně od Bohumína přes Záblatí, Porubu, Doubravu a Louky podél řeky Olše k Těšínu, pak se stáčela k Dolnímu Žukovu, Ropicím, Neborům a Milíkovu a končila na kótě 604 poblíž Mostů u Jablunkova. Na polské straně vedla čára od Skřečoně přes Polskou Lutyň, Darkov, nádraží Těšín a Třinec podél železniční trati až k hranicím Slovenska. Mezi oběma čarami bylo zhruba pětikilometrové neutrální pásmo a v desetikilometrovém pásu na obou stranách smělo Československo i Polsko umístit nejvýše 3000 vojáků bez dělostřelectva a obrněných vozů. Prozatímní hranice byla na naší straně rozdělena na tři úseky: bohumínský (od Bohumína po Rychvald), karvinský (po Stanovu) a těšínský (k slovenským hranicím). První úsek, jemuž velel mjr. Stogr, obsadil bohumínský pluk, druhý pod velením setníka Kučery oslovský a frýdecký prapor posílený o tři legionářské prapory a poslednímu velel podplukovník Vojta s pěším praporem vojska a praporem II. pluku Stráže svobody. Proti nim stály na polské straně dva pěší pluky spolu s pěším a jezdeckým praporem. Demarkační linie byla velmi nevýhodná - na polské straně tak zůstaly Fryštát, Těšín, Třinec, Jablunkov i další místa, jinde byly osady odříznuty od nádraží, horníci od svých dolů a děti od škol - to vyvolávalo stále neshody a neklid, stížnosti a diplomatické zákroky.

Krátce po skončení odsunu československých jednotek zamířil generál Niessel se svým doprovodem a konzulem Grénardem do Paříže. Odjížděl jistě spokojený, protože splnil svůj úkol, ale první studené sprchy se mu dostalo už při zastávce v Praze od T. G. Masaryka, který byl s jeho misí velmi nespokojen a uznání se nedočkal ani v Paříži, takže už napříště neměl být vyslán ke složitým a důležitým vyjednáváním.

Rozložení československých jednotek na demarkační čáře na Těšínsku počátkem března 1919

Zatímco polský tisk oslavoval obrovské vítězství a požadoval další posunutí prozatímní hranice až k řece Ostravici (třeba i okamžitou vojenskou akci, protože Češi jsou slabí a v defenzívě), v české veřejnosti zavládlo velké rozčarování a zklamání.

Nesouhlas s rozhodnutím dohodových mocností přerůstal v hněv vůči nim i vládě, která ustoupila nátlaku. Bylo to tak trochu nespravedlivé, protože zejména Kramář a Beneš se nehodlali v Paříži jen tak vzdát. Už 7. března vyzvali premiéra Clémenceaua, aby velmoci těšínský problém co nejdříve definitivně uzavřely a neopomenuly - jako dosud - historickoprávní nároky Československa a o několik dní později vznesli i požadavek, aby Československo získalo Ratibořsko, Hlubčicko a Rybnicko v Horním Slezsku, tedy německá území, o nichž se mělo jednat v nejbližších dnech na mírové konferenci. Ministerský předseda jistě s gusem připomenul mocnostem naše legie v Rusku, které nesly velkou část tíhy boje proti bolševikům. Nezaháležel ani prezident: hledal podporu u ministra zahraničí USA Lansinga, s nímž se velmi dobře znal ještě z časů pobytu za Atlantikem. Podle Masaryka mohlo být Polsko odškodněno doly v Horním Slezsku, tedy na úkor poraženého Německa.

DNY PLNÉ STRACHU A NÁSILÍ

V dubnu 1919 stály protibolševické síly v Rusku před porážkou a polské vedení se nebezpečí útoku Rudé armády na západ rozhodlo řešit preventivním úderem. Potřebovalo především zbraně a munici - a transporty s nimi projížděly přes Bohumín. Kdyby byl tento důležitý železniční uzel vyřazen, třeba v důsledku nových bojů o Těšínsko, znamenalo by to pro polskou armádu postupující na východ smrtící ránu. V Maďarsku ve stejné době došlo k revoluci a vytvoření Maďarské republiky rad, která se nijak netajila svým vzorem v sovětském Rusku. Mezi státy „ohroženými bolševismem“ bylo na jednom z prvních míst Československo, resp. Slovensko, které muselo zanedlouho čelit agresi revolučních oddílů z jihu. Situace se stále víc komplikovala a nelze se divit, že dohodové mocnosti měly enormní zájem na odstranění všeho, co mohlo jakkoliv oslabit Polsko i Československo.

Z iniciativy amerického ministra zahraničí Lansinga byla obnovena přímá jednání mezi polským premiérem Paderewským a ministrem zahraničí Benešem, ale kompromisní návrh prezidenta Masaryka, aby Polsko formálně uznalo československý nárok na celé Těšínsko s tím, že mu po dalších jednáních bude odstoupena část s nejhustším polským osídlením, byl odmítnut. Při dalším jednání navrhl Paderewski, aby se v Těšínsku uspořádal plebiscit a na základě jeho výsledků došlo k rozdělení sporného území. Známe „*Cuius regio, tuius religio*“ mělo být nahrazeno zásadou „*Cuius lingua, tuius regio*“.

Nejen Beneš si okamžitě uvědomil, že připustit plebiscit by bylo víc než nevýhodné a nebezpečné. Těšínsko bylo více než z poloviny osídleno Poláky a ti by se jistě - ať již z upřímného vlastenectví nebo z donucení - vyslovili pro připojení k Polsku. Když 23. dubna předstoupili Paderewski a Beneš před Nejvyšší radu, aby ji informovali o výsledcích svých jednání, bylo po několika málo minutách zřejmé, že představitelé Dohody jsou na straně Poláků, vždyť jejich vojska právě drtila bolševické armády. Proto se rada vyslovila pro polský návrh - Těšínsko bude rozděleno podle národnostního principu, získá Bohumín a Karvinou, případnou mu i železářny v Třinci a Košicko-bohumínská dráha až po Třinec. Rozdělen bude i ostravsko-karvinský uhelný revír, na české

straně zůstane 26 dolů, Polsko jich získá deset. Československo by mělo (s polskou pomocí) postavit náhradní trať z Frýdku do

Humorystyczne
pismo.

Redakcja: Administracja
w Mor. Ostrawie.

NASZ KOCUR

Numer wielkanocny 1920.

Jak się przyrządzali Polacy do plebiscytu podle
Londzinowej a Mamicowej rady.

©

Co je to ten plebiscyt?

Antek: Ten pan klebiscyt to jest właśnie taka cholera, która chce nas
wszystkich wypędzić do Galicje.

Antek w Cieszynie.

Przyszedł Antek do Cieszyna
Elektryczną zobaczył.
Mówi: Cóż to za maszyna,
Kiedy bych na nią wykościł.

Skubnął za kapelusza Juzka.
Spojrzyl Juzio, cóż to je?
Ctery koła jak u wózka,
A po drodze smaruję.

A ku temu jakoś murcy
I dużo ludzi wiezie,
Do góry se ciężko furecy,
Jak Reger przy obiedzie.

Wojtek: Kto to je tyn nasz kocur?

Janiek: To je taku bestja, co wszystkich Polaków dronię.

*Protipolska slonzácká agitace v humoristickém časopise Nasz kocur
vydávaného Josefem Koždoněm v Moravské Ostravě*

Bylo to asi nejhorší z možných řešení, které nemělo daleko k podmínkám nadiktovaným po vojenské porážce. Nesouhlasilo s ním na mimořádném zasedání Národní shromáždění, proti byl prezident Masaryk, který Kramářovi a Benešovi doporučil návrh

Nejvyšší rady odmítnout, nesouhlas zazníval z tisku i při rozhovorech mezi lidmi. Ušetřeme si popis mnoha peripetií, jednání, změn stanovisek či rychle zhaslých nadějí, přenesme se na konec července roku 1919, kdy na doporučení dohodových mocností přijel do Prahy polský ministerský předseda Paderewski, aby jednal přímo s prezidentem Masarykem. V Praze už byla u moci nová vláda vedená Vlastimilem Tusarem, která zdělila vedle Těšínska řadu vážných problémů a navíc od června probíhaly boje na jihu Slovenska, kde československé jednotky utrpěly v bojích proti maďarským bolševikům několik porážek. A Poláci zatím na východě stále vítězili...

Jednání nebylo snadné, ale politicky korektní přístup vedl alespoň k tomu, že se vztahy mezi oběma zeměmi nezhoršily, spíš mírně „prosvětily“. Problém Těšínska sice vyřešen nebyl, ale bylo dohodnuto vzájemné uznání obou zemí a navázání diplomatických styků na úrovni vyslanectví.

Když Nejvyšší rada přiřkla na pařížské konferenci Polsku Gdaňsk zajišťující přístup k moři, zdálo se, že polské akcie mají pro Dohodu mnohem větší cenu. Paradoxně však tento krok vedl i k posílení postavení Československa - Německo se nechťelo se ztrátou území (která navíc nebyla jediná ani poslední) smířit a hrozilo dokonce nové nebezpečí ozbrojeného konfliktu. Polsko vázané na východě by nebylo schopné bojovat na dvou frontách, proto maršál Foch při jednání s E. Benešem požadoval příslib podpory Československa svému severnímu sousedovi. Zkušený ministr zahraničí toho okamžitě využil: Praha je ochotna smlouvu o vzájemné vojenské pomoci s Polskem podepsat, podmínkou je ale nové projednání problému Těšínska. Byl to svým způsobem „výkřik do tmy“, protože všechny československé síly byly vázány boji na jihu Slovenska, kde se jim i nadále nedařilo a pro případný zásah proti Německu nebyly k dispozici žádné další jednotky. Možnost uzavření smlouvy však torpedovalo samo Polsko, když začalo podporovat separatistické hnutí na Slovensku, které chtělo pro „Horní Uhry“ samostatnost, zadržovalo pod nejrůznějšími záminkami vojenské transporty mířící na Slovensko po Košicko-bohumínské dráze (došlo i k rozebírání kolejí v okolí Těšína a Třince) a polský nacionalistický tisk psal o tom, že přišla chvíle využít slabosti československých vojsk, které jdou na Slovensko od jedné porážky k druhé a „*vyřešit těšínský problém jednou provždy ve prospěch Polska. Těšínsko musí být polské celé!*“

A když je polská armáda vázána vítěznými boji s bolševiky, měli by se o to zasadit sami obyvatelé!

V obou částech rozděleného území tak houstlo napětí, více na části pod československou správou. Na domech, veřejných budovách i věžích kostelů se objevily polské bílo-červené vlajky, Poláci zakládali občanské milice, část horníků začala chodit do práce ozbrojená. Češi, Němci, Šlonzáci i Židé byli zastrašováni, zatím jen různými výhrůžkami, které ale mohly rychle přerůst v násilnosti, množily se také ozbrojené incidenty na demarkační čáře. Letní měsíce roku 1919 přinesly druhou hlubokou krizi československo-polských vztahů, která znovu hrozila přerůst v otevřený konflikt. Zalistujme v kronice II. pluku Stráže svobody z Českých Budějovic, jejíž 1. polní prapor střežil demarkační linii u Třince:

„7 5. St - U Dol. Žukova podnikli Poláci útok na polní stráž 3. setni-ny. Naši nápor odrazili střelbou z pušek a ručními granáty a protiútokem Poláky vytlačili zpět za demarkační čáru... Přestřelky se opakovaly skoro každou noc, naši však pokud možno neodpovídali střelbou a zakročovali jen tehdy, když polské stráž ę vpadly na naše území...”

„11. 6. St - Na polské straně směněny oddíly, nepřátelské polní stráž ę nyní skoro každý den ostřelují stráž ę naše, naši však zachovávají klid a střelbu neopětují. ”

„6. 7. Ne - Na demarkační čáře polské hlídky napadly několikrát ę naše polní stráž ę střelbou z pušek i kulometů. Naši, paměťtívi rozkazů, neodpovídali a zachovali klid, což bylo s díky konstatováno i dohodovými důstojníky... Podobné přestřelky a příhody se děly i na slovensko-polské hranici již od počátku června...”

Také generál Pellé, který byl od června do října 1919 vrchním velitelem československé branné moci, oznamoval na počátku srpna do Paříže, že *„incidenty neslábnou, ale naopak se od začátku července množí”*. Dochází k pronikání polských bojůvek na československé území, k přepadům hlídek a stanovišť i střelbě ze zálohy, tón psaní polského tisku je *„neobyčejně štvavý”* a protičeskoslovenská propaganda *„stále aktivnější a nevybíravější”,* jako kdyby připravovala *„veřejné mínění na polský útok do západního Těšínska... Všechny tyto události, zejména hrubost místního polského tisku, závažný pohyb polského vojska v oblasti Krakova, způsobený přeskupováním jednotek, silně zneklidňují československé veřejné mínění...”* Přiznejme francouzskému generálovi, že právě jeho

často velmi podrobné zprávy do Paříže umožňovaly francouzským politikům lépe chápat situaci a argumentovat ve prospěch Československa najednáních Dohody.

Divizní generál Maurice Pellé, od února 1919 náčelník francouzské vojenské mise v Československu, byl v roce 1920 připraven zůstat ve službách Československa a bojovat proti Polsku

Situace na Těšínsku se stále víc vyhrocovala a dohodové mocností se marně snažily dotlačit představitele obou zemí k dohodě. Poláci nehodlali ze svých maximalistických požadavků ustoupit ani o píď, československá strana už více ustupovat nemohla, protože by přišla o celé sporné území. Představitelé Francie, Velké Británie, Spojených států a Itálie projevovali stále větší nespokojenost, vždyť Československo a Polsko měly sehrát stěžejní roli v připravované východoevropské koalici namířené proti sovětskému Rusku a proti pronikání bolševismu do dalších zemí.

AT O VSEM ROZHODNE PLEBISCIT!

Na počátku září roku 1919 byla 8. pěší divizi v Moravské Ostravě vyhlášena nejvyšší pohotovost a do jejích skladů začaly přicházet zásoby zbraní, munice a dalšího vojenského materiálu včetně potravin. Došlo také k posílení hlídek na demarkační linii. Důvodem byly už téměř pravidelné noční přestřelky vyvolávané polskými nacionalisty a výstřely za zálohy se ozývaly dokonce už i ve dne - mířily na vojáky a četníky v československých uniformách. Proskočily i zprávy, že Polsko se chystá území, na které si činí nárok, obsadit vojensky. Pokud by tomu tak skutečně bylo, muselo si pospíšet - po zásahu dohodových mocností ustaly boje na jižním Slovensku, které vázaly většinu československých jednotek, do Prahy se začali vracet další legionáři z Itálie vedení náčelníkem čs. vojenské mise v Itálii podplukovníkem Šebou. Ozvali se také obyvatelé Ostravy a Karviné, kteří vyslali deputaci k prezidentu Masarykovi (většinu tvořili horníci a hutníci české a německé národnosti), která požadovala větší ochranu a nekompromisní zásah proti všem, kdo v oblasti narušují klid a pořádek.

Přes veškerou snahu československých zástupců v Paříži i podporu Francie vydala Nejvyšší rada 10. září 1919 rozhodnutí o Těšínsku - nová hranice byla v podstatě totožná s demarkační linií z 5. listopadu 1918 a rozdělovala nejen uhelný revír, ale i Košicko-bohumínskou dráhu. Území na západ mělo připadnout Československu, území na východ včetně Těšína Polsku. Ani tento stav však neměl být trvalý, návodem pro konečné uspořádání se měl stát plebiscit provedený na celém území Těšínska, jehož podmínky schválila Nejvyšší rada 22. září a 1. října dostaly vlády v Praze a Varšavě také přesný prováděcí řád. Plebiscit měl být uskutečněn do tří měsíců a na jeho správné provedení - tak, aby *„každému byl zabezpečen svobodný projev vůle“* - měla dohlížet mezinárodní plebiscitní komise se sídlem v Těšíně (vlastně už zase Cieszyně) a s velmi rozsáhlými pravomocemi: mohla například rušit nebo měnit platné zákony a nařízení. Jí podléhaly československá (v Moravské Ostravě) a polská (v Těšíně) plebiscitní komise. Výsledek hlasování podle jednotlivých

obcí měl být spolu s geografickými a především hospodářskými a komunikačními faktory podkladem pro konečné rozdělení Těšínska a stanovení definitivní československo-polské hranice.

Český protipolský leták: „Do Polska máme jít? Chraň Bože! Za nic na světě!”

V Polsku to bylo přijato s obrovským nadšením a nechyběly ani hlasy, že jde o názorný důkaz krachu celé české politiky a počátek rozpadu „uměle vytvořeného slepence s pestrrou směsicí různých národností, který se táhne od německého Chebska až po neprávem získanou část nejzápadnější Ukrajiny”.

Samo rozhodnutí o podmínkách plebiscitu však nebylo zdaleka takové, jak si představovali Poláci, jistí si vítězstvím. Hlasovací právo bylo přiznáno jen těm, kteří byli starší 20 let a mohli prokázat trvalý pobyt na Těšínsku před 1. srpnem 1914, což vyřazovalo na 60000 polských horníků a dělníků dojíždějících na Ostravsko a Karvinsko z oblastí mimo historické území Těšínska. Velmi tím vzrostla váha hlasů těšínských Němců a Šlonzáků, u nichž se ale dal předpokládat spíše příklon ve prospěch Československa.

Následující týdny a měsíce patřily a stále patří k nejtemnějším obdobím v historii Těšínska. Zatímco politici se stále dohadovali, kdo může a nemůže hlasovat či jak využít výsledky plebiscitu, sporné území zachvátily zloba a národnostní nenávisť, vyvolávané nejdříve psaním polského tisku, k němuž se ale zakrátko připojila i české periodika. Nešlo přece neodpovědět na výzvy k Polákům „*drženým násilně na území okupovaném Čechy*“, aby neposlouchali „*okupační úřady*“ a připravovali se i na možnost, že si budou muset „*spravedlnost a svobodu*“ vybojovat i sami. Množily se atentáty na představitele místní samosprávy, v ulicích měst se ozývala střelba, výbuchy granátů ničily domy Čechů, Poláků, Němců, Šlonzáků i Židů, všudepřítomný teror probouzel strach i touhu po odplatě, vyžadoval si další a další mrtvé, zmrzačené a raněné. Nejhorší byly noci, kdy pod ochranou tmy vyráželi do akcí jednotlivci i celé bojůvky, aby zastrašili a potrestali své odpůrce. Lidé, kteří léta žili vedle sebe bez větších problémů, se na sebe dívali s nedůvěrou a obavami, zda jim jako Čechům (Polákům, Němcům, Šlonzákům či Židům) nezapálí v noci jejich soused nebo sousedé dům jen proto, že jsou jiné národnosti. Vřelo to i v dolech, hutích a dalších podnicích - polští majitelé vyhazovali z práce Čechy, Němce a Šlonzáky a tam, kde měl převahu český živel, zase vyháněli horníci a dělníci své polské spolupracovníky za brány závodů. Muži chodili do práce ozbrojeni železnými tyčemi, řetězy, velkými noži či krátkými palnými zbraněmi kolem zdí a plotů polepených do posledního místa plamennými výzvami v polštině, češtině i němčině vyzývajícími k hlasování pro Polsko nebo Československo. Těm, kteří by v plebiscitu zradili svou „skutečnou vlast“, bylo vyhrožováno nejkrutějšími tresty. Majitelé dolů si stěžovali na sabotáže, stejně tak i železničáři, protože cílem nacionalistů bylo způsobit „protivníkovi“ co nejvíce problémů a škod. Polská strana byla mnohem aktivnější, ale vyvolávala svými výhrůžkami i činy

touhu po odplatě a nakonec si neměli Poláci a Češi co vyčítat. Jako kdyby onen džin plný zloby, nenávisti a krutosti vypuštěný z láhve stále narůstal a nešlo ho už nikdy vrátit zpátky; byl naopak stále větší a zatemňoval mozky dalších a dalších lidí. Zloba na obou stranách narůstala i proto, že se začaly projevovat potíže v dopravě a hlavně v zásobování, z nichž byl obviňován „nepřítel“ - i ti, kteří si chtěli zachovat chladnou hlavu, propadali ve stále větším počtu onomu všeobjímajícímu šílenství. Policisté i vojáci nebyli schopni účinně zasáhnout a také oni podléhali nepřátelským náladám.

Když 30. ledna 1920 přijela do Těšína mezinárodní plebiscítní komise, našla Těšínsko v ještě horším stavu, než mohla na základě zpráv předpokládat. Předseda hrabě de Manevill za Francii spolu s Cecilem Wiltonem zastupujícím Velkou Británii, markýzem Borsarellim z Itálie a japonským profesorem Janadou byli šokováni tím, co viděli a slyšeli. Ještě se ani nestačili pořádně rozhlédnout a Poláci už protestovali proti tomu, že v komisi chybí zástupce USA (vzdal se účasti na základě rozhodnutí Kongresu, jenž měl výhrady k versailleským mírovým smlouvám) a předem označili de Manevilla za „českého agenta“, který má navíc jako předseda čtyřčlenné komise dva hlasy, a proto lze již teď povědět, že komise není nestranná a její činnost bude „pročeská“. Bylo to opravdu podivné přivítání a proti složení komise protestovali zakrátko i poslanci polského Sejmu. Polští diplomaté navíc předložili v Paříži návrh, aby plebiscit proběhl nejen na Těšínsku, ale také na Oravě a Spiši a části území severního Slovenska. Bylo zřejmé, že Polsko je rozhodnuto a připraveno své požadavky neustále stupňovat až do chvíle, kdy získá jistotu, že lidové hlasování dopadne v jeho prospěch - a že je pro to ochotno udělat cokoli, třeba i znevážit dohodovou komisi, její činnost i hlavně rozhodnutí, pokud nebude v souladu s polskými představami a požadavky.

Komisi doprovázelo několik expertů a československou a polskou stranu zastupovali dr. Matouš a poslanec Zamorski v postavení poradců. Už od počátku měla velmi stíženou úlohu, která vylučovala, že by mohla svůj úkol opravdu splnit. Snažila se o nestrannost, ale zejména Poláci byli už předem přesvědčeni, že především de Manevill bude na straně Čechů. A ten musel každý svůj krok několikrát zvažovat, aby nebyl obviněn z nadržování - brzy se přesvědčil, že se tak stejně stane pokaždé, když nebude zastávat stanovisko polské strany.

Nakonec po pár dnech plný znechucení informoval Nejvyšší radu v Paříži o tom, jak skutečně vypadá situace na Těšínsku (zasloužil si za to samozřejmě polské obvinění z jednostrannosti) a uvedl, že stav se ještě zhorší ve chvíli, kdy dojde k vlastnímu hlasování. Proto požádal o vyslání dohodových vojenských oddílů, které by dokázaly zajistit klid a pořádek.

DOHODOVÍ VOJÁCI ZBITI V ORLOVÉ

Prvním nařízením mezinárodní plebiscitní komise bylo stažení vojsk obou soupeřících stran za hranice Těšínska. Předseda de Manevill si od toho patrně sliboval zklidnění situace, ale zmýlil se. Československé jednoty - pěší pluky 31 a 43 ze svazku 8. pěší divize v Opavě a domobranecký prapor 36 - se ve dnech 3. a 4. února 1920 stáhly za řeku Ostravici, příkazu uposlechly i polské jednotky. Místo nich přišly z Horního Slezska 20. prapor francouzských myslivců a oddíl husarského pluku 12, který se usadil v Karvině a okolí, kam přišel také pěší prapor italského vojska o síle 750 mužů určených v první řadě ke střežení dolů. Myslivci byli v oddílech zhruba po 50 mužích ubytováni ve větších městech, jako byly Orlová či Fryštát. Dohodoví vojáci spolu s četnictvem (na československé straně šlo asi o 500 mužů) měli zajistit na sporném území klid a pořádek. Československá i polská vláda to přivítaly, protože se tím *de iure* i *de facto* zbavily odpovědnosti za vývoj na Těšínsku.

Komise následně rozdělila sporné území na východní prefektům (dříve obsazenou polským vojskem) a západní prefekturu („české“ Těšínsko s výjimkou Karvinska, kde měla rozhodující slovo dohodová správní komise) s vlastními správními orgány - prefekty se stali dr. Żurawski a dr. Michálek, kteří patřili k čelným osobnostem Rady narodowe a Národního výboru. Stejným způsobem bylo rozděleno i soudnictví a Těšínsko bylo také prohlášeno za zvláštní celní území. Pro zajištění těžby uhlí přišly na všechny šachty oddíly o 40 mužích, které podrobovaly horníky před nástupem do práce i během ní přísným prohlídkám. Kdo byl ozbrojen, putoval do vazby a pak před vojenský soud. Riziko vysokého trestu vedlo k tomu, že situace alespoň na dolech se přece jen zklidnila.

To naznačilo, že při nekompromisnějším postupu a represích by se také celkovou situaci v regionu pravděpodobně podařilo zvládat lépe, ale komise se bála „*přitvrdit*“. Navíc si opatření v revíru vynutí majitelé a dolů a především ohrožení těžby uhlí, které měla životní význam pro československou i polskou ekonomiku. Část těžby z revíru putovala do Polska v rámci tzv. kompenzačních dodávek dohodnutých již dříve a bez těchto dodávek by polská ekonomika

rychle zkolabovala a hrozil by i nedostatek topiva pro obyvatele. Divoké stávky polských horníků tak škodily nejen Čechům, ale i jejich „*krajanům v jediné a pravé vlasti*”.

De Manevill vydal rovněž provolání v češtině, polštině a němčině, v němž vyzval obyvatelstvo Těšínska, aby v období plebiscitu zachovalo klid a rozvahu. Provolání přinesl místní tisk, ale bylo spíše příslovečným olejem přilítým do ohně. Pro Poláky to byl důkaz, že komise straní Čechům, Češi (ale i velká část Němců a Šlonzáků) argumentovali tím, že oni srážky nevyvolávají, ale musejí se bránit.

Jestliže v uhelném revíru se podařilo zajistit relativní klid, potom v městech a vesnicích dál houstlo napětí a rostla agresivita. Zatímco v „*polské*” části Těšínska byli Češi, Němci a Šlonzáci ve výrazné početní menšině a neustále zastrašováni, potom v „*české*” části se Poláci tvořící v řadě míst většinu snažili o to, aby se situace naopak vyostřovala. Dostávali k tomu pokyny z Krakova a cílem bylo dokázat, jak moc jsou Čechy utlačováni a jak si ještě víc přejí připojení k Polsku.

Polská protičeská agitace - čeští legionáři vraždí bezbranné a jako správní neznabozi hanobí víru

Osmého února 1920 se na náměstí v Orlové konala mohutná demonstrace Poláků. Obrovský dav se vydal na pochod městem s provoláváním provokativních hesel a transparenty typu „*Ostrawica, nasza granica!*”, zpíval vlastenecké písně a byl stále agresivnější. Nakonec zaútočil kameny a tyčemi na výlohy „*českých*” obchodů

a okna „českých“ domů. To už bylo moc a proti polskému průvodu se vydal český. Došlo k obrovské pranici, která si vyžádala desítky těžce i lehce raněných a dohodoví vojáci se neodvážili zasáhnout, naopak hrozilo nebezpečí, že rozvášnění lidé zaútočí i na ně; několik Francouzů prý utrpělo šrámy. Musel být přivolán pěší prapor z Moravské Ostravy, kterému se podařilo situaci uklidnit. Na sto osob bylo zadrženo, řada polských aktivistů raději uprchla. A protože prapor byl „český“, zvedla se hned v polském tisku kritika nejen na zasahující vojáky, ale i mezinárodní plebiscitní komisi, která *„poslala na pokojné demonstranty dožadující se jen svých práv české hrdlořezy“*. Objevily se dokonce i články, se každý opravdový Polák si nepřeje nic jiného víc, než válku proti Československu.

Když se v dalších dnech konaly podobné, i když přece jen menší, demonstrace Poláků také v Polské a Moravské Ostravě, Karvině a Bohumíně, vydal de Manevill vyhlášku zakazující jakékoliv shromažďování na veřejných prostranstvích. Odpovědí byla obrovská demonstrace svolaná na těšínské náměstí přímo pod okna sídla mezinárodní plebiscitní komise, na níž bylo jejím členům (a hlavně předsedovi) nevybíravě spíláno a řečníci podněcovali dav proti Čechům. Budovu radnice střežilo i po zesílení jen pár desítek dohodových vojáků a kdyby rozvášněný dav zaútočil... Nelze se divit, že i jinak odvážný markýz Borsarelli vážně přemýšlel o tom, zda není třeba napsat závěť a nejen on si říkal, že pokud z těšlamastiky vyvázne se zdravou kůží, bude nejlepší z Těšína co nejrychleji zmizet. Ale de Maneville nakonec prosadil svůj názor: je třeba nejprve dát zástupcům obou stran ultimátum - pokud se s jejich pomocí situace rychle neuklidní, plebiscit bude odložen a komise raději svou misi ukončí.

ZUB ZA ZUB, OKO ZA OKO!

Na Těšínsku se situace stále neuklidňovala. Koncem února se začaly mezi zdejšími Poláky šířit zvěsti, že Češi připravují novou invazi se souhlasem mezinárodní komise i dohodových mocností. „Zaručené zprávy“ hovořily také o tom, že proti Polákům se chystají kruté represálie, že někteří vedoucí představitelé již byli dokonce zatčeni a odvezeni do Čech nebo dokonce fyzicky likvidováni, což nebyla pravda. Ale to vše vyvolávalo nové a nové konflikty s Čechy, Němci, Šlonzáky i Židy a stačila jediná jiskřička, aby vyhrožování a násilnosti přerostly ve větší konflikt, protože dohodoví vojáci situaci nezvládali. Byla jim sice vyhlášena pohotovost a na šachtách došlo k zesílení stráží, nádraží i mosty dostaly vojenskou ochranu a na ulicích se prováděly namátkové kontroly, ale neklid vzrůstal. Vždyť všude visely plakáty a hesla zaměřená protičesky, polské noviny otiskovaly rezoluce obyvatel požadující obsazení Těšínska až po Ostravici, ozývaly se výzvy k zakládání polovojenských formací na „obranu proti českému násilí“ Národní rada dokonce požádala vládu ve Varšavě, aby vzala „českou“ část Těšína pod svou ochranu a zabránila řádění „zákeřných pražských šelem“. Jistý poslanec Sejmu neváhal varovat Československo, aby se zřeklo

**Pumou zničený dům V. Mezery
v Orlově.**

Následek akce polské teroristické bojůvky

Těšínska dřív, než mu Poláci připraví novou Bílou horu. Podle jeho názoru proti „českým neznabohům a odvčkým rebelům“ vystoupí nejen Polsko, ale i Maďarsko, Slovensko a Německo, jejichž krajané jsou Čechy utiskováni stejně jako Poláci na Těšínsku.

*Vedení československé dobrovolnické organizace na Těšínsku
nazvané Občanská obrana*

Místní Češi samozřejmě nesložili ruce do klína. I když byli méně aktivní a především agresivní než druhá strana, nemohli jen nečinně přihlížet tomu, jak se Poláci nezakrytě připravují na zisk celého Těšínska. Zakládali ozbrojené občanské gardy, jimž poskytovali pomoc aktivní i záložní důstojníci, navíc byli z Varšavy vysláni vojenští specialisté pro záškodnickou činnost.. Polské oddíly brzy čítaly na 4000 mužů, kteří byli vyzbrojeni z vojenských skladů a disponovali i lehkými a těžkými kulomety, granáty a obrněnými vozy zhotovenými svépomocí z nákladních i osobních automobilů. Oddíly z polské části pronikaly přes stanovenou hranici a jedním z jejich úkolů bylo unášení rukojmích z řad českých osobností na Těšínsku. Na území podléhajícím československé vládě vznikla Občanská obrana, která měla asi 3000 dobrovolných členů - zřídilo jí Ministerstvo národní obrany na vojenském principu a mohlo její činnost ovlivňovat.

Mezinárodní plebiscitní komise si se situací nevěděla rady. Na konci února vyzvala polské i české ozbrojené skupiny ke složení zbraní, ale nikdo si z toho nic nedělal a Poláci dokonce pohrozili, že pokud se bude „komise zjevně nadržující Čechům“ dál vměšovat do „vnitřních záležitostí suverénního polského státu“, vyvolá tím výbuch násilí. O den později dokonce dostala komise v Paříži žádost či spíše ultimátum: pokud do měsíce nebude „západní prefektura Těšínska okupovaná protiprávně Čechy“ připojena k Polsku, zahájí Poláci na celém Těšínsku pasivní rezistenci.

Pokud si komise slibovala, že plebiscit situaci vyřeší a snažila se o jeho co nejrychlejší provedení, pak žila jen v iluzích. Stále více se ukazovalo, že lidové hlasování bylo jen polským manévrem k získání času, protože především starostové měst a vesnic s výraznou polskou většinou nejevili o plebiscit větší zájem. Marně je de Manevill vyzýval, aby pořídili a předložili seznamy hlasujících, starostové stále měli bezpočet důvodů, proč to nemohou udělat.

Když 23. března komise zveřejnila výnos s přesnými podmínkami hlasování v plebiscitu, vyvolalo to nové pozdvižení na polské i české straně. Potvrdila původní záměr, že hlasovat budou jen ti, kteří k 1. lednu 1919 dovršili 20 let věku a především mohou doložit, že měli na Těšínsku trvalé bydliště nebo domovské právo před 1. srpnem 1914. Už jsme si řekli, že tato podmínka „vyřazovala ze hry“ především tisíce polských horníků. Obecní zastupitelstva měla do konce dubna připravit seznamy hlasujících. Nesouhlas zazněl i z Varšavy a Prahy a do komise byl jako zástupce polské strany vyslán F. K. Latiník. Přicházel už v hodnosti divizního generála a nikdo nepochyboval o tom, že nejen bude zastávat mnohem tvrdší postoje než jeho odvolaný předchůdce profesor Szura, ale především má symbolizovat odhodlání Polska řešit v případě potřeby konflikt i vojensky. Latiník měl s Těšínskem vlastní zkušenosti nejen z časů, kdy velel v Těšíně, ale v únoru 1920 zastupoval svou vlast v Mezidohodové polsko-československé delimitační komisi v Opavě. Maršál Piłsudski o něm sice v roce 1922 napsal nepříliš lichotivá slova: „Směšně namyšlený, se vším nespokojený... intrikán, jeden z generálů ničících polskou armádu a zcela neschopný..“, ale Latiník své vlasti sloužil věrně a dobře - nejen na Těšínsku, ale především jako velitel 1. armády a vojenský gubernátor Varšavy v bojích proti Rudě armádě v létě 1920, kdy si rozhodně nevedl špatně, právě naopak.

Z polského pohledu se generál Latiník osvědčil i jako člen komise - jako hrdina z bojů v roce 1919 (co na tom, že nakonec musel potupně ustoupit) měl mezi těšínskými Poláky výbornou pověst a využil ji: jeho vystoupení na táborech lidu v Cieszyně, Bohumíně, Karvině či Fryštátu byla plná slov o vlastenectví, které v oněch těžkých chvílích musí projevit každý skutečný Polák. Generál tím jistě vracel i pohanu, které se mu dostalo při ústupu v lednu 1919, ale ještě víc vybičoval vášně a jeho vystoupení vyvolala další demonstrace. Jedním z výsledků vypjatého nacionalismu bylo zdemolování Slezského domu v Cieszyně, kde se scházeli představitelé Koždoňovy německé strany Šlo o další z projevů silného tlaku na německou menšinu, u níž se dalo předpokládat hlasování „*pro Čechy*“, který se stupňoval od zastrašování až po otevřené násilí.

Sedmého května zahájili stávkou čeští horníci, o dva týdny později je vystřídali polští havíři. Neklid na Těšínsku byl stále větší a nakonec Manevillova komise oznámila do Paříže, že uspořádání plebiscitu je v momentální situaci nemožné. Situace na Těšínsku byla stále napjatá a na počátku července došlo k útoku členů polské polovojenské organizace na četnickou stanici v Šumbarku, při němž byli zavražděni čtyři čeští četníci.

PLEBISCIT, NEBO ARBITRÁŽ ?

O řešení těšínského problému se nakonec obrazně rozhodlo před Varšavou. Polská armáda drtící bolševické oddíly se musela obrátit na ústup a v květnu pronikla Buďonného 1. jízdní armáda do Polska. Postup Rudé armády byl tak rychlý, že polská obrana se prakticky zcela zhroutila a polské jednotky se dostávaly do obklíčení a vzdávaly se. Hrozilo nebezpečí, že bolševické oddíly proniknou k Varšavě a svůj postup možná nezastaví ani po obsazení centrálního Polska. Za této situace se stal spor o Těšínsko i z pohledu polských politiků druhořadou záležitostí, navíc právě přes sporné území proudila do Polska většina materiální pomoci umožňující klást odpor postupující Rudé armádě. Bylo i v zájmu dohodových mocností, aby těšínský problém byl co nejrychleji srovnán za světa. Polsko v očích vedoucích dohodových politiků stále víc ztrácelo pověst spolehlivého partnera a ti se již rozhlíželi, kdo by ho mohl účinně podpořit či dokonce nahradit v úloze „*hráze proti bolševismu*“. Kandidát byl v podstatě jediný - strategicky vhodně umístěné a hospodářsky stabilní Československo s poměrně silnou a relativně dobře vyzbrojenou a vycvičenou armádou.

Dosavadní neústupnost polské strany byla nahlodána i výsledky „*zkušebního plebiscitu*“, který za velmi přísných bezpečnostních opatření uspořádala Manevillova komise v okrese Frýdek. Pro setrvání v Československu se vyslovili nejen místní Češi, Němci a Šlonzáci, ale dokonce i polovina Poláků. To náležitě zchladilo horké hlavy polských politiků na Těšínsku, kteří až dosud odmítali jakýkoliv kompromis a přivedlo k rozumu i jejich podporovatele ve Varšavě - všichni pochopili, že lidové hlasování by mohlo dopadnout zcela jinak, než oni předpokládají. Proto se obrátili o příslovečných sto osmdesát stupňů a začali usilovat o to, aby se plebiscit nekonal. Argumentovali už „*tradičně*“ pročeským postojem mezinárodní komise, či krutým pronásledováním Poláků v „*Čechy obsazeném Těšínsku*“, ale stěžovali si i na nezájem polské vlády o osud těšínských Poláků a poukazovali také na nízkou hospodářskou úroveň Polska, která přivádí řadu obyvatel bez rozdílu národnosti do „*českého tábora*“.

Myšlenka, že by se spor o Těšínsko mohl řešit mezinárodní arbitráží, se patrně zrodila v hlavě pověřence polské vlády na

mírové konferenci v Paříži E. Pilze již v roce 1919, kdy o ní také hovořil s E. Benešem, ale polská vláda dlouho sázela více na plebiscit. Ve chvíli, kdy se výrazně změnila situace na polsko-sovětské frontě a výsledky lidového hlasování se ukazovaly jako velmi nejisté, se možnost arbitráže znovu vrátila. Prosazoval ji především polský ministr zahraničí Patek, kterému se nakonec v květnu 1920 podařilo o její prospěšnosti v dané situaci přesvědčit i vládu ve Varšavě a poslance Sejmu. Zprostředkovatelské role se ujala Francie, jejíž ministerský předseda Clemenceau předložil 24. května návrh na arbitráž. Arbitrem se měl stát belgický král Albert. Důležité bylo, že se pro tento způsob řešení už únavného územního sporu vyslovil také britský ministr zahraničí George Nathaniel Curzon, který dokonce navrhl i novou hranici - měla probíhat po řece Olši (polsky Olza) a představovala kompromis mezi dvěma krajními požadavky: polským na hranici na Ostravici a československým s linií na Visle. Olše ležela „uprostřed“ a hranice na ní zachovávala pro Československo jak košicko-bohumínskou železnici, tak i uhelný revír. Poslanci Sejmu se ještě pokusili návrh zkomplikovat požadavkem, aby se arbitrem stal prezident USA W. Wilson, ale tím přetekla i trpělivost Nejvyšší rady dohodových mocností. Ta vyzvala 23. června 1920 vlády v Praze i ve Varšavě, aby se do 15. července definitivně vyslovily k uskutečnění arbitráže i k osobě arbitra, belgického krále Alberta. Dala jim i ultimátum: pokud tak neudělají, bude se do 25. července konat na Těšínsku plebiscit. Manevillova komise dostala příkaz pokračovat v jeho přípravě.

Polsko se rozhodlo podmínky arbitráže přijmout. Československo však oznámilo, že na ni nepřistupuje. Mohlo za to dlouhé polské otálení, které posílilo protipolské nálady v Národním shromáždění. Řada poslanců vedená K. Kramářem poukazovala na to, že „zkušební plebiscit“ na Frýdecku ukázal, že v případě lidového hlasování může Československo získat mnohem větší území a připomínali i tíživou situaci Polska, která ho dříve nebo později přinutí k dalším ústupkům. Proč v tak výhodné konstelaci sázet na nejistou arbitráž a spokojit se s hranicí na Olši? Parlament v Praze nakonec přijal usnesení trvající na plebiscitu a E. Beneš odjížděl do belgických lázních Spa se značně svázanýma rukama.

JSME PRIPRAVENI PODAT POMOCNOU RUKU

Úkolem konference vedoucích dohodových státníků ve Spa bylo nalézt nové řešení za situace, kdy polská vláda odmítla řešit těšínský problém pomocí plebiscitu a československý parlament vyslovil nesouhlas s arbitráží. Polskou stranu na jednání zastupovali premiér Grabski, ministr zahraničí Patek a náčelník Generálního štábu generál Tadeusz Rozwadowski, který měl velmi dobré vztahy s maršálem Fochem z doby, kdy působil za války jako šéf Polské vojenské mise u hlavního velitelství Dohody ve Francii. Do čela Generálního štábu ho jmenoval maršál Piłsudski, aby připravil plán obrany Varšavy před útokem Rudé armády. Polská

*Tadeusz Rozwadowski, v roce 1920 náčelník
Generálního štábu Polské armády*

strana si od něj slibovala, že při jednání ve Spa využije svých známostí mezi nejvyššími vojenskými kruhy Dohody a přesvědčí je také o nutnosti vojenské pomoci Polsku ohroženému bolševickými armádami. Československou stranu reprezentoval ministr zahraničních věcí E. Beneš.

Už počátek jednání znamenal pro polskou stranu studenou sprchu. Kritiky se jí dostalo nejen od Clémenceaua, ale také od britského premiéra Lloyd George, který hrál na konferenci první housle - Francie totiž dobrovolně a takticky ustoupila do pozadí, protože to měla být právě Velká Británie, jíž bylo svěřeno právo posoudit územní nároky Paříže vůči Německu, především v otázce Alasky a Lotrinska. Na hlavu polské delegace se snášela jedna výčitka za druhou: její politika na východě byla zcela chybná, rozbili jednotnou koalici proti bolševikům, vyvolávají spory se svými sousedy včetně Československa. A o přímé vojenské pomoci Polsku nemůže být ani řeči, už teď jim Dohoda zasílá zbraně a munici a Československo uhlí.

Premiéru Grabskému nezbylo, než navrhnout, že Polsko uzavře mír se sovětským Ruskem, s čímž zástupci Dohody vyslovili souhlas s podmínkou, že se polská vojska stáhnou za linii z 8. prosince 1919, která byla podle svého autora britského ministra zahraničí Curzona nazvána Curzonovou. Byl v tom velký idealismus, protože oddíly Rudé armády již tuto linii na mnoha místech překročily a musely by de facto ustoupit, ale dohodové mocnosti věřily, že s jejich diplomatickou pomocí se to podaří. Jednání o této otázce byla uzavřena 10. července, kdy začalo první kolo jednání o těšínském problému.

Polská delegace nepochybně očekávala, že pražská vláda využije svízelné situace svého rivala - sama by tak nepochybně postupovala - ale již první slova ministra E. Beneše pro ni byla velkým překvapením.

„Moje vláda nehodlá těžit ze situace, do níž se Polsko dostalo. Nechce mu zasadit další těžký úder, byť by v porovnání se stavem na protibolševické frontě byl jen komářím štípnutím. Jsme připraveni a ochotni vám podat pomocnou ruku.“

Příznějme pražské vládě nejen toto plus, ale i to, že ani jednou nezvažovala možnost přimět Polsko k větší ústupnosti zdržováním nebo zadržováním železničních konvojů s vojenským a dalším materiálem (jako to udělala druhá strana v době bojů na Slovensku) či neplněním dohodnutých dodávek uhlí z ostravsko-karvinského revíru.

Premiér Grabski, ministr Patek a generál Rozwadowski se na sebe překvapeně podívali. Není v tom jen nějaká léčka?

Ministr Beneš před nimi rozvinul mapu Těšínska a okolí, do níž byla zakreslena Prahou navrhovaná hranice. Schválili ji předem prezident Masaryk a premiér Tusar a dali ministrovi zahraničí silný mandát.

„Navrhujeme kompromisní hraniční čáru,“ řekl Beneš. „Je na vás, zda na náš návrh přistoupíte. “

Polští představitelé se sklonili nad mapou a dlouho ji studovali. *„Nemůžeme souhlasit,“* oznámil pak ministerský předseda Grabski a začal vyjmenovávat důvody: Polsko přijde o část uhelné pánve, na českém území zůstanou města a osady s výraznou polskou většinou, navržená hranice není vhodná k obraně... Možná to byly už jen výčitky, aby si druhá strana uvědomila, že pokud Polsko předložený návrh schválí, bude to z jeho strany znamenat obrovské

Ignacy Jan Paderewski byl nejen polský politik, který vedl spolu se Stanisławem Dmowským polskou delegaci na mírové konferenci v Paříži, ale také klavírní virtuóz a skladatel

ústupky a byla třeba sama ještě ochotna hranicí v některých místech korigovat. Ale jednoznačné odmítnutí Beneš neslyšel.

„Váš návrh si důkladně prostudujeme,” řekl na závěr setkání premiér Grabski. *„Zítřka vám oznámíme své konečné rozhodnutí.”*

Polská delegace netušila, že československý návrh rozdělení Těšínska už viděli i vedoucí představitelé Dohody Lloyd George a Clemenceau a neměli proti němu námitky. Považovali ho naopak za rozumný kompromis. To také sdělili polské delegaci druhý den při setkání a připomenuli, že spor o kousek území je nemyslný ve chvíli, kdy u Varšavy jde o celé Polsko. A pokud by polská vláda s arbitráží (a nejen pokud jde o hranici na Těšínsku) nesouhlasila, musely by velmoci zvážit svou další pomoc v boji proti bolševikům. Ale Jobovým zvěstem ještě neměl být konec, protože generál Rozwadowski nepochodil u maršála Foché, s nímž projednával vojenské otázky. Dozvěděl se, že Dohoda se vojensky proti bolševickému Rusku angažovat za žádných okolností nebude a že Polsko si může za kritickou situaci samo.

Když přišli Grabski a Patek 10. července znovu za Benešem, doprovázel je bývalý premiér Paderewski, považovaný dohodovými politiky za jediného polského politika, který problému Těšínska opravdu rozumí a je schopný vyjednávat s Prahou bez předsudků z obou stran. Potvrdil to, protože s Patekem přesvědčili stále váhajícího Grabského, že je třeba návrh přijmout. Oznámili to Benešovi a souhlasili i s tím, aby o konečné podobě hranice rozhodly do konce července v arbitráži dohodové mocnosti resp. Nejvyšší rada. Tušili či spíš věděli, že rozhodnutí bude vycházet z československého návrhu. Ujednání bylo stvrzeno podpisy obou ministrů zahraničních věcí.

Již druhý den jim byla předána nota Velké Británie, Francie, Itálie a Japonska: velmoci přejímají přímou odpovědnost za vyřešení hraničního sporu o Těšínsko a rozhodnutím pověřují velvyslaneckou konferenci v Paříži. Spojené státy, na které tolik spoléhala polská delegace, se řešení sporu odmítly zúčastnit.

KOMPROMIS NIC NEŘEŠÍ

Když vešla dohoda uzavřená ve Spa ve známost, vyvolala bouři nevole nejen v Polsku a Československu, ale i na samotném Těšínsku. Poláci byli přesvědčeni, že je vláda ve Varšavě „prodala“ a propadali malomyslnosti, zejména po tom, co generál Latíník složil svou funkci a odjel s celým svým štábem do Varšavy, aby se podílel na její obraně proti útoku Rudé armády. Češi také nesouhlasili, vždyť podle výsledků „plebiscita na načisto“ měli velkou naději na vítězství i v místech s převahou Poláků. Nejvíce nespokojeni však byli na Těšínsku Němci a Šlonzáci ochotní podpořit při hlasování Československo. Teď hrozilo, že bude rozhodnuto „o nich bez nich“ a zůstanou na polském území. V jejich zájmu bylo udržet Těšínsko nerozdělené a v rámci Československa, jak zdůraznila jejich deputace 20. července při přijetí u mezinárodní plebiscitní komise. Rozdělením mezi dva slovanské národy utrpí Němci i Šlonzáci, kteří se stanou národnostní menšinou a hrozí nebezpečí, že polská část území se zbolševizuje. Šlonzáci vypravili deputaci také do Prahy a snažili se agitovat pro plebiscit. Navrhovali, aby celé Těšínsko bylo připojeno k Československu se stejným statutem jako Podkarpatská Rus. V německé sociální demokracii se dokonce objevila idea vytvořit po ovládnutí Polska bolševiky vlastní „*Arbeiterrepublik Ostschlesien*“ nezávislou na Polsku i Československu.

Polští nacionalisté obviňovali Dohodu i pražskou vládu, že zneužily obtížné situace Polska k tomu, aby ho donutily přijmout ponižující řešení a naléhali na anulování dohody ze Spa. Také v Praze se zvedla velká vlna odporu a ministr zahraničí Beneš byl obviňován ze zrady. V tak příznivé konstelaci přece bylo možné získat Těšínsko celé - a navržená nová hranice nezachová ani to, co vybojovali naši stateční legionáři. Hlavním kritikem se stal Karel Kramář, který horoval pro plebiscit, a v parlamentu sváděli slovní souboje především vládnoucí sociální demokraté s opozičními národními demokraty, do vlády a E. Beneše se pouštěla velká část tisku.

ze strany Ruska a Německa, případný plebiscit by znovu rozjitřil vášně a vedl k novým excesům, nové hranice bude garantovat Dohoda, což mělo velký význam u Polska, které je z části ještě nemělo určené na východě i západě.

Těšínsko se sice stalo místem nových manifestací a demonstrací, ale oproti „plebiscitním“ už probíhaly poměrně pokojně a bez násilí. Největší zděšení zavládlo v Těšíně, který měl být rozdělen. Zdejší obyvatelé bez rozdílu národnosti se sešli na mohutné manifestaci, na níž zazněl požadavek, aby Těšín byl přiřknut jako celek jedné nebo druhé straně. Jako kdyby byly nedávno nacionální animozity zapomenuty a obyvatelé města bez rozdílu národnosti si uvědomili, že jsou především sousedé a že je mnohem víc spojuje než rozděluje. Na jejich stranu se postavilo i městské zastupitelstvo, které poslalo protest přímo do Paříže, kde mělo v nejbližších dnech padnout konečně rozhodnutí.

ROZDĚLENÍ TĚŠÍNSKA

Definitivní rozhodnutí bylo přijato 28. července 1920 v Paříži. Předcházelo mu několik jednání, kde plebiscitní komise i ministři zahraničí Československa a Polska vyložili svá stanoviska a argumenty. Situaci se pokusila zkomplikovat delegace Národní rady Těšínského knížectví, která přijela do města nad Seinou a domáhala se odkladu arbitráže. Nečekaného spojence získalo Československo ve slezských průmyslnících německé národnosti, především v baronu Larischovi a francouzském koncernu Schneider-Creuzot, ovládajícího hutní provozy v Třinci. Pro ně bylo životně důležité, aby uhelný revír, koksárny i hutě zůstaly na území Československa a nerozdělila je hraniční čára. Navíc nevěřili ve stabilitu režimu v Polsku. Proto si vymohli posunutí hranic dál od řeky Olše - na některých místech až o patnáct kilometrů. Konečné rozhodnutí tak bylo pro Československo výhodnější než všechna dosud existující nebo navržená řešení.

Na základě arbitráže dohodových mocností bylo území Těšínska rozděleno mezi Československo a Polsko a nová hranice v podstatě kopírovala tok řeky Olše, byť na některých místech byla hraniční čára posunuta více na východ. Československu připadlo 1273 km s necelými 300 000 obyvateli, z nichž polovina hovořila polsky, čtyřicet procent česky a zbytek německy. Šlo o okresy Frýdek, Bohumín a Slezskou Ostravu spolu s většími částmi okresů Fryštát, Těšín a Jablunkov, celkem 122 měst a obcí. Jednalo se o 56 procent historického území Těšínského knížectví a 68 procent obyvatel.

Polsku patřilo 1002 km se 140 000 obyvateli, z nichž bylo přes 60 procent Poláků, přes 30 procent Němců, Šlonzáků a Židů a pouhého půldruhého procenta Čechů. Vedle celého bílského okresu získalo Polsko také menší část okresů Těšín a Fryštát s 89 městy a obcemi. Z měst byl rozdělen pouze Těšín, kde se hranicí mezi polským Cieszynem a Českým Těšínem stala řeka Olše. Současně došlo také k určení hranic na Oravě a Spiši.

Do patnácti dnů po podpisu arbitrážního rozhodnutí měla být ukončena činnost plebiscitní komise a odvolána dohodová vojska a vytýčení nových hranic měla provést „rozhraničovač komise, složená z

jednoho zástupce každé z čelných spojeneckých a sdružených tlocností, jakož i Polska a Československa", která „vyznačí na místě samém výše popsanou čáru hranic". Komise směla se souhlasem konference velvyslanců navrhnout a provést drobné úpravy, „jež se jí budou zdáti oprávněny vzhledem ke zvláštním místním okolnostem".

Ministr E. Beneš protokol podepsal ihned a bez konzultací s vládou v Praze a měl jen jednu výhradu: nově stanovené dodávky uhlí pro Polsko byly vyšší než kvóta z roku 1919. Polská delegace se k podpisu nedostavila a podařilo se jí podpis oddalovat až do 31. července. Také ona vznesla ohrazení: kritizovala, že při stanovení hranice nebyly respektovány národnostní poměry.

Dohoda o rozdělení Těšínska byla nesporně úspěchem Československa, které získalo vše, na čem mu záleželo, především celou Košicko-bohumínskou dráhu a ostravsko-karvinský revír s dalšími průmyslovými podniky. Přesto se E. Beneš po návratu setkal s více než chladným přijetím a znovu si musel vyslechnout často nevybíravou kritiku. Většina byla zcela neoprávněná, ale varování K. Kramáře, že rozdělením Těšínska se vytvořil precedens pro budoucí komplikace a spory s Polskem, se ukázalo jako prorocké. Nakonec parlament po velmi bouřlivé rozpravě, v níž padaly žalovatelné výrazy i návrhy na demisi, zprávu ministra zahraničí schválil většinou pouhého jednoho hlasu. Opoziční tisk přesto ještě dlouho připomínal *„zbabělost a zradu některých pražských politiků i vojáků"* a volal po revizi arbitrážního rozhodnutí.

V Polsku bylo rozhodnutí arbitrážní komise o Těšínsku zatlačeno do pozadí vážným nebezpečím, které hrozilo Varšavě i celému Polsku. Rudá armáda se chystala ze tří stran k útoku na polskou metropoli a zdálo se, že zemi může od porážky zachránit jen zázrak. Obranný plán připravený generály L. M. Weygandem a T. Rozwadowskim se však ukázal jako správný - útočící Buďonného oddíly byly nejprve za vážných ztrát odraženy a jejich ústup se rychle změnil v útěk. Pronásledující polská vojska je zahнала za Bug a vstoupila na běloruské území. Dne 12. října bylo uzavřeno příměří.

Po odražení bezprostřední hrozby rozpoutal polský tisk nenávistnou kampaň proti výsledkům arbitráže a především proti Československu. *„}de o nové dělení Polska!"* hlásaly novinové titulky a veřejnost byla i některými poslanci Sejmu ujišťována, že jen co bude definitivně vyřešen poměr k Německu a Rusku,

přihlásí se Polsko znovu se svými nároky na Těšínsko. Bylo v tom hodně euforie z vítězství u Varšavy - když se polský voják dokázal tak snadno vypořádat s bolševiky a zahnal je na zběsilý útěk, jistě si stejně snadno poradí i s Čechy. Krajané v odtrženém Těšínsku - začalo se mu říkat Zaolzie neboli Zaolší - se nemusí obávat, že by na ně jejich velká vlast zapomněla. Chce to jen trochu času a trpělivosti a spravedlnosti bude učiněno zadost!

KLID PŘED DALŠÍ BOUŘÍ

Na počátku srpna 1920 začaly správu obou částí rozděleného Těšínska přejímat od dohodové plebiscitní komise československé a polské orgány. De Maneville i další členové komise odjížděli s velkou radostí a ještě větší úlevou, protože to, co za sedm měsíců svého působení Těšínsku poznali, je naplnilo směsicí údivu, nepochopení, odporu a strachu. Rozdělené území opouštěli také vojáci francouzských a italských oddílů. I oni měli smíšené pocity - část se už nemohla dočkat, až se vrátí do „normálních poměrů“ jiní však odjížděli s příjemnými vzpomínkami na těšínské dívky a ženy. Ale jejich odjezd znamenal, že se situace zklidnila natolik, aby nebylo potřeba přítomnosti dohodových vojsk.

Ve dnech 6.-8. srpna obsadila „české“ Těšínsko československá armáda. Bylo velitelsky, správně i územně podřízeno přímo Zemskému vojenskému velitelství v Brně a jeho území bylo rozděleno na tři pásma. První od Odry (Bohumína) po Vratimov obsadil pěší pluk 3 se švadronou dragounského pluku 6 posílenou o dva obrněné automobily, nadřízeným bylo velitelství 15. pěší brigády v Moravské Ostravě. Střední pásmo tvořilo území vymezené na severu Vratimovem a na jihu Oldřichovicemi, kam byly umístěny pěší pluk 43, švadrona dragounského pluku 2, horská baterie dělostřeleckého pluku 205 a obrněný vlak, jehož úkolem byla obrana Košicko-bohumínské dráhy. Velení nad tímto úsekem měla 16. pěší brigáda ve Frýdku. Jižní úsek byl na jihu vymezen hranicemi se Slovenskem a jeho jednotky - pěší pluk 12 a dělostřelecký pluk 9 s velitelstvím v Jablunkově - podléhaly skupinovému velitelství v Čadci.

Pokud panovaly vážné obavy, jak se k vojákům zachová polské obyvatelstvo, ukázaly se naštěstí jako liché. Nedošlo k žádnému vážnějšímu incidentu a obsazení proběhlo v klidu. Byl to však opět jen příslovečný klid před další bouří...

III. Když se dva perou...

Těšínsko mezi lety

1920 a 1945

Poslední zářijový den roku 1938 krátce před půlnocí odevzdal polský velvyslanec v Praze Kazimierz Papée ministru zahraničí Kamilu Kroftovi nótu polské vlády. Její tón byl velmi arogantní - polská strana požadovala okamžité stažení československého vojska a policie z většiny území Těšínska, které bylo v roce 1920 arbitráží dohodových velmocí přiřčeno Československu. Úplná evakuace „*všeho českého*“ měla být ukončena 10. října. Nóta představovala ultimátum, protože československé vládě poskytovala na rozhodnutí pouhých dvanáct hodin a dávala jí na výběr jen mezi dvěma možnostmi: buď přijetí, nebo odmítnutí. Jakékoliv jednání bylo předem vyloučeno. V případě, že by Československo odmítlo nebo ve stanové lhůtě neodpovědělo, měla jeho vláda „*nést plnou odpovědnost za další průběh událostí*“. Podle zjištění armádní rozvědky již byla za československo-polskými hranicemi na Těšínsku zformována Samodzielna Grupa Operacyjna „Śląsk“ neboli samostatná operační skupina „Slezsko“, která měla požadované území obsadit vojenskou akcí. Nelze se divit, že československá vláda i většina české veřejnosti viděla v polském ultimátu „*ránu nožem do zad*“, vždyť jen pár hodin před jeho doručením byla v Mnichově podepsána zástupci Německa, Itálie, Velké Británie a Francie dohoda o odstoupení československého pohraničí nacistickému Německu. Severní soused se tak postavil do jedné z řady s těmi, kteří se snažili urvat z těla poslední bašty demokracie ve střední a východní Evropě co největší díl kořisti...

LIKVIDAČNÍ SMLOUVA Z ROKU 1925

Rozdělením Těšínska mezi Československo a Polsko v červenci 1920 začala nová etapa ve vývoji tohoto původně jednotného historického území. Polská strana se s rozdělením nesmířila a zejména polský tisk přinášel neustále nová „svědectví“ o pronásledování Poláků v částí přiřčené mezinárodní arbitráži „Čechům“. Nejen v tisku převládalo mínění, že rozdělení je jen dočasné a že dříve nebo později „český zábor“ skončí. Nespokojeno bylo také polské obyvatelstvo v „české části“: v svolání konference „třídních odborových svazů“ Těšínského Slezska konané 29. července 1920 byla polská vláda obviněna z toho, že „zaprodala 160 000 polských duší cizímu panování“. Zvláště bolestivě bylo pocíťováno rozdělení Těšína. Pokud situaci zjednodušíme (s vědomím, že každé zjednodušení pokulhává nejméně na jednu nohu), potom na československé straně vzdor některým výtkám zavládla vcelku spokojenost, zatímco polská projevovala velkou nespokojenost a nesouhlas a netajila se tím, že se pokusí dříve nebo později stav změnit. Využívala k tomu nacionální cítění Poláků „prodaných krutým Čechům“ i sebemenší chybu správních orgánů, zatímco o přístupu k Čechům, kteří zůstali na „polském Těšínsku“, mlčela či odmítala diskutovat s poukazem, že jde o čistě polskou vnitřní záležitost.

Podle pařížského dokumentu z 28. července 1920 získávaly státní občanství Československé republiky automaticky všechny osoby, které na území, jež připadlo Československu, měly domovské právo před 1. lednem 1914, popř. tam bydlely před 1. lednem 1908. Stejně zásady platily i na území přiřčeném Polsku. Aby však nikdo nebyl administrativně nucen ke změně občanství, měli všichni do jednoho roku právo optovat pro polské (nebo československé) občanství s tím, že rozhodnutí manžela je závazné i pro manželku a děti a že pokud dojde k dobrovolné změně občanství, musí se tyto osoby vystěhovat do polské (československé) části Těšínska. Ke zklidnění situaci mělo přispět také ustanovení, že „žádný obyvatel starého knížectví Těšínského neb území Spiše a Oravy nesmí být obtěžován aneb pronásledován buď následkem

svého politického chování od 28. července 1914 (datum vypuknutí první světové války - dopl. aut.) až do převzetí shora uvedených území čsl. republikou, popřípadě Polskem, hlavně ne pro činy související s úpravou nároků politické svrchovanosti aneb následkem úpravy své národnostní příslušnosti dosažené na základě tohoto rozhodnutí".

I přes všechny problémy a silná slova však docházelo k vzájemným jednáním, protože Československo i Polsko musely řešit mnoho otázek spojených nejen s Těšínskem, ale i se vzájemnými vztahy. Již 24. září 1920 byla v Praze podepsána úmluva týkající se „úpravy všech otázek železničních“, na podzim proběhla řada jednání o ochraně menšin a školských, jazykových, sociálních i dalších otázkách spojených s rozdělením Těšínska. Na sklonku listopadu byl připraven k podpisu dokument nazvaný „smlouva Ketrzynského“, kterou se však pro obstrukce polské strany nakonec nepodařilo ratifikovat.

Nebudme zbytečně skromní a přiznejme československým orgánům, že se snažily zbytečně nepřilévat olej do ohně a v zájmu uklidnění situace byly dokonce ochotny k velkým ústupkům. Oběžník ministerstva vnitra z 11. října 1920 požadoval, *aby „záležitosti týkající se vzájemného poměru našeho státu k Polsku a k jeho státním příslušníkům, pokud jich nelze vyřídili pro polskou stranu příznivě, nebyly po dobu zmíněných porad (příprav „Ketrzynského smlouvy“ - dopl. aut.) vyřizovány“*. Správní i další orgány na „českém“ Těšínsku se měly „vystříhati všeho, co by mohlo mít vliv na chod jednání ve směru nám nepřiznivém“.

Po složitých jednáních došlo v lednu 1921 k uzavření smlouvy o amnestii, která se týkala činů, k nimž došlo od 28. července 1914 do 10. srpna 1920, a do konce února byli na české straně propuštěni všichni internováni či došlo k zastavení jejich stíhání. Obdobný postup proběhl v „polském“ Těšínsku. Velkým úspěchem byl podpis obchodní smlouvy mezi oběma státy 20. října 1921, naproti tomu nezdarem skončily snahy o prosazení „konvence Skirmunt-Beneš“ neboli úmluvy dojednané ministry zahraničních věcí obou zemí, v níž byly řešeny důležité otázky vzájemných vztahů, jako uznání územní integrity Slovenska, Podkarpatské Rusi a východní Haliče. Polský Sejm nakonec schválil jen tzv. Piltzův dodatek týkající se Těšínska, Oravy a Spiše. Podobný osud potkal také Polsko-československou delegaci vytvořenou v dubnu 1922. Tato společná komise s poměrně velkými pravomocemi

vznikla k řešení problémů spojených s polskou menšinou v „českém“ Těšínsku, ale sešla se jen dvakrát a připravené dohody o státním občanství a školství nakonec nevstoupily v platnost pro velké neshody a vzájemná obviňování.

Pro Československo nepředstavovalo Polsko ve dvacátých letech právě „atraktivního“ partnera. Považovalo ho za stát s mnoha národnostními antagonismy který leží mezi Německem a Ruskem a je trápen permanentní slabostí. Proto se nechtělo k Polsku nijak vázat, sázelo hlavně na Francii a věřilo i v možnosti Malé dohody, jejímž bylo členem. Navíc mezi diplomacii obou zemí probíhala rivalita o vedoucí roli v regionu střední Evropy a podporu Francie, z níž vycházela většinou jako vítěz Praha. Polsko nebylo pro Československo zajímavé ani z obchodního či ekonomického hlediska - hlavní význam mělo to, že se přes jeho území přepravovaly do polských přístavů dodávky zbraní a dalšího vojenského materiálu, s nimiž Československo obchodovalo.

Přes všechny neshody a problémy se však vztahy mezi Československem a Polskem postupně normalizovaly a především uklidňovaly. Nic na tom nemohly změnit ani občasné emocionální projevy ve varšavském Sejmu o „úpějícím Zaolží“ či přehmaty správních orgánů na Těšínsku. Již v dubnu 1924 byl podepsán protokol o konečné delimitaci hranic mezi oběma státy obsahující desítky drobných hraničních úprav včetně začlenění obce Hřčavy (Jaworzynka) do Československa. Snad nejdůležitější však bylo to, že alespoň část polské menšiny „v Zaolží“ se nejen poměrně brzy začala smiřovat se vzniklým stavem, ale poznala také, že ji nový stát přináší řadu výhod. Byly to především ekonomické zájmy, které postupně přiváděly představitele „českých Poláků“ ke spolupráci a loajálnosti s Československem a jeho orgány Život se na Těšínsku vracel do normálu sice pomalu, ale jistě. Samozřejmě docházelo i nadále k různým nepochopením a neshodám, mnoho zlé krve na obou stranách vyvolalo finanční odškodnění za škody z období československo-polského sporu a především z času příprav plebiscitu a nemalé vášně vzbudilo rovněž těžkopádné udělování nového občanství nebo řešení problému s uprchlíky či spíše vyhoštění z polské části Těšínska a Haliče, ale představy o tom, jak budou „zaprodání“ Poláci bojovat proti „české zvůli“ se nenaplnily Mnohé signalizovalo už jen to, že z „českého“ Těšínska odešlo jen asi 13 000 Poláků, ať už oficiálně na protest proti rozdělení či z obav o existenci.

Mezníkem ve vývoji československo-polských vztahů a v jistém smyslu také tečkou za událostmi let 1918-1920 se stalo uzavření tzv. likvidační smlouvy mezi oběma státy. Podepsali jí ve Varšavě ministři zahraničních věcí E. Beneš a Aleksander Skrzyński 23. dubna 1925 a museli se při její přípravě vyrovnat s řadou neshod a dohodnout kompromisy. Smlouvu mezi Republikou polskou a Republikou československou v záležitostech správních ratifikovaly parlamenty obou zemí a dokument řešil mj. i ochranu menšin. Ta nabyla na důležitosti zejména proto, že oba státy se snažily svou část Těšínska *„přeorientovali tak, aby v nejkratší době splynulo jak politicky, tak i hospodářsky v jeden organický celek s naším celým státem“*. Jednou z cest se mělo stát i odstranění všeho, *„co během dob přivodilo umělou germanizaci a polonizaci naší části Těšínska“*. Ocitovali jsme ze směrnic pro postup státní správy na *„českém“* Těšínsku, kde se *„národní zájmy“* snažila prosazovat zejména slezská zemská vláda vedená J. Šrámkem, ale obdobné instrukce vznikaly i na polské straně. Češi v *„českém“* Těšínsku bedlivě střežili, aby místní Poláci nezískali nějaké *„výhody“*, stejný postoj však měli i ke Šlonzákům a Němcům, kteří byli spolu s Čechy *„hlídáni“* také v *„polském“* Těšínsku.

PRVNÍ VOLBY „ČESKÝCH“ POLÁKŮ

„České“ Těšínsko zůstalo i nadále česko-polské - dál se tu mluvilo oběma jazyky (a také německy a šlonzácky), obce byly národnostně smíšené a v některých se úřadovalo česky a v jiných polsky, vždy však s možností používat i druhý jazyk (pro polské úředníky byly zřízeny kurzy češtiny), také v dolech a průmyslových podnicích vedle sebe pracovali horníci, dělníci a další zaměstnanci všech národností. Dál vycházela polská periodika, která byla k novému státu loajální, zato tisk vydávaný v Cieszyně a pašovaný přes hranice útoky proti Československu nešetřil. Většina Poláků, kteří uprchli, se mohla bez potíží vrátit, problém představovali pouze někteří aktivisté, u nichž se dal pozitivní vztah k Československu téměř vyloučit. Mezi „nežádoucí“ byli zahrnuti i polští učitelé, kteří by mohli „pracovati pro polské zájmy“.

Pod onou „slupkou klidu“ to však dál bublalo. Většina „českých“ Poláků i dál žila v přesvědčení, že Těšínsko bylo vždy celé polské a Češi i Němci jsou jen „náplavky“. Rozdělení území bylo nespravedlivé, hranice je umělá a především dočasná, zatím je však nutné přizpůsobit se vzniklé realitě, udržovat úzké styky s vlastí a přežít do chvíle, kdy bude opět Těšínsko jednotné a polské. K těmto náladám přispívalo i to, že zatímco Poláci byli především horníky, hutníky a manuálními pracovníky (v roce 1921 šlo o 60 procent Poláků v „českém“ Těšínsku) a rolníky (18 procent) s nižší životní úrovní (jen 12 procent představovali státní zaměstnanci a 10 procent učitelé a řemeslníci), Češi zastávali místa úředníků (mnozí přišli na Těšínsko po roce 1918 resp. 1920) a Němci představovali většinu místní inteligence. Docházelo k bojům o každé místo v městských i okresních radách či o každé dítě v polské škole, „kolaborující“ Poláci byli označováni za zrádce a spolupráce s Čechy se měla omezit jen na nezbytné minimum.

Nelze nevidět, že docházelo k pokusům o asimilaci Poláků a odnárodnění Čechů v polské části a počet lidí hlásících se v „Zaolží“ k polské (ale i německé) národnosti klesal, avšak v „českém“ Těšínsku nešlo o státní politiku, mnohem víc o iniciativu místní administrativy, která ne vždy složité národnostní problémy regionu znala a chápala. To, že se mnozí kvalifikovaní dělníci a železničáři přihlásili k české národnosti či

že polští učitelé ve snaze dál učit pracovali v českých kulturních organizacích a spolcích, bylo považováno za důkaz správnosti nejen národnostní politiky na Těšínsku. Stejně jako přestupy z katolické církve do československé, třebaže i ty byly obvykle motivovány snahou udržet si práci. Šlo o jev poměrně rozšířený a takovým lidem se v „Zaolží začalo říkat „*Češi narození ve Weliczce*“ protože velká část z nich pocházela z Haliče.

Objevovaly se snahy snižovat počet polských škol a děti převádět do škol s vyučovacím českým jazykem, které byly lépe finančně zajištěny. Uveďme si několik čísel: v roce 1910 žilo v okrese Karviná 63,7 % Poláků, 21,3% Čechů a 10% Němců, o jedenáct let později, kdy proběhlo první sčítání lidu v samostatném Československu, 30,7% Poláků, 55,4% Čechů a 12,5 % Němců a v roce 1930 poklesl počet Poláků na 27,7 %, počet Čechů se zvýšil na 61,6% a Němců bylo 9,5%. V československé části Těšínska byl v roce 1910 tento poměr 48,5:39,5:12 procenta, v roce 1921 dosáhl 25,4:65,1:8,4 procenta a roku 1930 činil 23,6:68,8:6,7 procenta. Přestože výsledky sčítání byly upravovány ve prospěch Čechů, i z těchto údajů je více než zřejmé výrazné posilování „*českého živlu*“ na úkor polského a německého. Zatímco česká strana operovala se zhruba 70 000 Poláky na Těšínsku, polská s dvojnásobným počtem.

Snad ještě výrazněji je tento trend znatelný ve školství. Ve školním roce 1920/1921 bylo na „českém“ Těšínsku 85 polských obecních škol s 19 144 žáky, o pět let později 83 škol, ale pouze s 10 779 žáky. Obrat nastal až ve druhé polovině třicátých let, kdy bylo v regionu 69 mateřských, 90 národních all měšťanských polských škol, polské soukromé gymnázium a 27 středních škol (průmyslových, rodinných, hospodářských) s vyučovacím polským jazykem.

Přidejme, že v meziválečném období působilo na „*našem*“ Těšínsku 760 polských místních spolkových organizací, 190 divadelních a 140 pěveckých souborů, 20 kapel a orchestrů a 150 polských knihoven, abychom onen možná výše uvedený trochu jednostranný pohled zpochybnili a připomenuli si, že nic nebývá jen černobílé. Nelze se proto divit, že pokud jde o postavení polské menšiny, názory i velmi seriózních badatelů oscilují mezi dvěma krajnostmi: „*Poláci na Těšínsku, kteří měli nejvyšší stupeň národního uvědomění, byli ze všech národnostních menšin v Československu nejvíce utlačováni*“ a „*Poláci na Těšínsku od počátku zachovávali loajalitu k československému státu a chtěli získat stejná občanská práva*“.

Pravda bude, jak už to obvykle bývá, asi někde uprostřed - pro mnohé bylo „klidné a bohaté Československo“ dostatečnou náplastí na „opuštění vlasti“, jiní preferovali své etnické cítění a nechtěli na nové skutečnosti nalézat nic pozitivního. Další skutečností je, že o podobném postavení si mohly národnostní menšiny - především ukrajinská - v Polsku nechat jen zdát.

V září 1923 se konaly volby do obecních zastupitelstev, první volby, jichž se zúčastnili „čeští“ Poláci v rámci Československé republiky. Vedle „zavedených“ politických stran - od sociální demokracie, přes národní socialisty, lidovce a komunisty až po strany a organizace hlásící se k fašismu - se jich zúčastnily i samostatné polské politické strany, které se začaly konstituovat po rozdělení Těšínska. V březnu 1921 vznikl Związek Śląskich Katolików (Svaz polských katolíků) (katolíci museli být orientováni klerikálně) orientující se na bohatší sedláky, v příštím roce Stronnictwo Ludowe (Lidová strana), jejíž členská základna se rekrutovala z polské inteligence a evangelíků. Polská levice se v roce 1921 spojila do strany s názvem Polska Socjalistyczna Partja Robotnicza (Polská socialistická dělnická strana), která se přihlásila ke Kominterně a na podzim se připojila ke KSČ. Později začala část vedení „koketovat“ se sociální demokracií a většinou stála mimo ostatní polské strany, které v ní viděly často přímo nepřítel. Pro všechny polské strany bylo charakteristické zdůrazňování loajality k Československé republice a snahy o vzájemnou spolupráci, které se ale ne vždy dařily.

Na úlohu mluvčího místních Šlonzáků kandidovala Slezská lidová strana vedená J. Koždoněm - proto se jejím členům a příznivcům říkalo „koždoňovci“, což převzala i naše odborná literatura, zatímco v Polsku je označují za „šlonzakovce“. Pro své postoje před rozdělením Těšínska, kdy se J. Koždoň postavil na stranu Československa, neměli stranu rádi Poláci (zejména v „polském“ Těšínsku) a Češi ji zase příliš nedůvěřovali, protože J. Koždoň neustále deklaroval své sympatie k Němcům a Německu a začal nakonec hledat sblížení s Poláky. Vedle Slezské lidové strany však existovaly i další „šlonzácké“ politické strany, která však už neměly takovou podporu. Většina z nich měla polskou a německou sekci, které se nezřídka dostaly do sebe.

Z německých stran vedle „tradiční“ německé sociální demokracie působila Deutsche nazionalsozialistische Arbeiterpartei (Německá

nacionálně socialistická dělnická strana), jejíž činnost se často dostávala do rozporu s platnými zákony, protože vedle zdůrazňování „*germánských tradic*“ a nutnosti jednoty)»-německého národa požadovala samosprávu pro území obývané Němci. Těch však bylo na „*českém*“ Těšínsku poměrně málo a navíc se o jejich přízeň ucházely i další německé strany. Přitom právě Němci patrně nejtíže nesli ztrátu svého privilegovaného postavení a mnozí se dokonce přihlásili k Čechům nebo Polákům.

Volby v roce 1923 byly pro většinu místních stran prvním prubířský kamenem. Zatímco v řadě menších obcí docházelo k dohodám o společném postupu Čechů a Poláků a kandidáti obou národností byli společně napsáni na kandidátky politických stran, ve městech a zejména v průmyslových střediscích tomu tak nebylo. Svědčí to o tom, že národnostní rozpory byly spíše typické pro průmyslové oblasti než pro chudší venkov. V některých obcích se dokonce volby v původním termínu ani nemohly konat a dál je spravovali vládní komisaři a správní komise - například v Karviné až do roku 1929.

Proto mají větší vypovídací hodnotu výsledky parlamentních voleb v roce 1925, opět prvních, jichž se zúčastnili i obyvatelé připojeného území. Nejsilnější stranou se skoro ve všech okresech stala Československá strana sociálně demokratická, druhá v úspěšnosti byla KSČ, pro niž se právě Těšínsko s Podkarpatskou Rusí stalo pevným opěrným bodem; obě strany získaly společně okolo 50 procent hlasů s výjimkou okresu Český Těšín a Jablunkov, kde zvítězily polské strany. Republikánská strana získala jen 13 procent, národní socialisté zhruba 10, německé strany zůstaly hluboko pod 5 procenty. V podstatě stejné výsledky přinesly také parlamentní volby v roce 1929. I v nich se potvrdilo, že zatímco města volila více národní socialisty a národní demokraty (i když v nich nezvítězili), venkov byl mnohem víc nalevo.

Musíme se alespoň stručně zmínit ještě o jednom faktoru, který ovlivňoval vývoj na Těšínsku - šlo o velmi pestrou skladbu náboženského vyznání. Podle výsledků sčítání Hdů v roce 1921 tu žilo zhruba 70 procent římských katolíků, přes 17 procent evangelíků (šlo hlavně o Poláky) a necelých 8 procent se hlásilo k československému vyznání. Na tom by asi nebylo nic příliš zvláštního, kdyby v okrese Jablunkov nežilo více evangelíků než katolíků a v okrese Český Těšín nebyl poměr mezi příslušníky obou vyznání prakticky vyrovnaný. V okrese Slezská Ostrava

představovali lidé hlásící se k československé církvi více než čtvrtinu všech věřících, bylo tu také nejvíce bezvěrců.

Jestliže po rozdělení Těšínska v roce 1920 se v československé části přihlásili čeští a němečtí evangelíci ke svým ústřednám v Československu, polští evangelíci zachovali jednotu s Polskem, přestože jim československá vláda zřídila nový seniorát v Ostravě, který však polské evangelické sbory neuznaly. Musely však přijmout nové pojmenování Augsburská církev evangelická ve Východním Slezsku v Československu. Pro evangelíky byl v roce 1927 vybudován nový kostel v Českém Těšíně a o pět let později tu dostali další nový svatostánek Na nivách.

Úloha katolické církve podléhající biskupstwu ve Vratislavi měla být upozaděna mj. i s pomocí v lednu 1920 zřízené církve československé, která měla od roku 1923 svou slezskou diecézi, od ledna 1925 v čele v biskupem. Nová církev prováděla náborové akce zejména při oslavách Jana Husa či Jana Žižky, snažila se odstraňovat kříže ze škol a získala také některé původně katolické kostely, o něž vypukaly spory I pro tuto církev byl v Českém Těšíně vybudován v roce 1928 nový kostel.

Tlak na katolickou církev si v)mutil protitlak a původně náboženské a církevní spory rychle přerostly do národnostní a politické roviny Mezi katolickými kněžími převládali Poláci (v roce 1918 jich bylo 18 z 26) a v 17 kostelích se sloužily bohoslužby výhradně v polštině. Po roce 1920 se situace pozvolna začala zlepšovat ve prospěch českých kněží, ale víra a náboženské obřady byly některými polskými kněžími dál v)aiživány k posilování vědomí přináležitosti k Polsku. Bohumínský farář Ježek byl v policejních materiálech přímo označen za „*polonofila*“. Z Polska byli také na „české“ Těšínsko zváni a vysíláni misionáři, což úřady neviděly rády i proto, že vystupování misionářů bylo využíváno také k „*posílení polského nacionalismu*“ a jedna žena z Bohumína se měla údajně pod dojmem jejich „*fanatické agitace*“ zbláznit a zemřít v opavském ústavu choromyslných.

Na Těšínsku však působily rovněž početné židovské náboženské obce, které se snažily být vůči Československu loajální. Uveďme si, že v Moravské Ostravě se konal 29. června 1923 sjezd sionistů z celé republiky, 27. října stejného roku při bohoslužbách v moravskoslezském templu proběhlo první kázání v češtině u nás a v roce 1928 byly vybudovány židovské modlitebny v Českém Těšíně.

V rozděleném Těšínsku neskončila činnost českých a polských národních či mnohdy spíše nacionálních organizací a spolků. Největší význam z nich měla Slezská matice osvěty lidové, jejímž cílem bylo „chrániti státní zájmy, šířiti osvětu a starati se o vzdělání, mravní zušlechtění a hospodářské povznesení všeho lidu“ nejen na Těšínsku, ale i na Hlučínsku, které bylo k Československu připojeno v roce 1921. Snažila se však zasahovat i do politických otázek a za svého neoficiálního mluvčího ji uznávala většina českých spolků v regionu. Váženou byla také Československá obec legionářská - byli to přece především legionáři, kdo ještě před několika měsíci či roky bojovali na Těšínsku a zvítězili. Působil zde rovněž Sokol, který měl vlastní těšínskou župu a v březnu 1922 manifestačně převezl z Polského Cieszyna rakve tam pochovaných padlých československých vojáků.

*Převoz padlých československých legionářů z Cieszyna do Orlové
v březnu 1922*

Z polských organizací byla nejvýznamnější Macierz Szkolna v Czechosłowacji (Matice školská v Československu), která navázala na činnost Matice školské Těšínského knížectví. Mohla rozvíjet poměrně rozsáhlou činnost také proto, že se jí dostávalo štědré finanční podpory z Polska a vydržovala mj. soukromé polské gymnázium, několik měšťanských škol i základní mateřské školy

- jejich počet mezi roky 1921 a 1938 se zvýšil z 18 na 98. Matice se považovala za „garanta polské nacionální solidarity na Těšínsku“ a rozvíjela rovněž osvětovou a propagandistickou činnost. U českého obyvatelstva ani úřadů nebyla příliš oblíbená (úřady ale musely dbát na nestrannost), protože řada jejích aktivit probouzela vzpomínky na „plebiscitní období“, kdy si tehdejší Matice školská opravdu nepočínala v rukavičkách. Nechyběly ani požadavky včetně žádostí od samospráv, aby spolku byla zakázána jakákoliv veřejná činnost.

VŠECHEN LID NA TĚŠÍNSKU AŽ PO OSTRAVICI MLUVÍ POLSKY

Nejen lidé, ale i státy se scházejí a rozcházejí, aby se (možná) zase mohly sejít. Po podpisu tzv. likvidační smlouvy mezi Polskem a Československem v dubnu roku 1925 se mohlo zdát, že se ve vztahu mezi oběma státy i v jejich *„těšínském problému“* začalo blýskat na lepší časy. Konsolidace vztahů s Polskem v polovině dvacátých let byla součástí úpravy vztahů Československa s jeho sousedy. Tón polského tisku ve zpravodajství o jižním sousedovi a především o poměrech v „Zaolší“ se opravdu změnil a nic na tom z počátku nezměnil ani Pilsudského převrat v květnu 1926 a nastolení sanačního režimu, který pod hesly o *„ozdravení“* politického a veřejného života usiloval o vybudování autoritativního státu a inklinoval k fašismu. Docházelo k navazování bližších kontaktů ve většině oblastí politického, společenského i hospodářského života, nechyběla ani setkání a jednání vojenských představitelů. V Bohumíně úspěšně působil polský konzulát, který se později přemístil do Moravské Ostravy a jeho pracovníci mohli aktivně pracovat s polskou menšinou nejen na Těšínsku, protože jim v tom z československé strany nebyly dlouho kladeny žádné překážky. Přesto převládal názor, že Češi mají ze všeho mnohem větší užitek než Poláci.

Rozhodně nebylo vše ideální, nevraživost a nedůvěra mezi Čechy, Poláky, Šlonzáky, Němci a Židy v obou částech rozděleného Těšínska přetrvávaly, ale postupně mizely důvody i podmínky, aby je bylo nutno eskalovat nebo výrazněji projevovat navenek. Byla tu snaha problémy, které přetrvávaly - například stále neuzavřené případy odškodnění uprchlíků či otázky přiznávání státního občanství - řešit a tak se poměry na celém Těšínsku zklidňovaly. Hodně zlé krve vyvolalo nejen mezi Poláky zrušení Slezska jako země a jeho spojení s Moravou v zemi Moravskoslezskou, k němuž došlo v rámci reformy státní správy v roce 1927. Mnozí v tom viděli další doklad snahy o čechizaci nejen Těšínska - o zdejších Polácích se dokonce

mluvilo a psalo jako o „popolštěných Moravanech“ - ale i odstranění všeho polského a slezského.

Situaci znovu vyhrotila hospodářská krize, a to jak v československé, tak v polské části Těšínska. Nezaměstnanost v průmyslových okresech Těšínska byla relativně vyšší než v moravském vnitrozemí a vedla k velké sociální a následně i nacionální radikalizaci lidí. Došlo k prudkému poklesu těžby uhlí i výroby železa, objevily se první stávky a masové protesty, z práce začali být propouštěni přednostně příslušníci národnostních menšin, ať už se jednalo o Čechy, Poláky nebo Němce, v Polsku se začal také projevovat antisemitismus. Národnostních konfliktů začalo zase přibývat a projevovaly se ve všech oblastech - když například v Loukách nad Odrou nastoupil na konci léta 1933 český farář, místní Poláci mu na protest v krátké době několikrát vytloukli okna kameny a posílali anonymní dopisy s výhrůžkami. Pravděpodobně útočníci z řad Čechů naopak rozbili několik oken na budově polského konzulátu v Moravské Ostravě. A když dráhy přemístily několik polských železničářů z Českého Těšína do

Józef Beck měl hodnost plukovníka, proto se o období jeho vlády hovoří jako o „vláděplukovníků“. Zemřel v roce 1944 v internaci v Rumunsku, kam uprchl před nacisty

Bohumína, aby je nemusely propustit, byly obviněny z národnostní (a také politické) perzekuce.

Situace se začala vyostřovat od roku 1933. V Německu se moci chopili nacisté a v polském kabinetu Janusze Jędrzejewicze se stal ministrem zahraničí plukovník Józef Beck. Zůstal ve všech následných vládách až do září 1939 a dal polské zahraniční politice nový směr - vedle odporu vůči kolektivní bezpečnosti začal prosazovat polské velmocenské ambice a především byl silně protičeskoslovensky zaměřen. Bylo především jeho zásluhou, že již 26. ledna 1934 podepsalo Polsko deklaraci o neútočení s Německem a v září stejného roku na zasedání Společnosti národů vypovědělo klauzule o ochraně národnostních menšin. Abychom však nebyli jednostranní - po nástupu nacistů k moci nabídlo Polsko Československu uzavření vojenského paktu obsahujícího závazek vzájemné pomoci při napadení. Protože československá zahraniční politika se ještě zcela nepřeorientovala a za hlavního potenciálního protivníka považovala Maďarsko a předpokládala, že prvním cílem agrese Německa se stane právě Polsko, nabídku odmítla a navrhla jen uzavření přátelské smlouvy, což zase nebylo přijatelné pro Polsko. *„Není možno žádat po československém občanu, aby šel bojovat za udržení Gdaňska nebo polského Pomoří“* - i takové důvody zazněly v Praze. Polsko, které hledalo spojence *„pro každý případ“* (a bylo si dobře vědomo slábnoucího vlivu Francie, s níž mělo spojeneckou smlouvu), možná i toto odmítnutí přimělo k uzavření deklarace o neútočení s Německem (obdobnou smlouvu uzavřelo už v roce 1932 se Sovětským svazem) a zcela jistě napomohlo dál kalit a komplikovat vztahy mezi Prahou a Varšavou. Třeba tak byla promarněna jedinečná šance, ale pro Polsko se jeho jižní soused stal nespolehlivým. A ještě jedno je třeba stručně připomenout - v Československu našla útočiště nejen řada činitelů polského protisanačního odporu, ale také organizace běloruských a ukrajinských nacionalistů. Působila tu dokonce i jedna ze zahraničních centrál Komunistické strany Polska, která byla sanačním režimem zakázána a pronásledována. Na druhou stranu v Praze zastávali stejný názor jako francouzská a sovětská diplomacie, že za deklarací o neútočení mezi Německem a Polskem *„je něco mnohem víc, než jen dočasná normalizace vztahů“*. Stálá či dokonce zvyšující se nedůvěra vedla k tomu, že cesty Polska a Československa se začaly definitivně a přitom stále víc rozcházet.

Prostor našeho vyprávění nedovoluje věnovat větší pozornost celkovému vývoji československo-polských vztahů a tím méně pak vývoji v Evropě, přesto si musíme povědět, že když v březnu 1933 navrhla Itálie uzavření tzv. Paktu čtyř (dalšími členy měly být Německo, Francie a Velká Británie), odmítla tuto myšlenku nejen Malá dohoda, ale také Polsko, protože v jejím rámci by mohlo dojít k revizi versailleských mírových smluv, na nichž byly vznik a existence Polska, Československa i dalších zemí založeny. To vedlo k stále se prohlubujícím rozporům mezi Varšavou a Paříží a jejímu postupnému příklonu k Velké Británii, zatímco Praha zůstala profrancouzské orientaci a spojení věrná až do hořkého konce. Pocit osamění či opuštění, který ve Varšavě zavládl, vedl ke snaze zajistit své dosud „*sporné*“ hranice. Vedle těch na Těšínsku, Oravě a Spiši šlo o hranice s Litvou, kde na obou stranách hranice žily početné národnostní menšiny.

Nový trend polské zahraniční politiky se projevil nejprve v aktivizaci různých společností, které se v Polsku staraly o zahraniční Poláky. Komitet Pomocy kulturalnej dla Polaków v Czechosłowacji (Výbor pro kulturní pomoc Polákům v Československu) otevřel svou pobočku v Cieszyň, která začala s pomocí polského konzulátu v Moravské Ostravě úzce spolupracovat s představiteli a mluvčími polské menšiny na „*českém*“ Těšínsku. V polském tisku včetně toho, který vycházel v „*Zaolží*“, se začaly objevovat různé invektivy na adresu Československa. Stále výrazněji se ukazovalo, že polská vláda nastupuje ostrý protičeskoslovenský kurz a že v něm otázka Těšínska bude mít velmi významnou úlohu. Cílem se stalo získat celé jeho území, což mělo mj. utlumit protiněmecké nálady většiny Poláků. Beckův kabinet však také chtěl rozbit Československo - Slovensko se mělo stát autonomní pod polským a maďarským vlivem a začleněním Podkarpatské Rusi do Maďarska mělo dojít k vytvoření společné hranice mezi Polskem a Maďarskem, která by umožnila Polsku pronikat i na jih Evropy. Někdy se pro tuto koncepci používá termínů „*Třetí Evropa*“ či „*Mezimoří*“, druhý je asi přesnější - polská zájmová a vlivová oblast měla sahát od Baltského po Černé moře. Mělo dojít k vytvoření osy Varšava-Budapešť-Bělehrad-Řím (která by mj. nahradila skomírající Malou dohodu) a střed Evropy rozdrobený do malých států se měl dostat pod dominantní vliv Polska. Proto tolik vadily dobře se rozvíjející vztahy mezi Československem a Sovětským svazem, který Varšava pokládala za svého hlavního

nepřítele a nechtěla dovolit, aby „pronikl až do Evropy“.

Piłsudski vždy pokládal Československo za „umělý stát“ a v roce 1934 se ve Varšavě soudilo, že Československo se v důsledku autonomního hnutí na Slovensku i činnosti německé menšiny brzy rozpadne a polská politika s tím začala počítat. Už od ledna rostla v celém těšínském regionu atmosféra netolerance přerůstající až v nepřátelství. Část československých a českých historiků dokonce soudila a soudí, že začalo docházet k „fašizaci polské menšiny“, ale tak silná slova opravdu nejsou na místě. Na Těšínsku byl přítomný také český nacionalismus a nezřídkda i šovinismus, ale obvykle vždy jen reagoval na polské kroky a rozhodně nebyl tím, co určovalo oficiální československou politiku vůči Těšínsku. Snad mohly československé úřady více podpořit ty skupiny či Poláky,

Karol Ripa, polský konzul v Moravské Ostravě

kteří nesouhlasili se sanačním režimem (na „české“ Těšínsko uprchla řada z těch, po nichž v Polsku pro jejich činnost pátrala policie), ale tendence k vyostřování situace jednoznačně vycházela z polské strany. Konzul Karol Ripa psal z Moravské Ostravy do Varšavy naprosto jasně, že je třeba podporovat „narůstající odpor zdejších lidí pomocí zvýšení jejich

protičeského smýšlení. Přesto i on se nakonec zdál být některým lidem ve Varšavě „příliš měkký“ a na konci ledna 1934 byl odvolán a nahrazen Leonem Malhommem, který předtím působil jako generální konzul v Opoli. Dodejme, že přes všechny výhrady se „česká“ i „slezská“ Ostrava s konzulem Ripou rozloučila velmi přátelsky a že on si naopak neodpustil slova o tom, že by se poměry polské menšiny „měly upravit“ dříve, než „vznikne propast“, kterou už nepůjde překonat.

V lednu 1934 tomu bylo patnáct let, co došlo k tzv. sedmidenní válce o Těšínsko v roce 1919. Bylo zřejmé, že tohoto výročí se budou snažit využít jak místní Češi, tak i Poláci a že především u těch druhých může být vzpomínka na boje snadno zneužita k různým „protičeským“ akcím. Proto se z československé strany nemělo jednat o žádné oslavy a byla uspořádána jediná menší vzpomínková slavnost 23. ledna na hrobech českých legionářů v Třinci. V „polském“ Těšínsku se však rozhodli příležitosti na pokyn z polského Ministerstva zahraničních věcí využít co nejvíce. Konala se řada velkých manifestací a vzpomínkových aktů u hrobů padlých Poláků, největší shromáždění proběhlo 25. února v Cieszyně jako připomínka „osvobození Těšína od Čechů“. Zazněla zde velmi silná slova o tom, že „všechn lid na Těšínsku až po Ostravici mluví polsky a cítí se být příslušníkem polského národa“, že „Češi jsou od nepaměti podvodní a lstiví“ že Poláci v Československu jsou „rdoušeni pod krkem a čekají na smrt“. Řečeno bylo i to, že „bud Češi sami najdou takový způsob regulace polských práv ve své zemi“, který bude Polákům vyhovovat, „nebo nebude žádné bratrství ani příměří“. Za řekou Olzou žijí nejen „trpící krajané“ ale také „nepřítel“, který se „paktuje s bolševiky“. Výčitky a výhrůžky byly hodně nespravedlivé, ale československé úřady ve snaze zbytečně nevyostřovat situaci dokonce ani nijak nepostihly ty své občany, kteří se těchto výrazně protičeskoslovenských akcí aktivně zúčastnili. Cesta do pekel bývá někdy opravdu dlážděna těmi nejlepšimi úmysly...

POLÁCI ! PROBUĎME SE !

O „českém“ Těšínsku se od jara roku 1934 začalo v Polsku hovořit a psát jako o „části polské země“, která jí byla „násilím uloupena“, situace zdejších Poláků byla přirovnávána k „řetězu utrpení, křivd a pronásledování“ a Československo líčeno jako stát směřující k „bolševictví“ a ohrožující nejen Polsko, ale celou střední Evropu. „Polský národ má vyšší kulturu než národ český“, nerozpakovali se tvrdit řečníci. Výjimkou byl jen opoziční levicový tisk, ale jeho hlas byl příliš slabý. Většina Poláků uvěřila silné protičeskoslovenské propagandě a začala přispívat do sbírek organizovaných především na podporu organizace Macierz Szkolna, vždyť jen „polovina Poláků v Zaolží může navštěvovat polské školy, ostatní jsou systematicky odnárodňováni“. Pronásledováni však byli - alespoň podle polského tisku - také polští duchovní a katolíci, horníci a hutníci, zemědělci, učitelé a vlastně všichni Poláci. Bylo nutné, aby Rzeczpospolita rozhodně a co nejdříve zasáhla ve prospěch svých krajanů. Tato i další silná slova plná nenávisti a výhrůžek padala za situace, kdy byli od jara 1934 vypovídáni Češi často žijící a pracující v Polsku už delší dobu: mohlo jich být až 70 000. A ti, kterým bylo dovoleno z různých důvodů zůstat, museli platit zvláštní „dobrovolné“ příspěvky určené především pro polské školy v zahraničí.

Protičeskoslovenská kampaň vedla nejen k velké aktivizaci spolků s tradičně protičeskoslovenským zaměřením, ale také k vytváření nových. Jedním z nich byl Centralny Komitet Doražnej Pomocy dla Macierzy Szkolnej v Czechosłowacji (Ústřední výbor okamžité pomoci Školské matici v Československu) vytvořený v březnu 1934 ve Varšavě, který o měsíc později otiskl v tisku „Apel o pomoc dla Rodaków naszych za Olza“ (Výzva k pomoci našim krajanům za Olzou) plný protičeskoslovenských invektiv. Výbor začal budovat své pobočky především ve Slezsku a jeho členy se stala řada předních politických, kulturních, hospodářských i vojenských činitelů. Bylo zřejmé, že protičeskoslovenská kampaň nabírá na obrátkách i proto, že se jí dostává posvěcení z nejvyšších míst.

V dubnu 1934 se na „českém“ Těšínsku objevily první letáky vyzývající tamní Poláky, aby se bránili proti odnárodňování a červnu 1934 byly až v Praze zachyceny další letáky s výzvou „Polacy! Zbudźmy sie!“ neboli

„Poláci! Pobudíme se!“. Jejich obsah byl jednoznačný: podvodní Češi uloupili kus Těšínska a Poláci to tak už dlouho nenechají a vezmou si ho zpátky. Poprvé v nich byly i (nev)fbíravé útoky na prezidenta T. G. Masaryka. Z autorství tohoto letáku byl podezříván Legion Mlodych, mládežnická organizace hlásící se k levici a vyznačující se silným nacionalismem a radikalismem. Měla ve svých řadách hodně vysokoškoláků, uchylovala se i ke konspirativním metodám činnosti a jejím cílem bylo obnovit Polsko v hranicích z roku 1772, před tzv. prvním dělením mezi Rusko, Prusko a Rakousko. Od února 1934 měla novou obvodní organizaci v Cieszyně (s pobočkami v dalších městech), jejímž velitelem se stal Józef Pyzsko a podle zjištění československé policie se Legion chystal vytvářet na „českém“ Těšínsku bojůvky, pro něž sháněl zbraně a připravoval plány teroristických akcí.

Již v době příprav plebiscitu v roce 1920 se na Těšínsku vytvořily ilegální organizace jako byly Tajna Organizacja Wojskowa a Konfederacja Śląska, které uskutečnily několik teroristických akcí. Na ně v jistém smyslu navazovaly skupiny vytvářené, školené a vyzbrojované oddělením II Generálního štábu Ministerstva obrany ve Varšavě od konce roku 1934. Z Poláků z obou částí rozděleného Těšínska byly vytvořeny čtyři skupiny s krycím názvem „SC 1-4“, které byly silné zakonspirované. Skupiny či též družiny se členily na málopočetné hlídky, přičemž jedna nevěděla o existenci druhé. V říjnu 1935 v nich „sloužilo“ devět proškolených velitelů a 22 „řadových bojovníků“. První akci uskutečnila skupina „SC 2“, která 30. ledna 1935 poškodila památník v Třinci, další skupina se vloupala do školy v Karpetné, kde zničila portréty státních představitelů Československa, jiná polámala památní lípu u pomníku T. G. Masaryka v Olbramovicích. Kolportovaly také letáky a další propagandistický materiál (například v době zápisu dětí do škol). Policie při pátrání po pachatelích byla neúspěšná. V druhé polovině roku 1935 aktivita skupin ustala a znovu došlo k jejímu oživení na konci roku 1937.

Nelze uvést ani pouhý výčet protičeskoslovenských výpadů polského tisku i dalších aktivit, protože byly opravdu na denním pořádku. Při prošetřování údajných křivd způsobovaných „bratřím za Olzou“ se ukazovalo, že většina je vymyšlena a další značně překrouceny - například místo útisku polských evangelíků úřady zjistily nerovnoprávné postavení českých věřících, jimž polští pastoři odpírali právo na bohoslužby

v českém jazyce. K různým nepravostem, nedorozuměním a konfliktům na národnostně smíšeném a především stále víc uměle rozeštvávaném „českém“ Těšínsku zákonitě docházet muselo, ale rozhodně nešlo o „státní zájem a oficiální politiku“ zlých Čechů, právě naopak: stupňování neklidu „za Olzou“ se stalo součástí cílevědomé zahraniční politiky polské vlády, která hodlala rozjitřené atmosféry ve vhodnou chvíli využít - bylo třeba stále zasévat na „uloupeném“ území neklid a nejistotu a také (a někdy hlavně) provokovat úřady nebo veřejnost k odvetě a opatřením, které sloužily jako doklad pronásledování Poláků. Poškozování „českých“ památníků a hanobení portrétů československých představitelů, vytloukání oken českých škol a obchodů, vhození bomb se slzným plynem do sálu, kde se konalo divadelní představení v češtině, letáky, slovní i písemně výhrůžky - to vše sloužilo „správné věci“. V říjnu 1935 byl výstřelem z polské strany raněn člen Finanční stráže, ozbrojené pohraniční složky určené ke střežení hranic a plníci i celní úkoly, v březnu následujícího roku se jiného „finance“ pokusili vlákat na polské území jeho polští kolegové a o dva měsíce se jim to podařilo. Ve stejné době byla zadržena československá četnická hlídka, která údajně o tři kroky překročila polské hranice; odseděla si za to dva měsíce. Docházelo k atentátům na železniční tratě a mosty. Objevovaly se další a další letáky, „před Olzou“ probíhala manifestační shromáždění k odsouzení „barbarského násilí Čechů“, připravovaly se sabotážní útoky a shromažďovaly se na ně zbraně a výbušniny - jako kdyby se vracely časy „plebiscitního šílenství“.

Až monstrózního rázu nabyly v „polském“ Těšínsku akce k 16. výročí „českého nájezdu na Těšínské Slezsko“. Projevy byly plně nenávisti a vyhrůžek, dokonce se znovu nastoloval požadavek plebiscitu (i na Oravě a Spiši) a řečníci mluvili i o možnosti nové války, která vrátí „Zaolží vyrvané a uloupené vražednou rukou české soldatesky“ zpátky tam, kam vždycky patřilo. Nebude to prý už trvat dlouho.

VOLBY

S PŘEKVAPIVÝMI VÝSLEDKY

Na 19. května 1935 byly v Československu vypsaný volby do Národního shromáždění. Týdny před nimi využila polská propaganda k silnému působení na voliče v „českém“ Těšínsku - z Polska byly tajně dopravovány přes hranice letáky a brožury, které vyzývaly k sestavení jednotné kandidátky „*všeho polského*“, tvrdě útočily na Polskou sjednocenou dělnickou stranu (tu nazývaly „*čechofilská klika zrádců a zaprodanců*“), československou sociální demokracii (neboli „*lupičským gaunerům*“), velmi nevybíravé výrazy však používaly i na adresu československých politiků a některé regionální politiky působící na severu Moravy a ve Slezsku - československé i polské - označovaly za „*vyžrané milionáře*“ či „*židáčky*“. Na konci dubna bylo vytvořeno Polskie Stronnictwo v Czechosłowacji (Polská strana v Československu), seskupení většiny polských stran působících v republice, které vzniklo pod patronací polského konzulátu v Moravské Ostravě a vstoupilo na společnou kandidátku se slovenskými autonomistickými stranami, především Hlinkovou Slovenskou ľudovou stranou. Nový „*polský blok*“ zahájil mohutnou předvolební kampaň, na níž se velmi aktivně podílel konzul L. Malholme (což následně vedlo k jeho odvolání ještě před volbami a později k nahrazení Aleksandrem Klotzem) a v níž nechybělo ani zastrašování těch „*krajanů*“, kteří by nechtěli volit „*správně a vlastenecky*“. Stalo se to, co se dalo čekat a co bylo bezpochyby jedním z cílů: především české vlastenecké spolky začaly proti polské agitaci protestovat a chtěly svolávat manifestace, které mohly snadno přerůst v tvrdé střety.

Samotný volební akt proběhl na „českém“ Těšínsku v relativním klidu a výsledky byly pro polské strany zklamáním. Ve srovnání s volbami před šesti lety všechny ztratily, jednalo se sice o pouhá procenta, ale i to naznačovalo, že ne všichni Poláci v regionu jsou proti další existenci „českého“ Těšínska. Proti bloku tvořenému Polskou stranou v Československu a slovenskými autonomisty hlasovalo okolo 37 procent polských voličů, což vedlo k tomu, že do parlamentu se dostal jediný představitel těšínských Poláků advokát dr. Leon Wolf, a to ještě až ve druhém skrutiniu a po

dohodě s hlinkovci (a vlastně i za ně) - na přímý mandát mu chybělo téměř 5000 hlasů. Karol Junga, kandidát Svazu slezských katolíků, musel být dokonce do zemského zastupitelstva jmenován státem, aby tu měl polský živel svého zástupce. Nejvíce hlasů získaly polské strany v okrese Jablunkov (přes 43 procent), v dalších už tak výrazně úspěšné nebyly (okres Český Těšín necelých 27 procent, Fryštát téměř 21 a Bohumín něco málo přes 10 procent). Nejsilnější pozice si udržela sociální demokracie, nic neztratili komunisté, dobře dopadly i Československá strana národně socialistická a lidovci. Překvapením, i když ne zase tak nečekaným, byl zisk německé sudetoněmecké strany, která ve všech okresech obdržela více než polovinu všech německých hlasů a v Českém Těšíně a Bohumíně byla dokonce nejúspěšnější stranou se ziskem 34 resp. 29 procent.

Kdo chtěl, ten mohl vidět, že přes silnou propagandistickou kampaň a vyhrožování téměř 40 procent „českých“ Poláků nehlasovalo proti své nové vlasti. Pokud bychom k nim přidali ty, kteří podlehli psychickému nátlaku, pak by počet občanů polské

Leon Wolf byl advokát z Fryštátu

národnosti na Těšínsku, kteří dávali přednost životu v Československu (nebo jim alespoň nevadil), dosáhl možná poloviny. Výsledek voleb měl dva důsledky - polské strany ho soudně nenapadly (ač o tom patrně uvažovaly) a jejich obrovská a nezřídka i nechutná propagandistická kampaň neměla předpokládaný efekt. Demokratický režim v Československu dopadl ve srovnání se sanačním režimem v Polsku velmi úspěšně i v září, kdy se voleb do polského Sejmu zúčastnilo jen 37 procent voličů. Ostatní je bojkotovali na protest proti nové tzv. dubnové ústavě z roku 1935 oklešťující postavení parlamentu, dávající obrovskou pravomoc hlavě státu a zavádějící nový volební řád.

HUBATÝ DOKTOR NA HRANICÍCH

V říjnu 1935 byl po velkých manifestacích v „polském“ Těšínsku odvolán z Prahy polský velvyslanec Grzybowski a znovu byl post ambasadora obsazen až na konci ledna 1937, kdy do Prahy přišel Kazimierz Papée, právník a zkušený kariérní diplomat, působící na řadě polských velvyslanectví v Evropě a zastávající i „horké místo“ *vysokého* komisaře pro Danzig neboli svobodně město Gdaňsk, na nějž si dělalo zálsuk Německo. Také Československo vystřídalo v roce 1935 svého velvyslance ve Varšavě: v květnu odešel Václav Girs a v listopadu ho nahradil Juraj Slávik. Obě strany jako kdyby se snažily těmito výměnami zlepšit vzájemné napjaté vztahy, ale spíše se jim to nepovedlo.

Wacław Grzybowski, polský velvyslanec v Praze

V polovině ledna 1936 vystoupil v zahraniční komisi Sejmu ministr zahraničí J. Beck, který jednoznačně uvedl, že ke zlepšení vztahů s Československem může dojít až potom, co pražská vláda změní svůj vztah k polské menšině na Těšínsku. Tento problém, který se už stal ústředním motivem polské politiky vůči Československu, se měl řešit výhradně mezi oběma státy, bez jakéhokoliv zasahování zvenčí, jak navrhovala československá strana. Snaha československého kabinetu o řešení byla marná,

protože Polsko při diplomatických sondážích požadovalo odstoupení „Zaolží“ a dokonce uvažovalo o tom, že vypoví likvidační smlouvu z dubna 1925. Velmi nelibě nesla vláda ve Varšavě především uzavření československo-sovětské spojenecké smlouvy v květnu 1935, protože zbavovala Sovětský svaz izolace; Polsko s ním sice také mělo smlouvu, které však příliš nevěřilo. Nic na tom nemohlo změnit poukazování Prahy, že smlouva se SSSR navazuje na sovětsko-francouzskou podepsanou o dva týdny dříve, že neobsahuje přímé vojenské závazky či v ní není na československou žádost nic, co by mohlo mít protipolské vyznění. Ve Varšavě se nelíbilo ani to, že v prosinci 1935 po abdikaci prezidenta T. G. Masaryka se novým prezidentem stal E. Beneš, obviňovaný polskou stranou z největšího podílu na rozdělení Těšínska i napjatých vztahů mezi oběma státy. Je pravdou, že se s

*Edvard Beneš byl zvolen prezidentem Československé republiky
18. prosince 1935*

J. Beckem neměli ani trochu rádi a ve svých později vydaných pamětech na sobě nenašli nic dobrého, ale na čí straně byl větší díl viny, po tom nepátrejme.

Jen na podzim roku 1935 se v Polsku a především v jeho části Těšínská konalo na 70 protičeskoslovenských demonstrací, na nichž zaznívala hesla „Ostravica-granica!“, „Niech żyje zjednoczony Śląsk Polski!“ či „Żądamy rewizje granic!“ Na všech se mluvilo o útisku Poláků na „českém“ Těšínsku a někde vystoupili jako hosté také

zástupci slovenských separatistů. Vše nasvědčuje tomu, že tyto akce byly organizovány z popudu vyšších míst a ze stejného důvodu byl polský tisk zaplaven články o hrozném útlaču Poláků. Do protičeskoslovenské kampaně se více zapojil také rozhlas - už od září 1935 začalo Katovické rádio vysílat relace určené pro „*krajany za Olzou*“. Když se jeho zprávy o údajných násilnostech páchaných na Polácích prověřovaly, ukázalo se, že jsou buď zcela vymyšlené, nebo alespoň značně upravené.

Množily se také provokace Poláků, kteří navštívili Československo jako soukromé osoby a těžko říci, kdo z nich to dělal z pouhého přesvědčení a kdo i z návodu, aby došlo k další roztržce dokládající nesnášenlivost Čechů. Šlo o zdánlivé maličkosti, které ale měly vážné následky. Například varšavský lékař Franciszek Ksawery Cieszyński při cestě na kongres katolických lékařů do Vídně odpověděl při hraniční kontrole v Petrovicích na otázku po svém jménu, že „*je stejné jako město, které jste nám uloupili*.“ Prohlásil to německy, strávil dva dny ve vazbě, byl propuštěn na kauci a na soudní projednávání už nepřišel. Z hlouposti vznikla velká aféra, o níž psal tisk obou zemí a do polemik se zapojily i profesní organizace lékařů v Polsku a Československu. Příklad vybraný z mnoha dalších názorně ilustruje, jak polská strana využívala cokoli, co mohlo stavět Československo do špatného světla a dokládat, jak špatně se nejen v „*Zaolží*“ zachází se všemi Poláky. Propaganda proti Československu byla opravdu soustavná a systematická a zneužívala všeho, co bylo možné i nemožné - hospodská rvačka alkoholem posilněných mladíků stejně jako bitka fotbalových fanoušků se stala nacionální záležitostí, za níž mohla „*česká nesnášenlivost a zloba*“. Jakmile se vytvořily předpoklady k jednání mezi zástupci polské menšiny a státní reprezentací, polský tisk vždy zostřil svůj tón. Jako kdyby dostal pokyn, aby zabránil jednání a přijetí nějaké dohody. A když k ní přece jen došlo, označil ji za „*pouhé drobné ústupky*“, které stejně vláda v Praze nemyslí upřímně a nikdy je nesplní.

Na „*českém*“ Těšínsku se vytvářela stále nepřehlednější situace. Na obou stranách se aktivizovali stoupenci radikálních řešení a nebylo jich málo, zvyšoval se však také počet Poláků, kteří způsob obrany svých zájmů zvolený vládou ve Varšavě nepovažovali právě za nejlepší či přímo škodlivý. Byli však vystaveni velmi silnému tlaku, a proto si většinou své názory nechávali raději pro sebe.

Vyhazov z práce, vytlučená okna či fyzické napadení byly velmi reálnou hrozbou i skutečností.

S pomocí polského konzulátu v Moravské Ostravě - nedivme se, že jeho pracovníci museli být často odvoláni - byly v Polsku pořádány prázdninové kurzy pro polské učitele, mládežnické tábory, výpravy a výlety či dokonce zájezdy nezaměstnaných, posilovaly se vazby mezi předáky Poláků na Těšínsku s jejich partnery v Polsku, probíhaly porady o dalším postupu. Konzulát vedl *„Kroniku ucisku ludnošci polskiej w Czechosłowacji”*, která byla pro jistotu uložena na polském velvyslanectví v Praze. Na více než sto stránkách zachycovala všechny skutečné i údajné křivdy, k nimž došlo.

Abychom však nebyli nestranní - na „českém“ Těšínsku existovaly také protipolské nálady. Československá národní demokracie zde ve volební kampani v roce 1935 požadovala, aby se *„u nás vládlo československy a ne internacionálně”* a *„každému protistátnímu živlu ne 14 dní podmíněně, ale špagát”*. Byla součástí volební koalice nazvané Národní sjednocení, která prováděla silně nacionalistickou agitaci proti Němcům a Polákům (ale také komunistům a sociální demokracii). Národní fronta, což byla transformovaná Národní obec fašistická na Ostravsku a Těšínsku, zase prohlašovala, že *„český člověk jest (na Těšínsku - dopl. aut.) odstrčen a opomíjen, cítí se ve své vlasti méněcenným občanem”,* zatímco *„jinonárodní menšiny jsou favorizovány a jejich těžká provinění jsou jim promíjena a přehlížena”*. Protipolské nálady byly rovněž u členů Československé obce legionářské, Sokola i některých dalších zájmových organizací a spolků jako byla Slezská matice osvěty lidové, ale rozhodně se jím nedostávalo podpory od vlády nebo státních orgánů, právě naopak - policie sledovala jejich činnost (stejně jako polských stran, organizací a spolků) a pokud přesáhla určitou mez, neváhala zasáhnout. Když pomineme vyložené nacionalisty, kteří nesnášeli vše nečeské a jejichž zloba dopadala stejně jako na Poláky i na ostatní obyvatele Těšínska nečeské národnosti, potom protipolské smýšlení měl také nemalý počet místních Čechů, Němců, Šlonzáků a Židů na základě vlastních zkušeností, protože život v obcích, kde měli Poláci většinu, opravdu nebyl pro „nepoláky” právě příjemný. Patrně nejlépe to vystihla jedna občanka z Horního Těrlicka, když si postěžovala policistovi: *„Co my zde zakoušíme, to byste teprve poznal, kdybyste zde alespoň čas mezi těmi lidmi žil.”* Polské provokace byly často až za hranicí únosnosti a vyvolávaly odmítavé reakce a někdy i protiakce.

AUTONOMIE PRO POLÁKY

V říjnu 1935 vtrhla italská vojska do Etiopie a na počátku března 1936 obsadilo Německo vojensky demilitarizované Porýní, aby se od léta spolu s Itálií podílelo na občanské válce ve Španělsku. Především obsazení Porýní představovalo porušení versailleského smluvního systému i dalších smluvních ujednání a útok na Společnost národů i bezpečnost v Evropě. Francie i Velká Británie se zmohly jen na nicneznamenající a nicneřešící protesty. Jestliže Československo svou profrancouzskou politiku nezměnilo, polská diplomacie dospěla k závěru, že západní mocnosti jsou stále slabší a nakonec se vždy raději s Hitlerem domluví, než aby riskovaly válku, a proto je třeba usilovat o dobré vztahy s Berlínem. Nechtělo však přerušit vztahy s Francií ani Velkou Británií, které ale postupně dospívaly k závěru, že spojenecké smlouvy Francie se státy na východě Evropy se pro ně stávají spíš zátěží a vztah k nim bude třeba modifikovat. Emancipaci Polska ukázalo vyjednávání o francouzské půjčce na zbrojení - její poskytnutí mělo být i jistým nátlakem na Varšavu, aby přehodnotila vztah k Československu, ale nakonec ji Francouzi podepsali jen proto, aby udrželi spojenectví s Polskem. To začalo ještě víc usilovat o společnou hranici s Maďarskem a bylo ochotno mu dovolit obsadit Podkarpatskou Rus, zatímco samo se zmocní „českého“ Těšínska, jen co se Československo rozpadne, což nebude už trvat dlouho. Se samostatným Slovenskem v roli „*nárazníkového státu*“ nacházejícím se pod polským vlivem a ochranou tak měl vzniknout blok nejméně tří zemí, který bude protiváhou Německa ve střední Evropě. Nekomentujme tyto úvahy, máme to mnohem snadnější než tehdejší politici.

Protičeskoslovenské tažení se poněkud zklidnilo po demonstracích a bouřích proti sanačnímu režimu v dubnu 1936, na nichž bylo požadováno zrušení nové ústavy a obnovení politických svobod, ale šlo jen o klid před další bouří. Už na podzim vystoupili zástupci polské menšiny v moravskoslezském zemském zastupitelstvu a v poslanecké sněmovně parlamentu K. Junga a L. Wolf s požadavky svých krajanů na Československo. Zdůraznili, že poměr mezi Polskem a Československem se odvíjel a bude odvíjet od zacházení s polskou menšinou, k níž se ale zatím Češi staví jako „*k elementu určenému k vyhlazení*“. Na vině je stupňovaný

český nacionalismus, který nutí Poláky chodit na bohoslužby vedené českými kněžími, vede k propouštění Poláků z práce, zastavuje činnost polských spolků, nutí polské děti navštěvovat české školy, což vede k jejich „záměrnému odnárodňování“, pronásleduje polské učitele. Těch výtek bylo opravdu hodně a většina byla doložena na konkrétních případech. Předáci „českých“ Poláků požadovali zastavit všechny formy odnárodňování, uznat okresy Fryštát a Český Těšín za polské, nenutit polské děti navštěvovat české školy, přijímat do státních a veřejných služeb úředníky polské národnosti a pro okres Český Těšín jmenovat okresního hejtmana z řad Poláků, zavést dvojjazyčné nápisy v místech s nejméně dvacetiprocentní polskou menšinou, preferovat Poláky při udělování koncesí a licencí... Těch požadavků bylo opravdu moc, jen v oblasti školství 21 a v hospodářské oblasti sedmnáct. Při jejich splnění měli být Poláci „spolehlivým živlem v ještě větším stupni“ (nezapomeňme, že se psal podzim 1937, ohrožení ze strany nacistického Německa se stupňovalo a platil nový zákon na ochranu republiky i zákon o obraně státu, který zejména do pohraničních oblastí přinášel řadu omezení a severní Morava se Slezskem měla pro možnou obranu republiky mimořádný význam) a „činitelem usnadňujícím dorozumění s Polskem“. V opačném případě hrozila Československu mezinárodní izolace. Některé stížnosti a požadavky až příliš připomínaly ty, které adresovaly pražské vládě mluvčí sudetských Němců.

V lednu roku 1937 nový československý ministr zahraničních věcí Kamil Krofta jednal o situaci polské menšiny na Těšínsku se správcem polského konzulátu v Moravské Ostravě a zhruba o měsíc později hovořil o stejném problému s polským velvyslancem K. Papéem. Považoval problém polské menšiny na „českém“ Těšínsku za do značné míry „uměle vytvořenou fikci“, ale vzhledem k tomu, že československá vláda chtěla otázku řešit, navrhl vytvoření společné parlamentní komise, které by problematiku posoudila širěji. Velvyslanec kontroval návrhem územní autonomie pro těšínské Poláky, což musel K. Krofta rozhodně odmítnout.

Na konci února 1937 vydala československá vláda prohlášení o zásadách národnostní politiky Vycházela tak vstříc představitelům národnostních menšin v republice, zejména sudetským Němcům, nezapomínala však ani na Poláky na Těšínsku, jimž se dostalo některých ústupků

hlavně v oblasti školství. Snaha vlády řešit národnostní problémy našla - alespoň na Těšínsku - svůj odraz už na počátku dubna, kdy došlo k vytvoření Komitetu Porozumiewawczyho neboli Výboru pro dorozumění ze zástupců většiny polských stran působících v regionu. V přijaté deklaraci se uvádělo, že výbor bude usilovat o prosazení svých požadavků legálním způsobem a na půdě Československé republiky. Manifestace požadující zlepšení situace Poláků na „českém“ Těšínsku, které výbor zorganizoval v druhé polovině května, měly nečekaně hladký a klidný průběh. Situace se opravdu začala uklidňovat a došlo i k omezení proti-československé kampaně v Polsku. V listopadu byl velvyslanec J. Slavík pozván polskými představiteli na oficiální hony, což signalizovalo další zlepšení vztahů. Stalo tak poprvé a naposledy.

Den po Mikuláši předala delegace Výboru pro porozumění ministerskému předsedovi Milanu Hodžovi memorandum s požadavky polské menšiny na Těšínsku. Dostalo se jí ujištění, že požadavky budou řešeny jednotlivými rezorty a pokud to půjde, budou uspokojeny. Na dlouhou dobu to byl poslední vzájemný vstřícný krok, protože do věci se vložilo Polsko a především jeho tisk a rozhlas. Znovu se objevila tvrzení, že všechno jsou jen sliby že Čechům se nedá věřit, že Poláci se musí připravit na nejhorší. K tomu policejní informátoři přinesli z Polska informace o tom, že od ledna 1938 bude spuštěna nová a velmi tvrdá protičeskoslovenská kampaň. Klidnější období tak znovu mělo mít jen jepičí život.

SVAZ POLÁKŮ V ČESKOSLOVENSKU A BOJOVÁ ORGANIZACE

Na konci roku 1937 již nemělo Polsko o zklidnění situace v „českem“ Těšínsku zájem. Pod dojmem úspěchů, jichž se podařilo dosáhnout sudetoněmeckému hnutí, se vláda ve Varšavě rozhodla k podobnému postupu - také polská menšina měla být maximálně zxyhodněna a v konečném důsledku mělo být Těšínsko znovu sjednoceno pod polskou vlajkou. Současně se připravovaly také podmínky pro vyvolání povstání, kdyby se politický tlak ukázal jako málo účinný. Pokud by k němu došlo, získala by polská armáda záminku k zásahu ve prospěch svých krajanů.

Už na podzim 1937 bylo rozhodnuto na Ministerstvu zahraničních věcí ve Varšavě obnovit přípravu diverzní činnosti v české části Těšínska, tentokrát však na mnohem širším základě. Počítalo se s třemi možnostmi: na Těšínsku vypukne povstání, které povede k polské vojenské intervenci, na Těšínsku dojde k dlouhodobé diverzně-teroristické činnosti a konečně Polská armáda obsadí Těšínsko s pomocí diverzní činnosti v týlu československých vojsk. V „českém“ Těšínsku vznikla Organizacja Bojowa (Bojová organizace) řízená Rudolfem Kobielou, pracovníkem polského konzulátu v Moravské Ostravě, která měla odnože i za hranicí. Dětila se na část „*politickou*“ a „*vojenskou*“, ale velmi brzy se těžiště přesunulo pouze na vojenskou část, která se skládala z družin po pěti pětičlenných hlídkách, jejichž příprava probíhala ve výcvikových střediscích v polské části Těšínska. Před zahájením akcí měla organizace deset družin se 150 členy, z nichž téměř 70 prošlo školením v Polsku (spolu s nimi se cvičili i aktivisté z Německa). K dispozici měli 150 pistolí, 400 granátů a 200 kg výbušnin. V Cieszyně bylo připraveno v pěti četách dalších asi 190 mužů. Docházelo také k formování legionu „Zaolzie“, jehož velitelství se nacházelo v Bielsku a který měl okolo 1400 příslušníků. Probíhal rovněž nábor dobrovolníků do Ochotniczego Korpusu Zaolziańskiego (Dobrovolnického zaolžanského sboru), kam se přihlásilo na 80 000 Poláků - bylo jich tolik, že další nábor

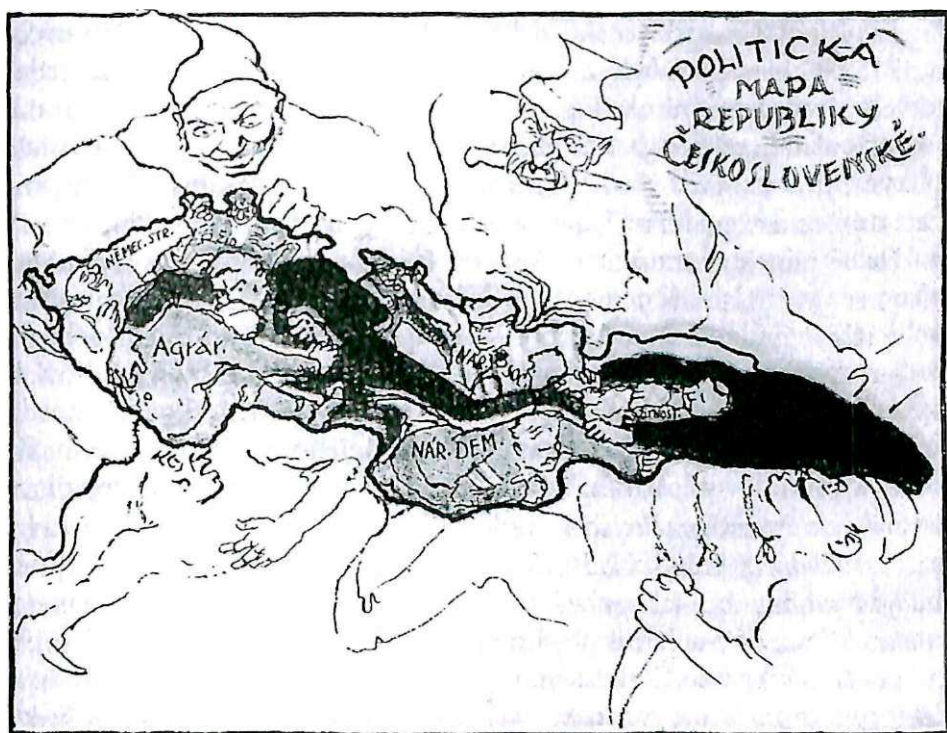
byl zastaven. Současné byly přiděleny vyšší finanční prostředky konzulátu v Moravské Ostravě, aby mohl provádět rozsáhlejší protičeskoslovenskou propagandu.

Protože Výbor pro dorozumění nesplnil očekávání - částečně i pro vnitřní rozpory, zejména mezi L. Wolfem a K. Jungou - přišel tlak na vytvoření jednotné polské strany v Československu. Na konci března 1938 se oficiálně na schůzi v Českém Těšíně ustavil Związek Polaków w Czechosłowacji neboli Svaz Poláků v Československu, do jehož čela byl zvolen L. Wolf, který zastával v otázkách „českého“ Těšínska mnohem nekompromisnější postoje - požadoval přinejmenším jeho autonomii. Jako poslanec hned druhý den v parlamentu vystoupil s tvrzením, že pro polskou menšinu „*se vůbec nic nedělá*“ a nazítří se připojil k prohlášení těch německých, maďarských a slovenských poslanců požadujících na pražské vládě autonomii. Československo se dostávalo pod stále silnější tlak ze všech stran. Historiografie obvykle sleduje jen aktivity henleinovců, kteří se už nijak netajili snahou rozbít republiku, ale polská menšina a zejména její mluvčí měli v podstatě stejný cíl. Pokud by vláda v Praze jejich požadavky přijala, vzdala by se části svého území. Po splnění jednoho požadavku by přišel druhý, pak třetí, čtvrtý - naprosto stejně jako tomu bylo v případě sudetoněmecké menšiny.

V protičeskoslovenském tažení se stále více vedle moravskoostravského konzulátu angažovalo polské velvyslanectví v Praze. Nejen, že si stále více stěžovaly na údajné křivdy, k nimž docházelo na Těšínsku, ale pod jejich patronací bylo v dubnu vytvořeno v Českém Těšíně Towarzystwo Polsko-Słowackie (Polsko-slovenská společnost) dokládající stále užší spolupráci mezi všemi, kdo požadovali autonomii. Intenzivní náborová kampaň do Svazu Poláků v Československu - mimo něj zůstali z polských stran jen socialisté a komunisté - nesla prvky donucování: kdo z těšínských Poláků se do něj nepřihlásí do 20. dubna, bude později trpět stejně jako teď úpí Poláci pod českou krutovládou. Nelze se divit, že příliv členů byl opravdu velký a dával vedení Svazu právo mluvit za „*všechny Poláky v celém Československu*“, tedy i na Oravě a Spiši.

Dne 24. dubna vyhlásil na sjezdu Sudetendeutsche Partei v Karlových Varech Konrád Henlein požadavky své strany, jejich přijetí by znamenalo rozbití Československa. Pro L. Wolfa a další polské předáky

v československé části Těšínska se staly inspirací k vyhlášení vlastních požadavků, které byly „věrnou kopií henleinovských“. Jak informoval z Varšavy velvyslanec J. Slavík, polská strana ztratila jakýkoliv zájem na jednání a spolupráci s výjimkou hospodářské oblasti, protože i nadále dostávala uhlí z dolů na Ostravsko-karvinsku.

Ohrožená republika z Humoristických listů

Stejně, jako se vyostřovala situace v oblastech obývaných sudetskými Němci, eskalovalo napětí i na „českém“ Těšínsku. K hranicím se stahovala nejen německá vojska, ale určité pohyby jednotek byly zaznamenány i na polské straně. Ozývaly se protesty proti preferování a provokativnímu chování Němců i Poláků a stále více Čechů bylo ochotno bránit republiku a požadovalo, aby „s narušiteli bylo naloženo po právu“. Když 20. května vyhlásila československá vláda částečnou mobilizaci, dožadovaly se zejména na Ostravsku velké skupiny mužů, aby byli také mobilizováni k zajištění Ididu v regionu.

V této velmi rozjitřené atmosféře se na přelomu května a června konaly v Československu obecní volby. Změnily se svým způsobem v referendum o dalším směřování republiky a jestliže ve vnitrozemí si demokratické a antifašistické strany udržely nebo ještě upevnily své pozice, v pohraničních oblastech dominovaly pravicové a fašistické strany. Určitou výjimkou byl sever Moravy, kde posílily české demokratické strany. Svaz Poláků v Československu získal ve 43 obcích na Těšínsku jen necelých 15 000 hlasů, což bylo méně, než měl členů. To bylo pro jeho vedení velkým rozčarováním a dohady o tom, zda vypracovat nový program, ukončil až odjezd delegace Svazu do Varšavy na konci června. Dostala pokyny, aby se snažila především vybudovat co nejvíce místních organizací na území až po řeku Ostravici, kde měla probíhat nová hranice.

Na národnostně smíšeném „českém“ Těšínsku (ale i celém severu Moravy) se vytvářela značně nepřehledná situace. Jestliže v Sudetech proti sobě stáli - zjednodušeně řečeno - Češi a Němci, potom tady docházelo k rozporům mezi Čechy, Poláky a Němci, do nichž byli zatahováni i Šlonzáci (většina však byla na německé straně). Židé a Slováci. Rostlo napětí, množily se provokace, zvyšovala se nejistota a obavy. Na manifestacích se lidé vyslovovali za obranu demokracie a přijímali rezoluce zasílané do Prahy a na jiných se tleskalo slovům o konci „české nadvlády“ a o „svobodném Těšínsku“. I z českého tábora však zaznívaly - zejména od Národní obce fašistické - útoky na „neschopnou Masarykovou demokracii“ a výzvy uplatnit proti menšinám „tvrdou pěst“. A když přijel na počátku srpna do Československa lord W. Runciman v roli „nezávislého vyšetřovatele a zprostředkovatele“, poslal mu Svaz Poláků v Československu memorandum požadující připojení Těšínska k Polsku. Bylo zřejmé, že už zdaleka nejde jen o autonomii pro Němce a Poláky, ale o odstoupení částí československého území a rozbití demokratické republiky.

TEŠÍNSKO JE VAŠE!

Československo se ocitlo v roce 1938 v situaci, na níž nebylo připraveno - počítalo s tím, že nejprve dojde k německému útoku na Polsko, ale už nejméně od jara 1938 bylo zřejmé, že Hitlerovi jde v první řadě o úplné zničení Československa, nejlépe válkou. Úsilí pražské diplomacie, aby nejen spojenci pochopili, že ve hře není jen Československo a už vůbec ne národnostní problematika, bylo předem odsouzeno k nezdaru. Polská diplomacie se dokonce v protičeskoslovenské argumentaci a propagandě stala vůbec nejaktivnějším partnerem nacistů. Tvrzení, že „*Polsko* (v československo-německých sporech - dopl. aut.) *vyhlásilo neutralitu*“, není proto pravdivé. Snad by bylo možné do jisté míry souhlasit s tím, že šlo o „*nepřátelskou neutralitu*“, ale oné neutrálnosti v ní bylo mnohem méně než nepřátelství. I pro Polsko se stalo rozbití demokratického státu na jeho jižních hranicích jedním z hlavních cílů. K tomu dokonce dávalo rady slovenským ludákům a počítalo s tím, že „*Čechům zbude ubohý pseudostáteček*“. Jako kdyby nekalkulovalo s možností, že i ten záhy spadne Německu do klína, spíš věřilo, že dojde k novému rozdělení střední Evropy, při němž Polsko nezůstane stát stranou. Proto byly zvažovány dvě možnosti získání československé části Těšínska: buď ho „*preventivně*“ obsadí Polská armáda při úderu německé armády na Československo, nebo až ve chvíli, kdy bude jižní soused zcela na kolenou a nebude mít síly k obraně. Všechny sondáže, mise a nabídky na „*zklidnění*“ vzájemných vztahů byly ve Varšavě proto odmítány a v určitém smyslu „*ránu pod pás*“ Československu zasadila i polská opozice, která se za požadavek návratu „*českého*“ Těšínska postavila - až na čestné výjimky - také. Argumentovala tím, že pokud by zastávala jiný názor, byla by u polské veřejnosti definitivně vyřízena.

Nemáme dostatek prostoru, abychom sledovali celý dramatický vývoj „*československé krize*“ v září 1938, proto se na dalších stránkách soustředíme pouze na otázku a oblast Těšínska a o širších tématech se zmíníme jen natolik, nakolik to bude nezbytně potřebné, aby nedošlo k přílišnému zjednodušení či nepochopení.

Dne 5. září přijala československá vláda tzv. čtvrtý plán řešení sudetoněmecké otázky, který v podstatě znamenal přijetí autonomistických

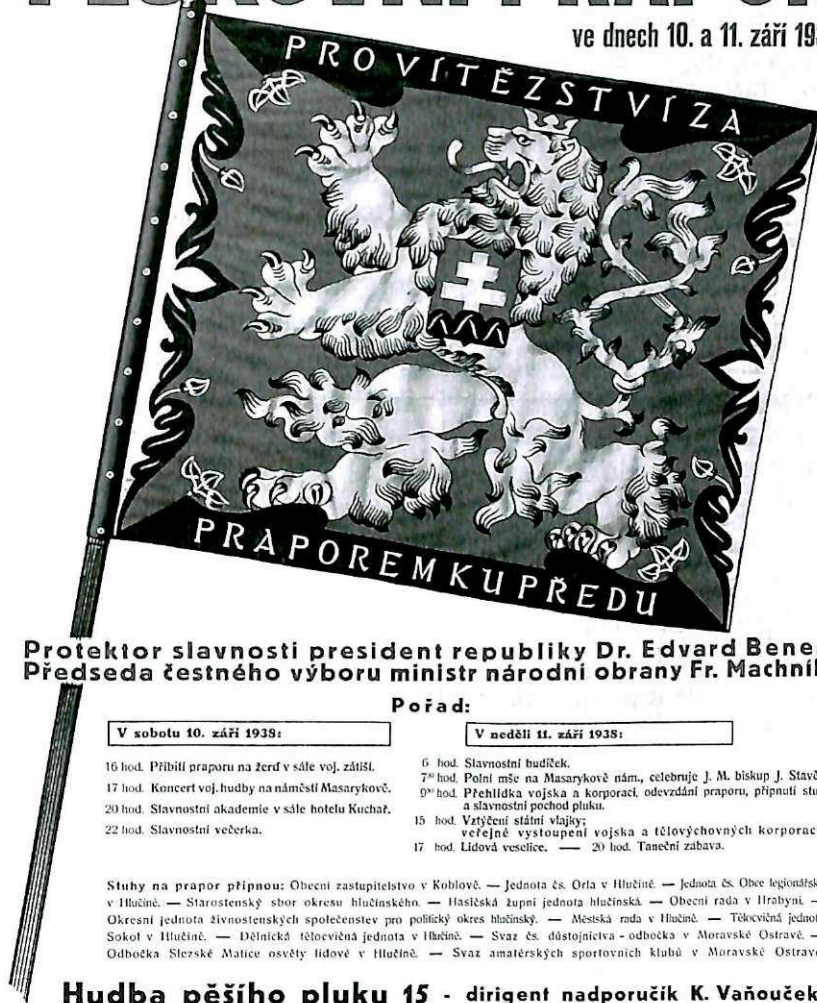
požadavků Sudetendeutsche Partei. Pro Henleina to už však bylo příliš málo, požadoval pro sudetské Němce „svobodu“ a připojení jejich území k Říši. Ve stejné době, tj. v prvních zářijových dnech, probíhala na „českém“ Těšínsku řada „českých“ shromáždění, z nich byly obvykle posílány rezoluce prezidentu E. Benešovi vyjadřující odhodlání bránit republiku. Konaly se však také „protidemonstrace“, jedna z nich proběhla 7. září před budovou krajského soudu v Moravské Ostravě a asi půl tisícovky stoupenců Henleinovy strany na ní požadovalo propuštění svých soukmenovců zatčených při pašování zbraní z Německa. Došlo k několika incidentům, které byly zveličeny a staly další záminkou k tomu, aby Sudetendeutsche Partei odmítla tzv. čtvrtý plán. Do Moravské Ostravy dokonce přijel jeden z členů Runcimanovy mise, jemuž se dostalo „patříčných informací“ od zdejšího polského vicekonzula a místních německých činitelů. Těšínská Šlonzáci či spíše Němci nechtěli zůstat pozadu a hned druhý den obdržela Runcimanova mise memorandum Slezské lidové strany, v jejímž čele stál J. Koždoň. Po obsáhlém vyličení „*násilného, vnuceného a nespravedlivého rozdělení Těšínska*“ následoval požadavek uskutečnění plebiscitu navrženého v sudetoněmeckých oblastech také v obou částech rozděleného Těšínska. Podle memoranda mělo opět dojít k jejich spojení. Bylo to zcela v souladu s požadavky J. Becka na plebiscit přednesenými zhruba ve stejné době v Berlíně a Londýně, kde však nebyly přijaty právě s pochopením. Poslanec L. Wolf zastupující polskou menšinu na Těšínsku se ve stejný den zúčastnil porady reprezentantů všech menšin v Československu - vedl ji Karl Hermann Frank a byly na ní projednány podmínky pro společný postup a ofenzívu. Odpovědi byly mohutné „české“ manifestace v Moravské Ostravě, Karvině, Českém Těšíně, Orlové i v dalších místech, které se uskutečnily v následujících dnech. Trináctého září odjela do Prahy delegace ostravských horníků a hutníků s požadavkem důsledné obrany republiky.

Jako reakce na velmi štvavý projev A. Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku došlo ve dnech 12. a 13. září k pokusu o henleinovský puč. Aktivizovali se také Němci na Těšínsku a Ostravsku, ale rázný postup československých orgánů a vojska, které zvládly situaci za dva dny, jim udělal čáru přes rozpočet. Někteří činitelé však pro jistotu uprchli přes hranice, podobně jako tomu bylo i jinde. Od 14. září však začalo docházet k prvním diverzním akcím organizovaných a prováděných z polského území. Když byla 16. září

V rámci oslav 20. výročí Čs. republiky
odevzdá okresní zastupitelstvo v Hlučíně hraničářskému pluku

PLUKOVNÍ PRAPOR

ve dnech 10. a 11. září 1938

Protector slavnosti prezident republiky Dr. Edvard Beneš
Předseda čestného výboru ministr národní obrany Fr. Machník

Pořad:

V sobotu 10. září 1938:

- 16 hod. Přiblíží praporu na žerd v sále voj. zátíši.
- 17 hod. Koncert voj. hudby na náměstí Masarykově.
- 20 hod. Slavnostní akademie v sále hotelu Kuchař.
- 22 hod. Slavnostní večerka.

V neděli 11. září 1938:

- 6 hod. Slavnostní budíček.
- 7³⁰ hod. Polní mše na Masarykově nám., celební J. M. biskup J. Stavel.
- 9³⁰ hod. Přehlídka vojska a korporací, odevzdání praporu, připnutí stuh a slavnostní pochod pluku.
- 15 hod. Vztýčení státní vlajky;
veřejné vystoupení vojska a tělovýchovných korporací.
- 17 hod. Lidová veselice. — 20 hod. Taneční zábava.

Stuhy na prapor připnou: Obecní zastupitelstvo v Koblově. — Jednota čs. Orla v Hlučíně. — Jednota čs. Obce legionářské v Hlučíně. — Starostenský sbor okresu hlučinského. — Hasičská župní jednota hlučinská. — Obecní rada v Hrabyni. — Okresní jednota živnostenských společenstev pro politický okres hlučinský. — Městská rada v Hlučíně. — Tělovýchovná jednota Sokol v Hlučíně. — Dělnická tělovýchovná jednota v Hlučíně. — Svaz čs. důstojnictva - odbočka v Moravské Ostravě. — Odbočka Slezské Matice osvěty lidové v Hlučíně. — Svaz amatérských sportovních klubů v Moravské Ostravě.

Hudba pěšího pluku 15 - dirigent nadporučík K. Vaňouček.

Stavba: Bratři

*Důvěra v armádu se projevila i v odevzdávání praporů útvarům
věnovaných orgány, organizacemi i spolky*

zakázána činnost Sudetendeutsche Partei, týkalo se to i Těšínska a Ostravska. Nezájem Německa a Velké Británie (Francii už Polsko pouštělo ze zřetele) o lidové hlasování v „*uloupetiém*“ Těšínsku vedl v Polsku k organizování mohutných demonstrací na podporu požadavku plebiscitu. Konaly se nejen v Cieszyně, ale dokonce i ve Vilně (Vilnius) a Lvově a zaznívaly na nich také výzvy k násilnému připojení „*Zaolží*“ k Polsku. Cíl „*vůle lidu*“ byl splněn 20. září, kdy A. Hitler polskému velvyslanci v Berlíně sdělil, že Německo má zájem pouze o Sudety a v otázce Těšínska dává Polsku „*volnou ruku*“ s doporučením, aby zahájilo akci až po obsazení Sudet německou armádou. Už 15. září při setkání s britským ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem v Berchtesgadenu požadoval odstoupení Sudet, což o čtyři dny později doporučila Československu společná nota francouzské a britské vlády - mělo jít o všechna území, kde žila více než polovina německého obyvatelstva. Československá vláda to druhý den rozhodně odmítla.

Možnost, že by Těšínsko připadlo celé Polsku, se ani trochu nelíbila mluvčím Šlonzáků. Napsali dokonce přímo A. Hitlerovi - strategicky důležité území není ve skutečnosti polské, ale německé či proněmecké, a proto by na něm mělo dojít k plebiscitu, aby soukmenovci „*tělem a duší oddáni Vůdci*“ neskončili v Polsku. Polská diplomacie zatím v Berlíně, Londýně i Paříži žádala, aby otázka polské menšiny na Těšínsku byla řešena naprosto stejně jako tomu bude v případě německé menšiny. Plně je podpořily mohutné manifestace konané ve Varšavě, Katovicích i dalších městech.

Po bezprecedentním nočním nátlaku velvyslanců Francie a Velké Británie na prezidenta E. Beneše nakonec 21. září československá vláda společnou notu dvou velmocí z 19. září přijala. Na stole však už měla jinou notu, která přišla ve stejný den z Varšavy a požadovala rychlé rozhodnutí o území obývaného polským obyvatelstvem. To jako kdyby se stalo impulzem k obrovské vlně nepokojů a diverzních akcí Poláků v „*českém*“ Těšínsku. Propukly v noci na 22. září a byly koordinovány s odevzdáním nóty polské vlády, žádající odstoupení „*tradičních polských území*“ na Těšínsku, Oravě a Spiši. Rozvášnění a propagandou zfanatizovaní demonstranti házeli kameny na veřejné budovy i policejní stanice a ráno vydal ministr národní obrany maršálek Edward Rydz-Šmigly rozkaz k přepravě zbraní a výbušnin přes československé hranice. Hlavním místem přepravy

se stal úsek hranic mezi Rájem (dnes Karviná) a Kaczycemi tvořený řekou Olše (Olza). Přestože řadu transportů se podařilo československým vojákům a příslušníkům Stráže obrany státu odhalit, dostalo se na Těšínsko velké množství zbraní, granátů i výbušnin.

Do akcí se zapojili také zatím „*dřímající*“ členové Organizace Bojowe, mnozí čekající raději v Polsku. Podíleli se na pašování zbraní, ale provedli i záškodnické a teroristické akce - bylo jich nejméně 25. Pomáhaly jim při nich skupiny vytvořené v Polsku, které se po provedení akce rychle vracely zpátky přes hranici. Velmi aktivní byla skupina na Třinecku, která zaútočila 23. a 24. září na stanici Národní gardy v Koňské, kde byly uskladněny zbraně. Na svědomí měla také demolici škol v Třinci a Lyžbicích, zničení pomníku v Třinci, zapálení stodoly a hospodářství Hořinky či poškození okolí židovské synagogy v Třinci. Poslední den v září - tady trochu předbíháme vývoj událostí - při útoku na nádraží a poštu v Bystřici zranila vojáka a následně došlo k přestřelce, která si vyžádala tři zraněné Poláky. V noci z 22. na 23. září zaútočila na Sibice, část Českého Těšína, četa z Ciezsyna. Došlo k dvouhodinové přestřelce a útočníci se museli i se dvěma zraněnými stáhnout zpátky. Podobně dopadla i skupina směřující na Jablunkov.

Literatura uvádí, že při těchto i dalších akcích přišla Organizacja Bojowa o 3 muže, 14 bylo raněno a asi 30 uvězněno. Ztráty na československé straně se omezily na několik lehce raněných. Pokud ale měla záškodnická a teroristická činnost vyvolat na Těšínsku „*protičeské*“ povstání, pak se to nepodařilo. Nepochybně i proto, že Československo vyhlásilo 23. září všeobecnou mobilizaci.

DVĚ KRUTÉ RÁNY V JEDNOM DNI

Dne 23. září dostala polská vláda varování z Moskvy, že jakékoliv vojenské akce proti Československu by SSSR považoval za důvod k vypovězení sovětsko-polské smlouvy o neútočení. Ve stejný den A. Hitler v Godesbergu předal N. Chamberlainovi ultimativní požadavek, aby Československo vyklidilo pohraniční území do 29. září. Britská a francouzská vláda se už necítily být vázány odrazovat Československo od mobilizace a příprav na obranu. Mobilizace byla přijata většinou veřejnosti s nadšením a nástup k vojenským útvarům proběhl v rekordně krátké době.

O dva dny později schválila vláda odpověď na polskou nótu z 21. září - navrhla v ní okamžité zahájení jednání a další den sdělil prezident E. Beneš svému polskému protějšku Ignacy Mościckému, že na základě dohody by mohlo dojít i ke změně hranic. Odpověď přišla rychle, už druhý den Varšava oznámila své podmínky: „české“ Těšínsko bude nejprve obsazeno polským vojskem a až potom proběhne plebiscit, kterého

Na jedné straně ponížení a žal.

se však budou smět zúčastnit jen ti, jimž to nebylo umožněno v roce 1920 a jejich potomci. Takovou možnost řešení, která se rovnala kapitulaci, vláda 30. září odmítla. Slíbila však provedení hraničních úprav za garance západní mocností a prostřednictvím společné komise, která by do počátku prosince vyřešila i možnost případné výměny obyvatel a hospodářské, finanční i další otázky.

Poslední zářijový den však již bylo rozhodnuto - mnichovská konference Německa, Itálie, Velké Británie a Francie dospěla k dohodě o odstoupení československého pohraničí Německu. Vyklízení mělo začít o půlnoci z 30. září na 1. října a skončit do 10. října. Československá vláda v bezvýchodné situaci (pomoc Francie a Velké Británie nepřicházela v úvahu a pomoc SSSR byla pouze hypotetická) diktát 30. září přijala.

Pro Polsko představovala mnichovská dohoda nepříjemné překvapení, protože vlastně vznikl nový „pakt čtyř“, který se nijak neohlížel na postavení Polska a jeho roli ve střední Evropě. Snad se dá dokonce říci, že v této osudové chvíli zůstalo Polsko stejně opuštěno a izolováno jako Československo. Možná už tehdy některé polské politiky a vojenské

WIR DANKEN UNSERM FÜHRER

...na druhé triumf a radost

činitele napadlo, že se brzy mohou dostat do jeho postavení, protože Německo získalo nejen ve střední, ale i východní a jihovýchodní Evropě výjimečné postavení a další dění v těchto regionech záviselo na jeho vůli a souhlasu. Ale ještě stále šlo něco získat, a proto přišla „půlnoční“ nóta požadující stáhnout okamžitě z české části Těšínska vojsko a policii tak, aby úplná evakuace skončila do 10. října, stejně jako vyklizení pohraničních území postupovaných Německu. Vláda v Praze dostala na odpověď pouhých 12 hodin, při zdržení nebo odmítnutí byla „plně odpovědna za další průběh událostí“.

Druhý den československá vláda podruhé kapitulovala a podmínky polského ultimáta přijala, protože ji nic jiného nezbývalo. Ať se to někomu líbí nebo ne. Polsko se ke svému sousedovi zachovalo stejně tvrdě a drasticky jako nacistické Německo. Ale ne nadarmo jedno z moudrých přísloví varuje, že kdo s čím zachází, tím také schází...

NENAPLNENE MOŽNOSTI

Až dosud jsme se nezabývali vojenskými otázkami. Pokud se ohlédneme za vojenskými vztahy mezi oběma státy mezi dvěma válkami, lze říci, že vojáci byli mnohem realističtější a především si daleko více uvědomovali význam společného postupu Československa a Polska ve vojenské oblasti, který mohl přinést oběma stranám nemalý prospěch především proti možné agresi Německa. Není možné rozebírat různé strategické a operační koncepce, ale snad postačí, když si povíme, že Polská armáda byla po německém Wehrmachtu druhou nejpočetnější ve střední, východní a jihovýchodní Evropě a československá třetí. Jejich společným postupem by vznikla velká síla, v níž by šlo lépe využít i kvalitní výzbroj československé armády a možnosti československého zbrojního průmyslu. Polsko by v případě nacistického útoku mělo chráněný jižní bok, i proto, že československá vojska by mohla provést proti Wehrmachtu útočícímu na Krakov a Varšavu boční úder. Československo mohlo zase získat mnohem lepší obranu své severní hranice. Ale kdyby neplatí ani ve vojenství. Mnohem zásadnější význam mělo to, že jestliže ve Varšavě byli do jisté míry ochotni vojákům naslouchat, potom v Praze byly jejich možnosti velmi omezené. Všechny snahy o vojenskou spolupráci byly proto odsouzeny k nezdaru v důsledku politických vztahů obou zemí - jestliže do roku 1936 občas vykazala alespoň nějaký dílčí úspěch, od tohoto data prakticky zanikla. Platí to i pro oblast zbrojní spolupráce, která byla značně nesymetrická: Československo mělo ještě z dob Rakousko-Uherska silný a moderní zbrojní průmysl, který v Polsku chyběl, proto se na svého severního souseda v Praze dívali spíš jen jako na odběratele a neměli zájem mu pomáhat v rozvoji jeho zbrojní výroby, aby nepomohli vybudovat možnou konkurenci. Zbrojní dodávky tak měly pouze jeden směr a zdaleka nebyly tak velké, jak si Československo představovalo. Jeho zbrojní firmy narážely v Polsku na řadu obtíží a většina nabídnutých kontraktů se nakonec neuskutečnila. Postupně se omezovala také výměna zpravodajských informací především o Německu a lze říci, že vojenští atašé obou zemí namísto úsilí o vojenskou spolupráci se spíše věnovali shromažďování informací. Jestliže však polská strana měla v Československu a hlavně v oblastech obývaných polskou menšinou svou agenturní síť,

československá rozvědka až do počátku roku 1938 na území Polska nijak výrazněji nepůsobila - zajímala se hlavně o oblast sousedící s „českým“ Těšínském, což bylo vzhledem k podpoře iredentistického hnutí Poláků i ze strany varšavských ministerstev zahraničí a obrany nejen pochopitelně, ale především nutné. Její zjištění však byla poměrně přesná.

Československé území mělo pro Polsko velký význam jak v případě války s Německem, tak se Sovětským svazem. Ve Varšavě předpokládali, že v případě konfliktu na východě jižní soused zůstane neutrální a nedovolí obejítí polské obrany z jihu (po uzavření československo-sovětské smlouvy si už tak úplně jisti nebyli) a pokud by došlo k válce s Německem, zachová se Československo podle postoje Francie, s níž mělo Polsko spojeneckou smlouvu. Vše nasvědčuje tomu, že Polsko nepřipravovalo operační plány týkající se obrany jižní hranice a stejně tak činila dlouho i druhá strana, která stále považovala za hlavního potenciálního protivníka vedle Maďarska od roku 1933 také nacistické Německo. Promítlo se to i do výstavby stálého opevnění, kde byly hlavní důraz a budování těžkých objektů položeny na hranici s Německem a Maďarskem (a až později s Rakouskem, ač hranice s ním měla být podle původních předpokladů zajištěna až po polské). Hranice s Polskem podle modifikovaného plánu z roku 1937 měly být opevněny až jako poslední na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Výjimkou byl jen úsek mezi Bohumínem a Jablunkovským průsmykem navazující na hranici s Německem - zde byl od roku 1936 budován pás lehkých opevnění, někde i ve čtyřech postaveních, který ale představoval v prvé řadě prodloužení obranné linie těžkých objektů končící na československo-polsko-německé hranici na Odře, aby nemohlo dojít k jejímu obejítí nacistickou armádou. Proto se v prvním pořadí důležitosti budovaly úseky mezi Bohumínem a Českým Těšínem. Většinou šlo o lehké objekty vz. 36 a 37, tzv. řopíky, které byly uspořádány nejméně ve dvou souvislých liniích šachovnicovým způsobem tak, aby se vzájemně kryly bočními palbami. To, že v září 1938 - jejich výstavba byla urychlena a v chvatu se budovalo také polní opevnění na úseku Český Těšín-Jablunkov - mohlo být opevnění využito proti polskému útoku, byl nakonec jen nechtěný efekt příprav proti německé agresi.

SAMOSTATNÁ OPERAČNÍ SKUPINA „ŚLĄSK“

Polská armáda procházela v roce 1938 řadou změn a reorganizací, které byly naplánovány na šest let a měly zajistit především její modernizaci. Zatím dospěly ani ne do poloviny a nemohly se na stavu armády ještě výrazněji projevit, což platí i pro nově zaváděný mobilizační plán „W“. Hlavní zájem mířil na východní hranici, kde se připravovala nová obranná koncepce, proti Německu měl zůstat v platnosti plán z roku 1936. V září 1938 čítal mírový stav Polské armády téměř 300 000 mužů, ale v porovnání s Wehrmachtem, Rudou armádou i československou armádou byla výzbrojí i technicky značně zaostalá. Počítalo se

Maršál Edward Rydz-Śmigły, generální inspektor polských ozbrojených sil.

Po porážce v září 1939 uprchl do Rumunska, kde byl internován.

*Při návratu do okupované vlasti, kde chtěl organizovat odboj,
zemřel v prosinci 1941 v Budapešti*

však s tím, že do roku 1940, kdyby mohlo dojít kválce s Německem, budou největší nedostatky odstraněny. Anšlus Rakouska byl pro polské vojenské kruhy důkazem, že Hitler se soustředil v první řadě na Československo, jehož postavení bylo značně oslabeno. Byla to správná a současně chybná úvaha.

Jak upozorňuje současná polská vojenská historiografie, modelem pro řešení „*těšínského problému*“ se stal způsob, jímž byla již v březnu roku 1938 vyřešena krize vztahů s Litvou. Hraniční incident, který nebyl nijak výjimečný - šlo o zastřelení polského vojáka, který v noci překročil pár desítek metrů hranici, patrně nechtěně - se změnil ve velkou krizi, při níž došlo k velké koncentraci vojsk na obou stranách a nakonec k polskému ultimátu: buď Litva naváže se svým sousedem „*normální vztahy*“, nebo... Vláda v Kaunasu kapitulovala. I proto, že jediným státem, který s ní projevil solidaritu, bylo Československo.

Ve chvíli, kdy se začaly vyhrocovat vztahy mezi Československem a Německem, dospěl polský ministr zahraničí J. Beck k závěru, že Francie nesplní vůči Praze své spojenecké závazky, čímž vyřadí z možné vojenské pomoci Československu i Sovětský svaz, a opuštěnému jižnímu sousedu nezbude nic jiného, než před Hitlerem kapitulovat. Proto bylo nutné nepřijímat vůči Československu žádné závazky, ale také proti němu na mezinárodním poli nic nepodnikat a vyčkat na vývoj událostí, aby v případě potřeby mohlo Polsko své stanovisko „*pružně modifikovat*“. Ve Varšavě si nechtěli zavřít ani jedna zadní vrátka: Francii říkali, že v případě její války proti Německu půjdou solidárně s ní, současně ale neudělali nic, co by jim uškodilo v očích Německa a především: ve vhodné konstelaci chtěli mít na dělení Československa také svůj podíl. Přiznejme ale, že na vyřešení sporu mezi Prahou a Berlínem nemělo a ani nemohlo mít Polsko prakticky žádný vliv.

Severní soused samozřejmě nemohl nesledovat vojenská opatření, která přijímalo Československo na svou obranu a musel být připraven i na to, že se vytvoří příznivé podmínky pro opětovné spojení Těšínska i vyřešení územních sporů na Oravě a Spiši. K tomu měla napomoci polská menšina, proto byla aktivována i dosud „*spící*“ diverzní síť. Pro jistotu ale Polsko žádné vojenské přípravy na hranicích s Československem nepřijímalo. Ke změně došlo v srpnu 1938, kdy „*polské*“ Těšínsko navštívil „*druhý muž republiky*“ a velitel polských ozbrojených sil

maršál Rydz-Śmigły a kdy byl připraven „Rozkaz 3000“ obsahující zásady možné intervence Polské armády na Těšínsku. Vzhledem k vyostřující se situaci rozhodlo 15. září polské velení zahájit konkrétní vojenské přípravy a hned druhý den je projednal náčelník Generálního štábu gen. Waclaw Stachiewicz s velitelským sborem jednotek účastnících se velkého cvičení Polské armády na Volyni poblíž Łucku u hranic s Litvou a Sovětským svazem. To skončilo 20. září velkou přehlídkou za účasti maršála Rydz-Śmigłyho a hned druhý den zamířila část jednotek z východu na „polské“ Těšínsko. Současně byli přidrženi vojáci, kteří měli odejít do zálohy a došlo i k povolání části záloh. O tom, že zesílila podpora i činnost polských diverzních skupin jsme si již pověděli. Odpoledne 22. září padlo na poradě velení polských ozbrojených sil rozhodnutí vytvořit operační svazek pro Těšínsko a ještě zvýšit diverzní činnost. Druhý den ráno byl vydán „Rozkaz 3000“, na jehož základě byl vytvořen intervenční sbor, který dostal název samostatná operační skupina „Śląsk“. Velitelem uskupení byl jmenován sedmačtyřicetiletý brig. generál Władysław Bortnowski, velmi schopný velitel se zkušenostmi z polsko-ruské války, který absolvoval studia ve Francii, zastával řadu významných funkcí a počítalo se s ním jako s příštím náčel-

Brigádní generál Władysław Bortnowski byl jako velitel armády Pomorie v bojích s nacisty raněn a zajat a válku strávil v zajateckém táboře. Po osvobození odjel v roce 1945 do Velké Británie a později do USA, kde zemřel

níkem Generálního štábu, i pro jeho dlouholeté dobré vztahy s Rydz-Śmidlym.

Když ve večerních hodinách 23. září vyhlásilo Československo všeobecnou mobilizaci, měl již gen. Bortnowski spolu se štábem operační skupiny přesné příkazy od maršála Rydz-Śmiglyho. Měli vypracovat dva operační plány (jeden pro případ útoku, druhý pro možnost obsazení Těšínska bez boje) a provést soustředění a přípravu jednotek tak, aby 1. října bylo možné zahájit vojenskou akci. Sídlem velitelství skupiny se stal Skoczów.

SUP ŽIVÍCÍ SE MRŠINOU

Samostatná operační skupina „Śląsk” byla oficiálně vytvořena 24. září a její velitel převzal velení současně také nad všemi útvary a jednotkami nacházejícími se na území Těšínského Slezska. Ve stejný den začaly do okolí Cieszyna přijíždět první transporty s jednotkami vracejícími se z cvičení na Volyni, byla zahájena i příprava civilních složek - především nemocnic a civilní obrany - na možný boj a nábor do Dobrolnického zaolzanského sboru. Velká pozornost se věnovala opatřením československé armády, především obsazování pohraničního opevnění a budování polních opevnění na hranici s Polskem. Snahy narušit mobilizaci pomocí činnosti záškodnických skupin se nedařily. Dodejme, že všechna opatření se setkávala díky dokonalému propagandistickému působení s nadšeným přijetím u veřejnosti nejen na Těšínsku, ale v celém Polsku.

Dva operační plány byly připraveny 26. září. V případě „mírové” okupace měla sever „českého” Těšínska (Bohumín-Fryštát) obsadit 23. pěší divize s většinou oddílů Obrony Narodowej (Národní obrany

**ZAOLZAŃSKI KORPUS OCHOTNIKÓW
ZIEMI KRAKOWSKIEJ**

Nr. **2356** 1938 r. Kraków, dnia **26. wrzesień** 1938 r.

LEGITYMACJA

Dla obywatela Rychlik Aleksander ochotnik
(nazwisko i imię) (stopień wojskowy)

ochotnika „Zaolzańskiego Korpusu Ochotników Ziemi Krakowskiej”, który
w dniu **26 września** 1938 r. jako prawy obywatel stawil się karnie
do szeregów, by walczyć o Śląsk Cieszyński.

Prezes Grupy Zw. Powst. Śl. Prezes Okręgu Zw. Powst. Śl.

UWAGA: Legitymację zachować jako dokument historyczny.

Legitimace člena zaolzanského dobrovolnického sboru

- teritoriální formace vytvářené z vojáků v záloze), střed (okolí Těšína) 21. divize horské pěchoty a jižní část (po Jablunkov) Velkopolská jezdecká brigáda s praporem „Różan“ a praporem Obrony Narodowej. V prostoru Stanislavice-Mistřovice-Horní Žukov měla být rozmístěna 10. brigáda motorizovaného jezdeckva a další nižší jednotky.

V operačním plánu pro případ útoku vycházel gen. W. Bortnowski z toho, že operace se s výjimkou okolí Fryštátu uskuteční v podhorské oblasti, což dává protivníkovi řadu možností k obraně - vedle přirozených překážek pro útočníka, jako byly hory, údolí, říčky či lesy, šlo i o hustou komunikační síť. Od Bohumína po Třinec se podél řeky Olše táhl pás stálých lehkých opevnění, na něž směrem na jih navazovala narychlo budovaná polní opevnění (především zákopy a překážky), horský terén kolem Jablunkova větší nasazení sil a především techniky téměř vylučoval. Podle polských zjištění chtěl protivník využít opevněné linie k rozhodnému odporu a po jejím prolomení se stáhnout na druhou obrannou linii na řece Ostravice, kde rovněž byly prováděny opevňovací práce. Tuto linii však nemělo polské vojsko překročit. Soustředěné síly samostatné operační skupiny „Śląsk“ byly podle jejího velitele pro útok nedostatečné, protože většina útvarů a jednotek (s výjimkou 21. divize horské pěchoty) neměla naplněné předepsané počty, nedostatečný byl počet dělostřelectva, dopravních prostředků i speciálních jednotek. Plán útoku předpokládal, že 21. divize horské pěchoty spolu s 10. brigádou motorizovaného jezdeckva obejde Český Těšín z jihu přes Třinec a bude postupovat směrem na Frýdek. Její útok podpoří z jihu přes Jablunkov Velkopolská jezdecká brigáda a prapor „Różan“. Současně udeří 23. pěší divize spolu s většinou oddílů Obrony Narodowej a s podporou těžkého dělostřelectva přímo na Český Těšín. Tři prapory Obrony Narodowej obsadí Fryštát a budou postupovat na Karvinou; na tomto úseku se počítalo s největší podporou místních Poláků. Východiště k útoku měla vojska zaujmout noc před útokem, akce měla být zahájena ráno a vedena s velkou rozhodností, aby v jednotkách nepřítele došlo k demoralizaci. Velení skupiny se mělo pro utajení přesunout před začátkem útoku do Ustroně. Po schválení obou verzí plánu ve Varšavě pokračovaly přípravy na polské i československé straně - na Těšínsko bylo např. přesunuta celá polská 4. pěší divize a další jednotky z dvou nejbližších vojenských okruhů v Krakově a Toruni.

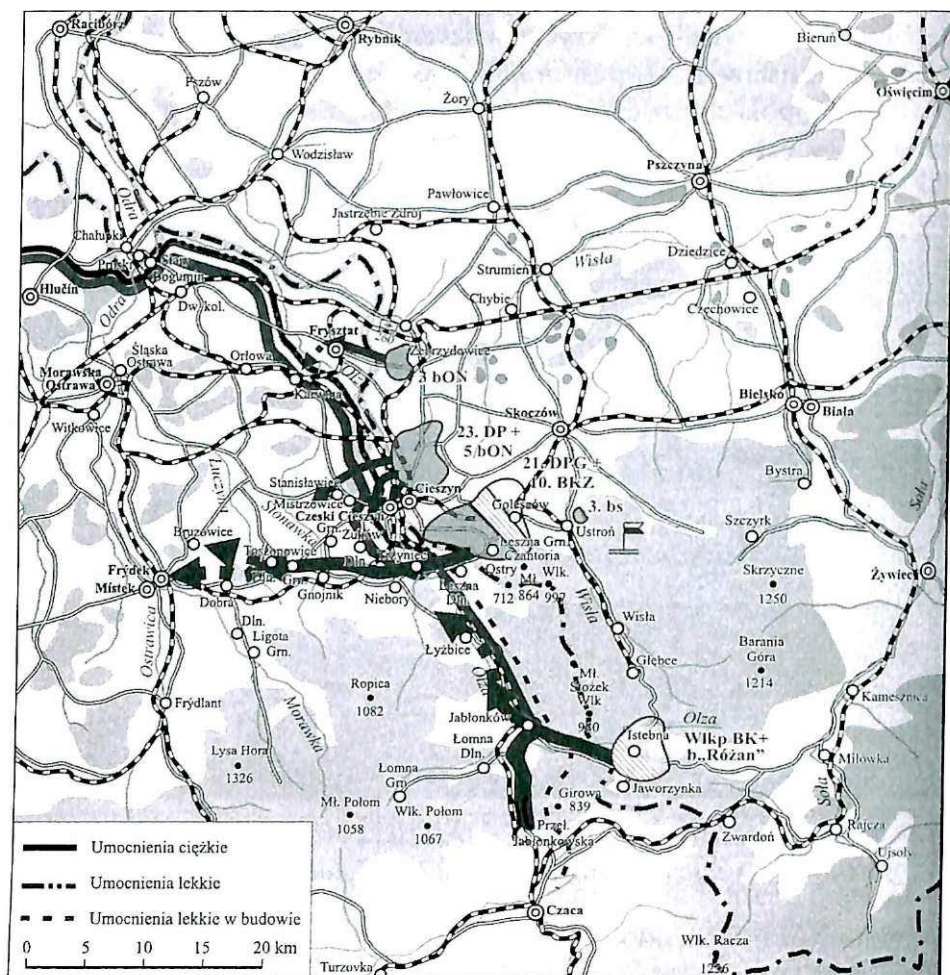
Polské útočné seskupení vytvořené na Těšínsku mělo téměř 36.000 mužů a jeho výzbroj vedle pěchotních zbraní tvořilo 80 lehkých tanků, 9 obrněných automobilů, těžký obrněný vlak č. 260, 104 polních děl různé ráže, vojska mohlo se vzduchu podporovat 99 letadel. Do jeho sestavy patřily 3 pěší divize [4. s krycím názvem „Edward“, 21. („Zygmund“) a 23. („Bronisław“)], tři pěší prapory (yčleněné z 25. pěší divize („Goplo“), Velkopolská jezdecká brigáda („Witold“), 10. brigáda motorizovaného jezdeckta („Antoni“), Hornoslezská brigáda Obrony Narodowej („Żóry“), Slezsko-těšínská půlbrigáda Obrony Narodowej

Důstojníci operační slupiny „Ślęsk” - třetí zleva brigádní generál Władysław Bortnowski, vedle něj vpravo náčelník štábu plukovník Ignacy Izdebski

(„Wisla“), prapor „Różan“, 18. oddíl těžkého dělostřelectva, 1. prapor lehkých tanků, 3 protitankové roty, 9 baterií protiletadlových baterií, ženijní prapor, bombardovací letka i další jednotky a také Legion „Zaolzie“ se 14 rotami dobrovolníků. Šlo jistě o značnou sílu, na druhou stranu je třeba uvést, že většina jednotek nebyla ani na plných mírových stavech osob a techniky (zatímco ty československé na mnohem vyšších válečných) a projevovaly se nedostatky v týlovém zabezpečení a spojení. Jako posilu bylo možné použít 6. pěší divizi (Krakov), 7. pěší divizi (Częstochowa), 2. pěší divizi

(Kielce), jezdeckou brigádu (Krakov) i některé další jednotky, které však současně představovaly ochranu hranice s Německem, a jejich nasazení mohlo být proto velmi složité.

Operační plán skupiny „Śląsk“ z 26. září 1938

Co se mohlo proti polskému útoku postavit za Olší? Je třeba připomenout, že Československo a jeho armáda se připravovaly především na útok nacistických vojsk a obrana proti Polsku byla jen další komplikací. Sever Moravy, který měl mimořádný význam, protože německý útok vedený přes Ostravsko

na Moravskou bránu spolu s úderem od jihu Moravy mohl rozdělit území republiky na dvě samostatné části a otevřít nepříteli cestu do týlu nejsilnější 1. armády v Čechách, bránila 2. armáda (krycí jméno „Jirásek“) s velitelstvím v Olomouci. Velel jí div. gen. Vojtěch Luža, zemský vojenský velitel Moravy, výborný teoretik, který byl jeden čas i velitelem Vysoké školy válečné. Svazky, útvary a jednotky 2. armády byly organizovány do dvou vyšších jednotek - hraničního pásma XIII ("Rostislav", velitelství Hranice) a IV. armádního sboru („Myslbek“, velitelství Litovel). Úkolem této sestavy, která měla s jednotkami Stráže obrany státu

Divizní generál Vojtěch Boris Luža, v září 1938 velitel 2. československé armády. Aktivní účastník odboje a vedoucí činitel tzv. Rady tří byl zastřelen českými četníky v říjnu 1944

hodnotu zhruba 4,5 divizí, bylo zajistit obranu v pásmu od Králík až po Jablunkov. Vzhledem k tomu, že velká část hranic s Německem byla kryta objekty těžkého a lehkého opevnění, mělo mimořádný význam zajištění obrany křídel na Kladsku a Těšínsku. Velitel mobilizované armády arm. gen. Ludvík Krejčí dokonce

žádal 25. září prezidenta E. Beneše, aby dosáhl neutralizace Polska třeba i za cenu územních ústupků.

Oblast „českého“ Těšínska patřila do hraničního pásma XIII a hraniční oblasti 37, která měla velitelství ve Šternberku a krycí název „Florián“, velel jí brig. gen. Jindřich Jiří Birula. Bránila úsek od Horního Benešova na Bruntálsku po Jablunkov dlouhý více než 100 kilometrů. Přímo proti polskému útočnému uskupení stál hraniční úsek svěřený pěšímu pluku 8, jemuž velel plk. Florián Eliáš. První prapor byl soustředěn u Dolních Domaslavic, II. u Orlové a III. u Suché. Plk. Eliáš měl v podřízenosti rovněž prapory pěšího pluku 65 (I. prapor Fryštát, II. Lazy a III. Karviná) a k součinnosti mu byl určen pěší pluk 40 (I. prapor Dobrá, II. Raškovice, III. Třinec); mohl také počítat s podporou praporu Stráže obrany státu „Ostrava“ a dalších jednotek hraničního pásma XIII. Celkem bylo možné na obranu hranice s Polskem ihned nasadit 10 praporů, což se rovnalo ekvivalentu pěší divize, tj. asi 10 000 mužů. Polské jednotky měly převahu zhruba 3:1, ale čekal je útok na dobře připravenou obranu. Navíc v československých jednotkách vládl výborný duch a odhodlání bojovat do posledního muže, což ale platilo i v případě protivníka. Nedostatek archívních materiálů (dokumenty 2. armády byly jako celek zničeny, aby nepadly do rukou nacistů) neumožňuje vše přesněji rekonstruovat, ale je více než pravděpodobné, že záměr vyčlenit proti Polsku poměrně slabé síly vycházel z předpokladu, že jeho armáda se omezí jen na obsazení „Zaolží“ a víc se nebude do případného československo-německého konfliktu zapojovat. Proto byla hlavní obrannou linií nejspíš až čára na Odře a Ostravici.

Situace se zcela změnila ve chvíli, kdy Československo přijalo mnichovskou dohodu a místo války s Německem se rozhodlo sporné oblasti vyklidit bez boje. Silná obranná sestava na severu Moravy se tak mohla postavit proti polskému útoku na Těšínsko a vzhledem k velké početní i technické převaze ho nejen snadno odrazit, ale dokonce přejít do protiútoků. Mobilizovaná československá armáda měla v té době na 1,5 milionu mužů, což mnohonásobně převyšovalo početnost Polské armády, a pokud by se Polsko rozhodlo také mobilizovat, potřebovalo by k tomu nejméně 4-5 dnů. Proto nemohlo ztrácet čas, který začal pracovat proti němu. Z tohoto důvodu musel gen. W. Bortnowski se svým štábem připravit nový plán pro případ, že by se proti jeho skupině

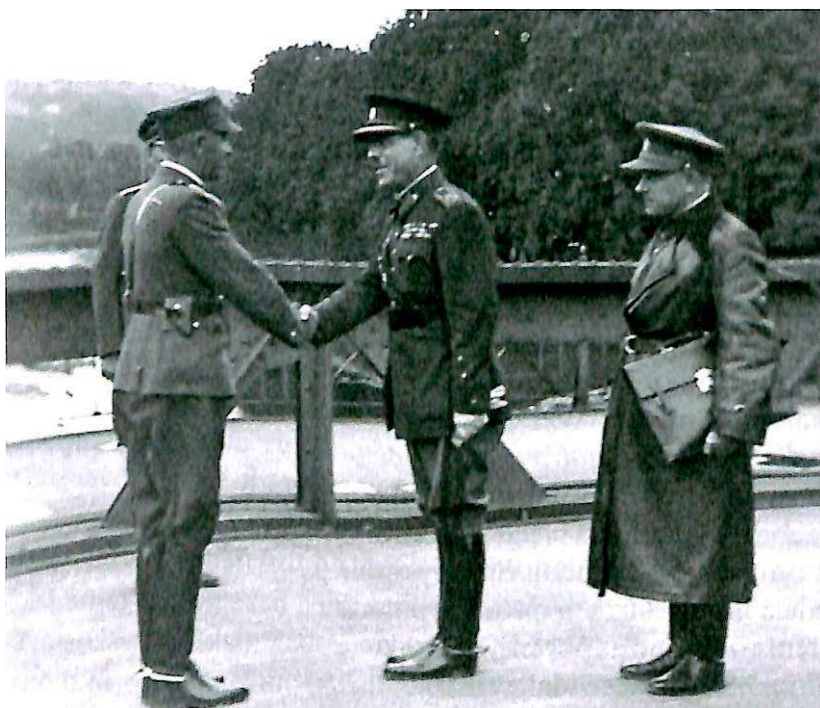
postavily na obranu mnohem početnější síly, než s jakými původně počítal. Protože ale už v době vyhotovení byl nový operační plán vzhledem k tomu, že v Praze přijali polské ultimátum a rozhodli o vydání své části Těšínska, vlastně zbytečný, povězme si o něm jen tolik, že počítal s mohutným útokem spojených sil 23. a 4. pěší divize přes opevněnou linii přímo na Český Těšín a 21. divize horské pěchoty měla vyrazit na Třinec - obrana tak měla být prolomena ve středu, na křídlech měly útočit Slezská brigáda Obrony Narodowej (sever) a Slezsko-těšínská půlbrigáda Obrony Narodowej s Legionem „Zaolzie” (na jihu). O tom, jak by případné střetnutí dopadlo, můžeme jen teoretizovat, ale i mezi polskými autory převládá názor, že přes další posílení neměla operační skupina Śląsk dostatek sil a prostředků k prolomení obrany. Chybělo jí především těžké dělostřelectvo a tanky, nejúčinnější prostředky v ničení stálého opevnění, také představy polských velitelů o možném způsobu umlčování lehkých objektů byly značně nerealistické. Možný byl úspěch v okolí Třince, ale ten šlo rychle zlikvidovat protiútokem dvou pěších pluků od jihu. Je ovšem otázkou, zda by se Polsko k útoku vůbec odhodlalo a stalo se tak agresorem. Nelze totiž vyloučit, že ono mohutné „řinčení zbraněmi” byla především póza a připravovaná akce byla ve skutečnosti jen „okupačně-propagační operace”, jak napsal jeden z polských vojenských historiků.

Jsou to všechno opravdu jen úvahy či přímo domněnky, ve hře by byla řada dalších faktorů, např. jak by se v případě československo-polských bojů či přímo války zachovalo nejen Německo, ale i Francie, Velká Británie, SSSR (měl opravdu na západních hranicích velmi silné vojenské uskupení a nechybějí ani teorie, že by se jen o rok urychlilo rozdělení Polska mezi Sovětský svaz a Německo), Maďarsko, Rumunsko či Jugoslávie. To opravdu nemůže nikdo vědět a ani ty nejpravděpodobnější či nejbláznivější hypotézy nelze potvrdit ani vyvrátit. Československá vláda se rozhodla kapitulovat nejen před Hitlerem, ale i před Beckem a souhlasila s tím, aby od 1. do 10. října vyklidila její armáda bez boje „Zaolží” a předala ho Polsku. V naprostém pořádku a beze škod., stejně jako pohraniční území odstupované Německu. Polský tlak na Československo v období Mnichova se však setkal se smíšenými a někdy přímo odmítavými postoji ve Francii, Velké Británii, USA i v dalších zemích. Poslanec Winston Churchill dokonce přirovnal postup Polska k „*vultures upon the carcass*” neboli k supovi živícího se mršinou...

VELKÉ PŘEDSTAVENÍ U MOSTU

První říjnový den připadl v roce 1939 na sobotu. Po celém Polsku probíhaly mohutné oslavy *"vítězství nad Čechy"* a *"návoratu Těšínska"*. Krátce před pátou odpoledne přišli na most spojujícím Cieszyn a Český Těšín z polské strany dva důstojníci štábu samostatné operační skupiny „Śląsk“. Z druhého břehu k nim zamířil muž v uniformě československého divizního generála. Jmenoval se František Hrabčík a byl pověřen velmi nepříjemným úkolem - jako zplnomocněný zástupce Československa měl předat „české“ Těšínsko Polsku.

Čtyřiačtyřicetiletý generál s legionářskou minulostí považovaný za jednoho z nejvzdělanějších a nejtalentovanějších v československé armádě (stal se i prvním československým velitelem Vysoké školy válečné) byl odvezen automobilem

Divizní generál František Hrabčík se setkává s polskými důstojníky na mostě mezi Českým Těšínem a Cieszynem 1. října 1938

do Skoczowa, kde se v půl šesté setkal v železničním voze s gen. W. Bortnowským, s nímž rok studoval v Paříži a s jeho štábem, aby dohodli způsob a časový harmonogram odstoupení „českého“ Těšínska. Mělo začít 2. října ve dvě odpoledne vstupem polských vojsk do Českého Těšína a skončit 10. října. V šesti etapách - vždy dva dny dny přejímání a den „odpočinku“ - pod dohledem čtyř smíšených vojenských komisí mělo Polsko převzít v „nepoškozeném stavu“ průmyslové podniky, úřady, dopravní zařízení i vojenské objekty včetně odzbrojeného opevnění. Vládu nad předaným územím přejímal gen. Bortnowski, civilní správu měl řídit zplnomocněnec slezského vojvody, vicevojvoda L. Malholmme, který býval polským konzulem v Moravské Ostravě.

Evakuace z Českého Těšína před příchodem Polské armády

Ještě v sobotu večer začali z Českého Těšína odcházet příslušníci jednotek Stráže obrany státu, policisté, vojáci i celníci a bezpečnost ve města převzala milice složená z dobrovolníků. V neděli se už od rána shromažďovaly v ulicích právě sjednocovaného města davy nadšených lidí ze širokého okolí, kteří

po poledni sledovali dobře připravené představení. Z české strany vjel na most gen. Hrabčík s několika důstojníky které na polské straně očekával brig. gen. Tadeusz Malinowski, zástupce náčelníka Generálního štábu. Po přivítání přišel první vrchol - přesně ve 13.48 přijela špalírem jásajících občanů kolona automobilů s gen. Bortnowským a jeho štábem. „Těšínský hrdina“ se pozdravil s oběma čekajícími generály a převzal hlášení od průzkumné hlídky, která se vrátila z obhlídky terénu. Režie klapala na výbornou, vždyť pouhé dvě minuty po příjezdu začal polský rozhlas vysílat projev maršála Rydz-Śmiglyho určený vojákům skupiny „Śląsk“ zakončený rozkazem: „*Pochodem vchod!*“

První pluk Slezsko-Těšínské půlbrigády Národní obrany přechází přes most do Západního Těšína 2. října 1938

Všichni v ulicích ho poslouchali z amplionů se zatajeným dechem a u mostu ho přečetl sám gen. Bortnowski. I on vyřkl či spíše vykřikl závěrečný rozkaz k pochodu a pak v čele svého štábu vykročil po mostě na českou - teď už vlastně taky polskou - stranu. Za ním šel gen. Malinowski s polskými důstojníky a gen. Hrabčík se svým doprovodem.

Polské vojsko počalo již obsazovati Těšínsko

Polská nota žádá také vydání Bohumínska, Fryštátska a Jablunkovska

Praha, 2. října. Čs. vláda, jak bylo již včera oznámeno, vyhověla pod tlakem mezinárodní situace u neméně silných okolností ultimativní notě vlády Republiky polské ze dne 30. září, dožadující se vydání některých čs. občanů štátního členu a bezpodmínečného odevzdání území na západ od Českého Těšína Polsku. Toto území, ohrazené okrahem, jenž vede od obce Ropice (severně Těšína) přes Morní a Dolní Třanovice na Těrlicko, Abrechtice přes Stenava k jižní hranici obce Darkova, počalo u dnes vykládat a jeho obsazení polským vojskem bylo zahájeno vstupem polského vojska do Č. Těšína.

Polská ultimátní nota požaduje dle postupné vydání Bohumína, Gryńtka a Jabunkovska. Zmínjuje se též o dřívějších polských propozicích, podle kterých v okrese Sileska Ostava—Frýdek má být proveden plebiscit. Dosud však není jasno, zda se při těchto návrzích, neložících srovnání. Oba jmenované okresy jsou totiž ryse české.

Nyní se jedná mezi příslušnými ministry příslušných a varianta výstavby a usazení smíšené komise československo-polské, její se bude zabývat veškeré otázkami, které jsou spojeny s odevzdáním československého území do rukou polských. Odevzdání postupných území se rozpíná na 10 dní

[illegible]

Lead by ex male federal pen & silent police
chase, Miami & cold chase.
Ann & son-in-law, Miami Beach, Fla.

chystalstva. V tomto období, čísla se 17
 1845 Číslo a jen 21.000 Polaků
 Někdo nemá práva domluvit se, le by se

24-6, and by at least 6 more data points in
hydrological studies. Additional field studies
and laboratory experiments are required to
validate the model and to determine the
model's applicability to other systems.

Český tisk informuje o obsazení Těšínska

Přesně ve 14 hodin začalo přes most pochodovat polské vojsko. Jako první vstoupil do „*osvobozeného města za Olzou*“ symbolicky prapor Obrony Narodowej „Cieszyn“ ve vzorných čtyřstupech. Prošel pod transparentem „*Witajcie! Od dziś wieczne razem!*“ neboli „*Vítejte! Od teď už navždy spolu!*“ a pokračoval dál za město. Pak se objevili zástupci civilní správy vedení slezským vojvodou Michalem Grażynským, železničáři, poštáči, po nich další vojenské jednotky i se svou technikou a závěr velkolepé defilády, již na lesku dodávaly i nad městem kroužící vojenské letouny, vytvořili občané Cieszyna. Ulice už ne Českého Těšína, ale Zachodnego (Západního) Cieszyna byly slavnostně vyzdobené a plné jásajících lidí.

Zatímco většina vojenských jednotek prošla městem a přímo z přehlídky zamířila obsadit jeho okolí, příslušníci civilní správy začali přejímat správu města a vydávat první nařízení. Obsazené území však zůstávalo zatím pod vojenskou správou, jak připomínal i rozkaz gen. Bortnowského z následujícího dne. Určoval nové prostory soustředění pro jednotky Polské armády a uváděl i jejich úkoly při přebírání území. Třetí říjnový den byla zahájena první etapa resp. obsazení I. pásma (sektoru) zabírajícího území po čáru Ropice - Nebory - Lyžbice - Návsí - Dolní Lomná - Hřčava a do polských rukou byly předány Třinec, Bystřice, Jablunkov a Mosty u Jablunkova spolu se železniční tratí Těšín - Jablunkovský průsmyk. Polští vojáci byli všude nadšeně vítáni.

Převzetí II. pásma přišlo na řadu 4. října po čáru Ropice - Horní Třanovice - vrch Kalužný - vrch Malý Polom - vrch Dejovka, následoval den „odpočinku“, v jehož průběhu odcházeli českoslovenští vojáci z III. pásma obsazeného 7. října: nová hranice se posunula na čáru Horní Těrlicko - Soběšovice - Horní Domaslavice - Horní Třanovice a následující den bylo převzato i IV. pásmo, jímž byly Fryštát a okolí. Ve stejný den - 8. října - začal také tzv. bohumínský incident: polské velení se dozvědělo, že německé bojůvky se údajně chystají obsadit nádraží v Bohumíně představující důležitý železniční uzel připadající Polsku, a proto gen. Bortnowski vydal rozkaz obsadit nádraží o dva dny dříve proti plánu praporem Legionu „Zaolzie“ posílenému o dělostřelecké jednotky a policii. Seskupení pod velením plk. Kazimierza Dworaka se během noci dostalo k Bohumínu a druhý den po dohodě s gen. Hrabčíkem obsadilo novou československo-německou hranici a „českou“ část Bohumína. Na mostě spojujícím obě části (připomeňme si Bohumín a Bohumín-nádraží) došlo k setkání a jednání s příslušníky německého Grenzschutzu a vyjasnění situace. Nádraží ležící asi 3 km od města zůstalo zatím v českých rukách a bylo předáno podle původního plánu až 11. října.

Stanoviště polské policie u hraničního mostu v Bohumíně

Desátého října převzalo Polsko V. pásmo ohraničené čarou Dolní Lutyné - Orlová - Lazy - Šumbark - Horní Těrlicko, v němž ležela Karviná. Poslední VI. pásmo přišlo na řadu 11. října a nová prozatímní hranice mezi Polskem a Česko-Slovenskem probíhala po čáře Bohumín - Vrbice - Rychvald - Podlesí a dál zhruba podle toku řeky Morávka. Ukončení obsazování odstoupeného území vedlo k redislokaci útvarů a jednotek skupiny „Śląsk” a v zájmu předejít možným konfliktům obě armády ustoupily asi 500 metrů od dočasné hranice.

Oddíl Legionu „Zaolzie” vstupuje 9. října 1938 do Karviné

Ve středu 12. října prožily obě části znovu sjednoceného Cieszyna další slavný den, protože je navštívil maršál Rydz-Śmigły v doprovodu náčelníka Generálního štábu gen. W. Stachewicze a dalších vojenských činitelů. Byli uvítáni na nádraží štábem skupiny „Śląsk” a představiteli místní civilní správy, u mostu přes Olzu pronesl maršál krátký projev a potom se svým doprovodem vykročil pod transparentem „*Zemia Piastowska wita Osvobodziciela!*” na most. Na hlavní ulici, která dostala jméno Pilsudského, sledoval z tribuny vojenskou přehlídku, v jejímž čele kráčeli opět příslušníci Legionu „Zaolzie”. Po obědě navštívil Třinec, Bystřici a Jablunkov,

druhý den zavítal na Těrlicko, Bohumín, Orlovou, Karvinou a Fryštát, odkud odjel vlakem do Varšavy. Všude byl vítán nadšenými davy a musel pronést alespoň několik slov.

O dalších dnech na obsazeném Těšínsku si povíme za chvíli, na tomto místě si uveďme jen to, že následně plnily polské vojenské jednotky v regionu dva úkoly: střežily novou hranici a působily jako stabilizační činitel při začleňování získaného území do Polska. První část výkonu správy byla předána gen. Bortnowským slezskému vojvodství a místní orgánům 24. října a civilní složky postupně získávaly další pravomoci. Z vojenského hlediska se Těšínsko stalo součástí vojenského okruhu V v Krakově a většinou v bývalých kasárnách československé armády se zabydlela velitelství polských jednotek - od Bohumína přes Fryštát až po Jablunkov.

Maršál Edward Rydz-Śmigły v Západním Těšíně 12. října 1938. Vpravo od něj náčelník Generálního štábu brigádní generál Wacław Stachiewicz

I MRTVÍ MUSÍ BÝT POLÁKY!

Polsko po celá dvacátá a třicátá léta obviňovalo Československo z krutého zacházení se svou menšinou na „českém“ Těšínsku. V říjnu roku 1938 dostalo možnost ukázat, jak by takové správné zacházení podle jeho představ mělo vypadat. Napověděly to už první kroky nové správy - všechny české organizace, sdružení, kluby a spolky byly rozpuštěny a jejich jmění konfiskováno, zlikvidováno bylo i české školství. Byla zakázána činnost českých politických stran a jejich představitelé museli Těšínsko opustit. Jediným úředním jazykem se stala polština a na Čechy (ale i Němce) byl činěn nepřímý i přímý nátlak, aby se „popolštili“ nebo vystěhovali za hranice. Odejít měli všichni, kteří tu nebydleli v roce 1918 - jednalo se především o Čechy, kteří na Těšínsko přišli po roce 1920. Většina badatelů uvádí, že po polském záboru muselo opustit Těšínsko na 30 000 Čechů a okolo 5000 Němců. Současně byl ale zakázán obchod s nemovitostmi, aby nemohli své domy prodat a museli je opustit bez náhrady. Novou měnou se stal polský zlotý a jeho kurz ke koruně byl záměrně navýšen, prudce se zvedly ceny základních životních potřeb, reálné platy poklesly téměř o třetinu a vzrostla nezaměstnanost, která postihla především „nepoláky“. Vše v obsazeném Těšínsku mělo být stejné jako v Polsku včetně vůdčí role Obózu Zjednocenia Narodowego (Tábor národního sjednocení), jehož součástí se povinně stal také Svaz Poláků v Československu, který de facto i de iure zanikl.

„Čeští lidé byli vyslýcháni kárnou skupinou, která přijela do obce z polského vnitrozemí. Ztýrali třináct občanů. Výkon exekuce byl tvrdý. Například stařec nikdy politicky neexponovaný byl zbit, protože se nechtěl vystěhovat. Jiným byla ovinuta hlava československou vlajkou a přes ní byli biti,“ uvádí zápis v kronice Dolní Lutyně a podobných stesků lze najít více.

Většina Poláků se opravdu chovala ke svým českým sousedům jako k nepřítelům a tyranům, na nichž si mohla vybit své nadšení z připojení „českého“ Těšínska k Polsku. Pamětníci z řad Čechů uváděli a uvádějí, že se k nim Poláci v říjnu 1938 chovali mnohem hůř a byli daleko krutější než Němci v září 1939. Konečně - i zpráva velmi zdrženlivého a poměrů znalého gen. F. Hrabčíka z konce ledna 1939 uvádí, že Češi jsou na odstoupeném území

Apoteoza maršála Edwarda Rydz-Śmigłyho

„pronásledování, persekvování, týráni, zbavování práv a násilně vypuzování” nejen ze strany „polských bojůvek” ale i úředních orgánů. Zloba se nezastavila ani před hroby - jak uvádí policejní zpráva z 9. února 1939 „dle sdělení očitých svědků začali Poláci v posledních dnech na rychvaldském hřbitově odstraňovat české

Kresba z polského vojenského týdeníku na oslavu znovuzískání Zaolží

nápisy z pomníků a křížů. Též jsou odstraňovány i kalichy...
"Některé pomníky... byly zničeny a příbuzným bylo nařízeno, aby pomníky opatřili polskými nápisy." Přiznejme, že polští vojáci podle rozkazu gen. Bortnowského jednali daleko slušněji a měli snahu šikanám a excesům zabránit, ale nemohli být všude (a někdy také raději přivřeli obě oči) a civilní správa případné stížnosti „nepoláků“

neřešila - měli jen to, co si zasloužili. Na nějaké demonstrace nebo veřejné protesty mohli zapomenout.

Vedle Čechů byli nespokojeni i místní Němci, kteří už 2. října poslali do Berlína telegram, v němž jménem „50 000 Němců a 100 000 Šlonzáků“ vyjadřovali své rozčarování a požadovali připojení k Německu. Jejich vliv měl být po 1. říjnu na Těšínsku co nejdříve a co nejvíce umenšen, i oni se stávali terčem nenávisti místních Poláků, byť zdaleka ne v takové míře jako Češi.

Ještě před dokončením přejímání území Těšínska rozpustil vicevojvoda L. Malholmm, pověřený gen. Bortnowským vedením státní správy a obecní samosprávy, všechny obecní úřady a vedení okresních zastupitelstev a výkonem obecní správy pověřil 19. října vládní komisaře výhradně polské národnosti; velkou část z nich představovali polští aktivisté, kteří „statečně bojovali proti české krutovládě“. Nové obecní úřady měly vzniknout až po volbách plánovaných na podzim roku 1939. Ustavena byla také dočasná šestičlenná okresní zastupitelstva v čele s okresním hejtmánem - ani zde nebylo zapomenuto zásluh a například okres Frysztat spravoval bývalý poslanec dr. L. Wolf. Zákonem Slezského sněmu z 27. října 1938 bylo zavedeno nové administrativní členění: bývalý okres Český Těšín byl spojen s okresem Cieszyn, zachován zůstal okres Fryštát a následně k nim byly připojeny obce z okresů Frýdek a Čadca zabraných jen z části.

DZIAŁ URZĘDOWY

17.

ROZPORZĄDZENIE

Delegata Wojewody Śląskiego
przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej
„Śląsk“

z dnia 8 października 1938 r.

o języku urzędowym na obszarze Śląska
Zaolzańskiego.

Na podstawie upoważnienia Dowódcy Samo-
dzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk“ zarządzam:

§ 1.

Na terenach Śląska za Olzą językiem urzędo-
wania wszelkich władz publicznych i instytucyj
publiczno-prawnych jest wyłącznie język
polski.

§ 2.

Nazwy ulic, placów, parków itp. jak również
nazwy wszelkich firm, instytucyj, przedsiębiorstw
itp. bez względu na ich charakter prywatny,
winny posiadać wyłącznie brzmienie polskie.

§ 3.

Wykonanie niniejszego rozporządzenia powie-
rza się Dyrektorowi Policji w Cieszynie.

§ 4.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie
z dniem 10 października 1938 r.

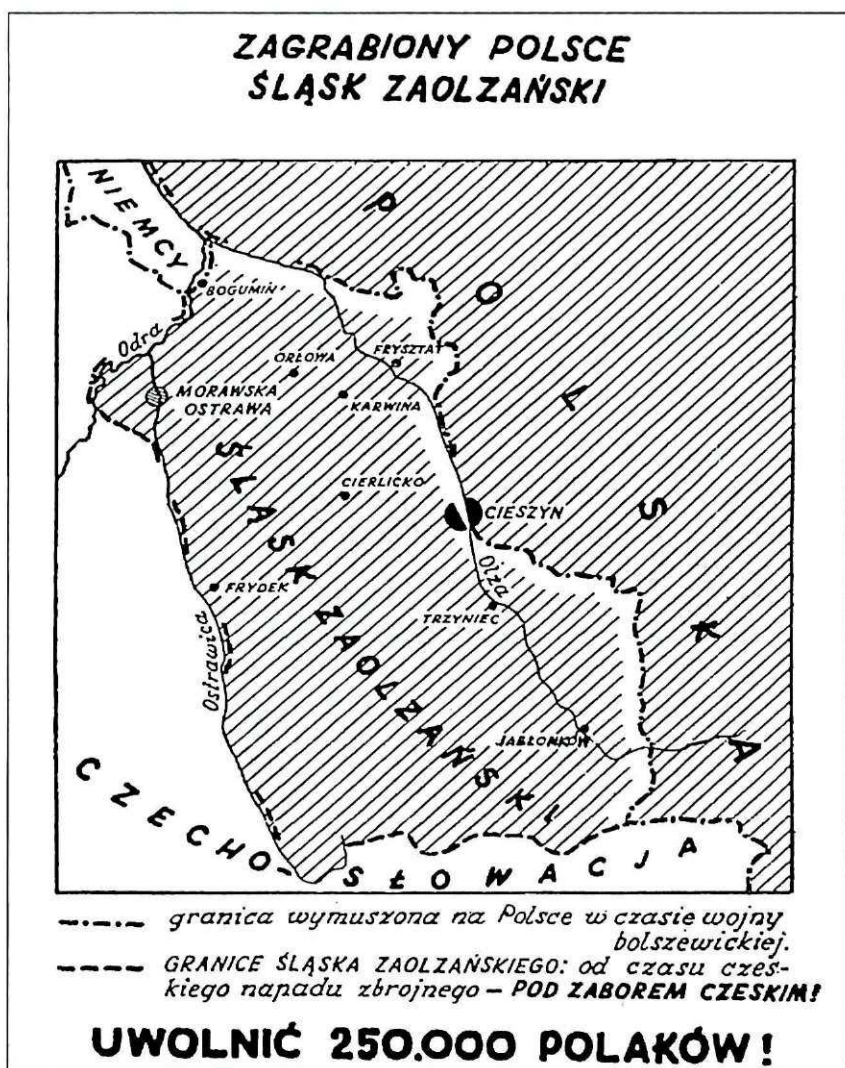
Cieszyn, dnia 8 października 1938 r.

(—) Leon Malhomme

Delegat Wojewody Śląskiego przy Dow. Samodz.
Grupy Operacyjnej „Śląsk“.

Nařízení o výlučném používání polštiny na připojeném území

Poměry na připojeném Těšínsku se však nelíbily ani velké části zdejších Poláků. Vedle nezaměstnanosti a vysokých cen za to mohli také úředníci, kteří přišli nejčastěji z Varšavy. Zdejší funkcionáři a politici, kteří pro návrat Těšínska k Polsku přinesli mnohem větší oběti, to těžce nesli, protože na ně zbyla jen druhořadá místa. Noví úředníci neměli k „Zaolží“ bližší vztah, hodně z nich se sem ani

Mapa s územními nároky Polska...

nepřestěhovalo a jen dojíždělo. Na místní obyvatele se dívali s nedůvěrou a odstupem, stále někoho podezřívali z malé národní a politické loajality. Místní osvětový činitel Alojzy Kolorz to vystihl slovy: „Varšaváci si po obsazení Zaolží mysleli, že dobyli africké Kongo

... se v říjnu 1938 stala skutečností

a chtěli Zaolží řídit jako černošskou kolonii. " Označení „Varšavák“ („warsawiak“) se stalo pejorativním označením pro všechny úředníky, kteří přišli na Těšínsko odjinud. Vzrůstající nespokojenost se úřady snažily „ventilovat“ vyvoláváním proti-českých nálad, protože „všechny problémy zapříčinila české krutovláda a bezohledné drancování Zaolží“. Ale stále častěji se ozývala i jiná slova: „Práva lidí na Zaolží vybojovaná na cizích nemohou být pod žádnou záminkou zmenšována od vlastních.“ Mnoho Poláků mělo oprávněný dojem, že se jejich situace (a nejen ekonomická) od obsazení „českého“ Těšínska zhoršuje.

SLEZSKÝ ODBOJ

Nevybíravý tlak na českou menšinu a její nesouhlas se zábořem „českého“ Těšínska vedl ke spontánnímu vzniku českého odboje. Nešlo však o skutečné odbojové hnutí či organizaci s jednotným řízením, byla to zoufalá reakce na to, co se stalo a nepochybně i snaha o pomstu za všechna dřívější i současná příkoří. Již 3. října 1938 byl v Praze při Československé jednotě ustaven Slezský výbor pro Těšínsko, v jehož čele stanul Joža Vochala, aktivní účastník prvního odboje a národopisný pracovník. Cílem výboru bylo zakládat především na Ostravsku střediska a místní odbočky, které by pomáhaly emigrantům a vysídlencům z polského záboru. Výbor měl také posilovat naděje, že Těšínsko se brzy vrátí zpátky a snažit se o ochranu české menšiny. Sám J. Vochala vydal několik letáků upozorňujících na perzekuci Čechů na odstoupeném území a vyzývajících k boji za „československé Těšínsko“, na nichž jako vydavatele uvedl „*Śląski Ruch Odporu*“ (Slezský odboj) či „*Komitet Śląski*“ (Slezský výbor). Je zajímavé, že pražské ústředí se z počátku stavělo k těmto aktivitám záporně s odkazem na vládní pokyny nevyvolávat neklid na obsazeném území a nezavdávat Polsku příčiny k ještě ostřejšímu postupu či dalším požadavkům. Bylo až s podivem, jak se československé orgány snažily potlačovat protipolské nálady a projevy - došlo k zesílení cenzury „*zpráv zaujatých proti Polsku*“, nesmělo se psát o propouštění českých horníků, počtech vypovězených Čechů, o pohraničních i dalších incidentech, dokonce se popírala i existence a činnost českých bojůvek. Slezský výbor svůj postoj změnil až poté, co musel přiznat, že právě nedostatečná ochrana Čechů na obsazeném Těšínsku vede ke vzniku skupin, které se - často s aktivní podporou místních Němců - uchylují k násilím na Polácích.

Se Slezským odbojem spolupracovala v Moravské Ostravě skupina členů Slezské matice osvěty lidové sdružující utečence a vyhoštěnce z Těšínska a udržující styky s českou menšinou na odstoupeném území. V zabrané Orlové se vytvořila ilegální skupina Slezská národní komise pro Těšínské Slezsko, jejíž činnost se soustřeďovala hlavně na získávání zpráv předávaných československému konzulátu v Krakově.

Názvu Slezský odboj začaly používat různé skupiny a bojůvky, které se spontánně vytvářely na schůzkách dobrovolníků hned od prvních

říjnových dnů. Jak už jsme si řekli, byly reakcí na postup polských orgánů i polské většiny na odstupovaném území a cestu do nich našli také ti, kteří se nechťeli se ztrátou „českého“ Těšínska smířit a byli ochotni bojovat za jeho navrácení i se zbraní v ruce. Skupiny dobrovolníků vznikaly především na Ostravsku, kam mířila většina vysídlenců. Měli velkou podporu místního obyvatelstva a našli spojence v některých místních vojenských velitelích, kteří nesli ústup od hranic stejně těžce a byli ochotni těmto vlastencům pomáhat ukrýváním zbraní a výbušnín či přímo jejich distribucí. Jak vyplynulo z pozdějšího šetření, byli to většinou ti důstojníci, kteří se později zapojili do protinacistického odboje v rámci organizace Obrana národa - za všechny jmenujme plk. Jana Satorie, bývalého velitele 4. hraničářského pluku v Hlučíně a pplk. Edmunda Klimka, velitele praporu 8. pěší divize v Moravské Ostravě. Pomoc však poskytovali i někteří příslušníci ostravského policejního ředitelství, především Arnold Zwieb, Stanislav Kubič a Josef Videnka. Policejní rada A. Zwieb si vyměňoval informace s pracovníky německého Sicherheitsdienstu, kteří rovněž neměli zájem, aby na Poláky zabraném území byl klid a neváhali ani finančně podporovat tisk „českých“ letáků (je v nich opravdu přítomna proněmecká orientace a nechybějí ani prvky antisemitismu), pomáhat při zřizování a provozu tajných vysílaček (jedna z nich se také pojmenovala Slezský odboj) či poskytovat své agenty k vyvolávání protipolských provokací.

Skupiny či spíše bojůvky se formovaly vždy na konkrétní diverzní akce, které měly skupinový a nezřídka jen individuální charakter. Základ bojůvek představovali uprchlíci a vysídlenci z Těšínska, kteří často museli zanechat Polákům veškerý majetek, k nimž se přidávali muži z rozdělených a pohraničních obcí. Obvykle v noci málo početná skupinka překročila hranice a po provedení akce se rychle vrátila zpátky. Poprvé se tak stalo v noci na 11. října, kdy došlo k poškození kolejnic na trati Bohumín-Ostrava a na odbočce do bohumínských Železáren a drátoven, které měly být druhý den předány Polsku. Použití výbušnín bylo velmi odborné a když už ho neměl na svědomí armádní pyrotechnik, tak to byl někdo, komu se dostalo odborného školení a výcviku. Českoslovenští železničáři museli poškození rychle odstranit, jinak by polská strana převzetí odmítla.

K většině akcí docházelo přímo na nové hranici s Polskem nebo v její blízkosti v pohraničních obcích - šlo například o ostřelování stanovišť polské pohraniční a celní stráže či hlídek

na hranicích (těchto incidentů byla skoro polovina), útok granáty na vojenská stanoviště v odlehlých místech, hlavně hájenkách, zapálení budov a stodol, vhození granátu do „polské“ restaurace, přerušení telefonního kabelu, stržení a zničení polské vlajky a většinou granátové útoky na domy polských aktivistů či „českých zrádců“. Řada akcí si vyžádala oběti na životech a zranění, především mezi policisty a vojáky. Docházelo také ke kolportáži protipolských letáků a některé „záškodnické“ akce působily až komicky - na počátku března 1939 byl „lapeň“ pouťový balónek nesoucí kartičku s textem vyzývajícím „polské“ Čechy, aby neklesali na mysli, protože už brzy budou „osvobozeni až po Bílsko“ a ty, co jim ubližují, „čeká šibenice!“ Podepsán byl Slezský odboj.

Celkem bylo provedeno šest desítek diverzních a bojových akcí (některé měly však spíše teroristický charakter), nejvíce v prosinci 1938, kdy jich bylo zaznamenáno 28 a téměř polovina připadla na období Vánoc a konce roku. Nejpočetnější byly útoky v Petřvaldu, Šumbarku a Šenově a jejich okolí, jedinou akcí mimo zabrané území představoval granátový útok na Polský dům v Moravské Ostravě, který však dopadl neslavně, když se jeden z útočníků zranil vlastním granátem.

Policejní orgány na Ostravsku sice řadu případů vyšetřovaly, ale většinou nic nezjistily, popř. zatčení byli policisty instruováni, jak mají vypovídat a případné tresty byly jen symbolické a obvykle ani nedošlo k jejich vykonání. Polská strana proti činnosti „českých teroristů“ mnohokrát protestovala a jejich akcí využívala ke zdůvodnění násilných vysídlovacích akcí - bylo vypovězeno několik stovek českých rodin, často pod záminkou, že poskytly „teroristům“ pomoc. Docházelo však také k odvetným akcím polských bojůvkářů z „ochranných“ organizací vytvářených s pomocí úřadů z řad polských mládežnických povstaleckých a polovojenských organizací. „Obrona Narodowa“ (Národní obrana) či „Ochotnicza Powstańcza Samoobrona“ (Dobrovolnická povstalecká sebeobrana) provedly řadu akcí a zapojily se později i do odboje proti nacistům po přepadení Polska. Místem jejich působení byla společná hranice a její nejbližší okolí, aby útočníci měli možnost snadného ústupu. Patnáctého října byl přepaden český báňský úředník v Šenově, na Silvestra bylo kulometem z polského území ostřelováno stanoviště Finanční stráže v Radvanicích, v lednu došlo k útoku granáty na českou školu

a „český“ rodinný domek v Dolní Datyni. O útocích a jiných násilných akcích proti Čechům na obsazeném území víme více než málo, polská strana je údajně neevidovala (ale jistě tolerovala) a „české verze“ nelze ověřit, protože mohou být i značně zveličené nebo vymyšlené. Skutečností je, že Polsko se snažilo hranici s Česko-Slovenskem co nejvíce střežit a vedle posilování pohraniční stráže k ní stáhlo i některé vojenské jednotky.

Na Ostravsku narůstal odmítavý vztah ke všem Polákům a Němcům i dalším cizincům a ozývaly se hlasy volající po jejich vypovězení. Zdejší vojenské i civilní úřady uvažovaly o tom, že jako odvetu za vypovídání Čechů z obsazeného Těšínska vyhostí všechny polské státní příslušníky pracující především v těžkém průmyslu. Povolení k trvalému pobytu bylo nakonec zrušeno jen asi 1600 osobám, což levicový i pravicový tisk označil za „nedostatečné“. V rámci snah o „národní očistu“ však došlo i k nárůstu protižidovských nálad, výtržností a demonstrací organizovaných Gajdovými gardami.

Poslední den roku 1939 se konalo v Petřvaldě společné jednání o poměrech na hranicích. Plukovník Jan Satorie s polským starostou z Frysztatu a zástupci policie a armády dohodli některá opatření, která měla incidentům zabránit, ale „slezský odboj“ to nechtěl vzít na vědomí. A tak musel zasáhnout gen. F. Hrabčík. V polovině února 1939 při návštěvě u katovického vojvody mohl slíbit, že činnost bojůvek z česko-slovenské strany ustane. Už předtím k tomu byla přijata opatření a generál ve své zprávě pro Hlavní štáb dokonce navrhl přeložit plk. J. Satorie a některé další důstojníky do vnitrozemí. Diverzní činnost z české strany opravdu ustala, poslední akce bojůvek byla zaznamenána k 10. únoru. Když 15. března obsadilo Německo zbytek českých zemí, zapojila se do protinacistického odboje i řada členů a skupin Slezského odboje.

BOJE U ČADCE A JAVORINY

V průběhu listopadu 1938 byla na Těšínsku provedena delimitace nových hranic. Došlo při ní k řadě nepokojů, protože občané některých obcí s rozhodnutím smíšené komise nesouhlasili, ale 23. listopadu byl v Místku podepsán protokol, který novou hranici stanovil. Oproti té, která byla vytyčena v prvních dnech října, vykazovala jen drobné korekce v rozsahu několika set metrů. Vedla od Bohumína podél Odry, mezi Vrbicí a Hrušovém se stáčela k jihovýchodu (na polské straně tak zůstaly Petřvald a Rychvald a na česko-slovenské Radvanice a Šenov), pokračovala podél řeky Lučina (Dolní a Horní Domaslavice spolu s Vojkovicemi zůstaly na polské straně. Horní Blovice na opačné) k Vyšné Lhotě, odkud sledovaly tok Morávky s odbočkou na Malý Polom, kde navazovaly na slovenskou hranici.

Jestliže hranice mezi Polskem a zbytkem českých zemí kromě vyhraněných nacionalistů, jimž se však na obou stranách nedostávalo sluchu, nikdo zatím nezpochybňoval, staly se novým předmětem sporu některé úseky hranic na severu Slovenska. Jednalo se především o Oravu, kde Polsko požadovalo 750 km² a Spiš (1500 km²), nově byl vznesen požadavek na úpravu hranic u Čadce (190 km²). Vláda ve Varšavě se dostala pod tlak Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (Polské tatranské společnosti), místních činitelů a také vojáků, jimž šlo především o železniční trať vedoucí z Mostů u Jablunkova přes Čadcu do Zwardoně. Ani po Mnichovu se nechtělo Polsko vzdát představ o samostatném Slovensku a společné hranici s Maďarskem a jeho diplomacie začala tvrdit, že pouze vůči samostatnému státu nevznese územní požadavky. Když však se Slovensko 7. října spokojilo prozatím jen s autonomií (autonomní vládu dostala o čtyři dny později také Podkarpatská Rus), byla v Polsku rozpoutána velká tisková kampaň za navrácení *„Historických polských území“*. Do Prahy přišla 1. listopadu z Varšavy nota požadující odstoupení části slovenského území u Čadce a na dalších pěti místech, celkově však šlo jen asi o 200 km². Česko-slovenská vláda, která právě s napětím a obavami sledovala tzv. vídeňskou arbitráž, která měla rozhodnout o nové hranici s Maďarskem nárokujičím si oblasti na jihu Slovenska (Maďarsko nakonec získalo přes 10 000 km² a asi

900 000 obyvatel, Německo u Bratislavy 43 km² s 15 000 obyvateli), raději souhlasila, než aby riskovala další územní spor. To vyvolalo vlnu nesouhlasu - Slováci protestovali proti rozsahu záboru, polští nacionalisté vyčítali vládě, že „zapomněla“ na Oravu a že na Spiši požaduje „*tylko kawatek*“ neboli „*pouze kousek*“.

Hraniční úpravy měla dojednat smíšená slovensko-polská komise, která se však stále nemohla dohodnout, protože každá strana měla svou mapu. Komise se také ve sporných oblastech setkala s velmi nepřátelským přijetím - probíhaly tu bouřlivé demonstrace a nakonec došlo i na útoky proti polským delegátům. Právě to se stalo 24. listopadu záminkou pro rozhodnutí sporná území obsadit jednotkami stále ještě existující samostatné operační skupiny „Śląsk“.

Události na slovensko-polském pomezí by si zasloužily vlastní monografii a s problémem Těšínska bezprostředně nesouvisejí, proto si o nich povězme jen to nejzákladnější. Vzhledem ke strategickému významu železnice bylo rozhodnuto nejprve obsadit okolí Čadce - pás vedoucí od společných hranic přes Svrčinovec (za nímž bylo důležité nádraží), Čierné a Skalité po Zwardoň, o němž rozhodla už slovensko-polská komise. Polské jednotky se shromáždily v Jablunkově a ráno 26. listopadu vyrazily do útoku. Proti nim stál pouze I. prapor 41. pěšího pluku 16. pěší divize s příznačným čestným názvem „Dr. Edwarda Beneše“, který měl posádku v Čadci a na sever byl vysunut už 28. září v souvislosti s přípravami na obranu proti možnému polskému útoku. Jako posilový prostředek obdržel oddíl lehkého horského dělostřelectva. Bránil úsek dlouhý 15 km s důrazem na přístupy k Svrčinovci. Nejprve došlo ke střetnutí polských oddílů s příslušníky praporu Stráže obrany státu „Žilina“ a pak se do boje zapojili i vojáci. Po krátkém vyjednávání boj pokračoval a útočícím jednotkám se podařilo po více než hodině přinutit protivníka u Svrčinovce k ústupu za trať Čadca - Zwardoň. Tvrdé boje probíhaly o nádraží v Čierné, kde ústup obránců začal až večer.

Už v poledne na žádost česko-slovenské strany začalo vyjednávání, které vedlo k zastavení palby a později, po jednání u gen. Bortnowského v Jablunkově, k dočasnému příměří. Druhý den začala pracovat komise vytyčující novou hraniční čáru podle polských požadavků a 30. listopadu byla v Zakopaném podepsána dohoda o delimitaci hranic. Boje u Čadci si vyžádaly na polské straně dva mrtvé a 10 raněných, na česko-slovenské dva mrtvé

a čtyři raněné. Zdá se, že počet polských obětí byl v oficiální zprávě úmyslně podhodnocen.

Jednotky operační skupiny „Śląsk” byly využity také k obsazení území přiznaných Polsku na Oravě a Spiši. Podle polské nóty z 1. listopadu měly být největší hraniční úpravy provedeny v oblasti Javoriny, kde chtělo Polsko získat vedle některých vrcholů ve Vysokých a Belanských Tatrách především obce Javorina a Podspády. I tady, ač opět Polsko překročilo původní dohodu, česko-slovenské orgány ustoupily a 26. listopadu obě obce vojsko i příslušníci Stráže obranu státu vyklidili. Přesto došlo druhý den před polednem ke krátkému boji, protože Poláci začali překračovat i nově dohodnutou demarkační čáru a snažili se zmocnit také Ždiaru vzdáleného od Podspád osm kilometrů. Znovu byl nařízen ústup, ale vzhledem k tomu, že rozkaz k němu k česko-slovenským vojákům včas nepronikl, došlo k další palbě z obou stran, než se podařilo situaci styčným důstojníkům vyřešit. Poláci mělo jednoho zabitého a několik raněných, na česko-slovenské straně patrně k žádným ztrátám nedošlo.

Už první zprávy ze zabraných obcí Javorina a Podspády oznamovaly, že místní v naprosté většině slovenské obyvatelstvo *„nese velmi těžko přítomnost polských vojáků, neboť tito zacházejí s místním obyvatelstvem velmi nešetrně a rekvírují u domácích obyvatel vše, co potřebují, bez jakékoliv náhrady”*. V Lesnici, zabrané v oblasti Pienin, prohlásil místní starosta, že *„teraz budem chovať iba jednu kozu, jako je tomu u Poliakov”*, protože pastviny pro chov krav a ovcí zůstaly za novou hranicí a jeho zástupce prorokoval, že *„celá vesnica do piatich let zkape”*.

Polsko se snažilo získat území nad dohodnutý rámec také na Oravsku, kde vedle Hladovky a Suché Hory obsadilo i další území, údajně za *„ústupky u Čadce”*. Celkem odtrhlo od Slovenska 226 km² s nejméně 4280 obyvateli. Nevelké územní zisky byly však draze zaplacený, protože Slovensko začalo považovat svého severního souseda za nepřitele a místo spolupráce s ním se stále víc orientovalo na Německo. Zkušenost z podzimu 1938 byla jistě i jedním z motivů účasti slovenské armády na tažení proti Polsku v září 1939, za což se dostalo Slovensku odměny: byla mu vrácena sporná část Oravy a Spiše a vedle obcí, o něž přišlo na podzim 1938, získalo i další území.

Je potřebné se alespoň stručně zmínit ještě o jednom vystoupení Polské armády proti Česko-Slovensku - o pomoci

Maďarsku při okupaci části Podkarpatské Rusi. V říjnu a listopadu 1938 tam obě země provedly velkou diverzní operaci - na polské straně nesla krycí název „Lom” - jejímž cílem bylo vyvolat na Rusi chaos a v konečném důsledku vést k vytvoření společné polsko-maďarské hranice. Na území Podkarpatské Rusi pronikaly po pět týdnů skupiny maďarských a polských diverzantů, které se dostávaly do střetů s česko-slovenskou armádou. Cíle bylo nakonec dosaženo jen z části - na základě Vídeňské arbitráže byla sice Maďarsku přiznána a postoupena jižní část Podkarpatské Rusi včetně Užhorodu a Mukačeva, ale získání autonomie povzbudilo i na „*uloupeném*” území ukrajinské národní hnutí, což vyvolalo v Polsku obavy z reakce téměř pětimilionové ukrajinské menšiny žijící na jeho území.

BEZIRK TESCHEN

Vraťme se na sever Moravy a především na Těšínsko. Osmého prosince 1938 byl vydán rozkaz o rozpuštění samostatné operační skupiny „Śląsk” a o tři dny později odjel gen. Bortnowski do svého nového působiště v Toruni. Situace na Těšínsku, které bylo pro polskou ekonomiku svými doly (7,5 milionu tun uhlí ročně), hutěmi (700 000 tun), koksárnami (800 000 tun), železářskými a chemickými závody i dalšími průmyslovými podniky velkým přínosem, zůstávala nadále napjatá. Napětí ještě vzrostlo po 15. březnu 1939, kdy nacistická vojska obsadila zbytek českých zemí a byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava; na Slovensku vznikl samostatný stát, který se stal vazalem Německa.

Ostravsko a Těšínsko byly místem, kde začalo docházet k prvním pokusům o spolupráci v boji proti nacismu - právě tudy odcházela s pomocí českých a polských vlastenců řada Čechů do Polska, aby unikla ohrožení. Mnozí zamířili dál s předsevzetím vstoupit do zahraničních armád a v jejich řadách se zapojit do boje proti nacismu. Právě Těšínsko se stalo nejfrekventovanějším místem těchto přechodů a vznikla zde řada převáděcích organizací. Nejaktivnější byla v této činnosti Obrana národa, vojenská odbojová organizace vytvořená důstojníky, kteří zůstali věrní své přísaze. V čele jejího ostravského krajského velitelství stál pplk. E. Klimek, který se už dříve podílel na činnosti tzv. Slezského odboje a nyní mohl řadu získaných kontaktů využít k pomoci důstojníkům nuceným nebo toužícím odejít z okupované vlasti. Byla mezi nimi i většina letců, kteří se měli proslavit v letecké bitvě o Británii. Postupně vznikla poměrně dokonalá síť - s pomocí civilních převaděčů na obou stranách hranice byli utečenci dopravováni za hranici a soustřeďováni ve sběrných střediscích na polské straně ve Frysztatu, Bogumině, Orlowé, Cieszyně a Pietrzwałdu, aby odsud putovali do emigračních středisek v Krakově a Katovicích.

Na „Zaolží” padly také první výstřely druhé světové války, dokonce už 26. srpna 1939, kdy mělo dojít podle původních německých plánů k útoku na Polsko, který byl později o pár dní odložen. Rozkaz o tom se však nedostal k diverznímu oddílu Abwehru pod velením por. Albrechta Herznera a ten brzy ráno 26. srpna pronikl přes polsko-slovenskou hranici, aby se zmocnil důležitého tunelu pod

Jablunkovským průsmekem a uchránil ho před možnou destrukcí. Po obsazení nádraží v Mostech u Jablunkova podal vysílačkou hlášení a dozvěděl se, že víc než vážně chybil. Pokusil se proto o rychlý návrat pomocí uneseného vlaku, jímž chtěl projet tunel, ale před vjezdem byly rozebrané koleje. Došlo k přestřelce s vojáky 21. pěší divize slovenské armády a diverzní skupina se musela rozprchnout do hor. Velitel německé 7. pěší divize se vzápětí omluvil veliteli 21. pěší divize za „svévolný postup nepřítelů“, vůči němuž již byly „vyvozeny patřičné důsledky“.

Uprchlíci z Československa ve shromaždišti v Cieszyně na jaře 1939

Polsko si zisku „Zaolží příliš neužilo, protože již 1. září 1939 bylo při nacistickém útoku obsazeno Wehrmachtem. Polští ženisté podminovali a vyhodili do vzduchu hlavní mosty v Cieszyně, přesto do města vstoupila již večer nacistická vojska. Vojáci a příslušníci domobrany, kteří se postavili agresorovi na odpor, padli nebo byli zajati, dalším Polákům se sice podařilo uprchnout a vstoupit do Polské armády, ale i je čekal podobný osud. Na dvě stovky „*ceiszyňaków*“, které zajala Rudá armáda při svém postupu na západ, skončilo v zajateckých táborech u Smoleńska a bylo s dalšími asi 15 000 polskými důstojníky povražděno na Stalinův rozkaz u Katyně, Charkova a Tveru, jiní uprchlíci se ocitli v proslulých gulazích daleko na Sibiři.

Připomeňme si také československou vojenskou jednotku vytvářející se u Krakova pod vedením pplk. Ludvíka Svobody, jíž se podařilo dostat do sovětské internace.

Těšínsko se stalo součástí Německé říše jako okres Teschen (Těšín), do něhož byly sloučeny bývalé polské okresy Cieszyn a Frysztat a svou rozlohou byl druhým největším okresem celé Říše. Patřilo do říšské provincie Schlesien neboli Slezsko (později Horní Slezsko) a obvodu Katowic (Katovice) a nevyslyšeny zůstaly žádosti protektorátní vlády o návrat „českého“ Těšínska ani Henleinova idea jeho připojení k Sudetské župě. Nacistické orgány zvolily k Těšínsku jinou podobu politiky než k jiným okupovaným územím. Polský majetek byl sice konfiskován včetně řemeslnických provozoven, do nichž stejně jako na rolnické usedlosti přicházeli němečtí přesídlenci, došlo také k tvrdé germanizaci, ale současně byl vůči zdejšímu regionu prováděn jiný postup - vycházel z velkého strategického a ekonomického významu Těšínska a potřeby, aby zde byl klid a pracovalo se. Při policejní registraci obyvatelstva v prosinci 1939 byla zavedena „šlonzácká národnost“, k níž se přihlásila většina obyvatel okresu Teschen: z 285 000 to bylo přes 126 000. Polskou národnost zvolilo necelých 67 000 obyvatel a českou 47 000. Spolu s místními Němci představovali lidé hovořící německy na Těšínsku téměř 60 procent z celkového počtu obyvatel. Šlonzáci byli později zapisováni do tzv. volkslistů, úředních seznamů občanů německé národnosti na územích včleněných do Říše. Stali se z nich tak úředně (a nezřídka i proti jejich vůli) Němci ve čtyřech kategoriích s odstupňovanými právy i povinnostmi včetně povinné vojenské služby v nacistické armádě. Odmítnout nešlo, kdo to udělal, tomu hrozilo vězení, vysídlení či koncentrační tábor. Nelze se proto divit, že „volkslistu“ mělo v roce 1943 již přes 70 procent obyvatel okresu Teschen. Ještě před jejím zavedením musela do Wehrmachtu nastoupit řada obyvatel Těšínska, celkem prošlo nacistickou armádou více než 22 000 bývalých občanů Československa.

Češi a Poláci byli vystaveni tvrdé diskriminaci, Poláci na tom byli mnohem hůř. Přišli o veškerý majetek, dostávali nižší příděly potravin, museli odvádět zvláštní daň, měli povinnost nucených prací v Říši a podléhali zostřenému trestnímu právu. Již od prvních dnů nacistické okupace skončilo mnoho z nich v internačních táborech pro Poláky v Bohumíně, Fryštátě i na dalších místech, kam byli soustřeďováni především ti rolníci, kteří museli svá hospo-

dárství předat německým přesídlencům z Bukoviny a Besarábie. Poláci neměli žádná národní práva, organizace či spolky stejně jako místní Češi, ale ti většinou alespoň nepřišli o své majetky. Počítalo se však s tím, že v blízké budoucnosti budou spolu s Poláky následovat místní Židy: budou až na výjimky vysídleni nebo skončí v likvidačních táborech.

DVA ODBOJE A DVĚ PŘEDSTAVY

Podrobnější vyličení poměrů a vývoje na Těšínsku v letech nacistické okupace přesahuje rámec našeho vyprávění, proto se spokojme jen s tím nejpodstatnějším, popř. s tím, co ovlivňovalo dění ve zdejším regionu po skončení války. Odboj proti nacismu tu od počátku patřil k velmi aktivním a z hlediska počtu obětí perzekuce se region zařadil k těm nejvíce postiženým. Promítalo se do něj výrazně národnostní hledisko - zatímco český odboj sledoval ve shodě s vedením a koncepcí zahraničního odboje cíl obnovy předmnichovského Československa, tj. včetně „Zaolží“, polský vycházel z toho, že celé Těšínsko bude po válce opět polské, protože jeho cílem byl stav k 1. září 1939. Tato rozdílnost výrazně limitovala možnosti jejich spolupráce zejména v závěrečném období druhé světové války, stejně jako už v roce 1943 zapříčinila krach koncepce československo-polské konfederace. Jako se stále víc rozcházel český a polský zahraniční odboj včetně vojenského, narůstaly i neshody mezi oběma odboji na okupovaném Těšínsku, které od počátku nijak výrazněji nespolupracovaly.

Prim hrál jednoznačně polský odboj, velmi silný a složitě strukturovaný. Z počátku vznikaly odbojové organizace přímo na Těšínsku. Některé byly napojeny na ilegální vedení politických stran, především Polské socialistické strany a Lidové strany. Na ně se přímo nebo nepřímo napojovaly organizace jako byla Polska Obrona Obywatelska (Polská občanská obrana), která prováděla drobné sabotáže a shromažďovala zbraně. Další „druh“ představovala Tajna Organizacja Wojskowa (Tajná vojenská organizace), založená v listopadu 1939 v okupovaném Cieszyně a sdružující především důstojníky (obdoba naší Obrany národa) či Organizacja Orla Białego (Organizace Bílého Orla). Velmi brzy se však místní odboj začal stávat součástí celkového polského hnutí odporu, které si jednak podřizovalo již existující složky, jednak tu vytvářelo vlastní odnože. Služba Zwycięstw Polski (Služba [pro] vítězství Polska), Związek Walki Zbrojnej (Svaz ozbrojeného boje), z něhož se později stala známá Armija Krajowa (Zemská armáda). Bataliony Chłopskie (Rolnické prapory) i další se připravovaly na ozbrojené povstání, které mělo vypuknout s pomocí západních mocností. Působila tu také Gwardia Ludowa (Lidová garda) orientovaná na Polskou socialistickou stranu. Nacisté zasadili

polskému odboji velmi těžké rány a v závěrečném období většinu organizací rozbili. Na osudu odboje se také výrazně podepsaly spory či přímo nepřátelství mezi prozápadní a silně antisovětskou polskou reprezentací v Londýně a tzv. lublinskou vládou ustavenou v osvobozené části Polska pod sovětskou patronací.

Český odboj na Těšínsku nedokázal vybudovat žádnou organizační základnu a omezoval se většinou jen na kontakty s odbojovými organizacemi v okupované vlasti. Jeho hlavní činností bylo dlouho zajišťování ilegálních přechodů hranic, na němž spolupracovaly organizace vytvářené hlavně vojáky a Sokoly se železničáři. Především po zpravodajské linii probíhala spolupráce s Obranou národa, která se však stále musela vzpamatovávat z ran zasazených Gestapem, až se ji nakonec podařilo rozbít. Národní matice, což byla přejmenovaná Slezská matice osvěty lidové, se soustředila na podporu rodin uvězněných vlastenců. Od roku 1943 začala vznikat nová struktura Slezského odboje, ale do ozbrojeného boje se nezapojila. O rok později vznikla Slezská národní rada, která se aktivněji projevila až v posledních dnech války a prvních dnech po osvobození. V okolí Ostravy působil krátce do své likvidace partyzánský oddíl Jan Žižka. Specifické postavení a podobu měl tzv. komunistický odboj, který navazoval na síť sekretariátů a organizací vybudovaných na Těšínsku před polským zábořem Zaolží či na Ostravsku před zákazem KSČ a nacistickou okupací. V jeho činnosti docházelo i k česko-polské spolupráci, především v rámci ilegální organizace Tempo působící od roku 1943 na Těšínsku a Ostravsku, která měla ve vedení vedle Čechů a Poláků i Němce, většinou předválečné funkcionáře KSČ. Také komunistický odboj byl mnohokrát decimován nacistickým policejním aparátem, ale vždy se dokázal znovu vzpamatovat. Zaměřoval se na drobné sabotáže, zpravodajskou činnost a podporu rodin uvězněných, podporu partyzánů, v závěru války na propagandistickou a agitační činnost, spolupráci se zpravodajskými oddíly Rudé armády, které prováděly také diverzní a sabotážní činnost v týlu nepřítele a především na budování sítě ilegálních národních výborů, které měly po skončení války přebírat moc a vytvořit základ nové státní správy a zákonodárných rad, jejichž úkolem se stalo bránit závody před poškozením.

Čím více se blížil konec války, tím více ožívaly i úvahy o tom, jak bude vypadat nové územní uspořádání středu a východu Evropy. Pro československo-polské vztahy začal opět nabývat

na důležitosti problém Těšínska, v němž obě zahraniční politické reprezentace nemohly najít společnou řeč. Těšínska otázka se však výrazně promítala také do vojenské oblasti od roku 1942, kdy se začaly spojenecké zajatecké tábory zaplňovat zajatými německými vojáky. Byla mezi nimi rovněž řada zajatců pocházejících z „českého“ Těšínska (polského „Zaolží“), na které si činily nárok československé i polské vojenské orgány, protože tito vojáci představovali významný zdroj pro doplňování zahraničních jednotek obou zemí na západní frontě. Z počátku byli úspěšnější Poláci, kteří zajatce z Těšínska zařazovali do svých jednotek bez ohledu na jejich národnost i přání. Těm, kteří projevíli přání bojovat v československém vojsku, tvrdili, že nic takového neexistuje a dodávali, že Těšínsko bude po skončení války stejně opět patřit celé Polsku, jak už rozhodli Spojenci. Některým také vyhrožovali, že pokud nevstoupí do polského vojska, budou vráceni zpátky mezi německé zajatce. Proběhla řada často velmi vzrušených jednání mezi československými a polskými diplomaty i vojáky, která rozhodně neprosplávala vzájemné spolupráci a důvěře a toto ovzduší se přeneslo i do poválečné doby. K velkým sporům došlo v posledních týdnech války a prvních týdnech míru v Itálii mezi zdejší československou vojenskou misí a velením 2. polského sboru gen. Władysława Anderse, které odmítalo propustit ze svých služeb vojáky hlásící se k české národnosti. Velitel sboru dokonce prohlásil, že on „*uznává polské hranice platné k 1. září 1939, Těšínsko je součástí Polska a jeho obyvatelé jsou polskými občany vázanými brannou povinností*“ Gen. Anders, který podle svých slov považoval Čechy i Slováky za „*židovské Quislinky prvního řádu*“ se také snažil získat do svého sboru některé příslušníky vládního vojska a slovenské armády, kteří byli do Itálie posláni na sklonku války, což vyvolalo další zlou krev.

V posledních měsících války bylo zřejmé, že problém Těšínska se znovu vrátí. Československá strana měla v rukou dva velké trumfy: slib velmocí, že Československo bude obnoveno v předmnichovských hranicích a závazek Prozatímní (tzv. lublinské) vlády, že otázka Těšínska bude vyřešena „*v přátelském duchu*“. Byla to konečně podmínka uznání této prosovětské polské vlády ze strany prezidenta E. Beneše, k němuž došlo 30. ledna 1945.

IV.

Dlouhé stíny horkého léta

*Vojenský a politický spor o Těšínsko
v letech 1945-1947*

„*D*ne 21. června 1945 soustředilo se jádro bojových prostředků VI. sboru v prostoru Příbor - Frýdek - Frýdlant. Velitelství VI. sboru (velitel sboru s užším štábem) se přemístilo na předsunutě S. V. (stanoviště velitele - dopl. aut.) do Moravské Ostravy. K těmto opatřením vedly bezpečnostní důvody, a to zamezit obsazení Těšínska východním naším sousedem, kde byly politické poměry dosud neuspořádané. Jakmile se ukázalo, že nehrozí žádné nebezpečí a mezinárodní situace se vyjasnila, byla tato opatření postupně rušena a jednotky se přemísťovaly do svých mírových ubytovacích prostorů. Dnem 14. 7. 1945 bylo nařízeno zrušení pohotovosti a předsunutě S. V. velitele sboru se přemístilo do Olomouce. “ Zápis v kronice VI. armádního sboru je krátký a ne zcela přesný, protože nezaznamenává to, co se stalo před 21. červnem a pochopitelně v něm absentují i události po polovině července, kdy krize v politických vztazích mezi Polskou a Československou republikou, která měla i své vojenské konsekvence, pokračovala dál. Oba státy byly už potřetí ve své krátké historii připraveny řešit své spory o území bývalého Těšínského knížectví pomocí násilí či přesněji vojenskými prostředky. A opět stačilo opravdu jen málo, aby politický problém přerostl ve skutečný ozbrojený konflikt, který mohl mít v Evropě v prvních týdnech po skončení druhé světové války opravdu netušené následky.

ZEMĚ ZJIZVENÁ VÁLKOU I NEDÁVNOU MINULOSTÍ

Území Těšínska obsazené v roce 1938 bylo osvobozeno Rudou armádou od 1. do 5. května v rámci její Ostravské operace. Ze severu postupovaly jednotky 1. gardové armády genplk. A. A. Grečka, v jejichž sestavě byla také 1. československá samostatná tanková brigáda v SSSR, od jihu 18. armáda genpor. G. I. Gastiloviče. K větším bojům s nacisty došlo u Bohumína, Fryštátu, Doubravy a Orlové, v okolí Frýdku a Bašky, Třinecko a Jablunkovsko byly osvobozeny prakticky bez boje. K postupu sovětských vojsk napomáhali také členové ilegálních odbojových organizací a skupin a revolučních milicí, moc v obcích přebíraly revoluční národní výbory a nejdůležitějším úkolem byla obnova těžby uhlí a průmyslové výroby. Už při příchodu sovětských vojsk však nesměly být v některých obcích vyvěšeny na uvítání československé vlajky, pouze polské.

Těšínsko zůstávalo obsazeno jednotkami Rudé armády a orgány sovětské vojenské správy - v Českém Těšíně se stal vojenským velitelem kpt. Bolojan a své velitele měla i další města - také převzaly hlavní odpovědnost za udržení klidu a pořádku, protože na Těšínsku nebyly žádné československé vojenské jednotky, které by mohly zajistit jeho bezpečnost. Tanková brigáda po ovládnutí Ostravy 30. dubna postupovala směrem na Prahu a na území okupovaném nejprve Poláky a potom nacisty žádné československé jednotky ani nemohly být. Svrchovanost vlády, která stále ještě vyčkávala v Košicích, tak zajišťovaly národní výbory a ostrahu obnovené hranice na řece Olši postupně přebírala Finanční stráž. Ze správního hlediska patřilo Těšínsko do území spadajícího pod ostravskou Expozituru Zemského národního výboru v Brně a členilo se do dvou politických okresů: Fryštát, který zahrnoval soudní okresy Bohumín a Fryštát, a Český Těšín (soudní okresy Český Těšín a Jablunkov), k nimž byly připojeny i soudní okresy Frýdek a Ostrava-východ (bývalá Slezská Ostrava).

Problém byl v tom, že v národních výborech (ale i v závodních radách, milicích a některých společenských organizacích) měli výraznou převahu Poláci včetně těch, kteří se na Těšínsko přistěhovali mezi říjnem 1938 a zářím 1939. Rovněž velmi aktivní

organizace KSČ tu byla povětšinou tvořena Poláky. Příčinu už známe: několik desítek tisíc Čechů - odhady se pohybují mezi 30 000 a 60 000 - uprchlo, odešlo po ztrátě zaměstnání nebo bylo vypovězeno v době polského záboru, a v květnu 1945 proto byly některé obce ryze polské, popřípadě v nich Češi představovali nepodstatnou menšinu. Přitom právě národní výbory zastupovaly a symbolizovaly československou svrchovanost nad znovu získaným „Zaolžím“ a už od prvních dnů svobody se potýkaly s pokusy některých polských ozbrojených skupin získat kontrolu nad částmi Těšínska. Již 3. května se polské milice z Cieszyna snažily obsadit poštu a hlavní nádraží v Českém Těšíně a zabránit jím v tom jen rázný zásah kpt. Bolojana a jeho vojáků. Polské provokace tím však neskočily. Hned o dvanáct dní později se na jedné z budov v Českém Těšíně objevil nápis „Kommando Zaolzie Milicja“ neboli „Velitelství Zaolží milice“, kde mělo sídlo vedení místní polovojenské polské organizace, která si kladla za cíl bránit Poláky a pracovat pro navrácení „Zaolží“ Polsku. Opět následoval zásah kpt. Bolojana, který i s pomocí Finanční stráže samozvané „obhájce pronásledovaných Poláků“ rozehnal. Část členů uprchla za hranici, kde pokračovala ve své činnosti.

Jak konstatuje dobová zpráva armádních zpravodajců, *„osvobozením Těšínska sovětskou armádou ujali se Poláci politického vedení, poněvadž český živel byl polskou okupací donucen v r. 1938 Těšínsko ve značné míře opustiti... Rusové po osvobození Těšínska poskytnou Polákům pomoc, tito měli všeobecně dobré posice, důsledkem toho i na šachtách. Politická moc spočívala zde výhradně na zvládnutí poměrů v dolech, které pomoci závodních rad jsou v polských rukách.“*

Ne vždy si však československé orgány počínaly takticky. Například spontánně se vytvářející polskou administrativu v Českém Těšíně okamžitě rozehnaly a už 12. května nařídil Okresní národní výbor v Českém Těšíně pořídit soupisy Poláků, kteří přišli na „české“ Těšínsko po jeho obsazení polským vojskem v říjnu 1938, aby o dva týdny později vydal nařízení pro místní národní výbory příkazující vyzvat všechny „okupanty“ k opuštění Těšínska do osmi dnů. Co na tom, že velká část z nich byla „zaolžskými“ rodáky a svůj domov opustila v letech 1920-1938 nedobrovolně z obavy před pronásledováním ze strany Čechů. Dokonce byly ze strany československých úřadů šířeny zprávy, že Polsko za svoje

„protisovětské postoje“ bude po deset let sovětským protektorátem, a proto bude pro těšínské Poláky lepší přihlásit se k české národnosti než riskovat odsun za hranici. Zejména místní orgány se snažily od samotného počátku, aby za každou cenu vytvořily dojem, že „Zaolží“ má ryze český charakter a Poláci tu představují jen malou národnostní menšinu.

„V předmnichovském období byla činnost polských spolků na Těšínsku zaměřena ve značné míře proti českému národu a Československé republice,“ napsal v odpovědi na žádost o obnovení jednoho z polských vzdělávacích a podpůrných spolků Okresní národní výbor v Moravské Ostravě. V období polské okupace až do vypuknutí války se to projevovalo ještě výrazněji a řečené spolky se staly výlučně nástrojem polského beckovského fašismu.

Těšínsko v květnu 1945 sice stálo na počátku nového vývoje, současně si ale sebou neslo řadu ran a jizev z nedávné minulosti. Nejen události let 1918-1920, ale především obsazení „Zaolží“ v říjnu 1938 a postup polských orgánů i obyčejných Poláků proti Čechům byly velmi živé a bolestné, v mnoha postižených vyvolávaly touhu po odčinění či přímo pomstě. I po osvobození přetrvávaly především na Karvinsku a Třinecku silné protičeské nálady, které však zatím nebylo možné příliš veřejně projevit. Ale dokladem toho, že „Zaolží“ zůstává a má zůstat polské, byly požadavky na polské nápisy, polské školství a řada dalších. Začali se také vracet mnozí z těch Poláků, kteří v prvních dnech po osvobození uprchli do Polska v obavě z pomsty Čechů.

Velkým problémem se stali čeští repatrianti vracející se do svých domovů. Poláci je považovali za připomínku toho, co se stalo a v čem neměli tak úplně čisté svědomí, navrátilci se zase setkávali s těmi, kteří je vyháněli nebo tomu jen mlčky přihlíželi. Návrat domů jim „okořeňovaly“ i národní výbory a závodní rady složené výhradně nebo většinou z Poláků, když jim nechtěly vrátit jejich původní domy a byty nebo pracovní místa. Repatrianti také nejvíce bránili tomu, aby se polské menšině přiznávala jakákoliv práva; odvolávali se na vlastní zkušenost z třicátých let, kdy ústupky nakonec vedly ke kapitulaci.

Nacistická okupace mnohé problémy ještě umocnila a především vytvořila na Těšínsku obrovskou skupinu tzv. volkslistářů neboli čtyř kategorií „úředních“ Němců - bylo jich přes 60 000. Neměli to v nových podmínkách ani trochu snadné, ať už požádali o německou národnost na pokyn polského odboje nebo

z existenčních důvodů či jim byla jednoduše přidělena: pro ty místní Poláky, kteří zůstali Poláky, představovali „zrádce“. Většina chtěla optovat k jedné ze dvou národností, ale bála se udělat další chybu. Všechny volkslistáře čekalo rehabilitační řízení, v němž museli prokázat svou činnost za války a pro ty, co byli ochotni optovat k české národnosti, bylo přece jen mírnější a hlavně rychlejší - kdo nebyl rehabilitován, měl problémy se sháněním zaměstnání, vystavením živnostenského listu, přiznání důchodu apod., hrozil mu také odsun do Německa. U lidí hlásících se k polské národnosti se zkoumala mj. i národní spolehlivost, hlavně loajalita k Československu v době zvýšeného ohrožení republiky v roce 1938. Velmi benevolentně se k volkslistářům stavěla KSČ, která přijímala do svých řad i „*nerehabilitované*“ a snažila se jim pomáhat, nejostřeji proti vystupovali národní socialisté. Současně s rehabilitačním řízením začaly pracovat u národních výborů také trestní nalézací komise stíhající provinění podle tzv. malého retribučního dekretu, jichž se mohli dopustit i někteří Poláci v době před polskou okupací Těšínska nebo po ní.

Polské obyvatelstvo nepochybovalo o tom, že „*Zaolží*“ zase brzy bude polské, ať už po dobrém, nebo zlém, česká menšina se cítila diskriminována a požadovala, aby se Těšínsko změnilo v „*ryze českou oblast*“. Nechyběly ani pokusy o různé perzekuce Poláků a volkslistářů: došlo například k jejich násilnému vystěhovávání z některých měst a vesnic, kdy si směli vzít jen zavazadla do váhy 20 kg. Místo vyhoštěných přicházeli Češi z Ostravy a okolí, kteří posilovali český živel.

Vzedmutá poválečná nacionální vlna našla na Těšínsku opravdu živnou půdu. Československo i Polsko prosazovaly ideu národního či také homogenního státu, který se měl vypořádat s cizími menšinami (zbavit se jich) a současně pečovat o své menšiny v cizině a pokud možno je získat i s jejich územím. Pro Polsko byla nejzajímavější menšinou právě ta, která žila teď už v zase „*českém Zaolží*“, z československého pohledu (ale i zkušeností) byli Poláci na Těšínsku cizorodým živlem, jemuž se nedalo věřit. Situaci komplikovala Slezská národní rada v Opavě, která na počátku května publikovala tzv. Lašský manifest, v němž se prohlásila za politického mluvčího všeho slezského lidu a navrhla vytvoření Českého Slezska, jehož součástí by se vedle Ostravska a „*českého*“ Těšínska staly také Ratibořsko, Kožlí, Hlubčicko, Hluholazsko

a Kladsko - jako „*zadostiučinění za škody způsobené polskou krádeží Zaolží v roce 1938*“, Toto území mělo mít v nové republice dokonce stejné postavení jako Čechy a Slovensko. Koncepce „*velkého českého Slezska*“, která získala mezi českou veřejností poměrně značnou oporu, však musela iritovat Polsko, vždyť si nárokovala nemalou část území, které měla Varšava získat na úkor Německa za oblasti odstupované na východě. Problém Těšínska tak začal nabývat mnohem širších rozměrů.

Když se objevily první protesty polské vlády proti údajné perzekuci Poláků na Těšínsku, všechno nasvědčovalo tomu, že vše se pomalu ale jistě vrací do „*starých kolejí*“. Do vzájemných výčitek a obviňování byli zatahováni také sovětsí posádkoví velitelé, kteří o problematice Těšínska neměli ani tušení (s výjimkou velitele v Karvině, který měl za manželku Polku a konal většinou podle jejích rad) a nevěděli, co dělat. Pro ně byly orgány státní moci národní výbory a jestli polské nebo české, to už bylo pod jejich rozlišovací schopnosti. Jednadvacátého května si poprvé polská strana oficiálně stěžovala na Československo u sovětské diplomacie. Člen vedení Polské dělnické strany a náměstek ministra zahraničí Jakub Berman při jednání s V. G. Jakovlevem prohlásil, že na Těšínsku „*česká administrativa utiskuje Poláky*“ a - což nepochybně udělalo na Jakovleva větší dojem - „*profašistické elementy se (tam - dopl. aut.) spojily s Čechy v naději, že když zůstanou v Československu, ujdou potrestání*“ Následovaly další stížnosti a nakonec 6. června nóta polské vlády požadující vytvoření mezistátní komise pro těšínskou otázku, která by rozhodla o osudu sporného území. Z Prahy přišla zamítavá odpověď - Těšínsko není z pohledu československé vlády žádný problém, tím méně pak mezinárodní. V té době však již byly v proudu přípravy na vojenskou akci k zajištění hranice s Polskem.

VELKÉ ČESKOSLOVENSKO OD MOŘE K MOŘI

O tom, jak bude vypadat po skončení druhé světové války „nové“ Československo, se vedly dlouhé diskuse v zahraničním i domácím odboji již od jejího vypuknutí. Vedle otázek politického, hospodářského a sociálního systému se nemenší pozornost věnovala také územní problematice. Základním požadavkem všech složek odboje byla obnova státu v předmnichovských hranicích, tj. se všemi oblastmi, jichž se zmocnilo Německo, Polsko a Maďarsko. S blížícím se koncem války se však začaly objevovat i úvahy o tom, zda by Československo patřící mezi státy vítězné spojenecké koalice nemělo využít vhodné situace k rozšíření svého teritoria. Prezident E. Beneš to vyjádřil slovy: *„Máme bezpodmínečně požadovat všude staré hranice? Co kdybychom mohli dosáhnout určitých korektur, nám prospěšných?“* Sám však patřil v tomto směru ke skeptikům a jeho úvahy o možných územních ziscích často vycházely spíše z přání jeho okolí. V počátečních fázích války prezident dokonce uvažoval o tzv. malém Československu, které by se zbavilo některých oblastí obývaných menšinami, především Sudet a vysloužil si za to nejen od domácího odboje silnou kritiku. Přes úvahy o rozptýlení německé menšiny či samosprávných sudetských župách došel E. Beneš k závěru, který vždy a nekompromisně prosazoval domácí odboj: že Československo bude obnoveno v původních hranicích a německá menšina odsunuta. Stejný byl vývoj pohledů na Slovensko (s možností přenechat Maďarsku jižní část ztracenou při Vídeňské arbitráži) a Těšínsko - tady se zvažovala možnost postoupit Polsku část obývanou Poláky (především okres Fryštát). Postupně však vykrytalizoval závěr, že žádné územní ústupky se ani tady činit nebudou.

Ke konci války se však zrodila také idea „velkého Československa“. Úpravy hranic v jeho prospěch byly považovány a označovány za akt historické spravedlnosti, výraz povinnosti starat se o krajany žijící v pohraničních oblastech i za důležitý hospodářský a vojenský zájem. „Narovnání“ hranic např. v Kladsku či Žitavě by opravdu zlepšilo obranyschopnost republiky. Ihned po

osvobození se s návrhy na rozšíření československého území doslova roztrhl pytel a zejména Kancelář prezidenta republiky byla zavalena dopisy a mapami od spolků a sdružení (to nejaktivnější se pojmenovalo Sdružení za spravedlivé hranice) i jednotlivců. Všichni připomínali jedinečnost situace i možností, které se nabízejí. To „největší Československo“ mělo mít východní hranici na Odře, na severu na Labi a Sprévě (mělo získat i Hamburk), na jihu ziskem části Rakouska získat koridor až do Jugoslávie a přístup k moři. Nechyběly ani požadavky obnovit území České koruny či požadovat Lichtenštejnsko.

Ve středu Evropy se opravdu počítalo s řadou územních změn a jen málokdo pochyboval, že budou provedeny především na úkor poraženého Německa. Proto se objevovaly požadavky získat pro Československo části Slezska, Žitavu a také Kladsko a Lužici, kde byly naděje na úspěch asi největší. Ale nakonec nejen Československo narazilo na neochotu především Sovětského svazu k dalším hraničním změnám v jeho „sféře vlivu“ vyjma posunutí hranic Polska směrem na západ, které by ohrozily sovětskou okupační zónu v Německu nebo by šly na vrub spojeneckých zemí. Projevilo se to i v československo-polských sporech nejen o Těšínsko, ale také o Kladsko a další území. Proto se nakonec jediným územním ziskem Československa po druhé světové válce stalo posílení tzv. bratislavského předmostí o tři vesnice při Dunaji patřící dříve Maďarsku, jinak došlo všude k obnovení předmnichovských hranic s výjimkou Podkarpatské Rusi, které se nová republika musela vzdát ve prospěch Sovětského svazu.

OBSAZENÍ ČÁSTI RACIBÓRZSKA A KŁODZKA

Druhý červnový den roku 1945 vydal náčelník Hlavního štábu československé branné moci (jak byla dobově označována armáda) div. gen. Bohumil Boček dva rozkazy. První podřizoval 1. československou samostatnou tankovou brigádu veliteli 3. vojenské oblasti v Brně brig. gen. Zdeňku Novákovi a určoval její přesun do prostoru Moravské Ostravy, kde měly být jednotky brigády soustředěny do 10. června. Úkolem svazku bylo zajistit československo-polskou hranici v úseku od Vrbna pod Pradědem po Jablunkov, zabezpečit v tomto úseku klid a pořádek, zbavit ho živlů nepřátelských Československu a zajistit vojenský majetek a materiál zanechaný nepřítelem i majetek státu. Dále měly jednotky brigády poskytnout ochranu československým občanům a jejich majetku a „*podle možností pomáhat čs. státním národním korporacím ve výkonu služby proti zbylému nepříteli*“. Šlo nepochybně o reakci na stále neklidnější situaci na severu Moravy a především na Těšínsku a také na to, že 3. června přešly na základě rozkazu velení Rudé armády č. 11099 a rozkazu polského ministra národní obrany maršála Michala Żymierského všechny jednotky polského vojska pod polské velení s výjimkou 1. polské armády, která zůstala součástí 1. běloruského frontu. Z jejich útvarů byly v blízkosti československo-polské hranice na Těšínsku umístěny pouze 10. pěší pluk 4. pěší divize v Krakově a 2. ženijní brigáda v Boleslawieci, zatímco 2. polská armáda obsadila nové polsko-německé hranice na Odře a Nise. Při hranicích s Československem byly dislokovány 10. pěší divize v Jeleni Górze a uskupení na jih od Legnice, tvořené 16. samostatnou tankovou brigádou, 5. těžkým tankovým plukem a 28. samostatným dělostřeleckým plukem. Oblast při východních hranicích se Slovenskem zaujala 9. pěší divize s velitelstvím v Rzeszówě.

Druhý rozkaz byl „*osobní a tajnou instrukcí pro velitele oblasti Brno*“ a stanovil přípravy k „*vojenské úpravě státních hranic na severu země Moravskoslezské v prostorech, kde výběžky německého území zmenšují hloubku obranného prostoru*“. Účelem zamýšlené operace bylo obsazení prostoru Hlubčice (Głubczyce, něm. Leobschütz) - Kožlí (Kožle,

německy Cosel) - Ratiboř (Racibórz, Ratiboř) s cílem zajistit obranu prostoru tzv. Moravské brány a obsazení železničního uzlu Hlucholazy (Głuchołazy, Ziegelhals), aby železniční trať z Jeseníku do Albrechtic neprocházela přes německé (teď už ale vlastně polské) území. Ke splnění tohoto úkolu měl velitel 3. vojenské oblasti vyčlenit jednotky 8. pěší divize z Nového Jičína pod velením plk. Jana Satorie posílené dvěma prapory tanků 1. československé samostatné obrněné brigády, které měly obsadit prostor Hlubčice-Ratiboř a 7. pěší divize (Olomouc, velitel plk. František Rakovčík) pro Hlucholaz. Část útvarů 7. pěší divize a obrněné brigády ze Západu měla být použita k obsazení Kladska. Jednotky se měly soustředit v prostorech Krnov - Opava - Hlučín s těžištěm postupu ve směru Opava-Hlubčice, východní bok operace měl být zajištěn na přechodech přes Odru s důrazem na prostor Ratiboře. Termín soustředění i začátku operace měl být „nařízen zvlášť“.

Již při soustřeďování jednotek v okolí Moravské Ostravy začalo docházet k provokacím a konfliktům vyvolávaných československými vojáky. Osmého června skupina asi 30 mužů odzbrojila dva polské milicionáře v Bieńkowicích, osadě ležící 13 kilometrů jižně od Ratiboře a několik kilometrů za hranicemi. Tvrdila jim, že jsou na československém území. Přivolaným posílám se podařilo vetřelce odzbrojit a odsunout za hranice.

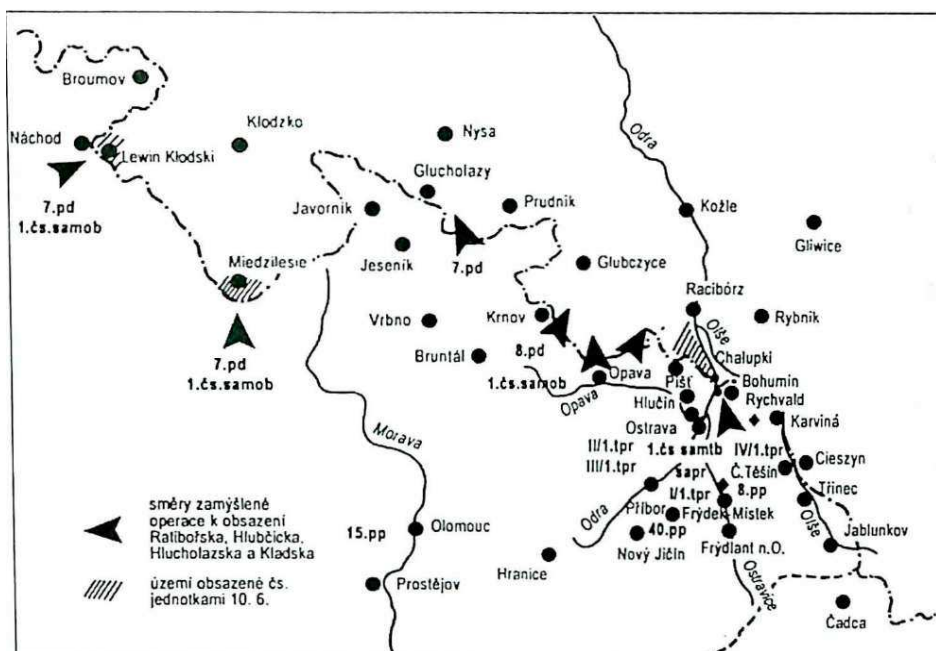
Desátého června byla tanková brigáda soustředěna podle rozkazu v prostoru Moravské Ostravy, kde bylo umístěno její velitelství. Jednotlivé tankové prapory byly dislokovány v Místku (I. prapor), Vítkovicích (II.), Svinově (III.) a Karvině (IV), samopalný prapor ve Vítkovicích. V dopoledních hodinách vydal velitel brigády pplk. Vladimír Janko operační rozkaz č. 38 nařizující obsadit prostor Kudawa (německy Rudeswald) - Zabełków (Annaberg). Předtím vyslal několik důstojníků do Ratiboře za posádkovým velitelem Rudé armády pplk. Nedorezovem se žádostí o upřesnění nové hranice s bývalým německým územím, které obsazuje Polská armáda. Protože podplukovník netušil, o co ve skutečnosti jde, souhlasil s navrženou hranicí na linii Kudawa - Tunskirch - Píšť, a tak vlastně vydal část polského území. Českoslovenští vojáci nejprve odstranili na přechodu v Chalupkách polské vlajky a emblémy a vyzvali všechny polské úředníky a funkcionáře i železničáře na nádraží, aby do dvou hodin odešli za Odru - s vojáky přijeli i čeští železničáři, kteří začali nádraží přebírat. Poté dvě čety samopalníků a tanková četa s praporem

pěchoty pěšího pluku z Koblova obsadily 14 obcí ležících na původním německém území, které byly dány do polské správy. Vojáci se chovali k místnímu obyvatelstvu nechápajícimu, co se děje, až na výjimky vcelku slušně, docházelo však i k menším excesům, jako například v Kudawě, kde pětadvacet mužů v československých uniformách okradlo obyvatele. Protože jednotky nenarazily na žádný odpor, byl postup rychlý a zastavil se až 5 kilometrů před Ratiboří. Pro úplnost dodejme, že také v Kladsku postoupily československé vojenské jednotky na dvou místech do hloubky 10 - 12 kilometrů a obsadily dva důležité železniční uzly Lewin Kłodski (Levín) a Międzyzlesie (Mezilesí).

Velitel 1. československé samostatné tankové brigády Vladimír Janko byl později povýšen na generála

Vše nasvědčuje tomu, že akce na Ratibořsku a v Kladsku byly jakýmsi „průzkumem bojem“ - měly ukázat jak reakci polské strany na obsazení bývalého německého území, o které měly zájem oba státy, ale jež bylo přičteno Polsku, tak ohlas v zahraničí. Maršál M. Żymierski vydal hned druhý den rozkaz č. 00331, jímž stanovil přesun 1. tankového sboru po železnici i vlastní ose od Kalisze u Wroclawi do příhraniční oblasti. Sbor byl posílen o 16. tankovou brigádu a jednotky obdržely pět denních dávek střeliva a potřebný

Situace na severu Moravy 10. června 1945

proviant. Velitel sboru vydal 11. června ve 22 hodin rozkaz k přesunu do prostoru Racibórz-Rybník-Cieszyn, kde měly jednotky zaujmout sestavu do půlnoci 12. června.

Dvanáctého června zaslala polská vláda do Prahy ostrý protest s požadavkem okamžitého stažení jednotek, které pronikly na polské území. Současně vydal maršál M. Żymierski další dva operační rozkazy (č. 00333 a 00334): posílený tankový sbor měl obsadit oblast Prudník (Neustadt) - Cieszyn, jednotky vyčleněné z 10. pěší divize 2. polské armády státní hranici od Prudniku po Nysu. Velitelé obou svazků měli vejít ve styk s veliteli československých jednotek, které pronikly na polské území a vyzvat je ultimativně k odchodu za hranici z roku 1937 do půlnoci 15. června. V případě, že by výzvy nebylo uposlechnuto, měly polské jednotky obsazené osady obklíčit a československé vojáky zajmout, odzbrojit a odsunout na československé území. Rozkaz k palbě mohl být vydán pouze v případě, že by palbu zahájil protivník. Jednotky pak měly obsadit polsko-československou hranici ve svěřených úsecích a nedovolit její překročení žádné osobě německé nebo české národnosti. Za hranici z roku 1937 měly být

NACZELNE DOWÓDZTWO WOJSK POLSKICH
SZTAB GŁÓWNY.

14 czerwca 1945 r.

Seria "G".

Egz.Nr.

254

Rozkaz-Operacyjny Nr. 00333

Mapa 1:500.000 z 1941 r.

Z chwilą oswobodzenia terytorium Rzeczypospolitej od okupanta niemieckiego wzdłuż granicy z r.1937 między Polską a Czechosłowacją i Czechosłowacją a Rzeszą Niemiecką wkradł się zwyczaj ze strony Czechosłowacji naruszania granicy przez oddziały wojskowe czechosłowackie bez uprzedzenia odpowiednich organów Rządu Rzeczypospolitej. Oddziały Czechosłowackie, przechodzące na terytorium polskie dokonywały gwałtów i represyj na ludności polskiej, miały miejsce nawet zabójstwa (zabity został np. komendant miasta), pobicia polskich obywateli (pobity został nauczyciel szkoły powszechnej), a w stosunku do ludności polskiej odnoszą się jednak, jak do Niemców - odwiecznych wrogów Słowiańszczyzny.

Demokratyczne Państwo Polskie pragnie żyć w przyjaznych stosunkach z bratnią Czechosłowacją, jednak nie może obojętnie ustosunkować się do popełnianych przez Czechosłowackie oddziały gwałtów w stosunku do obywateli polskich, mieszkających w rejonach przygranicznych, jak również do bezprawnego zajmowania polskich miejscowości, znajdujących się poza linią graniczną z r.1937 - na terytorium Rzeczypospolitej.

Opierając się na ścisłym przestrzeganiu granicy państwowej z r. 1937, z celem niedopuszczenia do dalszych bezprawnych naruszeń granic Rzeczypospolitej przez wojskowe oddziały czechosłowackie

rozkazuje:

1. Dowódca 1 Korpusu Pancernego obsadzi rejon wzdłuż granicy państwowej z roku 1937 na odcinku Neustadt-Cieszyn, nawiąże łączność z dowódcą wojsk czechosłowackich na tym odcinku i zażąda w ul.

Operační rozkaz č. 00333 v polštině...

256

Серия "Б"

эка. № 2

ПОЕЗД ПРИКАЗ № 10 1937 ГЛАВНОГО ШТАБА ВОЙСКА ПОЛЬСКОГО. ВХОДИТ
12.6.1945 г.

Карта 500.000.41-г.

В связи с занятием отдельными отрядами чехо-Словацкой армии по линии госграницы 1937 года ряда польских населенных пунктов -

П Р И К А З Ы В А Ю:

1. Романдиру 1 ТН занять участок по линии госграницы 1937 года на рубеже: ПОЛТАТ-ЦЕШИН, связаться с возглавляющим на данном участке Чехо-Словацкие войска командованием и предъявить ультимативное требование 15.6.45 г. 24.00 оставить занятые чехо-Словацкими отрядами польские населенные пункты и отвести войска за границу 1937 года на свою территорию.

В противном случае, по истечении указанного срока и не выполнения предъявленного ультимативного требования - силой оружия освободить занятые по линии госграницы польские населенные пункты, выйти на границу 1937 года и занять корпусом рубеж ПОЛТАТ-ЦЕШИН. Правее корпуса на участке от р. НЕЗОСА до ПОЛТАТ с аналогичной задачей действует 10 ПП.

2. По выполнении поставленной задачи, частями корпуса на переправах и основных узлах дорог организовать контрольно-пропускные пункты и патрулирование вдоль линии границы с целью не допустить перехода границы ни одним человеком немецкой и чехословацкой национальности.

3. Всех не принадлежащих к гражданам польского происхождения, ранее каким-либо способом перешедших границу и находящихся в зоне занятой частями корпуса, выселить за границу 1937 года.

4. Получение приказа подтвердить.

КАЧАЛЬНИК ГЛАВНОГО ШТАБА ВП
ГЕНЕРАЛ-МАЮР.

ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ВОЙСКА
ПОЛЬСКОГО-М А Р Ш А Л

отп. 3 экз.
1-к-ру 1 ТН
2-АВМ
3 в дело
аао.

/ИСКЕВИЧ/

/МИЛЕРСКИЙ/

Za zgodność

Szef Kierownictwa Operacyjnego Gł.Szt.W.P.

D u l e w s k i

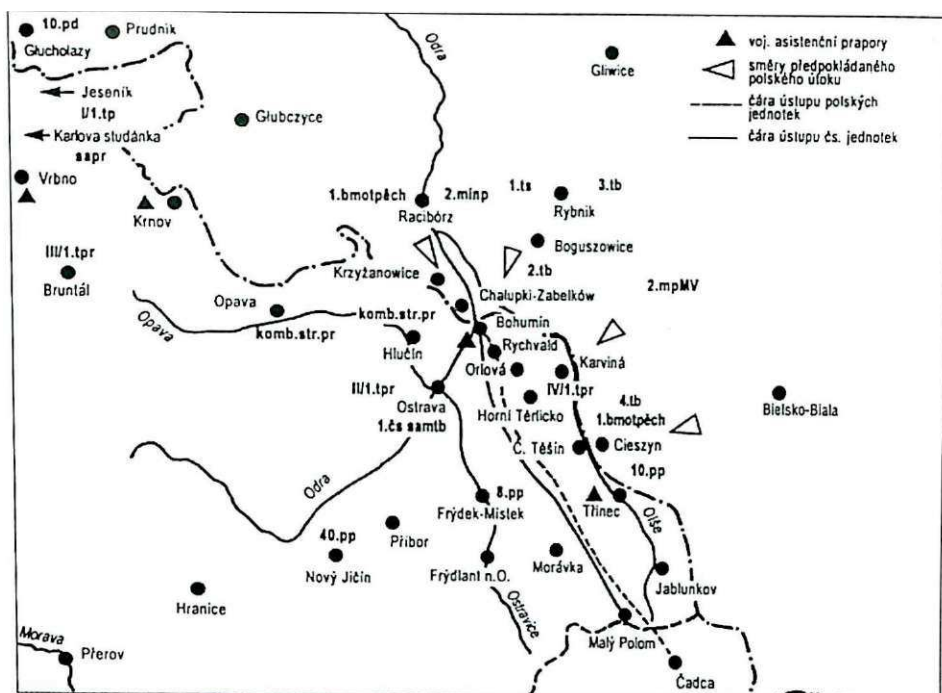
plk.

...a ruštině

odsunuty z dočasně obsazeného území také všechny osoby nemající polské občanství nebo národnost. Dodejme, že československá vojenská rozvědka o pohybech polských vojsk dobře věděla od svých informátorů z Polska včetně toho, že vojáci jsou „oděni většinou ruskými uniformami s polskými čepicemi. Mluvili mezi sebou ukrajinsky.”

Na obou stranách hranice se začala vytvářet poměrně silná uskupení sil nejen na severu, ale také na Těšínsku - dalo se předpokládat, že právě tady by mohlo dojít k hlavnímu střetnutí. Přibližme si sestavu vojsk, leccos nám napoví. Velitel 1. tankového sboru brig. gen. Józef Kimbar přesunul 1. brigádu motorizované pěchoty, jíž velel plk. Iwanczura k Racibórzi (tam bylo velitelství a štáb) a Cieszynu, kam byla dislokována i 4. tanková brigáda (velitel plk. Werszkowicz). Dvě tankové brigády (2. a 3., velitelé pplk. Ruszkiewicz a pplk. Wereszczagin) spolu s dalšími útvary a jednotkami sboru a jeho velitelstvím a štábem byly soustředěny v Rybníku. Do Kladska byl vyslán 27. pěší pluk 10. pěší divize s úkolem střežit komunikace vedoucí od hranic a jeho 1. pěší prapor byl umístěn v Bystrzycy Klodské k zajištění silnice a železniční tratě z Międzilesi. Sestava polských jednotek naznačovala, že hlavní důraz připravované operace je položen nikoliv na Ratibořsko či Kladsko, ale na Těšínsko a silná záloha dvou tankových brigád může být využita k nečekanému útoku právě zde - v okolí Fryštátu k tomu byl nejvhodnější terén. Jména velitelů polských jednotek, které československá strana znala, prozrazovala, že tankovým sborům velí zkušení velitelé, kteří prošli službou v Rudé armádě. Konečně i velitel sboru brig. gen. J. Kimbar byl sovětský generál, který do polských vojenských jednotek v SSSR vstoupil v květnu 1944. Podílel se mj. na Pražské operaci a polským generálem se stal až v roce 1946, kdy opustil řady Rudé armády. Podobně na tom byla velká část (když už ne většina) důstojníků velících polským jednotkám.

Hlavní štáb po vyhodnocení zpráv o koncentraci polských vojsk rozhodl 13. června, aby 1. československá samostatná tanková brigáda zaujala sestavu pro zajištění pohraničního území. První tankový prapor se přesunul do Frývaldova (Jeseníku), III. do Bruntálu, samopalný prapor do Karlovy Studánky a II. a IV. tankový prapor zůstaly jako záloha u Moravské Ostravy. Do Fryštátu, Bohumína, Třince, Vrbna pod Pradědem a Krnova byly vyslány menší pěší jednotky jako asistenční oddíly k udržení klidu a pořádku. V Opavě a Hlučíně stály připravené kombinované

Situace na severu Moravy 13. června 1945

strážní prapory pěšího pluku 8 a 15. Pokud by došlo ke konfliktu, bylo možné zasadit do bojů pěší pluk 8 z Frýdku, pěší pluk 15 z Olomouce a pěší pluk 40 z Nového Jičína.

Při porovnání sestav československé a Polské armády lze říci, že zatímco v rozmístění československých jednotek byl kladen důraz na sever Moravy (se silnou tankovou zálohou u Moravské Ostravy), polská strana se více soustředila na Těšínsko. Poměr sil vyzníval pro Polsko - tankový sbor o čtyřech brigádách proti jedné se čtyřmi prapory, převaha byla i v pěších jednotkách.

Přesuny vojsk probíhaly v době horečné diplomatické aktivity. Dne 13. června zaslala polská vláda do Prahy další notu formulovanou ultimativně: pokud se československé jednotky z Racibórzska a Kłodzka okamžitě nestáhnou, budou z polské strany přijaty zásadní kroky v oblasti Těšínska. To vyvolalo značné znepokojení umocněné ještě neověřenou (a jak se později ukázalo i nepravdivou) zprávou o vstupu polských vojsk do Českého Těšína. Na zasedání 15. června vláda zmocnila

svého předsedu Zdeňka Fierhngra, aby okamžitě podnikl nezbytné kroky a především, aby „*vůči sovětským a polským vojenským orgánům prohlásil, že vláda o věci (obsazení polského území - dopl. aut.) nic neví, že všemocný zákrok odsuzuje a že odpovědné činitele potrestá*“. Ve stejném duchu byla formulována také odpověď na polskou nótu. Přiznejme, že to bylo podivné, vždyť vláda o obsazení části Racibórzka a Kłodzka věděla už z polské ноты z 12. června a nic nepodnikla. Je prakticky nemožné, aby o akci předem nevěděla, tak vážného kroku by se o své vůli nedopustil náčelník Hlavního štábu, tím méně pak velitel vojenské oblasti či jiný nižší velitel. Pozadí akce zatím blíž neznáme a hypotézy přenechme jiným.

Nepříjemnou situaci nakonec vyřešili sami vojáci - 14. června se u velitele 4. ukrajinského frontu generála Andreje Ivanovice Jeremenka a člena Vojenské rady frontu gen. Lva Zacharoviče Mechlise (dobrého přítele Stalina) sešli zástupci Polské a československé armády gen. Stanisław Popławski a plk. V. Janko. Muselo pro něj být hodně nepříjemné a trapné vymlouvat se na to, že obsazené území nepovažoval za polské, ale německé. Generál Mechlis mu odpověděl, že obsazením a správou tohoto území pověřil Polskou armádu sám „*velký Stalin*“. Československé jednotky se musely okamžitě stáhnout za hranici (poslední vojáci přešli hranici v 18 hodin 15. června), ale hned druhý den pronikl na kladské území československý obrněný vlak a zůstal tam čtyři dny. Odjel opět až na zásah orgánů Rudé armády.

Polsko bylo rozhodnuto „*ratibořský*“ a „*kladský incident*“ využít maximálně ve svůj prospěch a změnit je v mezinárodní spor, v jehož rámci bude řešena i otázka Těšínska. Arbitrem sporu se měl stát Sovětský svaz, kam se právě chystala delegace polských představitelů k jednání o vytvoření vlády Národní jednoty.

„BURZA 333“

Dne 14. června 1945 odjela do Moskvy Prozatímní polská vláda a hned druhý den maršál M. Żymierski, zastupující premiéra i ministra zahraničních věcí, předal československému velvyslanci ve Varšavě Josefu Hejrétovi nótu, která byla spíše ultimátem formulovaném v nezvykle ostrém tónu. Pětapadesátiletý maršál, který používal pseudonymy Rola, Lipsky a Zawisza, bojoval za první světové války v polských legionech, stal se odpůrcem Pilsudského, byl perzekvován a od roku 1932 žil ve Francii. Za války spolupracoval s Polskou dělnickou stranou a Armií Ludowou, jíž nakonec velel. Maršálem Polska byl jmenován v roce 1945 a od 3. května stejného roku zastával funkci ministra národní obrany. V nótě požadoval okamžité stažení československých jednotek z Racibórzka (ale ty už odcházely na základě dohody z předchozího dne), odvolání československé administrativy ze „Zaolzia“ a vytvoření smíšené polsko-československé komise, která by v průběhu jednoho měsíce připravila návrh nového rozdělení „Zaolzia“ vycházejícího z národnostních poměrů. Československá vláda měla tyto požadavky přijmout do 48 hodin, v opačném případě bude polská strana *„nucena využít všech prostředků k zajištění obrany polského lidu a udržení pořádku na území zaolžského Těšínska“*. Maršál současně ambasadora upozornil, že polská tolerance v otázce „Zaolzia“ je u konce, a proto nařídil koncentraci vojsk a pokud to bude nutné, vydá rozkaz k jeho vojenskému obsazení. Všechny obce s polskou většinou musí být připojeny k Polsku, hraniční problémy týkající se Kłodzka, Racibórzka a další území budou vyřešeny při těchto jednáních.

Polský ministr národní obrany nemluvil do větru, protože 15. června ještě před odevzdáním nóty vydal rozkaz č. 0376 prikazující přesunout ihned 1. stíhací letecký pluk do oblasti Gliwic, podřídit ho veliteli 1. tankového sboru z důvodů *„možných bojových“* a redislokovat 10. pěší pluk ze svazku 4. pěší divize z oblasti od Krakova k Cieszynu. Jednotkám byly vydány tři denní průměry střeliva a munice a tři denní dávky proviantu. Většina součástí tankového sboru již zaujala vymezené prostory podle rozkazu z 12. června, ale část techniky, především tanků, byla ještě na přesunu a také materiální zabezpečení nebylo dobré, protože po skončení

přesunu měly útvary nejvýše jednu denní dávku pohonných hmot i střeliva a munice.

Další den 16. června vydal maršál Żymierski operační rozkaz č. 00336 pro velitele 1. tankového sboru, jímž mu s okamžitou platností podřizoval 16. samostatnou tankovou brigádu ze svazku 2. polské armády dislokovanou jihovýchodně od Legnice, 10. pěší pluk (ze svazku 4. pěší divize), 2. motorizovaný pluk ministerstva vnitra, 3. bitevní letecký pluk a 1. stíhací letecký pluk. Úkolem vytvořeného uskupení bylo překročit řeku Olzu a polsko-československé hranice ve směrech na Bohumín, Fryštát a Český Těšín a dosáhnout linie Zabelków - nádraží Bohumín - 2 km západně Rychvald - 500 metrů západně Podlesí - západně Šenov - východně Kaňovice a Bruzovice - západně Vojkovice - 2 km severně Čadca. Druhý den byla čára postupu jen mírně upravena. Měla být obsazena jen podél komunikací s vybudováním míst odporu. V Bohumíně, Karvině, Fryštátu, Třinci, Českém Těšíně a Jablunkově se předpokládalo ustavení polských vojenských velitelů, v Jablunkově měl být dislokován pěší prapor. Nepočítalo se s odzbrojováním obklíčených jednotek, ale s jejich vytlačováním směrem na Ostravu.

Posílený tankový sbor měl zaujmout východiště k útoku ve 21.00 hodin 17. června s tím, že akce bude zahájena nejdříve v ranních hodinách následujícího dne. Podle rozkazu gen. J. Kimbara č. 015 z 16. června měla při útoku 1. brigáda motorizované pěchoty s 2. minometným plukem dosáhnout čáry Bohumín - Rychvald, 3. tanková brigáda linie Podlesí - Fryštát.

Karviná - Orlová, 4. tanková brigáda čáru Český Těšín - západně Třinec - Jablunkov a 2. tanková brigáda posílená o minometný oddíl tvořila spolu s 16. samostatnou tankovou brigádu zálohu velitele sboru. Útočné uskupení mělo být tvořeno dvěma proudy: pravý, jehož úkolem bylo dosáhnout v první den operace Šenova, tvořily pouze tankové jednotky, levý mající dosáhnout prostoru Vojkovic, pěchota s podporou tanků. Úkolem stíhacího letectva byla vzdušná ochrana postupu polských vojsk, 3. bitevní letecký pluk měl být připraven k útoku na místa případného soustředění československých tanků a dělostřelectva. Palbu směly polské jednotky zahájit pouze v případě, že jako první vystřelí protivník. Po skončení akce se mělo velitelství tankového sboru přemístit do Cieszyna.

Povinností gen. J. Kimbara bylo 16. června uvědomit o osmačtyřicetihodinovém polském ultimátu a možném obsazení

„Zaolží“ velitele 4. ukrajinského frontu gen. A. I. Jeremenka, velitele pohraničních vojsk Rudé armády (šlo o vojska NKVD, která měla na území Polska rozmístěno sedm pluků a motorizovaný prapor) a velitele československé posádky v Moravské Ostravě.

Nezapomnělo se ani na propagandistické zajištění akce: slezsko-dąbrowský vojvoda div. gen. Aleksander Zawadski zajistil letáky, které měly být shozeny ráno 18. června. Obracely se na československé vojáky i občany s výzvou, aby nekladli postupujícím vojskům odpor. U polských vojáků neměla být probouzena nenávist k Čechům, ale přesvědčení, že *„jdou na pomoc dvěma stům tisícům svých krajanů v Zaolží“*.

Plán operace, zahájené pouze na zvláštní rozkaz maršála Żymierského nebo hlavního velitele polských tankových vojsk genpor. Dmitrije Mostowenka (příslušníka Rudé armády vyslaného do Polské armády) a na signál „Burza 333“, měl velitel tankového sboru zpracovat a předložit ke schválení ministru národní obrany do 12 hodin 17. června a o průběhu akcí ministra a Generální štáb každý den podrobně informovat.

VYSTŘIHAT SE VŠECH OZBROJENÝCH INCIDENTŮ!

Těžko říci, zda maršál M. Żymierski postupoval při zaslání nóty a vydávání rozkazů podle pokynů polské vlády, která chtěla při jednáních v Moskvě operovat vyhrocenou situací, což se zdá nejpravděpodobnější, nebo šlo o projev osobních ambicí polského ministra národní obrany, či zda jako dlouholetý sovětský agent nejednal z příkazu Stalina, který chtěl obě strany pro SSSR velmi nepříjemného sporu dostat do situace, kdy budou muset přijmout jeho rozhodnutí. Ale v polovině června 1945 se situace na Těšínsku opravdu nebezpečně vyhrotila, oba státy přesunovaly k hranicím vojenské jednotky a přijímaly opatření pro případ ozbrojeného konfliktu. Již 16. června bylo podle hlášení agentů československé vojenské zpravodajské služby na přístupech k Cieszynu více než tisíc polských vojáků a šest děl 10. pěšího pluku, do Racibórze se přesunul štáb 16. samostatné tankové brigády a její jednotky s technikou čekaly na nakládku v Legnici. Měly sice dostatek munice, ale pouze necelou denní dávku paliva, což mělo být urychleně napraveno zasláním cisteren.

Ve stejný den dostal velitel tankového sboru gen. J. Kimbar první zprávy o posilování sovětských pohraničních vojsk v místech soustředění polských jednotek i o tom, že se jim v tom sovětská strana snaží různými způsoby zabránit. Zatím to pouze registroval a druhý den poslal veliteli 1. československé samostatné tankové brigády plk. V. Janko ultimátum požadující, aby „do 12 hodin dne 18. června 1945 byl učiněn pořádek v prostoru Zaolzia a aby ustal útisk tam žijících Poláků“. V případě nesplnění požadavku hrozil gen. J. Kimbar překročením státní hranice a obsazením prostoru až po řeku Ostravici.

Přiznejme, že v těchto dnech je několik „bílých míst“, která zatím marně čekají na bližší osvětlení. Československá vláda dostala polské ultimátum 15. června a odpověděla na něj o dva dny později, kdy vyjádřila podiv nad ultimativním charakterem depeše a odmítla vytvářet jakoukoliv komisi a především vůbec vést diskuze o hraničních úpravách na Těšínsku. Přiznávala „určité problémy“ zdejších Poláků, které je však možno vyřešit stejně jako tomu bude na územích předaných Polskem Sovětskému svazu.

Neopomněla naznačit, že i Československo může požadovat korekce hranic s bývalým východním Slezskem. Ony dva dny 15. a 16. června však v jednotkách československé armády na Těšínsku a severu Moravy nebyla přijata žádná opatření vyvažující polské vojenské přípravy, přestože armádní rozvědka o nich měla poměrně přesné zprávy.

Mezi příslušníky tankové brigády patřil také Hrdina Sovětského svazu štábní kapitán Josef Buršík, který velel II. tankovému praporu

Až když 17. června dostal velitel tankové brigády plk. V. Janko polské ultimátum a informoval o tom Ministerstvo národní obrany, vládu i Expozituru Zemského národního výboru v Moravské Ostravě, příslušné orgány začaly reagovat. Náčelník Hlavního štábu gen. B. Boček ještě tentýž den vydal rozkaz k okamžitému stažení jednotek, jež pronikly na polské území na Racibórzsku a v Kłodzku a nestačily dosud ustoupit - jak však už víme, poslední vojáci odešli večer 15. června, tedy před dvěma dny. Rozkaz dále stanovil, že v případě útoku polského vojska na Těšínsko nebudou československé jednotky „vstupovat do bojových akcí“ a pod polským tlakem organizovaně a „s vystříháním se všech ozbrojených incidentů“ ustoupí na čáru Malý Polom - Vojkovice - Bludovice - Šumbark -

Petřvald - Nový Bohumín - Kopytov. Obdobné instrukce dostaly také Finanční stráž na Těšínsku a velitelství Národní bezpečnosti v Českém Těšíně.

Ve stejný den, tedy 17. června, přesunul velitel 1. československé samostatné tankové brigády 1. tankový prapor z Frývaldova (Jeseníku) do Dobré u Frýdku a 111. prapor z Bruntálu do Orlové, aby posílil obranu Těšínska. Tam přijel odpoledne také plk. gšt. Kukla jako zmocněnec Hlavního štábu - jeho posláním bylo zjistit situaci a zúčastnit se večerního jednání (protáhlo se dlouho do noci) zástupců československé a Polské armády za přítomnosti důstojníků Rudé armády. Jednání napjatou situaci nevyřešilo, přispělo však k objasnění stanovisek obou stran a pravděpodobně umožnilo představitelům Rudé armády hlouběji pochopit podstatu sporu i záměry jeho aktérů. Jestliže plk. gšt. Kukla prohlásil, že Československo nehodlá obsadit žádnou část polského Těšínska a vojenská opatření přijímá jen jako odpověď na polské kroky, druhá strana projevila naprostou neústupnost a potvrdila připravenost zahájit bojové akce. Měla už dostatečné síly i na hranicích od Žitavy po Kladsko, kde byly do střežení hranice zapojeny další dva pěší pluky (27. a 28.) 10. pěší divize spolu s výzvědným praporem a rotou školního praporu. Jednotky měly do 10.00 hodin 18. června zajistit střežení všech pozemních komunikací vedoucích od hranic, zřídit na hraničních přechodech kontrolní místa, nedovolit na polské území vstup osobám české a německé národnosti a vrátit na československé území všechny odsud vysídlené Němce.

Jestliže československá strana na večerním a nočním jednání 17. června potvrdila ochotu projevit maximální zdrženlivost (o připravenosti vyklidit sporné území v případě polského útoku se samozřejmě nezmínila), polští zástupci trvali na svém a nebyli ochotni ustoupit ani o příslovečnou píď. Nebylo proto asi náhodné, že sovětské jednotky od 18. června se zejména na polské straně staly jakýmsi „nárazníkem“ oddělujícím československé a polské útvary. S jistou nadsázkou lze snad dokonce říci, že kdyby nebylo této „pojistky“, obě armády by se do sebe dříve nebo později pustily.

Na Těšínsku stoupalo napětí a nejistota, které byly vydatně „přiživovány“ z Polska. Už 15. června se v obou okresech objevily letáky vytištěné vojvodskou tiskárnou v Katowicích s výzvami pro

Poláky žijící v Československu, aby neustávali ve svém spravedlivém boji a slibem, že již brzy budou osvobozeni. Propagandu zesílil rovněž katovický rozhlas - v jeho relacích určených pro „Zaolží“ se tvrdilo, že existuje jen jediné Slezsko, a to polské, do kterého patří Racibórz, Karwina, Orłowa, Bogumin, Opawa, Cieszyn i Jablunków. Vysílání vyvolávalo protičeskoslovenské nálady i líčením údajného „*terorizování polského obyvatelstva v pohraničí německými i českými fašisty*“. V Cieszyně byl dokonce zřízen výbor a pracovní úřad pro „Zaolzie“, který přijímal přihlášky zájemců o práci v průmyslových závodech a podnicích na Těšínsku, které už bude brzy osvobozeno. Československé úřady odpověděly zatčením okolo tisícovky „*propolských aktivistů*“ mezi 17. a 19. červnem.

JEN PRO ČISTÉ POLÁKY!

Hodinu po půlnoci 18. června byl předseda československé vlády Z. Fierlinger vzbuzen, protože s ním chtěl nutně mluvit sovětský velvyslanec v Praze V. A. Zorin. Přinášel zprávy z Moskvy, kde polská delegace při jednání se sovětským vedením tvrdošíjně stála na požadavku vyjádřeném v ultimátu maršála M. Žymierského. Nakonec ale - prý po velkém přemlouvání - souhlasila s tím, že zatím nepodnikne žádné kroky, které by mohly vést ke krveprolití. Bylo by vhodné, kdyby československá vláda vyslala ihned do Moskvy svou delegaci k rozhovorům s Poláky, na nichž by mohl být nepříjemný problém vyřešen. Předseda vlády urychleně svolal zasedání kabinetu, na němž bylo rozhodnuto sovětskému návrhu vyhovět a do Moskvy vyslat s premiérem ministry L. Svobodu, H. Ripku a Jana Procházku spolu s náměstkem ministra zahraničí V. Clementisem a skupinou expertů. Vláda se shodla, že jakákoliv jednání o hraničních otázkách na Těšínsku její zástupci odmítnou a rozhodla nabídnout SSSR odstoupení Zakarpatské Rusi, což by mohlo získat pro československou delegaci výhodnější pozici při jednání.

Ve stejný den vydal maršál M. Žymierski operační rozkaz č. 00338, v němž bylo mj. uvedeno, že „*v souvislosti s pronásledováním Poláků na Zaolziu a s narušením polské hranice československými vojsky v racibórzském okrese zaslala polská vláda československé vládě nótu, v níž požaduje zásadní vyřešení problému Zaolzia ve smyslu zásad slušnosti a zájmů polského obyvatelstva. Československá vojska byla z racibórzského okresu stažena, ale odpověď československé vlády na doručenou nótu označila polská vláda za nedostačující. Ve vzniklé situaci s cílem vyhnout se dalšímu vyostření konfliktu se sovětská vláda rozhodla vystoupit jako zprostředkovatel. Rozhovory představitelů polské vlády a československé vlády, jejichž cílem bude vyřešení sporných otázek a vytvoření vztahů mezi Polskem a Československem na základě přátelství a sousedské spolupráce, se budou konat v nejbližších dnech v Moskvě.*”

Provedení operačního rozkazu č. 00336 z 16. června bylo až do dalšího rozhodnutí odvoláno a připravené letáky neměly být v „Zaolží“ zatím rozšiřovány. Maršál M. Žymiersky dále stanovil, že jednotky pohraniční stráže Rudé armády budou z československo-polské hranice staženy a velitel 1. tankového sboru

gen. J. Kimbar v součinnosti s velitelem těchto jednotek zajistí zřízení stanovišť na společné hranici. Z podřízenosti velitele tankového sboru byla vyjmuta 1. samostatná tanková brigáda, která se měla vrátit do svazku 2. polské armády a přesunout zpátky k Legnici. Zesílený kryt hranice útvary a jednotkami tankového sboru i 10. pěší divize zůstal v platnosti, ale polské jednotky se měly zdržet všech konfliktů a pokusů o překročení hranice.

Rozkaz byl vydán na pokyn polských představitelů jednajících v Moskvě - když totiž 17. června oznámili J. V. Stalinovi a V. M. Molotovovi, že Polsko je rozhodnuto Těšínsko obsadit, rozhodli se sovětské představitelé všemi způsoby zabránit otevřenému vojenskému konfliktu svých spojenců. Patrně zatím nevěděli, jak složitý spor vyřešit, mohl se však stát nebezpečným precedentem, vždyť hrozilo vypuknutí podobných problémů mezi Maďarskem a Rumunskem či Rumunskem a Bulharskem, proto potřebovali získat čas. Z tohoto důvodu byl vzbuzen Z. Fierlinger, ale ještě o hodinu dříve dostal velitel 1. tankového sboru gen. J. Kimbar rozkaz náčelníka štábu 4. ukrajinského frontu gen. L. M. Sandalova zakazující na základě rozhodnutí Vrchního velení Rudé armády polským jednotkám jakékoliv aktivní akce směřující k překročení československé hranice. Připomeňme si, že v té době již všechny polské jednotky zaujímal východiště k útoku, k němuž mělo dojít ráno 18. června. Situace byla tak vážná, že v ranních hodinách toho dne se ve Slezsku objevil polský ministr národní obrany, aby svou autoritou zabránil možným komplikacím a po seznámení se situací vydal operační rozkaz č. 00338, jímž jen de facto potvrdil platnost rozkazu gen. Sandalova.

Pokud se po vojenské stránce situace 18. června relativně zklidnila, potom polské „civilní“ provokace pokračovaly. Do Českého Těšína přijelo odpoledne z Polska v doprovodu několika ozbrojených polských důstojníků pět nákladních automobilů s nápisy „Czerwony Krzyż Polski“ a „Pomoc Czerwonego Krzyża Polski dla Zaolzia“. Provokační akce byla předem připravena, protože na náměstí již čekal dav polských žen, kterým začaly být z automobilů rozdělovány mouka, cukr, masové konzervy, mýdlo, cukrovinky i další potraviny a věci. Ozývaly se výkřiky „Tyłko dla czystych Polaków!“, což vyvolalo vlnu nesouhlasu mezi místními Čechy. Nakonec zasáhla Národní bezpečnost, která všech 32 členů Polského Červeného kříže i polské důstojníky zadržela. Incident, který hrozil

přerůst v otevřené střetnutí, byl nakonec urovnán prostřednictvím sovětských velitelů Českého Těšína a Cieszyna. Polští důstojníci byli vráceni na polské území a automobily Polského Červeného kříže dostaly jako doprovod eskortu složenou ze tří sovětských důstojníků a důstojníka Národní bezpečnosti. Kolona zamířila do Bohumína, kde už na ni čekalo plné náměstí místních Poláků. Příslušníci Národní bezpečnosti je však rozehnali (a některé zatkli a jiné zmlátili) a nedovolili „*pomoc hladovým a úpějícím krajanům*“ rozdělit. To samé se opakovalo v Orlové, Lazích a Karviné, kde byla polská výprava na šest hodin zadržena a pakvyhoštěna za hranice. „*Potravinová pomoc*“ byla opravdu jen provokací, Poláci v Československu si žili mnohem lépe než jejich krajané ve vlasti, kde byl nedostatek všeho včetně základních potravin, což ale nebylo v zemi tak poznamenané válkou nic divného. Stejně na tom byli i v jiných státech, kde boje zdaleka nezanechaly tolik škod.

VOJENSKÝ KRYT HRANIC

Zatímco politici se připravovali na jednání - československá delegace odletěla z Prahy 21. června - vojáci na obou stranách nezaháleli a snažili se získaného času využít co nejlépe. Co kdyby rozhovory skončily bez výsledku? Devatenáctého června vydal maršál M. Żymierski další operační rozkaz. Měl číslo 0345 a stanovil, že na kryt státních hranic s Československem vedle 1. tankového sboru a 10. pěší divize, jejíž úsek byl rozšířen od Cieszyna po Jabłońku, přechází také 8. pěší divize. Ta byla vyňata ze svazku 2. polské armády, podřízena přímo vrchnímu veliteli Polské armády a redislokována do oblasti Nowého Sacze na polsko-slovenských hranicích: 32. pěší pluk spolu s dělostřeleckým plukem se přemístily do Nowého Targu, 34. pěší pluk do Jasla a 36. pěší pluk do Sanoku. Úkolem svazku bylo zajistit hranice od Jablůňky (14km severně od Trstené) až po železniční stanici Užok u hranic mezi Slovenskem a Zakarpatskou Ukrajinou. Polsko tak provedlo vojenský kryt své hranice s Československem po celé její délce, na slovensko-polské hranici s důrazem na Oravu a Spiš. Jednotky dostaly za úkol zajistit neprůchodnost hranice směrem do Polska pro všechny osoby německé, české a slovenské národnosti a nedovolit výjezd z území Polska komukoliv bez zvláštního povolení. K tomu měly vybudovat kontrolní místa na důležitých komunikacích a zajistit hlídkování podél státních hranic.

Ve stejný den vydal maršál M. Żymierski také šifrogram č. 00390 týkající se redislukace jednotek na Cieszynsku a Racibórzsku. Protože prostor od Cieszyna na východ obsadila 10. pěší divize, byla brigáda motorizované pěchoty soustředěna v Racibórzi, 2. minometný pluk se stáhl k Rybníku a nově byl vymezen úsek 4. tankové brigády. Útvary a jednotky přešly na výcvik a začaly také mapovat starší obranné objekty v oblasti, které by bylo možné využít v případném konfliktu včetně zjištění potřeby jejich oprav a úprav.

Ruce do klína nesložili ani na druhé straně hranice. Dne 19. června vydalo velitelství 3. vojenské oblasti „*Všeobecné směrnice pro zajištění hranic a pohraničního pásma v přechodném období r. 1945*“, které nařizovaly vytvoření vojenského krytu hranic s Polskem na Těšínsku a Ostravsku. Samostatné tankové brigády byly podřízeny

III. prapor 34. pěšího pluku v Krnově, kombinovaný strážní prapor v Opavě, kombinovaný strážní prapor pěšího pluku 8 v Hlučíně a po jednom pěším praporu od pěšího pluku 8 (v Koblavě) a pěšího pluku 40 (v Ostravě). Vedle zajištění hranice měly jednotky zabezpečit také ochranu průmyslových podniků.

Sestava vojsk na obou stranách hranice na Těšínsku a Ostravsku dál zajišťovala Polsku poměrně značnou převahu - proti samostatné tankové brigádě a pěti pěším praporům stál polský tankový sbor posílený o dva pěší pluky. Politické napětí na Těšínsku zvyšovalo vysílání katovického rozhlasu líčící v hrůzných barvách údajné masové pronásledování Poláků v „Zaolží“, vyloučit nešlo ani aktivizaci činnosti ilegálních polských skupin a bojůvek (i když k žádné akci nedošlo, podařilo se zajistit u „polského agitátora“ v Dolních Marklovicích u Karviné stojícího v čele pětičlenné skupiny pušku a pistoli s větším množstvím nábojů a 25 kg dynamitu, které přinesl z Polska), kolovaly také tzv. zaručené zprávy o tom, že Polská armáda co nevidět překročí hranice a „osvobodí úpějící Těšínsko“. Občané české národnosti i ti Poláci, kteří si přáli zůstat československými občany, cítili stále větší znepokojení a strach, který vedl na některých místech až k protipolským náladám a hysterii.

Ani Hlavní štáb v Praze nemohl vyloučit možnost, že polská strana se pokusí využít převahy sil i prostředků k obsazení Těšínska ještě před jednáním mezi vládními delegacemi v Moskvě nebo v jeho průběhu pro vylepšení své pozice při rozhovorech. Československá vojenská rozvědka měla navíc díky svým informátorům o pohybech a koncentraci polských vojsk poměrně přesné zprávy. Například 20. června byl zjištěn příjezd tankové brigády do Cieszyna „pod vedením sovětského podplukovníka. Řidiči a velitelé tanků jsou vesměs sovětscí příslušníci - mají být v nejbližší době vystřídáni polskými tankisty.“ Ve stejný den se konala také přehlídka pěšího pluku 1. brigády motorizované pěchoty v počtu asi 1300 mužů vyzbrojených automatickými puškami před polským plukovníkem a starostou Cieszyna, při níž „mezi přihlížejícími občany bylo mluveno, že vojsko jest připraveno na zábor Zaolží“.

Napjatou situaci ještě zvýšilo sdělení vojenského velitele Rudé armády v Cieszyně, že na něm polská strana požaduje předání střežení hranice. Žádost byla sice odmítnuta s tím, že k podobnému kroku je třeba rozkazu z Moskvy, ale nebylo možné zcela vyloučit

změnu situace - vzpomeňme rozkazu maršála M. Żymierského z 18. června, v němž se hovořilo o stažení jednotek pohraniční stráže Rudé armády. Polské vojsko bylo stále posilováno nejen přísunem dalších útvarů od Krakova a Katovic, ale také oddíly milice organizovanými z řad místního obyvatelstva. Situace v polském příhraničním pásmu se stávala stále nepřehlednější a nebezpečnější.

Československá strana na to reagovala posílením ostrahy a obrany hranic na Těšínsku. Ve dnech 20. a 21. června obsadilo 300 příslušníků Národní bezpečnosti spolu se sto muži Finanční stráže hranice od Bohumína po Jablunkov. Po dohodě s posádkovým velitelem Rudé armády v Českém Těšíně bylo z počtů tankové brigády vyčleněno 200 mužů, kteří v civilním oblečení a vyzbrojeni kulomety, automaty a puškami posílili hlídky Národní bezpečnosti a Finanční stráže. Důvod převlečení vojáků do civilního oblečení, které odporovalo mezinárodnímu právu, zůstává hádankou.

VELITELSTVÍ S KRYCÍM NÁZVEM „JOSEF“

Československá delegace mířící do Moskvy odletěla z Prahy ve čtvrtek 21. června ráno, kde už na ni čekali ministr Z. Nejedlý a vicepremiér Jan Ursíny, kteří jednali v SSSR již dříve. Na letišti ji uvítali sovětský ministr zahraničních věcí Vjačeslav Michajlovič Molotov a jeho náměstek Andrej Januarjevič Vyšinskij a zástupci pražské vlády se pak ubytovali na československém velvyslanectví. První jednání bylo naplánováno na druhý den po poledni.

Zatímco v Moskvě se delegace radila o postupu, v Praze byla zveřejněna zpráva zvláštní vládní komise, která na Těšínsku v předchozích čtyřech dnech prověřovala oprávněnost polských stížností na špatné zacházení s Poláky na Těšínsku. Za Hlavní štáb do ní byl delegován plk. gšt. Jiří Berger. Zpráva konstatovala, že opravdu došlo k některým „*přehmatům*“ v jednání s polskou menšinou, ale většina byla polskou stranou neúměrně zveličena či se jednalo jen o „*reakci na polské iredentistické snahy vyvolávající nejistotu a strach u českého obyvatelstva*“. Může za to i malý počet československých bezpečnostních orgánů a vojenských jednotek na Těšínsku. Zajímavý je popis neutěšené hospodářské situace regionu, kde jsou vypláceny mzdy v korunách i říšských markách, zatímco všude se platí už jen korunami. Projevují se také některé nedostatky v zásobování, za což může i poničená komunikační síť, kterou se nedaří dostatečně rychle opravovat. Závěr zprávy si ocitujme celý: „*Agresivnost demokr. vlády varšavské je stejná v tomto bodě (otázka polské menšiny - dopl. aut.), jako byla za časů polských vlád „plukovníckých“ a jiných. V žádné jiné otázce se londýnští emigranti neshodli tak rychle s varšavskou vládou jako v otázce Zaolží. Kdyby nebylo rozhlasu katovického a varšavského, nebylo letáků a lidí pašovaných sem přes „zelenou“ hranici, byl by daleko větší klid.*“ Vzpomeňme, co napsal už v srpnu 1919 gen. M. Pellé o situaci na Těšínsku - po 26 letech by nemusel volit příliš odlišná slova.

Dne 21. června - z části i pod vlivem výše uvedené zprávy - se Hlavní štáb rozhodl změnit vojenský kryt hranic na jejich zesílení a na Těšínsku vytvořit zvláštní uskupení vojsk, které by

dokázalo odrazit případný polský útok. Velitel VI. armádního sboru v Olomouci brig. gen. J. Beránek obdržel rozkaz, aby ihned převzal velení v úseku Opava - Jablunkov a zabránil možnému postupu polských vojsk. Vedle zde již dislokovaných 8. pěší divize a 1. československé samostatné tankové brigády dostal k zabezpečení úkolu další svazky a útvary Především šlo o 3. pěší divizi z Kroměříže (velitel plk. gšt. Jaroslav Seiner) ze svazku V. sboru v Brně a jednotky od vojenské oblasti 1 v Čechách: těžký dělostřelecký pluk 5 z Rakovníka, spojovací prapor 51 z Prahy, ženijní prapor 1 z Mělníka a obrněný vlak *President Masaryk*, sestavený po skončení bojů z kořistní vojenské techniky. Vytvoření operačně-taktického uskupení, jehož velitelství dostalo podle svého velitele krycí název „Josef“, proběhlo velmi rychle a vytvořená sestava skýtala dobré předpoklady k účinné obraně.

Levé křídlo sahající od Opavy po Ostravu, kam se přemístil i velitel VI. sboru, obsadila 8. pěší divize, jejíž bojovou sestavu tvořily pěší pluk 8 (o dvou praporech) a pěší pluk 15 (s třemi prapory, jedním na hranicích a dvěma v záloze ve vnitrozemí). Velitelství divize se přesunulo z Hranic do Hlučína. Svazek měl být v nejbližších dnech posílen o těžký dělostřelecký pluk 5, spojovací prapor 51 (oba vznikly ze součástí 1. československého armádního sboru v SSSR) a ženijní prapor formující v Kroměříži. Od pěšího pluku 8 a pěšího pluku 40, který zůstal jako divizní záloha ve Valašském Meziříčí, poskytl velitel divize po jednom pěším praporu k posílení 1. československé samostatné tankové brigády, která zajišťovala obranu pravého křídla uskupení od Ostravy po Jablunkov a již měla brzy doplnit narychlo přesunovaná 3. pěší divize (reorganizovaná 3. československá samostatná brigáda v SSSR) z Kroměříže. Dva tankové prapory brigády zaujaly obrannou sestavu od Bohumína po Karvinou, jeden prapor od Karviné po Komorní Lhotu, II. tankový prapor ve Vítkovicích zůstal v záloze stejně jako motorizovaný prapor automatčků v Karlově Studánce.

Po setmění 21. června obsadily jednotky tankové brigády obranné postavení na čáře nádraží Bohumín - Doubrava - nádraží Karviná - Horní Těrlicko - Horní Tošanovice - Komorní Lhotka. Čára obrany pokračovala dál horským terénem Moravskoslezských Beskyd, kde byly přehrazeny pouze komunikace mezi Malým Polomem a kótou 1008 m. n. m., tj. zhruba od Morávky po dnešní česko-slovenské hranice. Při pohledu na mapu zjistíme,

že z taktického hlediska došlo k podstatnému zhuštění a prohloubení obranné sestavy československých vojsk mezi Opavou a Malým Polomem a že v případě polského útoku měly být nepříteli dočasně - do protiútoku záloh a posil - vydány Český Těšín, Třinec, Bystřice, Jablunkov i další místa. Těžiště obrany bylo ve směrech Bohumín - Přívoz, Fryštát (Karviná) - Orlová - Ostrava a Český Těšín - Frýdek-Místek. Veškeré palebné prostředky jednotek byly umístěny v prvním sledu jako protitankové a vojska se v postavení zakopala. Palba měla být zahájena ve chvíli, kdy polské jednotky překročí státní hranici.

Téhož dne po poledni byl do Ostravy vyslán jako zmocněnec Hlavního štábu pplk. gšt. František Houra, který měl řídit případnou obranu v prostoru mezi Opavou a Jablunkovem. Přímým velením seskupení byl pověřen velitel VI. armádního sboru brig. gen. J. Beránek.

Plukovník gšt. Jaroslav Seiner, velitel 3. pěší divize v Kroměříži

ČEKÁNÍ NA POLSKÝ ÚTOK

Noc ze čtvrtka 21. na pátek 22. června byla prvním uzlovým bodem nové „těšínské krize“, protože československé velení předpokládalo, že ráno začne polský útok dříve, než v Moskvě bude zahájeno jednání zástupců obou vlád. O tom, jak vypadala situace u československých jednotek večer a v noci 21. června víme poměrně přesně ze zprávy plk. gšt. F. Houry, který se druhý den večer vrátil do Prahy. Všude vládl napjatý klid. Tanková brigáda již zaujala sestavu podle rozkazu velitele sboru a zajištěny byly i další směry možného polského útoku. Prostor Opava byl obsazen praporem pěšího pluku 15 v síle 700 mužů, Hlučínsko dvěma prapory pěšího pluku 8 (800 mužů), mezi Bohumínem a Karvinou zaujaly obrannou sestavu dva tankové prapory s částí pěchoty a narychlo povolanými automatčíky tankové brigády, prostor od Karviné po Komorní Lhotu uzavřel jeden tankový prapor posílený o automatčíky. Zálohu velitele tankové brigády představoval tankový prapor ve Vítkovicích. K dispozici byl rovněž prapor pěšího pluku 40 v Moravské Ostravě (100 mužů, ale docházelo k urychlenému doplňování na 300 mužů) a prapor pěšího pluku 40 v Koblově (400 mužů). Ostatní části pěšího pluku 8 se v té době přesunovaly z mírových posádek do nových prostorů. Pěší útvary byly vyzbrojeny a vystrojeny, popřípadě se výzbroj a výstroj převážela do míst nového určení. Ze speciálních druhů vojsk bylo možné ihned zasadit spojovací prapor 8 v Hranicích (50 mužů + 100 mužů opravujících telefonní vedení na Těšínsku), ženijní prapor 8 formující se v Kroměříži mohl být zasazen zhruba do týdne.

Pro posílení střežení hranic a potírání případné záškodnické činnosti polské menšiny byly v Bohumíně, Fryštátu, Třinci a Jablunkově umístěny čtyři Národní bezpečnosti v síle 30 - 50 mužů. Dále byly připraveny dvě přepadové skupiny - první o 150 mužích byla složena z příslušníků Národní bezpečnosti, druhá se sto muži z Finanční stráže. V prostoru Český Těšín bylo 200 československých vojáků v civilním oděvu s automaty, kteří měli zajistit hranice pro případ, že by jednotky Rudé armády přes ujištění jejich vojenského velitele v Českém Těšíně, že nedovolí Polákům překročit hranici, byly přece jen staženy.

Situace místních lidí byla těžká, protože vzhledem k potřebě přednostně zásobovat shromážděná vojska začalo váznout

zásobování civilního sektoru. Ze zásob UNRRA, mezinárodní organizace vyvořené za účelem hospodářské pomoci státům poškozeným ve druhé světové válce, bylo obyvatelstvu přiděleno jen sušené maso a pro národní výbory káva, vše ostatní bylo zajištěno pro vojenské potřeby.

V osm večer přijel do Moravské Ostravy velitel VI. armádního sboru gen. J. Beránek s náčelníkem štábu sboru plk. gšt. Šindlerem a celým štábem a provedl další opatření. Vydal operační rozkaz č. 1, jímž celý obranný prostor rozdělil na tři úseky: 8. pěší divize zajišťovala úsek mezi Opavou a Bohumínem (stanovištěm velitele plk. J. Satorie byl Hlučín), 1. československá samostatná tanková brigáda zúžený úsek Bohumín - Karviná (stanoviště velitele plk. V. Janka v Moravské Ostravě) a 3. pěší divize bránila úsek Karviná-Malý Polom (stanoviště velitele plk. gšt. J. Selnera ve Frýdku). Jako svou zálohu vyčlenil velitel sboru dva tankové prapory soustředěné ve Vítkovicích a prapor 3. pěší divize v Ostravě-Hrabůvce. V případě zahájení bojových akcí se mělo velitelské stanoviště velitele sboru i tankové brigády přesunout do Příboru.

Celková obranná sestava měla být - včetně přesunované 3. pěší divize - zaujata před 25. červnem. Plk. V. Janko požadoval, aby celá tanková brigáda byla stažena jako záloha velitele sboru pro případ rychlého nasazení na nejohroženější úseky ale gen. J. Beránek po poradě s pplk. Hourou své rozhodnutí nezměnil.

Zásobování vojsk bylo kryto jen s obtížemi. Výrazné omezení výdeje pohonných hmot, nařízené náčelníkem Hlavního štábu, však vyvolalo kalamitu nejen u vojenských útvarů, ale i v průmyslu, a velitel tankové brigády proto prostřednictvím zástupce Hlavního štábu žádal o uvolnění části pohonných hmot pro svou potřebu. Projevoval se také nedostatek dopravních prostředků, protože nákladní automobily přislíbené k zajištění převozu vojsk a materiálu do nových míst určení, nebyly stále k dispozici a bylo nutné hledat různá náhradní řešení.

Československá strana měla i nadále poměrně podrobné informace o polských jednotkách připravených k útoku. Zнала sídlo velitelství 1. tankového sboru v Rybníku, věděla o tom, že tankovým brigádám velí sovětští důstojníci, utajen jí nezůstal ani počet vojáků polského 10. pěšího pluku (2400 mužů + 28 tanků), znala i jméno jejího velitele a složení mužstva z Ukrajinců, Poznaňců a Poláků z východního Pruska či totožnost generála jako

vojenského velitele v Racibórzi. Zajímavý a výmluvný je telegram o důvěrném sdělení důstojníka NKVD přednostovi 2. (zpravodajského) oddělení tankové brigády z 23. června, že „NKVD zatklo polského divizního generála Zawadskiho v Katovicích, který dne 19. t. m. vydal rozkaz k překročení čs. hranic, protože polská vláda prohlásila, že rozkaz k tomu nedala, že gen. Zawadski tak učinil o vlastní újmě. Při prohlídce, kterou provedlo NKVD u div. Zawadskiho, byla nalezena kopie tohoto rozkazu.“ Snad tomu tak opravdu bylo, možná šlo jen o účelovou dezinformaci sovětské strany.

STUDENÁ SPRCHA V MOSKVĚ

Noc proběhla v relativním klidu a ještě než se v pátek 22. června sešli zástupci československé a polské vlády k prvnímu jednání, vydal velitel VI. armádního sboru další operační rozkaz. Příkazoval v něm udržet všemi prostředky upřesněnou čaru obrany Opava - severní okraj lesíku Svoboda - Chuchelná - Píšť - Hať - severní okraj lesa jižně Bohumína - Bohumín - Německé Dětmarovice - tok Olše na východním okraji Karviné - Horní Těrlicko - Tošanovice - Komorní Lhotka. Palba měla být zahájena jen na ty polské jednotky, které překročí předmnichovskou hranici a vstoupí na československé území. Došlo také k přesunu veškerého dělostřelectva do prvního sledu k přímé palbě na tanky. Posilové prostředky byly stále ještě vzhledem k dopravním potížím na přesunu, pouze večer dorazil do Hranic obrněný vlak President Masaryk. Přes všudypřítomné napětí vládl na obou stranách hranice klid, nedošlo k žádným provokacím ani incidentům. Navíc vojenští velitelé Rudé armády v Českém Těšíně a Cieszyňě sdělili československé a polské straně, že na příkaz z Moskvy zůstávají se svými jednotkami i pohraničníky na místě a neopustí je „pravděpodobně až do vyřešení sporných problémů“ Přítomnost sovětských vojsk činila polský útok málo pravděpodobným.

V Moskvě krátce po poledni začalo v budově polského velvyslanectví první jednání československé a polské delegace. Ještě předtím se ministerský předseda Z. Fierlinger krátce sešel s Bolesławem Bierutem, předsedou Krajowej Rady Narodowej (Zemské národní rady) a sovětským ministrem zahraniční V. M. Molotovem. Po vyslechnutí ostrých výtek za „nepřátelský vztah k Němcům, Maďarům a Polákům“ Molotovovi řekl, že za základ nadcházejícího jednání považuje předmnichovské hranice Československa, což už sdělil Bierutovi. Pak prohlásil: „Je věcí Poláků a nás, abychom se nějak dohodli. Když se nedomluvíme, bude muset rozhodnout mírová konference, která vyřeší všechny otázky týkající se německého území.“ Dobře věděl, že právě to nechce Moskva dopustit.

Při jednání zástupců obou vlád vicepremiér Władysław Gomułka uvedl, že „*přáním polské vlády je vyřešit česko-polský hraniční spor vzájemným jednáním, bez využití arbitráže třetí strany třebaže by se jednalo o přítele.*“ Náměstek ministra zahraničních věcí V. Clementis

odpověděl, že československá strana nechce o nějakých hraničních problémech na Těšínsku vůbec jednat, že lze mluvit pouze o incidentech, za které však ve většině případu může polská strana. Hovořit se dá také o Kladsku a části Ratibořska a Hlubčicka, které „jako staré české země (jsou - dopl. aut.) hospodářsky, etnicky a komunikačně spojeny s Čechami“. Jednání trvalo dvě hodiny a skončilo jediným výsledkem - obě delegace se znovu sejdou 25. června na československém velvyslanectví. Schůzka byla poznamenána tím, že se konala druhý den po vynesení tvrdých rozsudků nad 16 představiteli polského podzemí v Moskvě, které ukázaly, jak bezohledně se umí SSSR vypořádat s těmi, kteří ho nehodlají poslouchat.

Nazítří, tj. v sobotu 23. června, se sešli H. Ripka, Z. Nejedlý a V. Clementis s A. J. Vyšinským, aby ho informovali o jednání s Poláky, projednali své územní požadavky na bývalá německá území a především mu sdělili, že československá vláda je rozhodnuta postoupit Sovětskému svazu Zakarpatskou Ukrajinu, což Vyšinského velmi potěšilo. Vysvětlil, že Československo a Polsko si musí vyřešit své vztahy samy - „bude to test zralosti Čechů a Poláků“, prohlásil sovětský diplomat - a sovětská strana nechce do celé záležitosti vstupovat. A pokud jde o korekce německých hranic, musí SSSR brát do úvahy názory Britů a Američanů a o těchto záležitostech rozhodne až mírová konference. Pro přítomné to byla studená sprcha, vždyť přivezli a podali Zakarpatskou Ukrajinu „na talíři“ a ničeho se jim za to nedostalo. Jistě se v duchu ptali, zda nevynesli svůj hlavní trumf příliš brzy.

[illegible]

Situace na severu Moravy 21. června 1945

úmýslné, resp. že k němu ani nedošlo. Například 23. června hlásil velitel čtyř pěšího praporu z Javorníku narušení hranic polským plukem do hloubky 3 - 4 km. Tanková jednotka vyslaná ihned do prostoru zjistila, že jde o polský vozatajský prapor v síle 50 mužů, který se přesunoval podél hranic do prostoru Głucholazy a byl doprovázen příslušníky Národní bezpečnosti a Finanční stráže. Spolupráce s těmito dvěma složkami byla přes některé dílčí problémy velmi dobrá a hranice díky „*bezpečákům*“ a „*financům*“ byla pod stálým dohledem.

Vedle ženijních úprav obranného postavení prováděly československé jednotky po celou dobu výcvik a speciální druhy vojsk se podílely na odstraňování válečných škod. Spojáři provedli opravu telefonní a telegrafní sítě mezi Opavou, Hlučínem, Moravskou Ostravou a Českým Těšínem, ženijní roty opravily řadu komunikací a Nebudovaly náhradní most přes Odru u Hrušovan.

Rychle se zlepšovalo materiálně technické zabezpečení jednotek zaujímajících bojovou sestavu. Většinou sovětskou vyzbrojí byla vybavena 3. pěší divize doplněná na plné stavy, zásobování proviantem probíhalo převážně z místních zdrojů, jednak ze skladů 3. vojenské oblasti v Olomouci a Prostějově pomocí nákladních vozů připojovaných k osobním vlakům. To umožnilo zlepšit zásobování obyvatel. Morální stav československých jednotek byl na velmi vysoké úrovni a velitelé i mužstvo byli odhodláni bojovat.

Na druhé straně hranice pokračovalo soustřeďování polských vojsk v příhraničním pásmu. Do Cieszyna vedle 1. tankového sboru přišel 24. června 10. pěší pluk T. Kosciuzska a jeho přivítání se změnilo v mohutnou protičeskoslovenskou demonstraci. Další jednotky byly přisunovány rovněž do Kłodzka a jiných míst - např. v prostoru mezi Tłumaczówem (německy Tutschendorf) a Międzyzylesim byl rozmístěn 9. pěší pluk. I tady mělo československé vojenské zpravodajství dostatek informátorů a díky nim i dokonalý přehled o situaci. V Tłumaczówě obsadila celnici nejprve 18. června polská Straż Przemysłowa v počtu dvou důstojníků a 20 mužů, aby byla vystřídána stejným počtem vojáků vyzbrojených puškami a kulomety. V Czermné byla vojenská jednotka v síle důstojníka v hodnosti podporučíka s 15 muži, v Jeleniówě důstojníka a 28 mužů.

Od 20. června zesílila také polská propaganda vedená především katovickým rozhlasem, v jehož vysílání bylo líčeno

údajné masové pronásledování Poláků na Těšínsku. Články v podobném duchu přinášel i polský celostátní tisk - např. deník *Rzeczpospolita* psal o třech českých vojácích, kteří 26. června přešli v Chalupkách hranici a agitovali mezi obyvateli proti Polsku. Vyhrožovali, že zatčení a vyhnání budou všichni, kteří vyvěšují polské prapory. Polská policie oba (!) vojáky zatkla, ale na pomoc jim přišla četa českého vojska, která zatčená osvobodila, krutě zmlátila polské policisty a zdemolovala jim stanici. Vyšetřování na československé straně zjistilo, že k tomuto incidentu nedošlo.

Mezi lidmi v Polsku se povídalo, že za hranicí se soustřeďují vojska, která mají za úkol obsadit „*Předolží*“ až po Bielsko. Přes hranici byly pašovány letáky v polštině, vyzývající všechny polské muže k přechodu hranic a vstupu do Polské armády - zachyceny byly např. v noci z 26. na 27. června v Bohumíně. Rozšiřovala je skupina kolem jistého Legiewa, který byl zatčen československými bezpečnostními orgány a podle zjištěných dokladů šlo o agenta polské rozvědky a exponenta Armije Krajowe. Údajně měl stát také za provokaci Polského Červeného kříže na Těšínsku 18. června 1945. Střediskem protičeskoslovenské činnosti byl Cieszyn, kde nadále působily polovojenské organizace *Zaolzie* a *Oddział Wypadowy* a orgány místní správy provokativně přidělovaly Polákům podniky, obchody i byty v Českém Těšíně i na dalších místech „*Zaolzia*“. Zjištěna byla také existence jednotky nazvané *Oddział Wypadowy*, která měla ještě před započítím polského útoku vpadnout na československé území, terorizovat obyvatelstvo, vyvolávat paniku a zabránit eventuálním sabotážním činům ustupujících československých jednotek. Podle hlášení některých stanic Národní bezpečnosti pronikali polští vyzvědači přes hranice oblečení do sovětských uniforem. Například 23. června střílel poblíž Fryštátu „ruský starší seržant“ z automatu po kapitánu Rudé armády, příslušníkovi Finanční stráže a civilistech. Z polské strany se dokonce ozývaly výhrůžky kalkulující s tzv. Andersovou armádou, která váhala s návratem do Polska. Poručík 10. pěšího pluku se před informátorem československé vojenské rozvědky vyjádřil, že „až Rusové odejdou z Polska, uděláme si s Čechy co budeme chtít... Máme v západních Čechách 40 divizí polského vojska, 200 000 mužů, ti čekají jen na rozkaz...“ O tom, že ve stejné době byli lákáni vojáci slovenské národnosti z 1. československé divize v Itálii ke vstupu do polských zahraničních jednotek, jsme si již říkali. Na této akci se z velké části podíleli

polští vojáci pocházející z Těšínska a Oravska a osloveným slibovali „*brzký návrat do osvobozené vlasti*”.

Jestliže koncentrace vojsk na severu Moravy zhoršila zásobování obyvatelstva, potom v Polsku byla situace mnohem horší a především v příhraničních oblastech, kde bylo soustředěno polské vojsko. Chyběly základní potraviny a nedostávalo se ani brambor, které byly zrekvírovány pro armádu. Docházelo k bojům se zbytky rozpuštěných Armije Krajowe, Batalionů Chłopskich i dalšími ilegálními ozbrojenými jednotkami, které se skrývaly v lesích v noci si chodily obstarávat jídlo a další potřeby loupením do vesnic a osad. Na Racibórzsku a Głubczycku byly dokonce tak silné pročeské nálady, že polské úřady vydaly nařízení zakazující jakoukoli propagandu ve prospěch připojení k Československu. K těmto „*zrádcům*” se chovali příslušníci polské milice i armády velmi nepřátelsky, takže se stávali i se svými rodinami terčem útoků bojůvek, jejich majetek byl konfiskován a dáván novým osídlencům. Do „*nepevných*” oblastí a míst byli také dosazováni starostové a kněží, kteří měli na „*špatné smýšlející propolsky působit po stránce víry*”.

Podobná byla situace také v Kłodzku, kde navíc docházelo k urychlenému vystěhovávání Němců a osidlování Poláky pro případ plebiscitu. V pondělí 26. června zahájily polské úřady evakuaci všech Němců ve věku od 15 do 55 let do Československa a zahrnuli do ní i Čechy žijící v Kłodzku. Na hranicích východně od Žamberka shromáždily dalších asi tisíc Němců, kteří byli naopak vyhoštěni z Československa a jež odmítly přijmout, protože „*Kłodzko je pradávné polské území a polským už navždy zůstane*”. Nebozí vyhoštěnci, které nikdo nechtěl a nikdo se o ně nezajímal, tu v těžkých podmínkách a o hladu prožili několik dnů, než se podařilo jejich postavení vyřešit.

DOHODA MŮŽE BÝT JENOM DOBROVOLNÁ

Nebyla to jen rázná opatření československé armády a setrvání jednotek NKVD a Rudé armády na hranicích, co nedovolilo Polsku, aby se pokusilo o třeba jen místné nebo silami omezenou vojenskou akci, která by mohla přerůst v ozbrojený konflikt. Hlavní těžiště se stále výrazněji přesouvalo do politické oblasti, především do jednání v Moskvě, třebaže to tak vzhledem výsledkům nemuselo na první pohled vypadat.

Druhé setkání zástupců československé a polské vlády se konalo v pondělí 25. června v budově československého velvyslanectví v Moskvě. Ještě před ním navštívil Z. Fierlinger předsedu Prozatímní vlády Edwarda Osóbku-Morawského. Dozvěděl se, že *„ačkoliv Těšínsko patří Polsku, chce jeho vláda jednat o zdejších hranicích a za územní ústupky je schopna Československu zajistit hospodářské výhody“*. To československý premiér odmítl, čímž druhou stranu dost iritoval. Jak později řekl, dospěl k závěru, že *„další rozhovory s Poláky jsou zbytečné a polská vláda bude dál systematicky pokračovat v rozdmýchávání národnostních sporů na Těšínsku“*. Nevyloučil ani možnost, že Polsko použije vojenskou sílu.

Atmosféra při druhém jednání byla velmi nepříjemná - už na začátku odmítla československá strana jednat o hranici na Těšínsku a byla ochotna řešit existující problém pomocí přesídlení obyvatel a zdůraznila, že na Těšínsku *„uznává národnostní složení jen do září 1938, kdy většina obyvatelstva byla česká“*. Polská delegace požadovala, aby se o případném přesídlení jednalo až po rozhodnutí o hraničních úpravách. Připomenula také, že v případě Zakarpatské Ukrajiny zaujala Praha zcela jiný postoj než v otázce Těšínska. Došlo k vzájemným výčitkám a po třech hodinách jednání skončilo bez výsledku a bez dohody, zda se obě delegace ještě sejdou.

Sovětské vedení si z krachu jednání nedělalo příliš těžkou hlavu. Vyšinskij hned druhý den československým zástupcům natvrdo řekl, že pokud se nedokáží dohodnout s Poláky, budou muset těšínský problém rozhodnout velmocí. Na otázku, zda je možné počítat s územními zisky na úkor bývalého německého území, sovětský diplomat odpověděl, že *„území, na které si dělají*

nároky, už dostali Poláci a případné hraniční změny může udělat pouze mírová konference”.

Večer ve středu 27. června byla československá delegace pozvána na recepci ke Stalinovi. Měl velmi dobrou náladu a v přítomnosti polského ministra Wincenta Rzymowského se zeptal Z. Fierlingera, jestli by se Češi a Poláci nemohli přece jen nějak dohodnout. *„Máte přece zájem o německé úzení, které bylo odevzdáno Polákům, jisté by bylo možné dospět k nějakým vzájemně přijatelným kompenzacím.”* Československý ministerský předseda to odmítl a řekl, že spojování územních požadavků na Ratibořsku, Hlubčicku a Kladsku s těšínským problémem je nepřijatelné. Stalin kupodivu neztratil dobrou náladu, jen řekl Rzymowskému dvojznačná slova: *„Dohoda může být jenom dobrovolná. A už vůbec ji nelze vynutit s pomocí hrozby užití síly.”* Dobrou náladu sovětského vůdce pochopíme ve chvíli, kdy si povíme, že ještě před banketem se Z. Fierlinger sešel s A. J. Vyšinským k projednání otázky Zakarpatské Ukrajiny a souhlasil s tím, že iniciativa s předáním území Sovětskému svazu vzejde z československé strany.

Moskevská jednání mezi zástupci československé a polské vlády skončila v otázce Těšínska bez sebemenšího úspěchu. Československá delegace odmítla návrh na výměny území. Sovětský svaz jasně naznačil, že snahy o získání bývalých německých území předaných Polsku nepodpoří. Jediným výsledkem byla dohoda o osudu Zakarpatské Ukrajiny podepsaná 29. června. Snad lze souhlasit s názorem, že to byla splátka za sovětskou neutralitu ve sporu o Těšínsko a současně snaha nezavřít si zcela *„zadní vrátka”* k možnosti přece jen získat některá německá území předaná Polsku, protože se začínala rýsovat možnost podpory ze strany Velké Británie a zejména USA. Ale to je jiná otázka, jíž i přes její zajímavost a lákavost nemůžeme věnovat pozornost. Postačí, když si povíme, že na postupimské konferenci se o těchto problémech vůbec nejednalo a ani mírová konference v Paříži jim nevěnovala pozornost.

KRÁTKÉ UVOLNĚNÍ

V pondělí 25. června usoudil československý Hlavní štáb, že bezprostřední nebezpečí polského útoku již nehrozí a v podvečerních hodinách vydal rozkaz pro velitele VI. armádního sboru, na jehož základě přešly následující den jednotky v prostorech obranného postavení do pohotovostní sestavy. Týkalo se to i součástí 3. pěší divize, které byly právě přisunovány do nových ubytovacích prostorů a určená obranná postavení již nezaujaly. Jednotky 3. a 8. pěší divize včetně posilových prostředků zůstaly v určených úsecích, ale byly ubytovány po praporech a oddílech v osadách. Prováděly výcvik za zvýšené bojové pohotovosti, aby mohly kdykoliv zaujmout obranné postavení. Tankové prapory 1. československé samostatné tankové brigády byly staženy do mírových posádek - I. prapor se nejprve soustředil v Dobré a potom ve Frývaldově (Jeseníku), II. prapor ve Vítkovicích, III. prapor v Orlové a IV. prapor v Karvině; i nadále tak zůstávaly dislokovány v příhraničním pásmu a staly se pohyblivou a údernou zálohou. Automatčící brigády se stáhli do Karlovy Studánky. Speciální druhy vojsk pokračovaly v opravách telefonního a telegrafního vedení, komunikací, mostů apod.

Vzhledem k rozporuplným hlášením informátorů z Polska Hlavní štáb se zrušením pohotovostní sestavy jednotek zatím nepočítal. Ve středu 27. června dorazil do Cieszyna polský pohraniční prapor, který měl do dvou dnů vystřídat sovětský pohraniční pluk a převzít ostrahu hranic. Velitel sovětského pluku NKVD plk. Bogdanov oznámil, že polská 1. brigáda motorizované pěchoty má být v nejbližších dnech z Cieszyna stažena do své stálé posádky u Katovic a polský tankový sbor bude z Rybniku přesunut ke Gliwicím. Že v „těšínské krizi“ dochází ke změnám z polské strany potvrzovalo i to, že na hranicích byly rozmísťovány poměrně slabé pěší jednotky o 20 - 30 mužích, které střežily především důležité hraniční přechody. Jejich sestava však byla stále zesilována a zahušťována do šířky i do hloubky. Doplněvány byly výhradně mužstvem, které se zúčastnilo bojů po boku Rudé armády nebo v partyzánských oddílech, tedy bojově nejzkušenějšími vojáky.

Zklidnil se také tón polského tisku vůči Československu, což mělo několik příčin. Jednání v Moskvě ukázala, že Polsko nemůže

počítat při svých územních nárocích na Těšínsku s podporou SSSR a Stalinova slova na recepci o nemožnosti vynutit dohodu silou musela polská strana brát více než vážně. Navíc uzavření československo-sovětské dohody o Zakarpatské Ukrajině vedlo v Polsku k přesvědčení, že za ni získalo Československo slib sovětské podpory ve sporu o Těšínsko. V polském tisku se objevily požadavky, aby se podobným způsobem, tj. mezistátní dohodou

Rodacy!

Przyjaźń demokratycznej Polski z bratnim narodem czeskim jest jedną z podstaw polskiej polityki zagranicznej. Wszystko, co mogłoby zakłócić szczerą przyjaźń obu narodów bezwzględnie uznane być musi za niepożądane. Zatarگی polsko-czeskie i bezprzykładne wystąpienie polskich rządów sanacyjnych przeciwko Czechosłowacji w 1938 roku doprowadziły w swojej konsekwencji do upadku zarówno Polski jak i Czechosłowacji.

Naród Polski niezłomie uznaje Was, rządków naszych zła Olzy, za pełnoprawnych obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, którzy na równi z innymi korzystają winni ze wszystkich swobód i przywilei demokratycznych. Naród Polski nie zgadza się na jednostronne, bez jego zgody zatłwienie sprawy granicy polsko-czechosłowackiej, przesadzające przynależność Zaolzia do Czechosłowacji.

Dlatego też wszelkie próby traktowania Polaków na Zaolziu jako cudzoziemców uznać musimy za bezprawne, obce duchowi demokracji i sprzeczne z istotnymi interesami narodu tak polskiego jak i czechosłowackiego. — Naród czeski zapisuje sobie i teraz chlubną kartę w dziejach przyjaźni narodów słowiańskich, niosąc ofiarną pomoc tysiącom Polaków, wracających z obozów koncentracyjnych.

Ale właśnie dlatego nie rozumiemy, jak rząd bratniej republiki czeskosłowackiej może tolerować bezprawia miejscowych organów władzy, które zarządziły rejestrację „cudzoziemców”, obejmując tym miarą również i Polaków.

Dłatego wzywamy Was, rodacy z Zabolza, byście przeszli do porządku dziennego nad tą rejestracją. Wcale się do niej nie zgłaszajcie. W żadnym razie nie porzucajcie dobrowolnie Waszej ziemi. Zapewniliśmy Was, że naród polski uczyni wszystko, by w razie potrzeby w sposób stanowczy przysłał Wam z pomocą.

Katowice, dnia 14-go czerwca 1945 r.

Polska Partia Robotnicza
Polska Partia Socjalistyczna
Stronnictwo Demokratyczne
Stronnictwo Ludowe
Polski Związek Zachodni-

Drukarnia Wawerska, Warszawa, 50/52 ul. 11

Sliby pomoci krajanům v Zaolží dávali i polští komunisté

řešil i problém „Zaolží“. Dalším faktorem bylo vytvoření nové polské koaliční vlády Národní jednoty, k němuž došlo 28. června ve Varšavě, krátce po návratu polské delegace z Moskvy. Předsedou zůstal E. Osóbka-Morawski, prvním místopředsedou se stal W. Gomułka, zastupující polské komunisty, a druhým Stanisław Mikołajczyk, předseda polské emigrační vlády v Londýně, stojící v čele nejsilnější politické strany v Polsku - Polskiego Stronnictwa Ludowego (Polské lidové strany). Prozatímním prezidentem byl zvolen komunista B. Bierut. O tom, že nová vláda by mohla zastávat vůči problému Těšínska pružnější stanovisko, svědčilo vyjádření S. Mikołajczyka na tiskové konferenci po příletu polské delegace z Moskvy, že tato otázka musí být vyřešena oběma vládami v duchu přátelství a dobrých sousedských vztahů. Přiznejme, že československá odpověď učiněná hned druhý den nebyla právě diplomatická. Předseda vlády Z. Fierlinger v rozhlasovém projevu zdůraznil průmyslový i další význam Těšínska a podtrhl zejména skutečnost, že *„územní změny, k nimž došlo po uzavření mnichovské dohody, nemohou mít jakoukoliv platnost a problém Těšínska pro Československo neexistuje“*.

Ono určité „blýskání na lepší časy“ však nemělo dlouhé trvání. Dne 29. června 1945 vydal na základě telegramu Vrchního velení Rudé armády polský ministr národní obrany maršál M. Żymierski rozkaz č. 00370, jímž byla 1. polská armáda vyčleněna za svazku okupačních vojsk v Německu a po soustředění v prostoru Legnica - Bolesławiec - Sprotawa přešla o půlnoci 5. července do přímé podřízenosti maršála M. Żymierského a dostala za úkol obsadit československo-polské hranice. To znamenalo podstatné posílení polských sil v příhraničním pásmu, navíc svazky, útvary a jednotkami na plných počtech osob i výzbroje a s bojovými zkušenostmi. I ti největší optimisté v československém Hlavním štábu si museli uvědomit, že tento krok byl učiněn s určitým záměrem a že jisté uvolnění, k němuž došlo na Těšínsku i na severních hranicích Moravy a Slezska, bylo jen dočasné a vojenská situace se brzy opět zkomplikuje a vyhroťí.

Bylo zřejmé, že Polsko se „Zaolží“ vzdát nechce, navíc se blížila postupimská konference tří vítězných mocností protihitlerovské koalice (byla zahájena 17. července), která měla vedle dalších otázek řešit také nové hranice Polska. Získání „Zaolží“ a popřípadě i dalších území mohlo v očích polské veřejnosti do značné míry kompenzovat odstoupení

východních území ve prospěch SSSR. Hlavní polské politické síly se shodovaly na tom, že nový stát je třeba budovat jako národně jednotný a zahrnout do něj také polské menšiny žijící v příhraničních oblastech. Na západních, původně německých územích přirčených Polsku (Racibórzsko, Kłodzsko, Wrocławsko, Poznaňsko, Gdaňsko a další, jimž se začalo říkat „*Ziemia Odzyskane*“), docházelo již od konce války k odsunutí německého obyvatelstva a rychlé polonizaci, která zasahovala také české menšiny především na Racibórzsku, Glubczycku a v Kłodzsku - pro případ, že by zde byl vypsán plebiscit.

NAPĚTÍ OPĚT NARŮSTÁ

Na základě rozkazu maršála M. Żymierského z 29. června docházelo od 5. července ke koncentraci polských vojsk v příhraničních oblastech po celé délce polsko-československých hranic. Úsek od Zittau (Žitavy) po Jelení Góru obsadila 7. pěší divize ze svazku 2. polské armády, úsek od Jelení Góry po Urzok na styku polsko-československo-sovětské hranice vyčleněné svazky 1. polské armády: úsek Jelenia Góra - Paczków (u Rychlebských hor) obsadila 10. pěší divize, od Paczkowa po Cieszyn 2. pěší divize, Cieszyn - Nowy Sącz byl svěřen 6. pěší divizi a zbývající část po Urzok 8. pěší divizi. Zálohu představovala 13. pěší divize dislokováná v okolí Katowic, kde bylo také velitelství a štáb 1. armády.

S příchodem nových svazků začaly být od československo-polské hranice postupně stahovány útvary a jednotky, které sem byly přesunuty v době červnové krize. Tankový sbor se soustředil v okolí Gliwic, 1. motorizovaný pěší pluk ministerstva vnitra se přemístil do Krakova, kde se stal součástí sboru vojsk ministerstva vnitra a 10. pěší pluk byl vyjmut z 2. polské armády a podřízen 1. armádě. Nově přicházející polské jednotky obsadily hranici z roku 1937 s cílem zabránit přechodu osob německé, české a slovenské národnosti do Polska a naopak Poláků na území Československa; ti se museli prokázat zvláštním povolením vojenských nebo civilních orgánů. Na důležitých komunikacích a místech byla zřizována další kontrolní stanoviště a zajištěna byla i hlídková činnost podél hranic. Zvláštní pozornost se věnovala ostraze a zabezpečení mostů, železničních uzlů, horských průsmyků a dalších vojensky důležitých míst. Vojska se také seznamovala s terény svých úseků a možnostmi jeho využití. Posledním úkolem bylo vracet do Československa vysídlené osoby německé národnosti a odsunovat ze „*získaných území*“ původní německé obyvatelstvo na západ od Nisy. Kontrolní stanoviště měla také zajišťovat přijímání polských repatriantů a válečných zajatců.

Přesuny polských vojsk v Wízkosti státní hranice nutily Hlavní štáb v Praze udržovat na severu Moravy v platnosti mimořádná opatření a udržovat pohotovostní sestavu vojsk i zvýšenou bojovou pohotovost. Podle zpráv československé vojenské rozvědky docházelo k posilování nejen polských, ale i sovětských jednotek.

Do Racibórze byla umístěna motorizovaná pěchota a lehké dělostřelectvo, všechny důležité objekty ve městě byly vojensky střeženy. Dne 2. července přišla do Cieszyna nová sovětská jednotka, o níž se však informátorům nepodařilo zjistit bližší údaje. Přeskakovaly také zprávy, že k 10. červenci dojde k výměně všech sovětských jednotek na hranicích polskými útvary.

Spolupracovníci rozvědky potvrdili také to, co bylo v mnoha případech vidět pouhým okem: v příhraničním pásmu probíhají na polské straně ženijní práce a hraniční přechody byly opatřeny závorami, změnil se rovněž systém jejich střežení i střežení hranic. Podél silnice u Kranowitz vybudovali ženisté zákopy a urychleně byly opravovány silniční a železniční mosty přes Odru u Raciborze i na dalších místech. Polská strana také přerušila odstraňování min z prostorů zaminovaných na konci války nacistickou armádou. Menší jednotky o 20 - 30 mužích umístěné ve všech polských příhraničních obcích byly posíleny na dvojnásobek a jejich příslušníci *„začali požadovat od obyvatelstva, které přechází hranice, průkazy k přechodu hranic. Zatím nezakročují, jen napomínají. Službu pohraniční konají často s milicí.“*

Došlo také k několika narušením československé hranice jednotlivci i menšími skupinkami vojáků, incidentům se však ve všech případech podařilo zabránit. Spolu s ilegálně přecházejícími polskými civilisty plnily i vojenské osoby především rozvědné úkoly - bylo to způsobeno tím, že polská vojenská rozvědka neměla v československé armádě prakticky žádné informátory.

ČECHŮM TU NIC NENECHÁME!

Situace v polském příhraničním pásmu se stávala nepřehlednou. Vedle polovojenských organizací, jakými byly Zaolzie či Oddział Wypadowy, tu byly legální miliční jednotky Straż Meczislaw, Straż Przemysłowa a Milicja Obywatelska spolu s Polskou pořádkovou policií a někde i s Deutsche Polizei, vytvářenou z místních občanů německé národnosti majících důvěru polských orgánů. Ve spolupráci s armádou se tyto organizace podílely na obsazování „*získaných území*“ a jejich polonizaci. Docházelo tu i k drancování. Polská bezpečnost i miliční organizace zabavovaly dobytek, jízdní kola, radiopřijímače a další věci, často s tvrzením, že „*než aby to dostali Češi, raději si to vezmeme my*“. Sklizené obilí z velké části rekvírovala Rudá a Polská armáda, brambory polská milice. Obchody byly většinou zavřené nebo zely prázdnou, na potravinové lístky se nic nedostalo, ceny na černém trhu dosahovaly astronomických výšek. Projevoval se nedostatek pohonných hmot i krmiva pro dobytek, vznikaly problémy s telegrafním, telefonním i poštovním spojením. Práce na odstraňování válečných škod se zastavily a jak sdělil informátor československé rozvědky, všude „*schází materiál, prac. síly a zájem*“.

Ve zvláště obtížné situaci se ocitalo původní německé obyvatelstvo. Do všech obcí byli dosazeni polští starostové a do kostelů polští duchovní. Došlo k uzavření německých škol a zákazu německého tisku a bohoslužeb. V některých místech, zejména v Kłodzku, musely zůstat byty Němců neustále otevřeny, aby mohlo kdykoliv dojít k domovní prohlídce. Nejlepší byty a domy zabrali nebo vyrabovali Poláci, kteří v rámci osídlování přicházeli do těchto oblastí z východních území odstupovaných Sovětskému svazu. Muži byli cvičeni a organizováni do jednotek domobrany pod vedením starostů, kteří měli uschovány přidělené zbraně a střelivo. Československá strana tuto činnost hodnotila jako přípravu na možný plebiscit o osudu území, na které si dělala sama nárok, a jako snahu vytvořit předem takové podmínky, aby se většina obyvatel vyslovila pro připojení k Polsku.

Konfiskaci německého majetku provázal postupný odsun německého obyvatelstva k novým polským západním hranicím, často ze velmi krutých podmínek. Například 26. června byli do

Chudoby (dnes Kudowa-Zdrój v Kłodzsku) svolání starostové, jimž bylo oznámeno, že všichni Němci z jejich obcí musí být do 24 hodin vystěhováni a smějí si vzít nejvýše 20 kg osobního majetku. Akci zastavil až zásah místního velitele Rudé armády. Ale i situace těch, kteří zatím zůstávali, byla zlá - podle zjištění československé rozvědky dostávalo německé obyvatelstvo v Kłodzsku na osobu na pět týdnů 150 g másla (které však nebylo), 250 g masa, 6500 g chleba a 750 g cukru, děti do dvou let věku měly nárok na 0,2 litru mléka denně. Vzhledem k lístkovému systému a prázdným obchodům často nedostali ani toto minimum. Němci byli diskriminováni i tím, že zatímco Poláci dostávali průměrný denní plat 140 marek (70 zlotých). Němci jen 5-8 marek. Na druhou stranu německé obyvatelstvo mnoha vesnic sabotovalo předepsané dodávky, což vedlo k řadě konfliktů.

Polská strana také bránila odsunu Němců z Československa na svá „*získaná území*“ a rozšiřovala zprávy, že zejména starší osoby se mohou beztrestně z humanitárních důvodů vrátit. Poláci začali odsunutě německé obyvatelstvo vracet zpátky, a protože je česká strana nechtěla přijmout, dostali se tito lidé do velmi složité a těžké situace - většinou živořili na „*území nikoho*“ na československo-polských hranicích do doby, než se jejich problém většinou na zásah sovětských orgánů nevyřešil. Silný tlak, kterému byli Němci vystaveni, vzbuzoval jejich sympatie k těm, kteří se jich nebáli zastat, především k německé sociální demokracii, křesťanské sociální straně a komunistům. Ti získali silné pozice zejména v Kłodzsku a vyslovovali se jednoznačně pro připojení k Československu, čímž vyvolávali u Poláků ještě silnější protiněmecké nálady a tvrdší opatření.

Do tohoto neradostného obrazu patří také akce ilegálních polovojenských skupin bojujících proti polské vládě, které se zásobovaly krádežemi na venkově, a epidemie tyfu, která vypukla na konci června v okolí Raciborze (a dostala se i přes hranice).

RISKANTNÍ HRA O NÁRODNOSTNÍ MENŠINY

Polské orgány, skupiny i jednotlivci ve snaze polonizovat nově získaná území podnikaly nepřátelské akce také proti místním Čechům. Již v polovině června 1945 se ve Slezsku a na severu Moravy objevili první utečenci a jejich počet stále stoupal. Nejvíce jich zůstalo v okresech Hlučín (celkem jich tu bylo na podzim 1945 napočítáno 1200), Opava (500), Krnov (600) a Bruntál (500) a především v pohraničních vesnicích, jako byly Šilhéřovice, Píšť a Hať. V dalších týdnech vzrostl počet uprchlíků zejména z Głubczycka a Prudnicka a podle polských údajů uteklo do února 1946 v Polsku okolo 5000 osob hlásících se k české národnosti, podle československých nejméně dvakrát tolik.

Část z nich se stala obětí československých snah vybudovat především na Racibórzsku a Głubczycku agenturní síť a úsilí získat místní obyvatele, aby v případném plebiscitu hlasovali pro připojení k Československu. Čeští aktivisté tu prováděli tajné podpisové akce a například v Chalupkách získali téměř 130 podpisů lidí zavazujících se hlasovat „pročeskoslovensky“. Složitě se vyvíjela situace mezi tzv. Moravci (polsky Morawci, Morawiani) žijícími na Racibórzsku a Głubczycku. Šlo o potomky Čechů a Moravanů, kteří zůstali ve Slezsku po pruském záboru v roce 1742. Nyní byli přemlouváni českými aktivisty, aby se přihlásili k české národnosti a podepisovali petice požadující připojení Racibórzka a Głubczycka, popřípadě alespoň jejich částí, kde žilo nejvíce Moravců, k Československu. Z české strany sem byly kolportovány letáky a další tiskoviny, které vyvolávaly mezi Moravci neklid a umocňovaly nepřátelský postoj Poláků k nim. Tyto akce pokračovaly až do počátku roku 1946 a československá vláda využívala problémy Moravců v diplomatických jednáních a na mezinárodním poli jako příklad pronásledování české menšiny v Polsku.

Zprávy o jejich násilném vystěhovávání jsou dnes většinou považovány za uměle zveličené, ale určitých represí se polské orgány vůči Moravcům nepochybně dopustily. Na konci června 1945 byli svoláni starostové obcí se silnou českou menšinou k okresnímu komisaři do Głubczyc, který je seznámil s úředním

nařízením zakazujícím šíření jakékoliv propagandy či diskusí pro připojení k Československu, protože oblast bude v nejbližších dnech obsazena polským vojskem a zůstane polská. Bohoslužby měly být nadále vedeny pouze v polštině. V polovině července byly v Racibórzi kolportovány tiskopisy k nové evidenci obyvatelstva, obsahující rubriku o národnosti a souhlasu s připojením Racibórzska v Polsku. Kdo uvedl jinou než polskou národnost nebo projevil nesouhlas, nebyl považován za Poláka, nedostal potravinové lístky a byl i jinak postižen.

Odsun německého obyvatelstva

Na Głubczycku, kde žilo nejvíce Moravců, dokonce navštěvovala jejich rodiny komise polských důstojníků v doprovodu sovětského důstojníka, která požadovala, aby se jednoznačně vyslovili, zda chtějí být Poláky nebo Čechy. Není těžké uhadnout, jak se většina v takové situaci rozhodla. Orgány místní správy také zorganizovaly v létě a na podzim 1945 několik protičeských shromáždění a podobných akcí. Nelze se divit, že už v září 1945 se k Moravcům hlásilo na Racibórzsku jen sto osob a na Głubczycku necelých 250.

Ještě složitěji se vyvíjela situace v Kłodzku, kde působil tzv. Kladský výbor sdružující poměrně početnou českou menšinu z dvaceti obcí „českého koutku“ a vyslovující se zcela oficiálně pro

připojení Kłodzka k Československu. V červnu 1945 byly jeho schůze i další akce polskými úřady zakázány a 10. července přišlo nařízení, podle něhož se směly vyvěšovat jen polské vlajky a používat na obchodech a dalších místech pouze polské nápisy. Všem Čechům měly být odebrány radiopřijímače, aby nemohli poslouchat „*protipolskou propagandu*“ a bylo jim vyhrožováno, že budou stejně jako Němci vysídleni či přesněji vyhnáni. V polovině července byl starosta obce Chudoba (Kudowa-Zdrój) hlásící se k české národnosti spolu s dalšími aktivisty zatčen polskými orgány a propuštěn byl až po zákroku velitele sovětské posádky, konfiskovaný osobní automobil mu však už vrácen nebyl. Později bylo v městečku uzavřeno jediné kino, které patřilo Čechovi, aby v něm nemohly být promítány české filmy. Polská strana také dělala jiné naschvály - například koncem června 1945 oznámil vojvoda v Legnici, že na Náchodsko už nebude dodáváno z Polska žádné uhlí, protože s tím nesouhlasí vojenský velitel Rudé armády ve Vídni (?!). Byl to samozřejmě jen výmysl, což se dalo snadno zjistit, ale nedělal hodně starostí a ještě víc zlé krve.

V prvních červencových dnech roku 1945 obsadilo Kłodzko poměrně početné polské vojsko - byl tu umístěn 205. pěší pluk 10. pěší divize a v polovině stejného měsíce přibyl (podle zjištění československé rozvědky) dalších 5000 mužů 207. a 209. pěšího pluku a 30. dělostřeleckého pluku, přemístilo se sem také velitelství 10. pěší divize. Všechny útvary měly čtyři prapory na plných počtech s minometnou rotou o devíti minometech ráže 82 mm a byly vyzbrojeny moderní sovětskou výzbrojí. Po nezdařených jednáních v Moskvě na konci června 1945 se zdejší situace stejně jako na Těšínsku krátce zklidnila, ale zakrátko se obě strany pokusily změnit národnostní situaci i tady ve svůj prospěch. Polsko stejně jako na ostatních „*získaných územích*“ se snažilo dosáhnout majority polského obyvatelstva, které by se v případě lidového hlasování vyslovilo pro připojení k vlasti. Československo naopak usilovalo o maximální posílení a zorganizování svých národnostních menšin, do nichž bylo ochotno dokonce zahrnout i původní německé obyvatelstvo, resp. z vlastního území sem odsunuté Němce. Obě strany přitom používaly jak propagandy a slibů, tak i zastrašování či násilí.

Pražská, ale mnohem víc varšavská vláda se také snažily využít problémy menšin - ať už skutečné, nebo častěji zveličené - ke „*zmezinárodnění*“ sporných otázek. Polský velvyslanec v Praze

mnohokrát intervenoval v Černínském paláci ve prospěch Poláků na Těšínsku, aniž by rozlišoval mezi občany Polska a občany Československa. Československá vláda to nakonec označila na svém zasedání 3. srpna za „*neodůvodněné vměšování do vnitrostátních věcí Československa*“, jak sdělila i do Varšavy. Polsko jako odvetu dočasně uzavřelo všechny hraniční přechody na Opavsku a znemožnilo tak právě v době sklizně přístup československým občanům na jejich pozemky v Polsku. Na pokusy zorganizovat podpisové akce ve prospěch Československa a získávat polské občany k přihlášení se k české národnosti, odpověděly polské úřady tzv. úředními soupisy osob nepolské národnosti a petičními akcemi ve svůj prospěch. Propagandistické působení jedné strany vyvolalo propagandu druhé strany, i když v tomto směru bylo Polsko mnohem aktivnější a používalo ostřejší slovník. Například po zastřelení polského pašeráka hlídkou Národní bezpečnosti 7. července 1945 bylo Československo obviněno z „*vraždění pokojných polských občanů na polském území*“.

OBČANÉ NIŽŠÍ KATEGORIE?

„Ze Zaolží přicházejí znepokojující zprávy o antipolských výstřelcích českých šovinistů. Tyto zprávy mají velký ohlas v naší společnosti. Velký a bohužel, bolestný,“ napsal v polovině června 1945 varšavský *Głos Ludu*. V dalších dnech obšírně informoval o zmlácení polských učitelů, překážkách při obnově polského školství, povinné registraci Poláků jako cizinců, zvláštních hodinách, kdy mohou Poláci a Němci nakupovat, i dalších křivdách, které se dějí „krajanům za Olzou“. Ne všechny byly zcela pravdivé a některé i vymyšlené, ale postavení Poláků v „českém“ Těšínsku opravdu nebylo v prvních měsících po skončení války snadné.

Řada polských novinářů (a nejen jich) pohlížela na řešení polské otázky v „českém“ Těšínsku jako na součást socialistické revoluce probíhající v Československu a „československého třídního sporu“. Uváděla, že protipolskou politiku na „Zaolží“ provádějí „šovinistické a reakční živly, které nejednou spolupracovaly s okupanty... Dělají to všichni, kteří po řadu desetiletí posluhovali německému nacionalismu, dělají to lidé nakažení hitlerovským, fašistickým jedem.“

Místní české obyvatelstvo na Těšínsku i na severu Moravy ve shodě s názorem československé vlády nepovažovalo Těšínsko a jeho hranice za spornou otázku, mnohem víc tu rezonovala snaha o získání bývalých německých území. Československé politické strany - žádná polská neexistovala - měly na budoucnost polské menšiny na Těšínsku různé názory, které se promítaly do činnosti státních a dalších institucí. Nejvíce protipolsky vystupovala národně socialistická strana (na Těšínsku si vysloužila označení „uhlířovci“ podle svého poslance Františka Uhlíře, který neměl Poláky ani trochu rád a dával to rád a často najevo) požadující odchod všech Poláků z „českého“ Těšínska. Sociální demokraté byli pro menší odsun jako přípravu k masové asimilaci: „Kdybychom odsunuli jen 1 000 Poláků, dají ihned ostatní své děti do českých škol a prohlásí třebaš místopřísežně, že jsou těmi nejlepšími Čechy.“ Nejvstřícnější byli k Polákům komunisté, ale i oni se snažili profilovat především jako česká strana a velký počet členů polské národnosti jim byl často spíš na obtíž. Podobná názorová směsice byla typická i pro Expozituru Zemského národního výboru

v Moravské Ostravě, okresní národní výbory a další orgány a instituce - od transferu všech Poláků až po jejich „rozptyl“ v českém vnitrozemí.

Názory a postoje polské menšiny, která neměla vlastní spolky ani politickou reprezentaci, byly ovlivněny v první řadě nejistotou z budoucnosti. Na jedné straně se z letáků a polského tisku i katovického rozhlasu dozvídali, co vše se jim může stát, na druhé straně byli ujišťováni, že již brzy budou opět „osvobozeni“. Od Čechů zas slýchali o tom, že mají mezi sebou „beckovské fašisty, kteří vpadli českému obyvatelstvu v roce 1938 do zad“, jak byli označováni ti, kteří na „Zaolží“ přišli po říjnu 1938, měli problémy při shánění zaměstnání, mnozí se oprávněně cítili jako „občané druhé kategorie“. Přitom v Třinci aktivně politicky pracoval jistý Kondelka, kterého mnoho lidí pamatovalo jako člena SA, a velitelem Národní bezpečnosti v Českém Těšíně byl bývalý blockleiter.

České školy na Těšínsku začaly s výukou už v květnu 1945 a své děti do nich zapsala řada rodičů, kteří podepsali „volkslistu“ v naději, že si tím pomohou. Když 28. května žádali polští učitelé v Třinci, aby byly otevřeny také polské školy, Expozitura Zemského národního výboru v Moravské Ostravě odmítla žádost řešit a poslala ji na Zemský národní výbor v Brně. Ministerstvo školství a osvěty vedené Z. Nejedlým sice už 8. května rozhodlo o otevření polských tříd v českých školách a 20. května stanovilo, že polské školství na Těšínsku bude obnoveno ve stavu k 1. září roku 1938, to se však setkalo s velkým nesouhlasem u místních úřadů i většiny veřejnosti, která tvrdila, že „obnovení polských škol je prvním krokem k obnovení beckovštiny“. Přes všechny problémy se nakonec podařilo ve školním roce 1945/1946 otevřít 21 polských mateřských škol, 75 obecných škol a 10 měšťanek s téměř 4900 žáky.

Dalším vážným problémem byla otázka tzv. volkslistářů, o níž jsme si již stručně řekli a na tomto místě dodejme jediné - zejména ti občané „Zaolží“, kteří sloužili v nacistické armádě a později v polském Andersově sboru, se v případě návratu na Těšínsko jen těžko zbavovali nálepky kolaborantů s okupačním režimem (a brzy i „viny“ za službu v polských západních jednotkách či vůbec na západní frontě). Řada z nich proto ochotně poskytovala obrannému zpravodajství československé armády a Státní bezpečnosti různé informace a služby, při nichž využívala svých vazeb s polskými vojáky z doby války.

Základní otázkou však bylo to, zda poskytnout polské menšině nějaké menšinová práva cestou zvláštního zákona. Převládal názor, že nikoliv, že postačí, když budou mít stejná občanská i další práva jako ostatní občané Československa. Stát, který si vetkl za cíl být národní a homogenní a zbavoval se své největší národnostní menšiny v Sudetech (a Maďaři měli přijít na řadu), s žádnou menšinovou politikou ani nepočítal. Proto snahy o ustavení Svazu polské mládeže, rozšíření polského školství, obnovení spolkového života apod. byly nadlouho odsouzeny k nezdaru.

NEČEKÁME VYHROCENÍ SITUACE

Přes stálý neklid v příhraničním pásmu dospěl Hlavní štáb k názoru, že bezprostřední nebezpečí polského útoku na Těšínsko nehrozí a 12. července 1945 ve večerních hodinách vydal rozkaz o zrušení pohotovostní sestavy československé armády v prostoru Opava - Jablunkov a nařídil přesun jednotek do mírových posádek. Rozkaz se začal plnit hned následující den. Oproti stavu před vyhrocením situace v polovině června však došlo k posílení československých vojsk na Těšínsku, resp. celé severní Moravě a ve Slezsku. Velitelství VI. armádního sboru v Olomouci podléhalo 7. pěší divize v Olomouci a 8. pěší divize v Novém Jičíně, rozhraní úseků svazků se nacházela u Neplachovic (mezi Krnovem a Opavou). Do sestavy 7. pěší divize patřily pěší pluk 6 (Olomouc), pěší pluk 13 (Šumperk), pěší pluk 34 (Bruntál), dělostřelecký pluk 7 (Olomouc) a dělostřelecký oddíl 57 (Zábřeh). Pěší pluky 8. pěší divize byly dislokovány ve Frýdku-Místku (8), Hranicích na Moravě (15) a Valašském Meziříčí (40), kde měl velitelství také dělostřelecký pluk 8, v Přerově byl dělostřelecký oddíl 58. Některé prapory a roty se však přesunuly do blízkosti hranic: pěší pluk 8 měl odloučený prapor v Českém Těšíně a po jedné odloučené rotě v Třinci a Jablunkově, pěší pluk 15 dislokoval jeden prapor v Bohumíně a jeden v Opavě, kde měl posádku i jeden z praporů pěšího pluku 40. Pohraniční úsek, který zajišťovala 1. československá samostatná tanková brigáda, převzala 8. pěší divize a brigáda nadále zůstávala v podřízenosti velitelství VI. armádního sboru. Byla soustředěna v prostoru Nový Jičín - Frýdek - Moravská Ostrava, kde mělo sídlo její velitelství. Do původních posádek odešly ženijní prapor 1 (do Mělníka) a spojovací prapor 51 (do Turnova). Pro zajištění lepší informovanosti byly k 12. červenci zřízeny v Moravské Ostravě a Opavě předsunuté zpravodajské ústředny československé vojenské rozvědky a ve Frývaldově (Jeseníku), Krnově a Českém Těšíně sběrný zprávní.

Posílení vojenské přítomnosti na severu Moravy a ve Slezsku souviselo s tím, že kolem 10. července se stáhly sovětské jednotky NKVD rozmístěné podél československo-polských hranic (na československé straně jednotky Rudé armády zůstaly) a jejich střežení převzala Polská armáda spolu s milicí. Podle zjištění československé rozvědky se již před tímto datem začaly stahovat

také polské jednotky z okolí Cieszyna a Bielsko-Bialé na sever a severozápad do prostoru Raciborze, Głubczyc a Kłodzka. Hlavní štáb to vyhodnotil jako přeskupení polských vojsk k převzetí a vojenskému zajištění nově získaných území.

Na hranicích zůstaly jen málo početné polské jednotky, které vedle střežení prováděly výcvik. Dvoučlenné hlídky procházely úseky v délce asi 300 metrů a zajišťovaly neprůchodnost hranic oběma směry. Větší vojenská přítomnost v příhraničním pásmu byla zjištěna pouze v Cieszyně, kde zůstal 10. pěší pluk v síle 2400 mužů s 28 tanky a v Racibórzi, kam přišla 1. brigáda motorizované pěchoty 1. tankového sboru.

Ještě 12. července však získala československá vojenská rozvědka informaci o přesunu pěší divize z Krakova do Cieszyna a o zprávách kolujících na Racibórzsku a vysílaných i katovickým rozhlasem, že *„jakmile sovětské jednotky vyklidí území Československa, vpochodují do Zaolží polští vojáci a udělají s Čechy jednou provždy pořádek“*. Polsku měly připadnout jablunkovský, českotěšínský a fryštátský okres a novou hranicí se měla stát řeka Stonávka. Krátce na to obdrželo zprávy o soustřeďování polských vojsk v okolí Bielsko-Bialé a Żywiece, jejichž úkolem má být *„zabrání Těšínska a Kysuckého kraje až po Žilinu“* také zpravodajské oddělení 4. vojenské oblasti na Slovensku. O šest dní později byl zjištěn v Racibórzi a okolí příjezd nových polských jednotek z Berlína (?), které vystřídaly dosavadní útvary; velitelství zatím neznámé vyšší jednotky zaujalo postavení východně od města. Vojáci tušili, že by mohli být nasazeni proti Československu. Ve stejný den oznámila stanice Národní bezpečnosti v Dolních Marklovicích na Fryštátsku, že *„polské ozbrojené jednotky mají 19. nebo 20. července obsadit české Těšínsko“*. Dozvěděl se to její důvěrník od svého příbuzného, důstojníka Polské armády. Měl mu říci, že *„již brzy bude moci jíti ke svým známým do Zaolží, jelikož dne 19. 7. nebo 20. 7. Polsko vyhlásí ČSR nepřátelství, načež okamžitě bude následovati obsazení celého Zaolží a Těšínska“*. Nepřímým potvrzením možné pravdivosti zprávy byla výměna polských vojáků 15. července, kdy se z okolí hranic u Fryštátu stáhli dělostřelci a jejich místo zaujala stále posilovaná pěchota. Další zpráva tvrdila, že *„situace v Hor. Slezsku se pro Poláky denně zhoršuje. Poláci sami cítí, že Hor. Slezsko bude pro ně ztraceno, a proto přemísťují dobytek a inventář na pravý břeh Odry... Hrozí dále, že v případě nuceného opuštění levého břehu Odry zapálí všechnu úrodu*

a příbytky obyvatelstva a mužské obyvatelstvo že odvěkou do Polska."

Přesuny polských jednotek byly zjištěny i v blízkosti hranic se Slovenskem na Oravě a Spiši. Dne 18. (podle jiného hlášení 19. a polských pramenů 17.) července obsadili polští vojáci třináct obcí severně od Trstené, které po porážce Polska v roce 1939 připadly Slovensku a po válce byly vráceny Polsku. Byla to reakce na odpor místních obyvatel - když do vracených vesnic vstupovala na počátku července milice z Nowego Targu, došlo v obci Podwilk k přestřelce s místní slovenskou milicí a bojůvky se tu dál snažily o ozbrojený odpor. Proto museli přijít vojáci, kteří ale hranice z roku 1937 nepřekročili. Část obyvatel z postižených obcí uprchla na Slovensko a následovalo vzájemné obviňování a výčitky.

Náčelník 1. oddělení Hlavního štábu odevzdal 18. července státnímu tajemníkovi Ministerstva zahraničních věcí V. Clementisovi dopis státního tajemníka na Ministerstvu národní obrany gen. Mikuláše Ferjenčíka, který požadoval zákrok u polského velvyslance a upozorňoval, že *„útočník si může zvolit místo a čas předem a svízelná situace na Slovensku v komunikacích (zničených válkou - dopl. aut.) zapříčiňuje problémy při soustřeďování (československých - dopl. aut.) vojsk... První úspěchy Poláků by mohly vést k růstu jejich sebevědomí a podobným akcím jinde... Nervosita lidí v pohraničí stoupá, polská menšina se aktivizuje"*. Clementis však tento názor nesdílel a soudil, že pokus o vojenské řešení hraničních problémů by byl z polské strany špatným tahem, jenž by naopak z mezinárodního hlediska prospěl Československu. Proto v odpovědi doporučoval provést jen nezbytná vojenská opatření, tj. uvést vojska v příhraničních oblastech do stavu pohotovosti.

Dvacátého července získala československá vojenská rozvědka informace o tom, že Polsko provádí mimořádné odvody 15 ročníků (1911-1925), v případě důstojníků dokonce do 60 a poddůstojníků do 50 let věku, že v celém pohraničí byly miliční oddíly nahrazeny vojenskými jednotkami a stálý pohyb vojsk neumožňuje získat dokonalý přehled o situaci. Na základě vyhodnocení známých skutečností sice rozbor uváděl, že *„nedá se soudit na nějaké vojenské přípravy ke vpádu na tu nebo onu část našeho území"*, přesto vzhledem k nepřehlednosti situace rozhodl Hlavní štáb pro jistotu vyhlásit bojovou pohotovost pro jednotky na severu Moravy a ve Slezsku. Velitelství 3. vojenské oblasti bylo

nařízeno zastavit přesuny jednotek do mírových posádek a byla vyhlášena zvýšená bojová pohotovost u 3. a 8. pěší divize a tankové brigády, jejíž prapory se soustředily v prostoru Moravská Ostrava - Frýdek-Místek.

Vojenské akce Polska po 15. červenci 1945 lze s velkou pravděpodobností uvést do souvislosti se zahájením postupimské konference 17. července 1945, na níž představitelé USA, SSSR a Velké Británie řešili otázku budoucnosti poraženého Německa včetně územních úprav a stanovení nových hranic Polska na Odře a Lužické Nise. Varšava patrně chtěla připomenout i svůj hraniční spor s Československem, který hodlala přednést na konferenci i přes nesouhlas Sovětského svazu. Protože se jí však předem nepodařilo získat podporu Spojených států ani Velké Británie, nebyla problému Těšínska v Postupími věnována žádná pozornost. Připomeňme si, že konference odevzdala do polské správy i ta bývalá německá území, tj. Žitavsko, část Horního Slezska, Kladsko, Hlubčicko a Ratibořsko, na která si činilo stále ještě nárok i Československo. Ačkoliv se pražská vláda ještě několikrát pokusila tuto otázku nastolit, zejména při jednání v Moskvě, dostalo se jí vždy doporučení, aby problém vyřešila dvoustranným jednáním s Polskem, popřípadě že o něm rozhodne mírová konference.

Přesuny a koncentrace polských vojsk v příhraničním pásmu pokračovaly až do 21. července. Československé vojenské rozvědce se podařilo postupně získat poměrně přesný přehled o dislokaci a síle polských jednotek i jejich velitelích včetně toho, že z velitelských míst postupně odcházejí důstojníci Rudé armády a jsou nahrazováni mladými polskými důstojníky. Například 20. července vystřídaly 1. brigádu motorizované pěchoty v Racibórzky jednotky 4. pěší divize, které zaujaly prostor až k Głubczycím, o tři dny později byla odsunuta zhruba polovina vojáků z posádek Cieszyn a Bielsko-Biala ke Katowicím a téhož dne zahájily 8. a 9. rota 25. pěšího praporu přesun od Vidnavy do Łądek-Zdróje v Kłodzsku. Zjištění rozvědky byla opravdu až nečekaně podrobná - znala jména příslušníků velitelství řady svazků, útvarů a dokonce i jednotek až po stupeň rota, výzbroj a výstroj, materiální zabezpečení i nálady mezi vojáky. Nezůstaly jí utajeny ani skryté přesuny techniky - znala např. přesné umístění sedmi zamaskovaných protitankových děl u Istebné, devíti u Wisly a tří poblíž Ustroně. Musela mít své informátory mezi poměrně vysokými

polskými důstojníky, hodně jí pomáhali také civilní spolupracovníci. Více si zatím povědět nemůžeme.

Protože 19. ani 20. července nedošlo ze strany Polska k očekávaným vojenským akcím, dospěl Hlavní štáb po Nahodnocení údajů o přesunech a dislokací polských jednotek k závěru, že bezprostřední nebezpečí polského vpádu nehrozí a 23. července vydal rozkaz jednotkám na severní Moravě a ve Slezsku, aby pokračovaly v odsunu do mírových posádek. Protože právě vrcholily žně a část mužstva i automobilů byla nasazena k výpomoci při sklizni, ukončila 3. pěší divize přesun až 3. srpna.

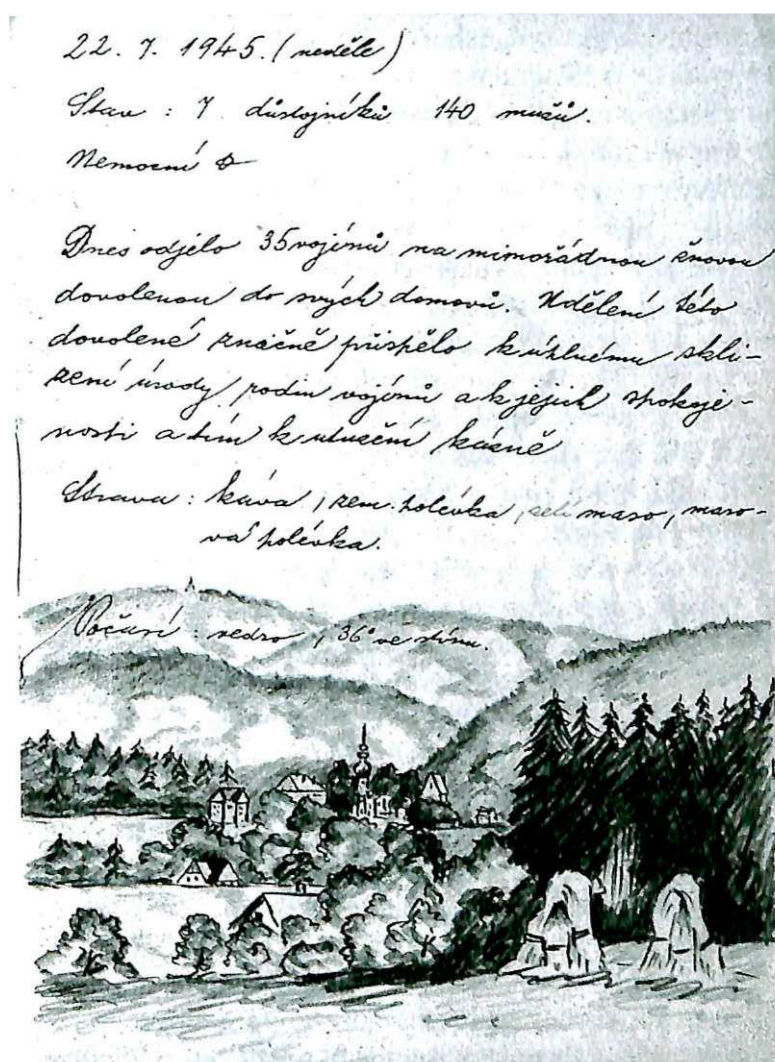
VOJÁCI A DÍVČÍ MLÁDEŽ Z TŘANOVIC

Ve čtvrtek 11. července nastoupili v Uherském Hradišti do vlaku vojáci 2. roty I. praporu pěšího pluku 27, který byl součástí 3. pěší divize. Jejím cílem byly Třanovice (dnes Dolní Třanovice), osada ležící asi 10 kilometrů jihozápadně od Českého Těšína na důležité silnici spojující Český Těšín s Frýdkem-Místkem. Protože se zachoval Válečný deník této roty, obyčejný nelinkovaný školní sešit formátu A5, v němž vedl zápisy doplněné kresbami por. v zál. Svatopluk Čech, můžeme si přiblížit nejen situaci na Těšínsku ve dnech očekávání polského útoku, ale také složení jednotky, její všední život a další zajímavosti, které velmi plasticky vykreslují realitu měsíců a týdnů, o nichž si vyprávíme.

V rotě sloužili vojáci povolání k výkonu zkrácené vojenské služby - patřili k ročníkům, které v důsledku nacistické okupace nemohly splnit svou brannou povinnost a byli povoláváni vzhledem k věku jen na zkrácenou vojenskou službu. Také velitelský sbor byl až na několik výjimek tvořen záložními důstojníky tj. těmi, kteří svou vojenskou službu vykonali ještě před Mnichovem. Jejím velitelem byl poručík Bohumil Guzmánek, osvětovým důstojníkem ppor. Böhm. Početní stav roty při příchodu do Třanovic byl devět důstojníků a 141 mužů rozdělených do čtyř pěších a jedné kulometné čety, setnína měla také sedm koní, tři vozy a polní kuchyní. Ubytování byli v místním hostinci p. Šarovského (kde bylo i velitelství) a ve stodole, koně byli ustájeni pod kůlnou a kuchyně se skladem našla domov v obchodě s názvem „*Budoucnost*“. V průměru byli každý den nemocní 3 muži, kolem 23. července vzhledem k nedostatku čisté vody přišla epidemie průjmu, kterou se podařilo zvládnout jen za cenu stálého převařování vody.

Jak vypadal den? Budíček byl v 5 hodin ráno, po něm následoval úklid ubikací, v šest ranní půlhodinka nebolí rozcvička, pak snídaneň, dopolední zaměstnání, oběd, odpolední zaměstnání, rozdělení stráží, volno a večerka. K snídani byl chléb či pečivo s kávou, přesněji meltou, která se podávala i v poledne a večer, k obědu buď polévka nebo maso se zemáky neboli brambory, nejčastěji guláš (ve čtvrtek 19. července dokonce z poraženého

ruského koně, ale „od další přípravy koňského masa upuštěno pro nepřekonatelný odpor několika jedinců“), k večeři obvykle polévka, často se využívaly i konzervy, patrně z pomoci UNRRA. V prvních dnech byla většina času věnována zařizování a úklidu ubikací. Poměrně časté byly tzv. asistence neboli pomoc místním jednotkám Národní bezpečnosti: v pátek 13. července prohledávalo 20 mužů s důstojníkem místo, kam mělo „letadlo

Třanovice na kresbě ve válečném deníku

neznámého původu shoditi objemný předmět", ale bez úspěchu, v neděli 15. bylo poskytnuto deset vojáků s důstojníkem Místnímu národnímu výboru v nedalekém Hradišti „*k přípravě schůzí k volbám do národ. výboru*", 27. července provedli vojáci pátrání v blízkém lese, kde našli balík s asi stovkou nábojů do pušky, akumulátorem a podvozkem a náhradní hlavní pro těžký kulomet. Od pondělí 16. července začali vojáci pomáhat místním občanům při žňových pracích, především „*občankám*", neboť „*v Třanovicích jest zřejmý nedostatek mužských pracovních sil a proto pomoc mužstva 2 roty přijaly hospodyně s nadšením*". Jako poděkování dostávali vojáci k svačině „*obyčejné mléko (kterého jest nadbytek) a chléb s máslem apod.*" Dny byly slunečné a teplé, rtuť teploměru šplhala až k 36° C. Nezapomínalo se samozřejmě ani na výcvik - pořadová cvičení, cvičení s puškou. To, že nejsou na výletě či brigádě, připomínala vojákům hlavně stálá pohotovost: držela ji vždy třetina důstojníků a mužstva, která se musela zdržovat v ubytovacím prostoru. Ve čtvrtek 19. uspořádala rota v hostinci taneční zábavu, na níž se dostavili i velitel praporu s dalšími důstojníky od jiných rot dislokovaných v okolních vesnicích. „*Přišli v hojném počtu obyvatelé, ale hlavně dívčí mládež z Třanovic a večer plynul v družné zábavě a tanci,*" čteme na stránkách deníku. Čistý výtěžek akce ve výši 2867 Kčs byl věnován místní české škole.

V pátek 20. července však přišlo nepříjemné probuzení. V půl osmé ráno byl vyhlášen poplach a rota urychleně zaujala obranné postavení u lesíka mezi silnicí na Těšín a bezejmenným potůčkem, kde byla jejím sousedem 3. rota stejného praporu, zatímco 1. rota byla „*na předních strážích*". Mužstvu vyzbrojenému puškami byly vydány náboje. Tentokrát byl oběd (maštěné zemáky, polévka a káva) přivezen za nimi na palposty. Večer zůstaly na místě jen stráže a obsluha lehkých kulometů, zbytek roty se vrátil do ubikací, ale setrval v plné bojové pohotovosti. Druhý den ráno znovu obsadili vojáci své postavení, zůstali v něm však jen do druhé odpoledne, kdy je vzhledem k úmornému vedru velitelé stáhli na ubikace. Tam je čekalo příjemné překvapení: kuchyně dostala druhý kotel a bylo možné vařit více jídla. V neděli odjelo 35 vojáků na mimořádnou žňovou brigádu ke svým rodinám na venkově a v pondělí odpoledne čekal celý prapor slavnostní nástup před kostelem v Třanovicích, kde je uvítal zástupce velitele pluku mjr. Michalica a promluvil o významu úkolu, který

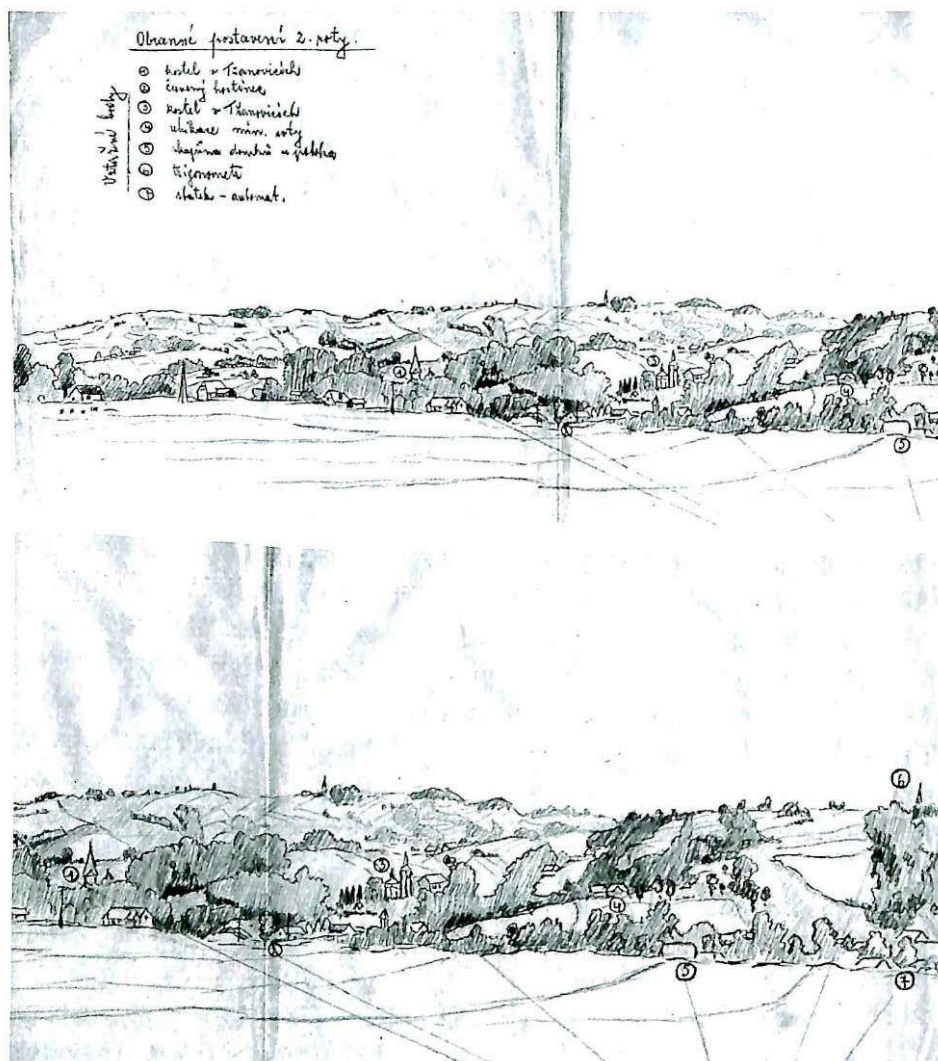
je na Těšínsku čeká. „Zároveň jim vytkl různé vady a vyslechl si stížnosti a přání zvláště co se týká ústroje a stravy.“ Vojáci byli ve velké většině oblečení do různých trofejních uniforem, které se pro letní dny nehodily. Důstojníci, alespoň tí záložní, na tom však nebyli o moc lépe a až na konci července obdrželi „soukennou blůzu, kalhoty, 2 tropické košile a ruské vysoké boty“. Jak vidět, ani pak nenosili opravdu československou uniformu.

Od 25. července se opět mužstvo podílelo na žňových pracích, v neděli 29. uspořádalo v hostinci další úspěšnou taneční zábavu a pak již se začali vojáci chystat na návrat do posádky v Uherském Hradišti. Ve čtvrtek 2. srpna se v počtu čtyř důstojníků, 104 mužů, tří koní, jednoho vozu a jedné polní kuchyně přepravili na nádraží v Dobré, kde spolu s dalšími vojáky I. pěšího praporu vyslechli poděkování velitele praporu mjr. Vojtěcha Hajdy za vzorné plnění povinností i pomoc místnímu obyvatelstvu. Pak už následoval nástup do vlaku. Když po jedenácté večer pocho- dovali s hudbou do kasáren v Uherském Hradišti, začalo pršet a prudce se ochladilo.

V prvních dnech se 2. rota dělila o ubikace se „zahraničními vojíny“, jak autor deníku pojmenovává příslušníky 3. československé samostatné brigády v SSSR, kteří vytvářeli základ pěších praporů 3. pěší divize. Ti je seznámili s novými zbraněmi - sovětským autometem vz. 41 (známý samopal) a lehkým kulometem. Patrně šlo o příslušníky jiné roty, kteří byli po pár dnech stažení ke své jednotce.

Ještě než opustíme 2. rotu, povězme si o tom, jaký úkol měla plnit v případě polského útoku. Celý prapor měl zastavit postup nepřítele na čáře Sušov - Hnojník probíhající asi kilometr před Třanovicemi. Naše rota konkrétně bránila úsek mezi silnicí Český Těšín - Frýdek-Místek a bezejmenným potokem široký asi 1,5 kilometru, kde využila mírného návrší k vybudování opevněného stanoviště. Lehké kulomety kulometné roty měly být zakopány a maskovány a umístěny tak, aby postřelovaly z boku i čelně především silnici a přístupy k ní. Každé družstvo si mělo vybudovat okopy pro stojící střelce včetně spojovacích okopů a zajistit je překážkami. Pro případ, že by se nepříteli podařilo obranu prorazit, čekala ho ohniska odporu umístěná v domech ve Třanovicích. Za povšimnutí stojí, že velitelé družstev měli odměřit na svém úseku vzdálenost ke všem předmětům v předpolí pro snazší palbu především z lehkých kulometů.

Z taktického hlediska šlo o „klasickou“ obranu v podobě linie opevněných bodů spojených okopy a jištěných překážkami k vedení čelních i bočních paleb se vzájemnou palebnou podporou se sousedními jednotkami. Cílem bylo zastavit útočníka, donutit ho přejít do obrany a vytvořit podmínky pro protiútok vlastních sil k jeho vytlačení zpět za státní hranici.

Náčrt obranného postavení 2. roty před Trávnovicemi

ČEŠI, NEZAPOMÍNEJTE NA SVOU KREV!

Na přelomu července a srpna roku 1945 se situace na československo-polských hranicích opět zklidnila. K nejvážnějšímu incidentu došlo 26. července u Čertižného na východním Slovensku, kde polští vojáci odzbrojili příslušníky Finanční stráže hlídkující na hranici a poté je propustili. Velitel 4. vojenské oblasti proto přikázal veliteli 10. pěší divize v Košicích, aby Finanční stráž zesílil vojenskými jednotkami, především na hraničních přechodech, a zabránil tak dalším incidentům.

Spor o Těšínsko i další území pokračoval opět hlavně v politické a propagandistické rovině. Na jedné straně došlo k určitému zmírnění, a to když polský tisk psal už pouze o „útlaku“ krajanů v Čechách, na druhé straně se koncem července konaly v Krakově manifestace za připojení Racibórzka i dalších území k Polsku (právě se jednalo o polských hranicích v Postupími), na něž byli svázeni především mladí lidé a kde zaznívaly na adresu Československa ostré výpady včetně požadavků na návrat „Zaolží“. Ústřední deník *Rzeczpospolita* otiskl několik článků o bratrství Čechů a Poláků i o nutnosti vzájemného dorozumění, ale současně vyslovil naději, že „Češi přijdou k rozumu“ a nebudou nadále preferovat „hitlerovské řešení česko-polské otázky“ čímž myslel návrhy na vzájemnou výměnu obyvatelstva na Těšínsku. Protičeskoslovenské výpady naopak přitvrdil polský katolický tisk a katovický rozhlas, který informoval i o „koncentračních táborech, které jsou na oko zřízeny pro Němce, ale Češi tam dávají Poláky“.

Pokračovalo osídlování „získaných území“ a probíhaly akce, jejichž cílem bylo zastrašit případné místní přívržence připojení některých oblastí v Československu. Například 25. července přijel do Raciborze oddíl polské tajné policie, aby sledoval „pročeské elementy, jejich organizace a spolky i pokusy Čechů získávat je ke spolupráci“. Podle zprávy informátora byl velitelem oddílu npor. Jerzy Marian, rodák ze Lvova a příslušník polských vojenských jednotek v SSSR, komunista a „velký přítel ČSR“, který „nemá rád Poláky“. Informátorovi sdělil, že „v Polsku pravděpodobně dojde k vnitřním nepokojům, při kterých však musí zvítězit levice“.

i kdyby měla být prolita krev". Do 5. srpna se museli všichni obyvatelé Racibórzska a Glubczycka přihlásit k polské nebo jiné národnosti a o dva dny později byl uspořádán ve všech obcích obývaných Moravci tzv. domácí plebiscit, při němž se měli rozhodnout: buď se přihlásí k polské národnosti, nebo se vystěhují. V Kłodzku pokračovaly akce proti Českému výboru pro připojení Kladska k ČSR a koncem července došlo opět k zatýkání jeho členů i aktivistů, kteří byli propuštěni až na opakované zákroky československých orgánů a velitelů Rudě armády.

Na polskou propagandu a akce proti Čechům usídleným na polském území odpovídala zesílená československá propaganda. Vedle letáků a dalších tiskovin rozšiřovaných v srpnu a září především na Racibórzsku a Hlučínsku šlo o manifestace, na nichž zaznívaly československé nároky na bývalá německá území. Jedna z nich se konala 22. srpna v Opavě za obnovení slezské autonomie a připojení části Horního Slezska k Československu, jíž se zúčastnili i skupiny občanů z Racibórzska a Glubczycka. O dva dny později Okresní správní komise v Hlučíně žádala vládu, aby se nevzdávala nároků na Hlučínsko a Ratibořsko a 26. srpna podpořili stejný požadavek účastníci velké lidové slavnosti v Holasovicích na Opavsku. Zahájil ji průvod z nedalekých Neplachovic, v němž byla i sedmdesátičlenná skupina Moravců z Glubczycka v lidových krojích a s dvěma alegorickými vozy opatřenými nápisy „*Hlubčicko je součástí českých zemí*“ a „*Češi nezapomínejte na svou krev v Hlubčicích*“. Akce, na níž se hovořilo o „*tradičních historických vazbách Velkého Slezska s Čechami*“ byla zakončena „*příisahou věrnosti republice*“. V některých obcích na Racibórzsku a Glubczycku se československé propagandě podařilo přesvědčit velkou část obyvatel, aby zatím neoptovala pro polské občanství. Například v Pietrowicích nedaleko Krnova odepřelo podepsat přihlášku několik desítek rodin českého původu, většinou starousedlíků, majitelů nemovitostí, jimž bylo vyhrožováno zatčením a zacházením jako s Němci. Podle informací lidí utíkajících přes hranice polské úřady dokonce slibovaly, že „*bude vystřelena ta obec, ze které budou občané utíkat do Československa*“.

Podobně akce pořádané na obou stranách jen přilévaly olej do ohně. Vždy následovalo několik polských protestních nót, vyhocení relací katovického rozhlasu pro „*Zaolží*“ a komplikace na hraničních přechodech. Poláci zpřísnili kontroly a některé osoby přecházející hranice podrobovali

výslechům, při nichž se ptali i na rozmístění a sílu československých vojenských jednotek. Na některých komunikacích vedoucích k hranicím byly dokonce zřízeny záseky. V polovině srpna odmítla polská strana vpustit na své území transport repatriovaných Poláků z Bavorska na Racibórzsko jen proto, že v dokumentech měli jako místo určení uvedeno „*Ratiboř Czechoslovakia*“. Až po dlouhých jednáních mohl transport přejet hranice, ale místo v Bohumíně až v Pietrowicích u Krnova. Mimochodem - průjezd transportů s repatriovanými Poláky, který trval řadu týdnů, se stal stálým jablkem svárů. Polská strana poukazovala na nedůstojné podmínky převozu v otevřených nákladních vozech, československá argumentovala tím, že Polsko zadržuje na svém území 27 000 nákladních a na 2500 osobních železničních vozů odvezených z Protektorátu Čechy a Morava ještě nacisty. Podmiňovala také povolení transportů dodávkami uhlí z hornoslezské pánve pro vlaky jedoucí přes území Československa...

VAROVANÍ OD ZPRAVODAJCU

Ve druhé polovině srpna 1945 dospěla zpravodajská správa Hlavního štábu k závěru, že *„celková situace na Ratibořsku a Hlubčicku vyvrcholuje a stala se velmi vážnou“*. Proud uprchlíků do Slezska a na sever Moravy neustával, dokonce sílil, ale důvodem nebylo jen národnostní pronásledování. Podle zpráv informátorů se v příhraničních oblastech vyskytovaly velké problémy se zásobováním, množily se krádeže a loupeže, v mnoha obcích se šířila epidemie tyfu a cholery, nemoci a hlad si vyžádaly vysoký počet obětí, zejména mezi dětmi. Například 7. srpna došlo na Racibórzku k hromadnému pohřbu 342 obětí epidemie. S odchodem sovětských vojsk se aktivizovala činnost bývalých příslušníků Armije Krajowe, stojících v opozici proti polské vládě. Část z nich zůstávala v ilegálních bojových skupinách, podnikajících různé násilné akce včetně olupování obyvatel, část využila amnestie a vstoupila do armády i na různá místa v civilním sektoru, kde však často pomáhala svým bývalým druhům. V Polsku se také začal projevovat antisemitismus a v Krakově došlo 11. srpna dokonce k pogromu.

Československá rozvědka nevyklučovala, že v příhraničních oblastech Polska může dojít k vážným nepokojům, které by mohly ovlivnit situaci i v pohraničních okresech v Československu, protože ani tam není situace dobrá. Rozbor zpravodajské správy Hlavního štábu z poloviny srpna 1945 konstatuje, že *„situace je národnostně napjatá... podnikání živnostenské jest ochromeno podobně jako na ostatním území republiky, zásoby jsou spotřebovány nebo vykradeny... Situaci vyživovací stěžuje nedostatečná uzávěra hranic... Protože v mnohých Národních výborech mají klíčové postavení Poláci (asi polovina předsedů MNV je polské národnosti) a poněvadž Poláci vždy snadno podléhají propagandě polské, příznivé řešení by mohlo býti znatelně podpořeno zesílením našich orgánů pořádkových a bezpečnostních. Dosavadní vybavení těchto orgánů po stránce personální a dopravní je naprosto nedostačující. Obyvatelstvo má obavy, aby se situace nevyvinula jako v roce 1938, kdy přes ujišťování o nedělitelnosti území bylo námi Těšínsko opuštěno.“*

Těžba uhlí, výroba železa a produkce dalších odvětví se sice pomalu zvyšovaly, ale podle zpravodajců byly *„vyhlídky do*

budoucna" v hospodářství a průmyslu velmi odvislé na vyřešení politickém a pevném stanovení hranic". Proto „čs. správní a bezpečnostní úřady měly by šířit důrazný dojem o stabilitě čs. výkonné moci... Je třeba využít každé příležitosti k pozvednutí mysli loyálních čs. občanů... Nesmí se už opakovat případ, aby jistí úřední činitelé vydali rozkaz k vyklizení Těšínska, jak se stalo v první polovině června t. r..." Škoda, že tato věta nebyla více rozvedena nebo vysvětlena, v žádném rozkaze vydaném v průběhu června se o možnosti ústupu z Těšínska nehovořilo - a pokud by armáda ustoupila, pak jen dočasně a pouze do příchodu nových sil, které by útočníka zahnały zpátky za hranici.

ZDOKONALENÁ ORGANIZACE ARMÁDY

Českoslovenští vojenští zpravodajci získali ve druhé polovině srpna dokonalý přehled o dislokaci, síle, výzbroji i velitelských kádrech polských vojsk v příhraniční oblasti a dospěli k závěru, že sice nelze zcela vyloučit pokus Polska o „nějakou vnější akci na Těšínsku“, ale „asi sotva by šlo o velkou vojenskou akci“. Vycházeli z toho, že „poměry jsou u polského souseda značně napjaté. Trvá tam rozkol mezi směrem opírajícím se o Sovětský svaz a mezi směrem, sympatizujícím ještě s londýnskou emigrací. Hospodářská situace, veřejná správa i bezpečnostní poměry jsou rozhárané. U takového souseda - při známé jeho mentalitě - není vyloučeno, že by si chtěl ulevit nějakou vnější akcí, třeba to t.z.v. Zaolží, vůči němuž uplatňuje své domnělé nároky“. Spíš se však podle zpravodajců mohlo jednat o „záškodnické podniky podporované nespolehlivými živly na Těšínsku, které jsou vnější agitací stále udržovány v napjatém očekávání nějaké akce“. Vedle konsolidování hospodářské situace a podpoře českého obyvatelstva doporučovali udržet bojovou pohotovost československých svazků a útvarů a umístit na severovýchod Moravy pohyblivé jednotky, které by v případě potřeby mohly rychle zasáhnout.

Tato doporučení se z části promítla do tzv. zdokonalené organizace československé armády, která vstoupila v platnost 1. října 1945. V jejím rámci došlo k dokončení reorganizace 1. československé samostatné tankové brigády na tankový sbor, jehož dvě tankové brigády byly dislokovány v Moravské Třebové a Šternberku a motorizovaná brigáda sboru v Olomouci s motorizovaným praporem 13 vysunutým do Šumperku. Sbor měl v sestavě také dělostřelecký pluk 52 v Bruntále, protitankový dělostřelecký oddíl, rotu velkorážných kulometů proti letadlům a prapor těžkých tanků, většina byla v Olomouci. Sever Moravy a Slezsko mohla v případě potřeby bránit také 7. pěší divize s velitelstvím v Olomouci, jejíž pěší pluky byly umístěny ve Frýdku-Místku, Českém Těšíně a Novém Jičíně (pěší pluk 8), Bruntále (34) a Šumperku (13). Dělostřelecký pluk 7 svazku měl posádku v Olomouci a dělostřelecký oddíl 257 v Zábřehu. Významná byla reorganizace 8. pěší divize na rychlou s praporní

organizací a především zvýšenou mobilností díky provedené motorizaci. Velitelství a pěší prapor 47 byly v Novém Jičíně, pěší prapor 40 v Hranicích a pěší prapor 43 v Olomouci. Údernou sílu svazku podstatně zvýšilo zařazení nově vytvořené 13. tankové brigády s posádkou v Olomouci a dvou dělostřeleckých oddílů - 83 ve Valašském Meziříčí a 253 v Přerově.

Pro případnou obranu severní Moravy měla význam také reorganizace 3. pěší divize v Kroměříži na 3. rychlou divizi s vlastní 22. tankovou brigádou a třemi motorizovanými prapory (3, 10 a 27), schopnými rychlých přesunů i zásahů, s dělostřeleckým plukem 53 a dělostřeleckým oddílem 253. V Brně bylo velitelství 6. pěší divize s třemi pěšími pluky (6, 24 a 31), dělostřeleckým plukem 6 a dělostřeleckým oddílem 256. V Přáslavicích u Olomouce byl zřízen vojenský výcvikový tábor, později vojenský výcvikový prostor Město Libavá, kde prakticky po celý rok probíhal výcvik jednotek celé 3. vojenské oblasti.

Mírová sestava československé armády nejen na severu Moravy byla výrazně posílena a došlo také ke zvýšení její úderně a palebné síly, mobilnosti a pohotovosti. Dílčí změny v dislokaci zajistily přehrazení hlavních směrů možného útoku ze severu i severovýchodu. Měly nejen obranný, ale nepochybně i nemalý politický význam a pomohly uklidnit situaci na Těšínsku i na celé severní Moravě a ve Slezsku, a tak vytvořit pocit většího bezpečí pro místní české obyvatelstvo. Jako kdyby daly československé vládě i dalších orgánům a úřadům také více sebevědomí postavit se proti polskému propagandistickému tlaku.

RŮST NACIONALISTICKÝCH NÁLAD

Neméně důležité bylo zvýšení československé propagandy, zaměřené jednak proti polským snahám působit na občany polské národnosti na Těšínsku a v dalších příhraničních oblastech, jednak k podpoře pročeských nálad na Racibórzsku a Głubczycku, v Kłodzku i na dalších místech. Jedenáctého září upozornil státní tajemník ministerstva zahraničí V. Clementis polského velvyslance, že v případě dalšího „štvání polského rozhlasu“ o perzekuci občanů polské národnosti na Těšínsku přistoupí československá strana k protipolské propagandě. O tři dny později schválila vláda návrh ministra vnitra Václava Noska na urychlený návrat 30 000 Čechů vyhoštěných v roce 1938 ze „Zaolží“ a rozhodla zřídit na Těšínsku osídlovací úřad, který měl v co nejkratší době zajistit jeho osídlení spolehlivým českým obyvatelstvem. Přijala rovněž návrhy na protipolskou propagandu, které se začaly ihned uvádět do praxe.

Dne 4. října uspořádal místopředseda vlády Josef David tiskovou konferenci o Těšínsku, na níž obvinil vládu ve Varšavě z organizování dezinformační protičeskoslovenské kampaně v rozhlasu a tisku a oznámil československá protiopatření. O deset dní později začaly být vysílány protipolské rozhlasové relace z Ostravy. Při této příležitosti přijeli na Těšínsko poprvé i zahraniční novináři, aby se přesvědčili o neoprávněnosti polských obvinění. Jejich výjezdy organizovalo Ministerstvo informací v Praze a měly v zásadě stejný průběh: návštěva určitého místa a setkání se zdejšími představiteli a několika uprchlíky z Polska. Později byly podobné výjezdy organizovány i do Náchoda. V československém tisku byly také mnohem častěji publikovány protipolsky zaměřené články.

V celé příhraniční oblasti probíhaly různé akce, od místních schůzí až po tábory lidu, požadující vysídlení Poláků. Největší manifestace se konala na Ostré Hůrce u Opavy 23. září za účasti 100 000 lidí. Promluvili na ní místopředseda vlády Josef David a jménem Moravců z Ratibořska, Hlubčicka a Kozelska (okolí města Kožle, polské názvy se samozřejmě nepoužívaly) starosta Ratiboře Adolf Kašný, přítomni byli předseda Zemského národního výboru v Brně i další představitelé, nechyběl ani známý spisovatel A. C. Nor, aktivní stoupenec připojení slezských území. Spolu s dalšími řečníky proklamovali připojení hornoslezských území na levém

břehu Odry k Československu. Ratibořský starosta dokonce požádal o pomoc „českých bratrů tisícům krajanů, kteří krutě trpí pod polskou zvůlí“. Účastníkům byl přečten dopis prezidenta E. Beneše se slibem rychlého vyřešení hraničních problémů ve prospěch Československa. Že to na druhé straně vyvolalo protesty a ještě větší zlobu vůči Moravcům, není jistě třeba dodávat. Poláci na Těšínsku a Moravci na Racibórzsku a Głubczycku se stejně jako Češi v Kłodzku stávali loutkami, které obě strany využívaly či přímo zneužívaly ve svůj prospěch a jen málo nebo vůbec se ohlížely na jejich mínění, postavení i problémy.

Na československé straně vznikala podobná sdružení a organizace jako v Polsku, která si osobovala právo mluvit „jménem všech občanů Těšínska (Ratibořska, Hlubčicka, Kladska)“ a požadovala krajní řešení. Například „komité složené z agilních, spolehlivých Čechů různých stavovských skupin znalých místních poměrů“ vydalo začátkem září Memorandum k česko-polské otázce na Těšínsku, Jablůnkovsku a Fryštátsku, jež bylo zasláno státním orgánům včetně Ministerstva národní obrany. Upozorňovalo se v něm na „nedostatečně střeženou hranici“ a na vyvolávání protičeských nálad mezi Poláky ve zmíněných oblastech, které je „beztrestné a bez jakýchkoliv opatření ze strany

**Niech żyje
Polski Rząd Jedności Narodowej!**

**Niech żyje
Prezydent Bierut!**

**Nasza granica,
to Ostrawica!**

**ZAOLZIE
było, jest i będzie
POLSKIE!**

Jeden z polských letáků zachycený na Těšínsku v létě 1945

naší vlády". Memorandum doporučovalo vysídlit „majitele Volkslisty I. až III. podle stupně provinění... všechny bojůvkáře... a některé polské šovinistické štváče". Připomínalo, že „velmi nebezpečným živlem jsou místní polští učitelé a profesori" a že „Poláci zneužívají svého vlivu v závodních radách a národních výborech" k diskriminaci Čechů. Končilo výzvou, aby „byla důrazně a v nejkratší době zjednána náprava, zamezeno beztrestnému urážení češství a státních symbolů, k čemuž komitě nabízí státním orgánům všestrannou pomoc". Dodejme, že podobných rezolucí dostalo Ministerstvo národní obrany opravdu hodně - od Slezského odboje, Sdružení ilegálních pracovníků Českého Slezska v Moravské Ostravě a jeho poboček, Sdružení za spravedlivé hranice ČSR i dalších spolků, na něž většinou neodpovídalo. Někdy však obsahovaly zajímavé zpravodajské informace, které byly využity.

Na Těšínsku opravdu docházelo ze strany místních Poláků k různým excesům, ale většinu měli na svědomí provokatéři, často přicházející nebo placení z Polska a další vyplývaly z pocitu strachu a nejistot polské menšiny i snahy bránit se proti vlně zloby či přímo nenávisti, která se na ně valila stále víc a víc. Pociťovali to nejen při jednání na úradech, ale i v zaměstnání či na ulici. Čeští učitelé z Českého Těšína vyslovovali pochybnosti, zda polské školy a polští učitelé skýtají „záruku výuky v občanském duchu" a podobných ne právě přátelských akcí bychom si mohli uvést pěknou řádku. Když Poláci žádali alespoň o obnovu Polskiej Macierzy Szkolnej, byla žádost na Ministerstvu vnitra odložena „na potom". A když konečně byla na konci roku 1945 povolena, začala být její činnost ihned omezována a zakazována.

Také v Polsku však kulminovaly od srpna 1945 protičeskoslovenské či spíše protičeské nálady a akce. Každodenní večerní vysílání katovického rozhlasu pro „krajany v Zaolží" používalo cokoliv, jen aby co nejvíce rozjitřilo polské veřejné mínění: „Zaolží svědčí o tom, že Češi se chovají k Polákům hůře než Němci... Osudem polského obyvatelstva v Zaolží je vojenský a policejní teror, arestování, šikanování a pronásledování... Polákům, kteří jsou vězněni u policejního ředitelství v Moravské Ostravě je vyhrožováno v mnoha případech zastřelením. Dostávají jen 70 gramů chleba a černou kávu na den, jejich zdraví je podlomeno. "

Největší protičeská manifestace se konala 5. září v Cieszyně. Na dva půl tisíce účastníků neslo transparenty „Ostrawica - granica", „Zaolzie

jest Polski" či „*Czesi precz ze Zaolzia*" a řečníci včetně „*pronásledovaných bratrů zpoza Olzy*" v plamenných projevech tvrdili, že „*Češi mučí a popravují Poláky*" pomalu na setkání a požadovali „*svobodné rozhodnutí lidu ze Zaolží o jeho budoucnosti*". Z manifestace byla zaslána rezoluce prezidentovi B. Bierutowi se žádostí, aby „*převzal ochranu nad polským lidem v Zaolží, pronásledovaným českými šovinisty. Polský lid je vyháněn, žalářován, nedostane zaměstnání a musí hladovět.*" Asi 500 demonstrantů na závěr zamířilo k hraničnímu mostu, kde provolávali provokační hesla.

V protičeskou demonstraci se změnila také manifestace svolaná polskými odbory 11. září do Cieszyna původně k sociálním problémům. Řečníkům se podařilo frustraci a zlobu vyplývající z těžkých životních podmínek, nízkých mezd, drahoty, nedostatku základních potravin apod. svést na „*kruté Čechy, kteří mohou za všechno*".

Stupňování propagandy (někdy až za mez únosnosti) z obou stran mělo za následek na podzim roku 1945 prudký vzrůst (nebo snad jen oživení) nacionalistických nálad na československé i polské straně. Stále trvala nejistota kdy a jak bude spor o Těšínsko (a nejen o ně) nakonec vyřešen. Místní Češi měli strach z možné polské okupace, Poláci z různých forem perzekuce, s níž se opravdu setkávali stále častěji. Byli to právě zdejší lidé, kdo za spory politiků platili nejvíce a nejbolestněji a byli hlavní obětí většinou uměle vyvolávaných národnostních štvanic. Snad nebudeme kamenováni za slova, že jak vztah k české menšině na polských územích, tak i poměr k polským obyvatelům „*Zaolží*" vykazoval řadu znaků plánovitého pronásledování z důvodu národnosti. Československá strana odmítala o otázce Těšínska jednat s výjimkou odsunu polské menšiny, polská zase měla na všechno jednu odpověď „*Chceme Zaolží*".

VYPUKNE NA TĚŠÍNSKU POVSTÁNÍ?

„Propagandistická válka“ trvající již od června se vyhrotila v polovině září 1945. Již začátkem měsíce hlásilo zpravodajské oddělení 3. vojenské oblasti, že „je téměř jisté, že Polsko soustavně organizuje a buduje na Těšínsku odboj. Starší obyvatelstvo polské národnosti se chová k tomuto počínání většinou pasivně a vyčkává. Naproti tomu polská mládež se ukazuje býti výbojnou a horlivě se připravuje na nastávající události, které podle polského plánu mají snad vyvrcholit v ozbrojené povstání polského obyvatelstva na „Zaolží“ a vynutit si připojení „Zaolží“ k Polsku.“

Odpusťme si morailitu o moudrém a zkušeném stáří a mládí, které ve svatém nadšení dokáže udělat víc škody než užitku (a později se za to někdy i stydí). Obyvatelstvo polské národnosti na Těšínsku se dostalo do nezáviděníhodné situace nejen v důsledku již zmíněné „propagandistické války“ a extrémistů, ale také tím, že jejich vlast, již se stalo Československo, jim nedokázala podat pomocnou ruku. Ocitujme si hlášení armádních zpravodajců, kteří viděli problematiku obvykle mnohem lépe než státní orgány: *„Obyvatelstvo na Těšínsku propadá malomyslnosti v důsledku soustavné polské agitace. Vyskytují se obavy o zítřek a v mnoha případech rodiče změnili rozhodnutí a děti přestupují do polských škol. Také úřadů se zmocňuje nervosita a zatrpkllost. Někteří vůdčí političtí činitelé začínají mít obavy o svůj život (loajální členové NV) a roztrpčenost nad neovšimavostí Prahy o Těšínském problému nabývá dalekosáhlých rozměrů.“* Bylo to opravdu tak: ani těm Polákům, kteří chtěli žít v Československu „jen“ s právy národnostní menšiny, nedokázaly československé orgány dát jistotu, že to tak opravdu bude a že se nemohou stát terčem nenávisti svých rodáků, a nejen v případě polského záboru Těšínska. Byli také českými extrémisty „házeni do jednoho pytle“ s těmi, kteří se nechtěli „s českým Zaolžím“ za žádnou cenu smířit.

Vojenské zpravodajství však získalo také další znepokojující informace. Prvního září byla na Cieszynsku nařízena evakuace obyvatel z hraničního pásma do hloubky asi tří kilometrů, kterou sice hned druhý den odvolali, ale *„obyvatelstvo má však býti připraveno, aby tato mohla býti na rozkaz ihned provedena“*. V Rybníku

bylo nařízeno mít na půdách všech domů písek na hašení a někde údajně docházelo i k nočnímu zatemňování oken. Další zjištění byla ještě víc varovná: začalo docházet k velkým přesunům polských vojsk v celé příhraniční oblasti od Těšínska až po Głubczycko. Do Ruptawy (proti Fryštátu) přišlo 10 000 - 15 000 mužů, v okolí Głubczyc byly zjištěny jednotky 13. pěší divize, další vojáci a technika se přesunovali k Racibórze. Všechny jednotky měly poměrně početnou tankovou a dělostřeleckou výzbroj a celkově se měl počet polských vojsk v příhraničním pásmu zvýšit na dvojnásobek. Údajným důvodem bylo to, že *„Češi půjdou zabírat Racibórzko a Rybnicko a Čechy jsou bombardovány Američany“*.

Kolem poloviny září spolupracovníci československé zpravodajské služby informovali o tom, že v Polsku probíhá mobilizace, která se však nedaří, *„poněvadž značná část mobilizovaných (až 30%) prý utekla do lesů“* Po vyhodnocení dospěla zpravodajská správa Hlavního štábu k závěru, že zprávy o polské mobilizaci jsou nepřesné a vznikly jednak v souvislosti s právě probíhající registrací všech osob povinných vojenskou službou, jednak v důsledku přesunů vojsk, jejichž účelem bylo pouze vystřídat stávající jednotky, nebo uvolnit místa ve vnitrozemí pro návrat polských západních jednotek. Z těchto důvodů nebyla přijata žádná vojenská opatření ani jiné mimořádné bezpečnostní kroky proti údajnému povstání polské menšiny na Těšínsku.

Znepokojení zpravodajců však vyvolávala činnost ozbrojených skupin v krakovském a dabrowském vojvodství a hlavně v části polského Těšínska, která už nabyla takové intenzity a rozměrů, že *„polská bezpečnostní služba nestačí na zajištění osobní a majetkové svobody... Tlupy skládající se z příslušníků AK (Armije Krajowe - dopl. aut.), z bývalých zajatců německé národnosti a snad i ze zběhů RA (Rudé armády - dopl. aut.) jsou vyzbrojeny lehkými zbraněmi všeho druhu. Zdržují se v lesích a v hornatém terénu, přepadávají občany loupi potraviny a dobytek.“* I snaha uvedené oblasti „vyčistit“ pomocí armády vedla k přesunům a přísunům jednotek, ale nebylo možné zcela vyloučit, že některá z pronásledovaných skupin se pokusí překročit československo-polskou hranici včetně svých pronásledovatelů.

ZAJÍMAVÁ ZPRÁVA MAJORA KOUTNÉHO

Jak skutečně vypadala situace v československo-polském přihraničí lze velmi dobře poznat ze zprávy příslušníka zpravodajské zprávy mjr. Jakuba Koutného, který ve dnech 30. září - 6. října 1945 z pověření náčelníka Hlavního štábu vykonal cestu na Těšínsko, Racibórzsko, Glubczycko, Kozelsko, Osoblažsko a Javornicko, aby zjistil aktuální situaci na obou stranách hranice a vyřešil případné problémy. Z jeho obšírného písemného hlášení z 11. října vyplývá, že vojenská situace byla na přelomu září a října 1945 stabilizovaná a klidná. Nezjistil ani náznak příprav Polské armády k větší operaci a u polských vojenských představitelů se setkal „s neočekávanou vstřícností“. Pokud však jde o celkovou situaci, je hlášení velmi kritické. Mjr. J. Koutný upozorňoval na stálý neklid a nejistoty, jež vyvolává především polská propaganda na obou stranách hranic od Těšínska po Kłodzko. Zajímavé je hodnocení stavu v okrese Racibórz, Glubczyce a Koźle, na které si Československo stále ještě dělalo nároky: *„Končí se všeobecné vykrádání... Lidem (tj. německým usedlíkům - dopl. aut.) jsou odebírány poslední svršky v bytech, takže většina občanstva už nevlastní skoro nic, kromě střechy nad hlavou. Kolonizace pokračuje... Skoro všechny vesnice budou do mírové konference skutečně naplněné polskými kolonisty ze Západní Ukrajiny“*. Stejná situace byla i v Kłodzku: *„Německé vesnice na straně všech tří přechodů na západ a sever od našich hranic jsou skoro všechny vystěhovány nebo vystěhovávány. Na jejich horských usedlostech se usídlují Poláci.“*

Zmocněnec náčelníka Hlavního štábu popisuje i některé protičeskoslovenské akce: *„Na Hlubčicko přišli minulý týden dva agenti a vydávali se za hlasovací komisaře československé. Lidé uvěřili a podepisovali pro ČSR. O 16 hodině se komisaři demaskovali a začalo zatýkání obyvatelstva, týrání a odvezení do koncentráků do Katovic. Tam jsou právě souzeni.“* Doplňme to hlášením informátorů rozvědky, že *„lidé na Hlubčicku by si přáli připojení k ČSR ne snad z nějakých velkých sympatií, nýbrž z hladu a nedostatku“,* protože *„v kraji není elektrického světla, radia a novin a šíří se velká epidemie tyfu. Nemocní leží bez jakéhokoliv lékařského ošetření a bez izolace. Ošetřuje*

je jedna sestra Červ. kříže, která pro léky jezdí až do Opavy. Poláci totiž žádných léků pro tamní obyvatelstvo nedodají a zjišťují jen počet onemocnění.” I přes toto někdy opravdu kruté zacházení a nevybíravý nátlak se ve dvanácti „českých” obcích severně od Opavy (Blisczyce, Niekazanice, Wysoka a dalších) vyslovalo z 5470 obyvatel pro přijetí polského občanství jen 29.

Velmi zlá situace byla rovněž v Kłodzku, dovolme si ještě jednu delší citaci: *„Trvá příliv Poláků, přicházejících z Ukrajiny, jsou špinaví, zavšivení a nechtějí nic dělat. Chodí po vesnicích a berou něm. obyvatelstvu jak potraviny, tak drůbež, šatstvo i peřiny. Nastěhují se vždy do čistých místností, které po 14 dnech opouští a nechávají tyto ve stavu nezpůsobilém k obývání.”* Šířila se tu „septanda”, že Kłodzko Poláci stejně nakonec ztratí - buď bude předáno Československu nebo - a to spíš - vyměněno za „Zaolží”.

Mjr. Koutný na závěr svého hlášení doporučil pouze zvýšit ostrahu hranic pro zamezení ilegálním přechodům majícím nejčastěji ekonomické pozadí (pašování, krádeže) a pokračovat v trendu posilování národního uvědomění a pocitu bezpečí českého obyvatelstva v příhraničních oblastech.

POSLEDNÍ KOMPLIKACE A NEJISTOTY

Právě když byl mjr. J. Koutný na své Inspekční cestě, došlo k nejvážnějšímu incidentu. První říjnový den byl v Červeném Mlýně v Holasovicích u Opavy zavražděn učitel Oldřich Stadford, který tu byl právě na návštěvě u mlynáře Leoše Freijera; pokus o jeho vraždu se nepodařil. Oba muži zajišťovali styky mezi Moravci uprchlími z Polska a jejich příbuznými za hranicí. Bezpečnosti v Krnově se podařilo dopadnout pouze organizátora akce, číšníka Kramoliše z Moravské Ostravy, který se přiznal ke spolupráci s polskou zpravodajskou službou a uvedl, že čin provedla čtveřice agentů polské výzvědné služby z Katowic, která se poté ihned vrátila přes hranice. V polovině října zase dva polští milicionáři překročili hranice a poblíž Piště (severozápadně od Bohumína) okradli chodce.

Na konci října se však již na obou stranách začaly objevovat náznaky možných kompromisů a dohod. Například *Protokol Komisji do zbadania zająśc i sytuacji narodowościowej na Spiszu* (Komise pro posouzení sporů a národnostní situace na Spiši) z 26. září 1945 po rozboru údajných incidentů na slovenské i polské straně dospěl k závěru, že většina z nich byla zveličena a jejich skutečný průběh byl jiný. Navrhla působit proti proslovenským náladám a propagandě výhradně politickými, nenásilnými prostředky.

Konec října také přinesl zásadní změnu ve způsobu ochrany a střežení polských státních hranic na jejich úseku od Cieszyna po Kłodzko. Místo jednotek 10. a 13. pěší divize začaly od 25. října jednotlivé úseky přebírat útvary Korpusu Ochrony Pogranicznej (Sboru pohraniční ochrany), který se v listopadu 1945 přejmenoval na Wojsko Ochrony Pogranicza (Vojsko ochrany pohraničí). Šlo o nový druh vojska vytvořený speciálně pro pohraniční službu. Jeho příslušníky se stali důstojníci, poddůstojníci a vojáci základní služby vybraní podle zvláštních kritérií od bojových útvarů - pro Cieszyńsko od 13. pěší divize. Prošli krátkodobými kurzy a jejich služba trvala dva a půl roku, tedy byla o půl roku delší než v „normálních“ jednotkách. Brigády měly v sestavě tři prapory a jedna rota střežila úsek v délce 8-10 kilometrů s pěti strážními stanovišti

s velitelem, dvěma důstojníky a asi 50 poddůstojníky a vojíny Výzbroj tvořily pušky, samopaly a pistole, k hlídkově činnosti na hranicích se používali psi. Vedle toho působily v pohraničí také orgány Korpusu Bezpieczeństwa Wojskowego (Sbor vojenské bezpečnosti, v podstatě polní četnictvo), které byly dozorčími orgány Wojska Ochrony Pogranicza.

Vystřídání jednotek pravidelné armády pohraničními svazky a útvary skončilo k poslednímu říjnu roku 1945 a znamenalo ukončení poválečného období prozatímních opatření a stavu zvýšené bojové pohotovosti na polské straně. Armádní jednotky se stáhly od hranic do nových mírových posádek, postupně byla dokončena demobilizace válečných ročníků a začalo doplňování početního stavu vojsk nástupem branců a urychleným výcvikem velitelského sboru. Z hlediska československo-polských vztahů došlo k výraznému vojenskému zklidnění situace v příhraničních oblastech, protože i československá armáda přešla na novou mírovou organizaci. Hlavní štáb na pozitivní vývoj reagoval mj. i zrušením zpravodajské pohotovosti svých agentů ve Slezsku a na severu Moravy, kteří však měli i nadále soustavně sledovat vojenskou i politickou situaci podél celé severní hranice.

Poslední vážnější komplikací z vojenského hlediska byly zprávy o povstání Poláků na „Zaolží“, jež mělo vypuknout 17. listopadu 1945. Podle hlášení důvěrníků vojenské rozvědky. Obranného zpravodajství a Národní bezpečnosti měla být téměř v každé obci vytvořena polská výzvědná buňka s úkolem do konce října „*vyzvěděti sílu bezpečnostních orgánů, vojenských posádek, finanční stráž, jejich výzbroj a dislokaci*“. Na Těšínsko bylo prý rovněž vysláno z Polska asi 120 vyzvědačů, ponejvíce „*mladých žen se speciálním výcvikem*“ a v některých obcích (Třinec, Jablunkov) měla existovat tajná skladiště zbraní. Další zprávy hovořily o formování nového Freikorpsu v polském příhraničí, do něhož jsou získáváni občané německé národnosti odsunutí nebo uprchlí ze severních oblastí Čech a Moravy. Jak se podařilo ověřit, vyvíjeli Němci nepřátelskou činnost vůči Československu hlavně na Glubczycku, ale většinou pouze tím, že vystupovali proti snahám o připojení bývalých německých území k Československu a díky dobré znalosti terénu přecházeli hranice s různými zprávami.

Když v prvních listopadových dnech byly zjištěny přesuny polských vojsk v „Předolží“ - do Ustroně přijely čtyři vlaky s

vojenským materiálem a vojáky, kteří obsadili pohraniční pásmo od Bohumína až k moravsko-slovenským hranicím a někteří informátoři hlásili také „*angloamerické důstojníky docházející na polská vojenská velitelství v občanském oděvu*” - dospěl Hlavní štáb k závěru, že nelze vyloučit pokus o vyvolání neklidu na Těšínsku. Tím spíše, že se polská strana pokusila převzít diplomatickou aktivitu nótou z 5. listopadu, v níž navrhla československé vládě společné zkoumání „*souhrnu otázek hraničních, politických, hospodářských, kulturních a jiných*”. Bylo ji možné vykládat také jako snahu o demonstraci dobré vůle polské strany řešit problémy jednáním a neochoty druhé strany usednout za jednací stůl před mezinárodní veřejností.

Československá vláda na svém zasedání 13. listopadu rozhodla v intencích svého od konce války neměnného postoje, že o otázce Těšínska a případných územních změnách „*nelze vůbec jednati*” a rozhovory jsou možné jen za předpokladu, že na nich nebude vznesen „*požadavek jedné strany na cesi státního území druhé strany*”. Vše nasvědčuje tomu, že jedenáct dní, které uplynuly mezi schválením odpovědi a jejím předání ve Varšavě, čekal československý kabinet, zda se nepotvrdí zprávy o chystaném povstání na Těšínsku. Tuto úvahu podporuje skutečnost, že 22. listopadu dostala vláda i další státní orgány informaci z Ministerstva vnitra, že podle důvěrníků „*je třeba i podle Poláků vyčkati jednání a výsledků mírové konference, proto se snaží polské úřady obyvatelstvo uklidniti a nabádati ho k dodržování veškerých nařízení. Kdyby jednání na mírové konferenci dopadlo v neprospěch Polska, má býti přikročeno k akcím, jež by měly za následek vyvolání incidentů a demonstrací.*” O dva dny později byla odpověď zaslána do Varšavy.

PRVNÍ VSTUP STALINA DO SPORU

Polsko se stále nevzdávalo naděje, že se mu nakonec přece jen podaří dosáhnout u Československa souhlasu alespoň s výměnou „Zaolží“ za jiné, tzv. získané území. Usilovalo i nadále o podporu Sovětského svazu, třebaže při rozhovoru s V. M. Molotovem bylo J. Bermanovi dáno 24. října jednoznačně na srozuměnou, že otázka výměny Těšínska za jiné území *„musí být řešena jednáním mezi polskou a československou vládou“* a že Sovětský svaz se *„v tomto sporu nemůže postavit ani na jednu stranu“*. Když J. Berman poukazoval, že *„z vnitropolitického hlediska nemůže polská vláda v těšínské otázce jít na jakýkoliv kompromis“*, dostalo se mu odpovědi, že Těšínsko není podle názoru Mosley jednou z hlavních otázek polské zahraniční politiky a že *„pokud jde o několik desítek tisíc tam žijících Poláků, lze tento problém vyřešit cestou přesídlení“*. Ještě tvrději se vyjádřil J. V. Stalin při jednání s W. Gomulkou v polovině listopadu 1945, když na přímou otázku, zda SSSR může podpořit Polsko při rozhovorech s Československem o Těšínsku, řekl: *„Nedoporučuji tuto otázku stále vytahovat, protože poté, co Polsko dostalo slezské koksovatelné uhlí, nemá polská strana argument pro předání Těšínska Polákům. Proto SSSR necítí potřebu podpořit Poláky v tomto směru.“* Stejně jako V. M. Molotov

Josif Vissarionovič Stalin vládl svému impériu tvrdou rukou

doporučil problém řešit dvoustranným jednáním a uvažovat o případném přesídlení těšínských Poláků do Polska; toto řešení by Moskva podpořila.

Ve Varšavě pochopili, že ve sporu o Těšínsko jim zbývají dvě možnosti: buď se domluvit s československou vládou, která ale o této otázce s výjimkou přesídlení polské menšiny odmítala jednat, nebo předložit problém budoucí mírové konferenci s vědomím, že se mu nedostane podpory Sovětského svazu a s velkou pravděpodobností ani Spojených států a Velké Británie, a tedy s minimální nadějí na úspěch.

Proto polská odpověď z 27. prosince 1945 na nótu pražské vlády byla nečekaně kladná a smířlivá a došlo také k podstatnému zmírnění protičeskoslovenské (a následně recipročně i protipolské) propagandy. Bylo to ze strany Polska opravdu překvapující, protože téměř po celý prosinec se snažilo vyřešit velmi nepříjemný problém. Sedmého prosince ministr vnitra V. Nosek oznámil, že do června roku 1946 opustí území Československa Němci, Poláci a Maďaři. Krátce na to začali dostávat Poláci na Těšínsku nemající české občanství úřední obsílky od národních výborů s výzvou, aby do dvou týdnů opustili území Československa. Podle odhadů se mělo jednat celkově o téměř 11 500 osob, z toho 5300 tzv. okupantů neboli těch, kteří se přistěhovali po 1. říjnu 1938. Polský velvyslanec v Praze proti tomu protestoval, ale přípravy na vysídlení dál pokračovaly a kolem Vánoc dokonce hrozilo, že se Poláci začnou bránit i se zbraní v ruce. Až odpověď polské vlády přinesla pozastavení akce a jisté uklidnění do silně rozjitřené atmosféry na „Zaolží“ a třetí den roku 1946 se československá vláda rozhodla, že zahájí jednání s Polskem. Když však dostala z Varšavy návrh obsahu rozhovorů, v němž se na prvním místě objevily hraniční otázky, vůbec na něj neodpověděla.

Po dalších jednáních přijela v polovině února 1946 do Prahy polská vládní delegace vedená ministrem zahraničních věcí W. Rzymowským, složená většinou z odborníků na jednotlivé oblasti - politickou, hospodářskou, kulturní a administrativně-správní - a ti jednali ve čtyřech komisích. V politické komisi předložilo Polsko konkrétní návrh výměny území připravený v lednu předními polskými odborníky, který nabízel za Těšínsko část území Kłodzka, Głubczycka, Głuchołazka a Racibórzka. Československá strana to kategoricky odmítá a jednání skončilo bez výsledku, protože dohody v oblasti hospodářské a kulturní

dojednané v komisích zase neschválila polská vláda. Krach pražských rozhovorů vedl k novému růstu politického napětí mezi oběma státy, které trvalo až do července 1946. Jeho vojenské aspekty však byly zanedbatelné a žádná ze stran se už nepokusila možnost „vojenského řešení“ ani naznačit. Na společných hranicích vládl od října 1945 klid a uplatňoval se - s některými excesy - v podstatě standardní hraniční režim, zajišťovaný z polské strany jednotkami Wojska Ochrony Pogranicza a z československé především Finanční stráží a Národní bezpečností. Armádní jednotky Polska a Československa se z bezprostřední blízkosti hranic stáhly hlouběji do vnitrozemí.

Polsko vkládalo velké očekávání do výsledků květnových voleb v roce 1946 v Československu a ve vítězství KSČ, která by mohla být v otázce Těšínska „vstřícnější“. Třebaže komunisté zvítězili - a na Těšínsku hlavně díky hlasům Poláků, třebaže skoro polovina z nich nebyla k volbám připuštěna - brzy se ukázalo, že v tomto směru se nijak nehodlají vymezovat vůči ostatním politickým stranám zastávajícím protipolská stanoviska. Nový předseda vlády K. Gottwald jednoznačně řekl, že další vztahy s Polskem budou odvislé od toho, zda „*se na polské straně setkáme s plným porozuměním a respektem k našim životním zájmům, z nichž nemůžeme nic obětovat*“. Výsledky voleb a především sestavování nových národních výborů nadělaly na Těšínsku další zlou krev - v Horní Suché se snažilo asi tisíc lidí zabránit tomu, aby se předsedou MNV stal Polák.

Poslední naděje spojovalo Polsko s mírovou konferencí, která se sešla 29. července v Paříži. Měly na ní být potvrzeny jeho nové západní hranice a Polsko na tomto fóru také hodlalo přednést problém „Zaolží“. Současně ale potřebovalo podporu Sovětského svazu, vždyť Winston Churchill ve známé přednášce na univerzitě v americkém Fultonu 5. března 1946 hovořil nejen o „železné oponě“, ale také vytkl polské vládě, že se nechala získat „*k provedení obrovských a neslušných vpádů do Německa*“, čímž nepochybně myslel posun hranic. Ještě před začátkem konference byli do Moskvy pozváni zástupci československé i polské vlády Z Prahy odletěla delegace vedená K. Gottwaldem 20. července a to nejpodstatnější se odehrálo v jeho osobním rozhovoru s J. V. Stalinem. Československý premiér vyslechl důrazné doporučení, aby všechny sporné otázky mezi Prahou a Varšavou byly vyřešeny uzavřením spojenecké smlouvy. Předseda československé vlády - a následně i prezident E. Beneš - s tím

souhlasil. Když 24. července hovořil Stalin s B. Bierutem a E. Osóbkou-Morawským, dostalo se jim poučení, že jinou možnost než poslouchat Moskvu už nemají, a že o problémech střední Evropy musí a bude rozhodovat pouze Sovětský svaz. Rozhodně nemohl připustit, aby do jeho „*sféry vlivu*“ pod záminkou z jeho pohledu „*malicherného*“ československo-polského územního sporu zasahovaly Spojené státy, Velká Británie nebo kdokoliv jiný. Ať už na mírové konferenci, nebo při jiné příležitosti.

Jednání o spojenecké smlouvě mezi Československem a Polskem probíhala na dvoustranném základě v průběhu pařížské mírové konference až od 12. srpna a obě strany stály zatvrzele na svých stanoviscích, ač k rozhovorům přistupovaly s velkým optimismem, který se projevil i v tisku. Problém nebyl tak ani tak v textu vlastní smlouvy jako v dodatkovém protokolu týkajícím se postavení a práv národnostních menšin. Nakonec předložil kompromisní návrh textu dokonce sám sovětský ministr zahraničí V. M. Molotov, ale obě strany se opět začaly přít o formulace i slovíčka a přestože jednání bylo v polovině října, kdy skončila konference v Paříži, přeneseno do Prahy, skončilo opět bez výsledku či přímo fiaskem. Text smlouvy byl připraven, ale s jeho podobou československá vláda nesouhlasila a jí požadované úpravy a doplňky zase vetovala polská strana. V Moskvě pochopili, že vůči Československu i Polsku budou muset být mnohem přísnější a tvrdší.

RADĚJI NEVZPOMÍNAT...

Čes mezi květnem 1945 a březnem 1947 rozhodně nebyl v československo-polských vztazích obdobím, na které by mohly být obě strany hrdé. Obě si dělaly naschvály a odnášeli to lidé nejen na Těšínsku, ale i na Oravě a Spiši, Racibórsku, Kłodsku, Głubczycku a Głuchołazsku. Československo nehodlalo jednat o hranicích na Těšínsku, Oravě a Spiši a naopak vznášelo požadavky na části území, která získalo Polsko na úkor Německa, což zase bylo nepřijatelné pro Poláky stejně jako neochota Československa poskytnout polské menšině na Těšínsku jakákoliv menšinová práva. Právě naopak - cílem bylo zbavit se „českých“ Poláků jejich odsunem za hranici nebo násilnou asimilací. Kdykoliv se z Varšavy ozvaly protesty proti zacházení s Poláky na Těšínsku, odpovědělo se jim z Prahy slovy: *„Jak šťastni by byli Slovinci na Oravě a Spiši, kdyby se jim vedlo tak, jako Polákům na Těšínsku.“*

Polská menšina na Těšínsku byla opravdu v nezáviděníhodném postavení - žila ve stálé nejistotě, co s ní bude, mnohým bylo jako *„státně nespolehlivým“* upíráno československé občanství a vyhrožováno vystěhováním či k němu byli přímo administrativně nuceni, měli jediné noviny vycházející nepravidelně, počet polských škol a učitelů byl stále omezován a do škol byla zavedena výlučně čeština jako *„jediný úřední jazyk“*, polské školky byly v únoru 1946 uzavřeny, polské spolky a organizace nepovolovány nebo ihned zakazovány, jediné tři polské sportovní kluby rozpuštěny, Poláci byli (někdy i masově) propouštěni z dolů a hutí, zřízení polského konzulátu v Moravské Ostravě bylo pod průhlednými záminkami stále odkládáno... Ten výčet by mohl být stejně dlouhý jako seznam křivd, jichž se dopouštělo Polsko na *„Češích a Slovácích“* na svém území. Mnohé bylo zbytečné a urážlivé, třeba když se vládní delegace vedená K. Gottwaldem při svém pobytu v Karvině na konci srpna 1946 vyhnula setkání se zástupci místních Poláků, kteří jí chtěli předat memorandum se svými stesky a žádostmi - na druhé straně hranic se ale nepostupovalo jinak. Dožínková manifestace na počátku dalšího měsíce v Opole za účasti nejvyšších polských představitelů proběhla v jasně protičeskoslovenském duchu a *„ochrany trpících Poláků v Zaolží, které patří Polsku“*.

Mezi Prahou a Varšavou se vyměňovaly nóty (a na některé se neodpovídalo), spory se vyřizovaly přes noviny (a pak se proti jejich psaní protestovalo), v Národním shromáždění i v polském Sejmu byly pronášeny plamenné projevy (které bylo následně nutné uvádět „na pravou míru“), politici i diplomaté se scházeli k vypjatým jednáním, která byla předem odsouzena k nezdaru, nechyběly ani vzájemné urážky. Někdy bylo více viny na té a jindy na druhé straně, opravdu nelze říci, jak to občas zazní, kdo držel většího „černého Petra“.

Do problému Těšínska i dalších „sporných“ území se promítal také vnitropolitický boj v obou zemích. Když některá z politických stran byla ochotna opustit konfrontační tón a hledat kompromis, byla hned obviněna, „že se chce zpronevěřit národním zájmům a zradit“. „Slovanská vzájemnost však nemůže trvale znamenat, že ustupovat budeme jen my!“ napsala Lidová demokracie 26. ledna 1947. „My i Poláci musíme nalézt vlastní podobu slovanské solidarity,“ kontrovalo Rudé právo. „Obrovska menšinová práva pro Těšínsko požadovaná Poláky ohrožují samu koncepci národního státu Cechů a Slováků,“ tvrdil národněsocialistický Svobodný zítřek. „Bylo by strašnou křivdou, kdyby více než 160 000 Poláků z Kłodzka muselo kvůli českým mocenským ambicím už podruhé vyrazit na cestu,“ zaznělo v Dzienniku Zachodnim a odpověď přišla vzápětí na stránkách lidoveckého Obzoru: „Ne tato křivda, ale politika plukovníka Becka, prvního kolaboranta v Evropě, skrývající se dnes pod «slovanským» a «socialistickým» pláštěm nového Polska, je fatální překážkou na cestě k polsko-československému přátelství.“

Opravdu to nebylo z obou stran nic hezkého a na co by stálo za to vzpomínat...

DRUHÝ STALINŮV ZÁSAH

Devatenáctého prosince 1946 požádal z pověření B. Bieruta chargé d'affaires polského velvyslanectví v Moskvě na sovětském Ministerstvu zahraničních věcí o sovětskou pomoc při uzavření polsko-československé smlouvy v podobě, v jaké byla dopracována 23. října a kterou vláda v Praze odmítala podepsat. Sovětské vedení se však zatím stále ještě nechtělo do sporu příliš zaplétat, protože vyčkávalo na výsledky voleb do polského Sejmu, které se měly konat 19. ledna 1947. Vycházelo z toho, že smlouvu je nutné uzavřít nejpozději do 10. března 1947, kdy v Moskvě začne setkání Rady ministrů zahraničních věcí Sovětského svazu. Spojených států. Velké Británie a Francie, které bude jednat především o uzavření mírové smlouvy s Německem a tedy i o nových polských hranicích na Odře a Nise. Do té doby musel být československo-polský územní spor vyřešen, aby na jednání obě delegace postupovaly ve shodě s plány sovětské diplomacie.

Mezi Prahou a Varšavou došlo k další výměně memorand a nót, v nichž - stejně jako na jednáních - zaznívalo z počátku to, co už bylo povezeno mnohokrát: neochota k vzájemným ústupkům a kompromisům. Když polská strana navrhla zapracovat do smlouvy klauzuli o tom, že územní spory budou vyřešeny do dvou let od jejího uzavření výměnou za přiznání kulturních práv polské menšině na Těšínsku, Československo nesouhlasilo a opakovalo své územní požadavky na bývalá německá území, bylo však ochotno hodně slevit a požadovalo pouze „820 km² s 25 tisíci německého obyvatelstva“, což zase bylo nepřijatelné pro Polsko. Tam se sice po volbách do Sejmu značně změnila politická situace, když nejsilnější Polskie Stronnictwo Ludowe (Polská lidová strana) bylo poraženo tzv. demokratickým blokem (nechrne stranou, že proti přípravě voleb, jejich průběhu i výsledkům se ozvaly oprávněné protesty západních velmocí a Polská lidová strana „byla zmizena“), moc na sebe strhla Polska Partyja Robotnicza (Polská dělnická strana) a novým předsedou vlády se stal Józef Cyrankiewicz, ale v otázce vztahů s Československem a především k problému „Zaolží“ se toho příliš moc nezměnilo. Hodně oleje do ohně přilila slova, že československá delegace „o Ratibořsku, Hlubčicku a Kladsku bude jednat současně na mezinárodní

konferenci (na setkání Rady ministrů v Moskvě - dopl. aut.), tak i s Polskem".

Situace byla pro Sovětský svaz stále víc nepříjemná, československo-polský spor mohl vážně zkomplikovat nejen průběh moskevského jednání ministrů zahraničí o německé otázce, ale také vytváření pevně organizovaného sovětského mocenského bloku. Dne 23. ledna přijela do Moskvy delegace nové polské vlády a při rozhovorech požádala J. V. Stalina, aby využil svého vlivu a přiměl Československo k uzavření politické smlouvy s Polskem. Nejvyšší představitel SSSR to slyšel velmi rád a ihned začal jednat. O dva dny později dostal K. Gottwald dopis podepsaný Stalinem a Molotovem, v němž si mohl přečíst, že *"další průtahy s uzavřením československo-polské smlouvy o vzájemné spolupráci vytvářejí skandální situaci a vyvolávají nepříjemné pocity jak v SSSR, tak i v dalších přátelenských zemích"*. A aby snad pražskou vládu nenapadlo zdržovat nebo oponovat, přišel 27. ledna telegram v ještě ostřejším tónu opět podepsaný Stalinem a Molotovem - vytýkal Gottwaldovi, že sovětskému velvyslanci ihned neodpověděl na předchozí dopis a nechal mluvit Clementise, jehož slova *"jsou naprosto neuspokojivá. Žádáme odpověď od Vás, protože jsme se obrátili na Vás, a ne na Clementise."*

Hned druhý den putovala do Moskvy depeše, že vše potřebné bude projednáno na nejbližším zasedání vlády a že její předseda udělá vše pro to, aby byl přijat text *"navržený ministrem Molotovem"*. Všechno nakonec šlo až nečekaně hladce a 3. března 1947 kabinet smlouvu s Polskem schválil. Druhý den bylo oficiálně oznámeno, že v nejbližších dnech odjede do Polska československá delegace, aby ve Varšavě podepsala spojeneckou smlouvu. Stalo se tak 10. března, tedy přesně v den, kdy v Moskvě začínalo důležité jednání - načasování bylo opravdu bezchybné. Smlouva o přátelství a vzájemné pomoci mezi Polskou republikou a Československou republikou nesla podpisy premiérů }. Cyrankiewicze a K. Gottwalda a ministrů zahraničních věcí Zygmunta Modzelewského a Jana Masaryka, byla uzavřena na 20 let a obsahovala i závazek vzájemné vojenské pomoci proti Německu *"nebo jinému státu, který by se spojil s Němci"*. Pro vyřešení územních otázek stanovila lhůtu dvou let. Už v té chvíli však i polská strana věděla, že změna hranic na *"Zaolží"* je nemožná a bude nutné se soustředit především na tamní polskou menšinu a její práva a postavení. Současně se smlouvou bylo podepsáno

společné komuniké o tom, že v nejbližší době budou uzavřeny hospodářské, kulturní a další úmluvy, co se později opravdu stalo.

Zatímco polský tisk informoval o uzavření smlouvy s velkým optimismem a nadějemi, stejně jako komunistický tisk v Československu, české nekomunistické noviny byly o poznání pesimističtější - vítaly sice podpis smlouvy, ale kladly si otázku, jaké jsou další cíle československé politiky vůči Polsku. Lidovecký *Obzor* i některé další listy neopomněly připomenout územní požadavky v Kladsku, na Hlubčicku či Ratibořsku. Naštěstí už šlo spíš jen o „ozvěnu nedávné minulosti“, protože všichni realisticky uvažující politici v Praze pochopili, že obnova Československa v předmnichovských hranicích je maximum dosažitelného. Oba parlamenty smlouvu ratifikovaly, polský Sejm v optimistické náladě, v Národním shromáždění v Praze se ozvali někteří tradiční „*polákobijci*“, jako byli poslanci Ivo Ducháček či František Uhlíř, ale už jim naslouchal jen málokdo.

Jak se změnil život Poláků na Těšínsku či na Oravě a Spiši a co se změnilo pro „*polské Čechy a Slováky*“, je mimo téma našeho vyprávění. Dodejme už jen to, že do dvouleté lhůty v březnu 1949 nebyl problém sporných území a definitivních hranic vyřešen, protože se o to žádná ze stran nepokusila a v platnosti zůstávaly hranice mezi Československem a Polskem v té podobě, v jaké se vytvořily v roce 1945 a jež byly totožné s hranicemi předmnichovského Československa i těmi, které byly vytyčeny už v roce 1920. Nezměnily se ani v dalších letech, kdy „*těšínský problém*“ ustoupil do pozadí, protože se ani trochu nehodil do „*bratrských vztahů mezi lidem socialistického Československa a socialistického Polska*“. Situace polské národnostní menšiny se však podstatně zlepšila a Poláci na „*Zaolží*“ si už nemuseli připadat jako méněcenní.

Definitivně byl problém hranic na Těšínsku uzavřen 13. června 1958, kdy byla ve Varšavě podepsána Smlouva o konečném vytyčení státních hranic mezi Československou republikou a Polskou republikou, která uzákonila stávající stav.

MÍSTO TRADIČNÍHO ZÁVĚRU

Rada Polaků v Republice České vydala 12. října 1994 stanovisko, v němž si můžeme přečíst: „Klademe rovnítko mezi loupeží provedenou hitlerovským agresorem a loupeží uskutečněnou následně svobodným Československem, jehož nástupcem je dnešní Česká republika. Krádež provedená jednou i druhou stranou staví obě vůči polské národnostní menšině do stejného světla, ve shodě s právní zásadou, že ten, kdo přijímá ukradený majetek, se stává stejným zlodějem.“

Se změnou politických režimů v Polsku i v Československu na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století se znovu obnovila řada ran, jejichž zazjizvení bylo jen zdánlivé. Patřila mezi ně i otázka polského majetku na „českém“ Těšínsku, který nejprve zabrali nacisté a na konci války československé úřady jako „majetek po Němcích“. Jeho hodnota byla v roce 1994

*Polský tisk čas od času připomene skutečné i sporné oběti
sedmidenní války v roce 1919*

vyčíslena na částku blížící se pěti milionům dolarů. Jednalo se především o nemovitosti 218 polských podniků a družstev, kulturních, osvětových, vzdělávacích, charitativních a dalších spolků, sportovních a turistických klubů a v neposlední řadě Macierzy Szkolnej. Nečekaně ostré stanovisko Rady Polaków, které podle polského tisku vyjadřovalo „*názor nejpravděpodobněji všech zaolžanských Poláků - nezávisle na věku, politickém přesvědčení či vztahu k Radě Polaków*“, souviselo s připravovanou návštěvou prezidenta Lecha Wałęsy v Praze v roce 1995 a v polském tisku se objevilo několik článků připomínajících historii rozděleného Těšínska i křivdy, jichž se tu dopustily obě strany. Byla v nich naznačena i možnost, že by česká strana mohla v nových podmínkách některé z křivd odčinit, přestože řada či spíše většina polských institucí, organizací i spolků působících před válkou v „*Založí*“ už dávno neexistuje. Stačilo by „*čistě politické gesto... ačkoliv by bylo těžko přijatelné jak pro mnoho Čechů, tak i pro mnoho hlavně starších a ony obrovské křivdy pamatujících Poláků*“.

V té době však již byly vráceny či přesněji darovány některé objekty Macierzy Szkolnej v Republice Czeskiej nebo prodány polským majitelům za symbolické částky jako hotel Piast v Českém Těšíně, Polský dům v Karvině i některé další objekty. I polský tisk přiznával, že Polský dům v Ostravě je „*modelovým příkladem místa výborně sloužícího rozvoji česko-polské, autentické a velmi potřebné spolupráce*“.

Naštěstí se tentokrát už nikdo nepokoušel vlamovat do nezamčených dveří a doufejme, že to ani v budoucnu neudělá. Vypustit džina z lahve je snadné, ale dostat ho zpátky trvá dlouho a pokaždé jako by z něj alespoň malý kousek zůstal venku...

CHRONOLOGIE

19. října 1918 Vytvoření Národní rady Těšínského knížectví, která pro hlásila celé Těšínsko za součást Polska.
29. října 1918 Vytvoření Zemského národního výboru pro Slezsko, který prohlásil Těšínsko za součást Československa.
2. listopadu 1918 Dohoda o dočasném rozdělení Těšínska mezi Československo a Polsko.
23. ledna 1919 Útok československých legií na Bohumín a Karvinou počátek tzv. sedmidenní války,
27. ledna 1919 Obsazení Těšína československým vojskem.
30. ledna 1919 Československé jednotky dosahují při útoku řeky Visly.
1. února 1919 Uzavřeno příměří.
11. února 1919 Příjezd Grénardovy komise ke zjištění skutečných poměrů na Těšínsku.
25. února 1919 Stažení československých jednotek za nově stanovenou demarkační linii.
10. září 1919 Vydáno rozhodnutí Nejvyšší rady Dohody stanovující nové dočasné hranice.
22. září 1919 Vyhlášení podmínek plebiscitu na Těšínsku.
30. ledna 1920 Příjezd mezinárodní plebiscitní komise do Těšína.
- březen 1920 Na Těšínsku vypuká „plebiscitní šílenství“.
10. července 1920 Československo i Polsko vyslovily v belgickém Spa souhlas, aby o konečné podobě jejich společné hranice rozhodly dohodové mocnosti
28. července 1920 V Paříži bylo ohlášeno arbitrážní rozhodnutí velmocí - Těšínsko bylo rozděleno mezi Československo a Polsko hranicí probíhající po řece Olši (Olza), rozdělen byl i Těšín na Český Těšín a Cieszyn
- 6.-8. srpna 1920 Část Těšínska přiřčenou Československu obsadila československá armáda.
- leden 1921 Uzavřena československo-polská dohoda o amnestii na Těšínsku.
23. dubna 1925 Ve Varšavě byla podepsána ministry zahraničních věcí Polska a Československa tzv. likvidační smlouva, v níž byla mj. řešena i otázka národnostních menšin na Těšínsku

- leden 1934 Protičeskoslovenské akce v polské části Těšínska v rámci vzpomínek na 15. výročí tzv. sedmidenní války a „*uloupení Těšínska*“
19. března 1935 Parlamentní volby v Československu skončily na Těšínsku porážkou polských stran prosazujících iredendistické požadavky
- podzim 1935 V celém Polsku se konaly velké protičeskoslovenské demonstrace pod hesly „*Ostravica-granica!*“ a „*Zadamy rewizje granici*“.
- podzim 1937 Na „českém“ Těšínsku se vytvořila polská Bojová organizace, v Polsku byl zahájen nábor do Dobrovolnického zaolžanského sboru.
- březen 1938 V Českém Těšíně byl založen Svaz Poláků v Československu požadující autonomii československé části Těšínska.
21. září 1938 Polská vláda zaslala do Prahy nótu požadující odstoupení Těšínska.
Na Těšínsku zahájily polské bojůvky záškodnické a teroristické akce.
23. září 1938 Československá vláda v odpovědi na polskou nótu navrhla zahájit okamžitá jednání a nevyloučila ani jisté územní ústupky.
Velení Polské armády vydalo „Rozkaz 3000“ o vytvoření samostatné operační skupiny „*Śląsk*“ k vojenskému obsazení Těšínska
24. září 1938 Polská vláda ve své další nótě požadovala nejprve obsazení Těšínska a až následné provedení plebiscitu.
Byla vytvořena samostatná operační skupina „*Śląsk*“ a začalo soustřeďování polských vojsk k útoku na Československo.
26. září 1938 Byly zpracovány dva plány vojenského obsazení Těšínska počítající s jeho „*dobrovolným*“ vydáním i nutností vojenské akce.
30. září 1938 Československá vláda přijala mnichovský diktát.
V Praze byla odevzdána ultimativní nóta polské vlády požadující pod pohrůžkou vojenské intervence okamžité stažení československých vojáků z Těšínska a jeho postoupení Polsku do 10. října.

300 • Kyselá těšínská jablička

1. října 1938 Československá vláda přijala polské ultimátum a vyslovila souhlas s odstoupením Těšínska.
2. října 1938 Polské vojsko obsadilo Český Těšín, který byl přejmenován na Cieszyn Zachodni
3. října 1938 Byla zahájena I. etapa obsazování Těšínska Polskou armádou.
11. října 1938 Byla ukončena poslední, VI. etapa obsazování Těšínska.
- říjen-listopad 1938 Došlo k polské diverzní a teroristické akci „Lom“ ve prospěch odstoupení části Podkarpatské Rusi Maďarsku a vytvoření společné polsko-maďarské hranice.
- říjen 1938 Začalo pronásledování Čechů na Těšínsku, které vedlo k jejich útekům nebo deportací přes hranici.
1. listopadu 1938 Polská vláda ve své nótě požadovala provedení hraničních úprav na hranici se Slovenskem.
23. listopadu 1938 Činnost ukončila smíšená československo-polská delimitační komise k vytyčení nové hranice na Těšínsku, která probíhala hluboko ve vnitrozemí od Bohumína přes Rychvald a podél toku řeky Morávka
26. listopadu 1938 Došlo k tzv. malé válce u Čadce - polské jednotky vojenskou akcí obsadily část slovenského území.
27. listopadu 1938 Při polském obsazování Javoríny došlo k boji mezi československými a polskými jednotkami.
8. prosince 1938 Byla rozpuštěna samostatná operační skupina „Śląsk“.
15. březen 1939 Došlo k okupaci zbytku českých zemí a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava.
Přes Ostravsko a Těšínsko začali utíkat do emigrace čeští vlastenci odhodlaní bojovat proti nacismu a za osvobození vlasti se zbraní v ruce.
1. září 1939 Nacistické Německo napadlo Polsko, vypukla druhá světová válka.
Těšínsko bylo obsazeno nacistickou armádou a jako celek sloučeno v okres Teschen v rámci říšské provincie Schlesien
- Začalo kruté pronásledování a velký útlak Poláků a Čechů žijících na bývalém Těšínsku.
- 1.-5. května 1945 Těšínsko bylo osvobozeno Rudou armádou a československo-polská hranice obnovena v podobě z roku 1937.

- květen 1945 Polsko obnovilo spor o část Těšínska přiřčenou v roce 1920 Československu.
2. června 1945 Náčelník Hlavního štábu československé branné moci vydal rozkazy k přípravám na „vojenské úpravy státních hranic na severu země Moravskoslezské“.
3. června 1945 Došlo k podřízení všech polských vojenských jednotek polskému Ministerstvu národní obrany s výjimkou 2. polské armády.
6. června 1945 Do Prahy byla zaslána nota polské vlády požadující zřízení mezinárodní komise pro těšínskou otázku.
10. června 1945 Soustředění 1. československé samostatné tankové brigády v prostoru Moravské Ostravy a obsazení 14 osad na Racibórzku a části Kłodzka, která jako bývalá německá území připadla Polsku, ale na něž si činilo nárok i Československo.
11. června 1945 Na základě rozkazu začalo soustřeďování polských vojsk u hranic s Československem od Žitavy po Cieszyn.
12. června 1945 Do Prahy byl zaslán ostrý protest polské vlády s požadavkem okamžitého stažení československých jednotek z polského území.
13. června 1945 Další nota polské vlády ultimativně vyhrožující Československu vojenskou akcí na Těšínsku. Posílené československé jednotky zaujímají sestavu pro zajištění pohraničního území.
14. června 1945 Ve Varšavě byla předána československému velvyslanci nové ultimativní nota polské vlády požadující okamžité stažení československých jednotek z polského území a přípravu návrhu nového rozdělení Zaolží.
Do Moskvy odjela polská vládní delegace k jednání s představiteli SSSR.
U velitele 4. ukrajinského frontu proběhlo jednání zástupců československé a Polské armády, na němž bylo dohodnuto okamžité stažení československých jednotek z polského území.
15. června 1945 Všechny čs jednotky se z Racibórzka a Kłodzka stáhly za hranice z roku 1937.
16. června 1945 Polské velení vydalo rozkazy k zahájení útoku na Těšínsko ráno 17. června.

17. června 1945 Po polském ultimatu veliteli 1. československé samostatné tankové brigády došlo k přeskupení československých vojsk.
V Českém Těšíně došlo v přítomnosti představitelů Rudé armády k jednání zástupců československé a Polské armády
18. června 1945 Československá vláda byla pozvána do Moskvy k jednání s polskou vládou o problému Těšínska pod sovětskou patronací.
Došlo k dočasnému odvolání rozkazů k polskému útoku na Těšínsko, polské jednotky zaujaly sestavu vojenského krytu hranic.
19. června 1945 Na sestavu vojenského krytu hranic přešly také československé jednotky.
21. června 1945 Odlet československé vládní delegace do Moskvy.
Československé jednotky přešly v důsledku zpráv o možném polském útoku na zesílené střežení státní hranice.
22. a 25. června 1945 V Moskvě proběhla jednání mezi vládními delegacemi Československa a Polska, která skončila bez výsledku; Sovětský svaz však varoval Polsko před použitím síly při řešení jeho hraničních sporů s Československem.
25. června 1945 Československé jednotky na Těšínsku a severu Moravy přešly do pohotovostní sestavy.
5. července 1945 Začalo opět narůstat napětí na československo-polských hranicích, na Těšínsku byl vyvoláván neklid mezi polskou menšinou.
12. července 1945 Došlo ke zrušení pohotovostní sestavy československých vojsk na Těšínsku a severní Moravě.
Československá vojenská rozvědka zachytila zprávy, že Polsko chystá útok na Těšínsko na 19. nebo 20. července
23. 7. -3. 8. 1945 Došlo k návratu většiny československých jednotek z Těšínska a severní Moravy do mírových posádek
1. října 1945 Byla zavedena tzv. zdokonalená mírová organizace československé armády, v níž byl položen větší důraz na posílení obrany severu Moravy a Těšínska.
- konec října 1945 Jednotky československé i Polské armády se stáhly od hranic a úkoly střežení a ochrany státní hranice převzaly pohraniční a bezpečnostní jednotky spolu s Finanční stráží.

29. července 1946 Byla zahájena mírová konference v Paříži, při níž došlo k československo-polským jednáním o uzavření spojenecké smlouvy, která skončila bez úspěchu.
19. prosince 1946 Polská vláda požádala SSSR o zprostředkování v jejím sporu s Československem o Těšínsko.
19. ledna 1947 Konaly se volby do polského Sejmu, které skončily vítězstvím tzv. demokratického bloku vedeného polskými komunisty
23. ledna 1947 Nová polská vláda požádala J. V. Stalina, aby přiměl československou vládu k uzavření spojenecké smlouvy mezi Polskem a Československem.
25. ledna 1947 Předseda československé vlády dostal dopis J. V. Stalina s tvrdou kritikou vztahu československého kabinetu ke spojenecké smlouvě s Polskem.
10. března 1947 Ve Varšavě byla podepsána Smlouva o přátelství a vzájemné pomoci mezi Polskou republikou a Československou republikou.
13. června 1958 Ve Varšavě byla podepsána Smlouva o konečném vytyčení státních hranic mezi Československou republikou a Polskou republikou.

SEZNAM HLAVNÍCH POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha.

Fondy:

Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu.

MNO, 3. oddělení Hlavního štábu, ročník 1938, 1939.

MNO, 1. oddělení Hlavního štábu, ročník 1945-1947.

MNO, 2. oddělení Hlavního štábu, ročník 1945-1947.

Velitelství 3. vojenské oblasti 1945.

Velitelství VI. sboru 1945.

Centralne Archiwum Wojskowe Varšava.

Fond Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich, Sztab Główny 1945.

Literatura

Bílek, Jiří: Horké léto roku 1945 na Těšínsku (Válečný deník 2. roty). *Historie a vojenství* 2005, č. 4.

Bílek, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Vyhrocení situace v červnu 1945). *Historie a vojenství* 1999, č. 2.

Bílek, Jiří: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Od ozbrojených zámyslů k politickému řešení). *Historie a vojenství* 2000, Č. 2.

Borák, Mečislav: Česká diverze na Těšínsku v letech 1938-1939, *Slezský sborník* 1995, č. 1.

Borák, Mečislav: Československo-polská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938. *Historie a vojenství* 1998, č. 4.

Borák, Mečislav: Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem. *Historie a vojenství* 1998, č. 5.

Borák, Mečislav: Humanitární akce nebo provokace? Polská potravinová pomoc Těšínsku v červnu 1945. *Těšínsko* 1998.

Borák, Mečislav: *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*. Ostrava 1990.

- Borák, Mečislav: Neznámé dokumenty k činnosti tzv. Slezského odboje. *Slezský sborník* 1998, č. 2.
- Borák, Mečislav: Nucené nasazení Poláků na práce do Říše v letech 1939-1945 (s přihlédnutím k Polákům z Těšínska). *Slezský sborník* 2001, č. 2.
- Borák, Mečislav, Žáček, Rudolf: „Ukradené vesnice“: musí Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín, Ostrava 1993.
- Brach, Radko: Generál Pellé a československo-polský spor o Těšínsko. *Historie a vojenství* 2005, č. 3.
- Davis, Norman: *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha 2003.
- Desczyński, Marek Piort: *Ostatni egzamin. Wojsko Polskie wobec kryzysu Czechoślōwackiego 1938-1939*. Warszawa 2003.
- Długajczyk, Edward: Polska diwierzja wojskowa na Zaolziu v letech 1938-1939. *Slezský sborník* 1996, č. 1.
- Friedl, Jiří: „Slezané, bratři od Ostravice a Olzy!“ - spory o zajatce z Těšínska mezi ČSR a Polskem 1943-1945. *Slezský sborník* 2003, č. 2.
- Friedl, Jiří, Jirásek, Zdeněk: *Rozpačité spojení: československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. Praha 2008.
- Gawrecki, Dan: Kolik bylo Poláků, Němců a Čechů na Těšínsku v roce 1930? *Slezský sborník* 1993, č. 1-2.
- Gawrecki, Dan: *Studie o Těšínsku 15. Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1939*. Český Těšín 1999.
- Grobelný, Andělín: Těšínsko a hospodářský potenciál sanačního Polska 1938- 1939: názory polských politiků a ekonomů. *Slezský sborník* 1990, č. 1.
- Hájek, Emil: *Ostravsko za války. Krvavý Matuschka - boje o Těšínsko*. Kunčičky 1930.
- Hrozek, Antonín: *Z červánků naší svobody*. Frýdek 1928.
- Jasiński, Kazimierz: *Rodowód Piastów śląskich*. Kraków 2007.
- Jelínek, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Praha 2009.
- Ježek, Zdeněk: *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918- 1919*. Praha 1937.
- Kahánek, Ferdinand: *Beneš contra Beck. Reportáže a dokumenty*. Praha, s.d.
- Kamiński, Marek Kazimierz: *Konflikt polsko-czechosłowacki 1918-1921*. Warszawa 2004.
- Kamiński, Marek Kazimierz: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945- 1948*. Warszawa 1990.

- Káňa, Otakar: Dokumenty o proněmecké angažovanosti Josefa Koždoně a jeho stoupenců (Šlonzáků). *Slezský sborník* 1971, č. 4.
- Kaplan, Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha 1990.
- Kaplan, Karel: Moskevská jednání o Těšínsku v červnu 1945 (komentované dokumenty). *Časopis Slezského zemského muzea* 2001.
- Kapras, Jan: *Privilegia těšínská z roku 1498 a 1592*. Opava 1912.
- Kastory, Andrzej: Czechosłowacja i jej sąsiedzi w 1945 roku. Problemy terytorialne. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne* 1993.
- Kroi, Jiří: Československo-polský spor o Těšínsko v květnu a červnu 1945. *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947*. Opava 1991.
- Kubík, Lubomír: *Těšínský konflikt. Dramatické okamžiky česko-polských vztahů*. Olomouc 2001.
- Kvaček, Robert: Uvažování o jednom vztahu. *Slezský sborník* 1996, č. 1.
- Latinik, Franciszek Ksavery: *Walka o Śląsk cieszyński w roku 1919*. Cieszyn 1934.
- Matroszová, Veronika: *Českoslovenští legionáři, rodáci a občané okresu Karviná*. Karviná 2005.
- Minařík, Pavel: *Velitelství „Josef“ v čs.-polském sporu o Těšínsko v létě 1945*. Rukopis.
- Minařík, Pavel, Šrámek, Pavel: Dokumenty československé armády z podzimu 1938. Rozkazy hlavního velitelství od 23. do 28. září. *Historie a vojenství* 1996, č. 5.
- Minařík, Pavel, Šrámek, Pavel: Dokumenty československé armády z podzimu 1938. Operační dokumenty vyšších velitelství od 26. do 30. září. II. a IV. armáda. *Historie a vojenství* 1977, č. 3.
- Nástin dějin Těšínska*. Ostrava-Praha 1992.
- Pallas, Ladislav: *Šlonzáctví a vznik tzv. volkslisty* Praha 1968.
- Pałys, Piotr: *Kłodzko, Racibórz i Głubczyce w stosunkach polsko-czechosłowackich w latach 1945-1947*. Opole 1997.
- Pałys, Piotr: Konflikt polsko-czechosłowacki z lat 1945-1946 v aktach komitetów powiatowych PPR w Raciborzu i Głubczycach. *Śląsk Opolski* 1991.
- Pałys, Piotr: Morawiane na Opolszczyźnie w świetle Opinii Instytutu Śląskiego z 29. stycznia 1946 r. *Śląsk Opolski* 1993.
- Pałys, Piotr: Polsko-czechosłowacki spór o przynależność państwowa ziemi kłodzkiej V latach 1945-1946. *Kwartalnik Opolski* 1995.
- Pałys, Piotr: Sytuacja na pograniczu polsko-czechosłowackim w Kłodzkiem w maju a czerwcu 1945 r. *Kłodzkiy sborník* 1998.

- Pałys, Piotr: Ze źródeł do polsko-czechosłowackiego konfliktu granicznego V letech 1945-1947. *Pamiętnik Cieszyński* 1996.
- Plaček, Vilém: Na Těšínsku po uzavření čs.-polské spojenecké smlouvy. *Slezský sborník* 1971, č. 4.
- Plaček, Vilém: Otázka polské národní menšiny na Těšínsku před uzavřením čs.-polské spojenecké smlouvy. *Slezský sborník* 1971, č. 3.
- Polská »menšina« v Československu*. Praha 1935.
- Prokop, Radim: K populačním přeměnám v české části Těšínska v meziválečném období a po roce 1945. *Slezský sborník* 2000, č. 1-2.
- Przybylski, Andrzej: *Wojna Polska 1918-1921*. Warszawa 1930.
- Ryšavý, Jaroslav: *Kronika II. pluku Stráže svobody České Budějovice*. Praha 1947.
- Sieradzka, Danuta: Právní základy pro působení obecní samosprávy na tzv. Zaolží v období 1938-1939. *Slezský sborník* 1993, č. 1-2.
- Sláma, František: *Kateřina Sedena. Pověsti o Černé kněžně*. Praha 1889.
- Spratek, Daniel: Právní aspekty luterské reformace na Těšínsku. *Slezský sborník* 2004, č. 1.
- Šlachta, Fridolín: *Těšínsko, jeho první a druhé dělení*. Český Těšín 1946.
- Šmerda, Milan: Souvislosti povstání poddaných na Těšínsku v roce 1766 s událostmi v pruském Horním Slezsku v I. 1765 a 1766. *Slezský sborník* 1993, č. 1-2.
- Šmerda, Milan: Těšínsko v sociálním vývoji českých zemí vXVII.-VIII. století. *Slezský sborník* 1994, č. 3-4.
- Těšínsko v proměnách století*. Český Těšín 2010.
- Těšínským hrdinům. Památník vydaný ku slavnosti odhalení pomníku postaveného na hřbitově v Orlové padlým při obsazování Těšínska a za plebiscit*. Opava 1928.
- Tomaszewski, Jerzy: Polska wobec Czechosłowacji. *Slezský sborník* 1996, č. 1.
- Tomaszewski, Jerzy: Spisy ludności w Czechosłowacji w 1921 i 1930 r. jako źródło do badania stosunków narodnościowych. *Slezský sborník* 1998, č. 2.
- Trávníček, Dušan: *Územní vývoj někdejšího těšínského knížectví*. Brno 1969.
- Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava 1961.
- Valenta, Jaroslav: Zásah T. G. Masaryka do sporu o Těšínsko. *Slezský sborník* 1990, č. 3.
- Volokitina, Tatjana: Polsko-čechoslovackij pograničnyj konflikt (1944-1947). *Voprosy istorii* 1998.

Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1945-1953. Tom 1, 1944-1948 gg. Moskva-Novosibirsk 1997.

Zahradníček, Tomáš: *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918*. Praha 2000.

Zahradník, Stanisław, Ryczkowski, Marek: *Korzenie Zaolzia*. Warszawa-Praha-Třinec 1992.

Z polsko-czechosłowackiego sąsiedztwa. *Studia i szkice*. Katowice 1985.

Žáček, Rudolf: *Dějiny Slezska v datech*. Praha 2004.

Jiří Bílek

Kyselá těšínská jablíčka

československo-polské konflikty

o Těšínsko 1919, 1938, 1945

Přebal a grafickou úpravu navrhl Karel Kárász.

Edice Polozapomenuté války svazek 24.

Edici řídí Jan Halada.

Redakce Jan Halada.

Vydalo Nakladatelství Epoque s. r. o.,

Kaprova 12, 110 00 Praha 1

v roce 2011 jako svou 309. publikaci.

První vydání, 312 stran.

Sazbu a litografii provedlo studio Prestig.

Vytiskl Akcent tiskárna Vimperk, s. r. o.

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Knihy Nakladatelství Epoque můžete zakoupit

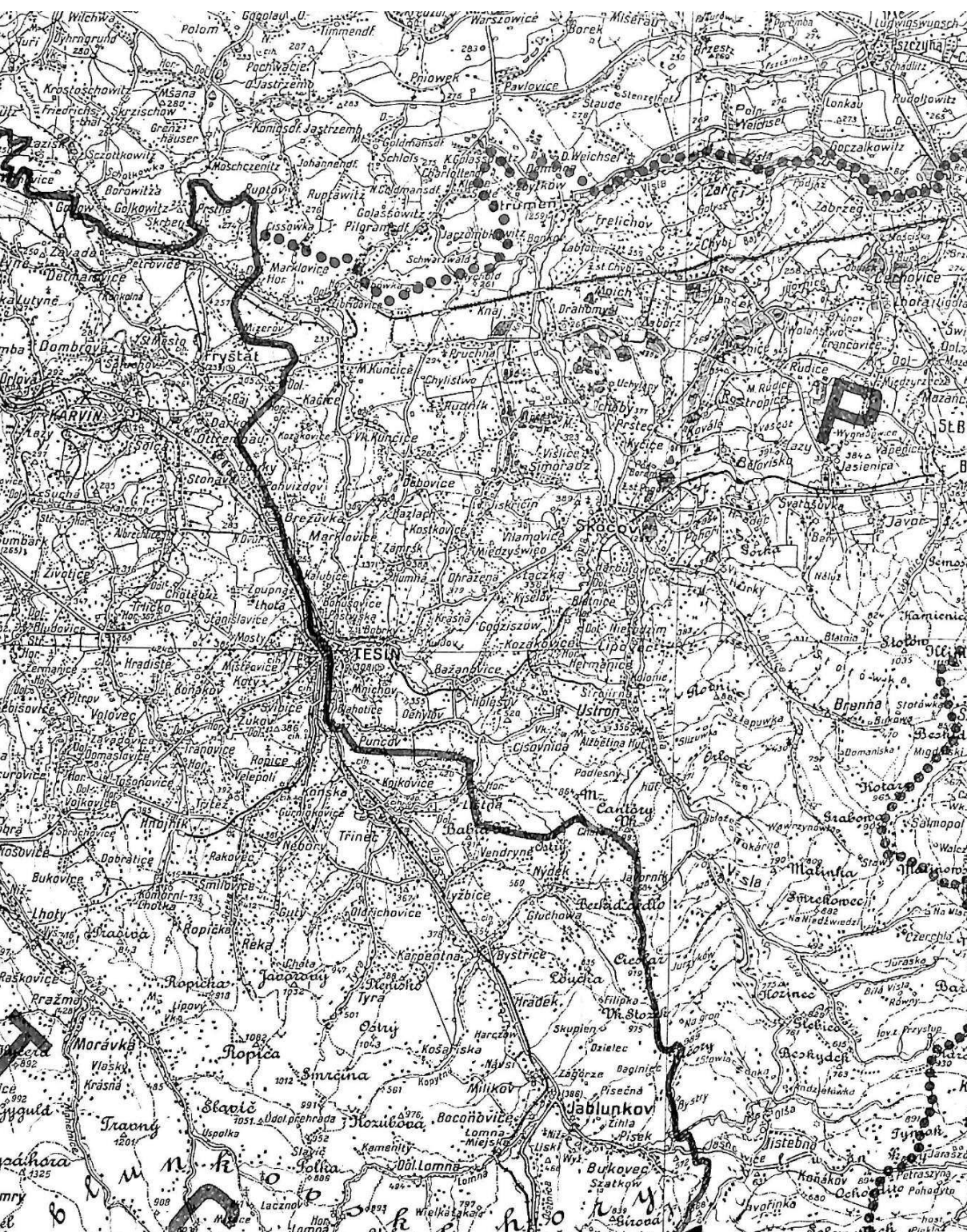
u svého knihkupce anebo si je lze objednat:

písemně na adrese: Kaprova 12, 110 00 Praha 1 - Staré Město,

telefonicky na čísle: 224 810 353,

e-mailem na adrese: epocha@epocha.cz,

na internetové stránce: www.epocha.cz

Šlo o ultimátum a současně lest, protože státy Dohody na žádost ministra E. Beneše o souhlas s vojenským obsazením Těšínska neodpověděly a žádný oddíl jejich vojsk se neměl na vojenské akci podílet. Podplukovník Šnejdárek si však myslel, že polský důstojník by mohl uvěřit ve zbytečnost jakéhokoliv odporu proti koordinované akci Dohody a pod silným nátlakem dobrovolně vyklidit celé sporné území. Současně ale musel dobře vědět, že o tak zásadním kroku nemůže Latiník rozhodnout sám. Polský důstojník v uniformě bývalé rakousko-uherské armády, v níž dlouhé roky sloužil a bojoval také na frontách první světové války (na té italské utrpěl v roce 1916 těžké zranění), chvíli mlčel. Přemítal o tom, proč s tak zásadním ultimátem přichází voják v hodnosti pouhého podplukovníka.

Ani jeho spojenecký doprovod nebyl nijak reprezentativní. Zkušenost mu říkala, že tady něco nehraje. „Těšínsko nevyklidím. Mám od svých nadřízených v Krakově i ve Varšavě jasné rozkazy.“ „Chápu vás, pane plukovníku. Ale musím vás ještě jednou upozornit, že vaše odmítnutí může vést k boji s dohodovými vojsky,“ řekl Šnejdárek.

Ještě v sobotu večer začali z Českého Těšína odcházet příslušníci jednotek Stráže obrany státu, policisté, vojáci i celníci a bezpečnost ve městě převzala milice složená z dobrovolníků. V neděli se už od rána shromažďovaly v ulicích právě sjednocovaného města davy nadšených lidí ze širokého okolí, kteří po poledni sledovali dobře připravené představení. Z české strany vjel na most gen. Hrabčík s několika důstojníky, které na polské straně očekával brig. gen. Tadeusz Malinowski, zástupce náčelníka Generálního štábu. Po přivítání přišel první vrchol - přesně ve 13.48 přijela špalírem jásajících občanů kolona automobilů s gen. Bortnowským a jeho štábem.